వాసిష్ఠ రామాయణము

మడికి సింగన

వాసిష్ఠరామాయణము

మడికి సింగన

శ్రీ

వాసిష్ఠరామాయణము

ప్రథమాశ్వాసము

శ్రీమద్దివ్యమునీన్ద్రచిత్తనిలయం సీతామనోనాయకం
వల్మీకోద్భవవాక్పయోధిశశినం స్మేరాననం చిన్మయమ్
నిత్యం నీరదనీలకాయ మమలం నిర్వాణసంధాయినం
శాన్తం నిత్య మనామయం శివకరం శ్రీరామచన్ద్రం భజే.

అహోబలగిరీశాయ నిత్యాయ నిగమాత్మనే
శ్రీశాయ శాన్తరూపాయ నృసింహవపుషే నమః.

ఇష్టదేవతాస్తుత్యాదికము

ఉ. శ్రీకరలీలఁ బ్రాణుల సృజింపఁ దలంచి విధాత తాన యై,
చేకొని వానిఁ బ్రోచునెడ శ్రీవిభుఁ డై, యవి సంహరింప భీ
మాకృతిఁ దాల్చి, మువ్వురకు నవ్వల నొక్కటియై, వెలుంగు సు
శ్లోకుఁ బురాణుఁ బుణ్యపురుషున్ బరమాత్ముని భక్తిఁ గొల్చెదన్. || 1 ||

ఉ. శ్రీ యన విష్ణుపేరురముఁ జెన్ను వహించి యలంకరించి, దా
క్షాయణి నాఁగ శంభుమెయి సామున నెక్కొని, వాణి నాఁగ నా
తోయజగర్భు నెమ్మొగము దూఁకొని యేలెడునాదిశక్తి సు
శ్రీయుఁ జిరాయువున్ సరససిద్ధకవిత్వము మాకు నీవుతన్. || 2 ||

క. వారణముఖు మృదుమోదక
పారణపారీణు సిద్ధ పన్నగ మఖభు
క్చారణసేవితుఁ బాపని
వారణు విఘ్నాంబుజాతవారణుఁ దలఁతున్. || 3 ||

గీ. ఉదయవేళ విరించియై యొప్పుదాల్చి,
పట్టపగ లెల్ల రుద్రుఁడై ప్రజ్వరిల్లి,
మాకు హరిమూర్తి యైన తామరలయనుఁగు
భూరితేజంబు మా కిచ్చి ప్రోచుఁ గాత. || 4 ||

గీ. వ్యాస వాల్మీకి శుక కాళిదాస బాణ
హర్షణాదుల నాద్యుల నాత్మ నిలిపి,
సకలభాషారసజ్ఞుల సముల నన్న
యార్య తిక్కకవీంద్రుల నభినుతింతు. || 5 ||

క. అద్వైతతత్త్వమతుల జ

గద్విదితవిశాలయశుల గతకలుషుల రా
గద్వేషలోభరహితుల
విద్వత్సింహముల వేదవిదుల భజింతున్. ‖ 6 ‖

చ. కదిసిన నోరదోయి, యొరుకబ్బపుదొంతులసత్పదార్థముల్
గదుకుచు, నెట్టివారిఁ బొడగన్నను గు ఱ్ఱని, స్నేహసౌఖ్యముల్
మలికి నసహ్యమై, శునకమార్గమునం జరియించుచున్న దు
స్పదకవు లెల్ల మత్కవితఁ దప్పులు వట్టక విండ్రు గావుతన్. ‖ 7 ‖

క. తిరువేంకటనాయకపద
సరసిజమధుకరుల నఖిలసమయజ్ఞుల మం
త్రరహస్యవిదుల నఘసం
హారులను మద్గురుల ఘనుల నార్యులఁ గొల్తున్. ‖ 8 ‖

క. మదిఁ బ్రహ్లా దార్జున నా
రద సనక సనంద శుక పరాశర రుక్మాం
గద భీష్మ శౌన కాదుల
సదయాత్ముల భాగవతుల సతతము దలఁతున్. ‖ 9 ‖

వ. అని పరబ్రహ్మోపాసనంబును, నిష్టదేవతాభివందనంబును, సుకవివిద్వ
జ్జనప్రార్థనంబును, కుకవిజనవాగ్బంధనంబును, గురుచరణస్మరణం
బును, బరమభాగవతసంకీర్తనంబునుం జేసి, కృతకృత్యుండ నై,
తొల్లి హరిభక్తిరసావేశంబున గతిపయాక్షరాభ్యాసచాపలంబునం
జేసి, విష్ణువిభవాభిరామకథాప్రభూతంబులం బద్మపురాణోత్తరఖండం
బును భాగవతదశమస్కందంబును దెనుంగున రచియించి, యప్పుణ్యా
పురాణంబులకున్ గృతిపతిగా నేపుణ్యం బ్రార్థింతునో యని విచా
రించి, గజగంధవారణ గండగోపాల చలమర్తిగండ రాయగజకేసరి
దొంతిమన్నె విభాళాది నానాబిరుదవిఖ్యాతులం బ్రసిద్ధుం డగు రామ
గిరిపట్టణాధీశ్వరుండైన కుమారముప్పభూపాలుని మాన్యమంత్రివర
ధురంధరుండును, నమ్మహారాజ దిగంతవ్యాప్త కీర్తిలతాలవాలుం
డును, ధర్మచారిత్రుండును, నీతిచాతుర్య వివేక విశేషగుణాలంకారుం
డును, నఖిలదిగ్భరితకీర్తివిశాలుండును, వాణసవంశాభిసుధాకర కాశ్య
పగోత్ర పవిత్రాబ్బనార్యతనూభవుండునునగు కొండనామాత్యుండు,
నాకు నతిస్నేహబాంధవుండును, నపూర్వవచనరచనాబంధురకావ్య
రసాభిజ్ఞుండును,నర్థిజనపారిజాతుండును, గావున, నమ్మంత్రి యుగంధ
రుం గృతిపతిం గావించి, వెండియుం గవిత్వతత్త్వరచనాకౌతుకం
బునం జిత్తంబు జొత్తిల్ల నొక్క కృతిం జెప్పంబూనితి. అందేని నిఖిల
భూతాంతర్యామియు, నిగమార్థగోచరుండును, నిత్యసత్యజ్ఞానానంద
శుద్ధాంతరంగుండును, నిశ్చలానందయోగీంద్రహృదయుండును, నిః
శ్రేయసానందఫలప్రదాయకుండును, నిర్మలచిదాభాసుండును, నిరా
కారుండును, నిర్గుణబ్రహ్మంబును, నగు నారాయణుం డొక్కరుండు
దక్క నన్యంబు లే దనియును, బ్రహ్మాదిచేతను లతనితేజఃకణంబు లని
యును, దేహం బనిత్యంబు దేహి నిత్యుం డనియును, జీవుండు చిత్తం
బనియును, చిత్తంబునంద జగత్తులు విస్తరిల్లు ననియును, దత్సంకల్పంబ
బంధంబు తన్నిరసనంబ మోక్షం బనియును, చిత్తశాంతియ జీవన్ముక్తి
యనియును, బెక్కువిధంబు లుపన్యసించునట్టి వాసిష్ఠసంగ్రహప్రబం
ధం బాంధ్రభాష నఖిలలోకోపకారార్థంబుగా రచియించెద. ‖ 10 ‖

ప్రతిజ్ఞ

క. ఇది తత్త్వరహస్యార్థము
పదసంగతిఁ దెనుఁగు పఱుపఁ బ్రాజ్ఞులకును బె
ట్టిద మగుఁ దత్పరవాసన
విదితంబుగఁ గవులు మెచ్చ విరచింతుఁ దగన్. ‖ 11 ‖

క. విజ్ఞానులు మును సెప్పిన
సంజ్ఞాభ్యాసములు కొంత జాడలు దోపన్
విజ్ఞాపనంబు సేసెదఁ
బ్రాజ్ఞులు తార్కికులు తప్పుపట్టకుఁడు దయన్. ‖ 12 ‖

క. కఱ కిది నీరస మని వే
సర కల్లన వినుఁడు, తుద రసాయన మగుఁ, దాఁ
జెఱకుఁ దుదనుండి నమలిన
తెఱఁగున, మది కింపుఁ దనుపుఁ దీపున్ జూపున్. ‖ 13 ‖

క. మృదుమధురఁ రచన గావ్యము
గదియించినయట్ల తత్త్వగాఢార్థము చె
ప్పుదుఁ, బువ్వుఁదేనె గోను తు
మ్మెద వ్రాకులు దొల్చునేపున్ మెఱసినభంగిన్. ‖ 14 ‖

క. ఇది యల్పగ్రంథం బని
మదిఁ దలఁపకుఁ డఖలశాస్త్రమతములు దీనన్
విదితం బగు నద్దములో
మదదంతావళము దోచు మాడ్కిని తెలియన్. ‖ 15 ‖

నరసింహదేవునకుం గృతి నిచ్చుట

వ. అని సకలజనసమ్మతంబుగా నుపక్రమించి, యనన్యసామాన్యయగునిక్క
విితావధూమణికిఁ బురుషుండు పురాణ పురుషుండు గావుతమని, యఖిల
లోకాధీశ్వరుడును, నతులకల్యాణగుణగణా లంకారుండును, ననవరత
లక్ష్మీసమేతుండు, నాదిమధ్యాంతరహితుండును,నభిమతఫలప్రదాయ
కుండును, నగు నహోబలశ్రీనృసింహదేవునకు నిచ్చెదనని తలంచి, య
ఖిల వేదవేదాంత వాగ్గోచరుండగు నద్దేవున కతితుచ్ఛంబులగు మద్వా
క్యంబు లర్పింతు ననుటయు మహాద్రోహంబగునో యని శంకించి
యప్పరమేశ్వరుం డాశ్రితసులభుం డగుటయు, మత్కవిత్వంబు తదీయ
వరప్రసాదలబ్ధం బగుటయు, భావించి, మనంబున నిట్లని వితర్కించితి. ‖ 16 ‖

క. వనరాశిజలము గొని యా
వనరాశికి నర్ఘ్య మిచ్చు వడువున, హరి యి
చ్చినవాక్యములనె యతనికి
ననయము గృతి సెప్పి సుకృతి నగుదు ధరిత్రిన్. ‖ 17 ‖

క. గురుఁడును దల్లియుఁ దండ్రియుఁ
బురుషుఁడు విద్యయును దైవమును దాతయు నాఁ
బొరి నేడుగడయు దా నై
హరి నను రక్షించుఁ గాత ననవరతంబున్. ‖ 18 ‖

క. తనపేరిటివాఁ డనియును
దనదాసులదాసుఁ డనియుఁ దన కీకవితా
వనితామణి నిచ్చినవాఁ

డనియును రక్షించుఁ గాత హరి నన్ను దయన్. ‖ 19 ‖

వ. అదియునుం గాక. ‖ 20 ‖

క. కృతి బోధామృతరస మఁట,
కృతికథ శ్రీరామచంద్రకీర్తన మట, త
త్కృతినాయకుండు లక్ష్మీ
పతి యఁట, నా కింతకంటె భాగ్యము గలదే! ‖ 21 ‖

వ. అని పరమానందకందళిత హృదయానందుండ నై యేతత్కవితాలతాలవాలం బగుమదీయవంశం బభివర్ణించెద. ‖ 22 ‖

కవివంశాభివర్ణనము

ఉ. ఆజలజాక్షునాభిజలజాత్మజుమానసపుత్త్రుఁ డై భర
ద్వాజుఁడు ధాత్రి బెంపెసఁగెఁ దన్మునిగోత్రజులందు నిత్యవి
భ్రాజితపుణ్యమూర్తి యగు బ్రహ్మనమంత్రికిఁ బుట్టెఁ దీవ్రరు
క్తేజుఁడు గుండనార్యుఁడు సుధీజన భూజన కీర్తనీయుఁడై. ‖ 23 ‖

వ. ఇట్లుదయించి. ‖ 24 ‖

క. గుండన ప్రాభవమున భ
ర్గుం డన శ్రుతిశాస్త్రపారగుం డన నయమా
ర్గుం డన వితరణనయనాభా
గుం డన వర్ణనకు నెక్కెఁ గోవిదసభలన్. ‖ 25 ‖

క. అంబుజభవనిభుఁ డాప
స్తంబాగ్రణి యైనగుండసచివునకును గొ
మ్మాంబకుఁ బుట్టెను బుత్త్రయు
గం బొగి నల్లాడవిభుఁడు గంగన యనఁగన్. ‖ 26 ‖

వ. అందు. ‖ 27 ‖

క. అల్లాడమంత్రి రిపుచయ
మల్లాడఁ బ్రతాపలీల నధికుం డై సం
ఫుల్లసితకీర్తిమల్లీ
వల్లీ వేల్లితదిగంతవారణుఁ డయ్యెన్. ‖ 28 ‖

సీ. అతఁడు తిక్కన సోమయాజుల [1]పౌత్త్రుఁ డై
కొమరారు గుంటూరుకొమ్మవిభుని
పుత్త్రిఁ జిట్టాంబిక బుధలోకకల్పక
వల్లి వివాహ మై వైభవమున,
భూసార మగుకోటభూమిఁ గృష్ణానదీ
దక్షిణతటమున ధన్యలీల
నలకు రావెల యనునగ్రహారము తన
కేకభోగ్యంబుగా నేలుచుండి,
గీ. యందుఁ గోవెల గట్టి, గోవిందు నెన్న
గోపికానాథుని ప్రతిష్ఠఁ గోరి చేసి
యఖలవిభవంబులందును నతిశయిల్లె
మనుజమందారుఁ డల్లాడమంత్రివిభుఁడు. ‖ 29 ‖

క. అయ్యువతీ రమణులకును
నయ్యలమంత్రీంద్రు(డుదితు(డై ధారుణిలో
నెయ్యెడ నర్థార్థులు మా
యయ్య యనుచు(బొగడ నెగడె నౌదార్యమునన్. ‖ 30 ‖

వ. అమ్మంత్రిచంద్రు గుణవిశేషంబు లెట్టివనిన. ‖ 31 ‖

చ. తిరుగనిమందరాచలము ద్రిమ్మట(బొందనిభాను(డుగ్రుచే(
గరఁగని కాము(డమ్ముమొన(గ్రాఁగనివారిధి యన్యకాంతది
క్కరుగనినిర్జరేంద్రు డెడ రైనను బొంకని ధర్మసూతి నా
బరఁగె ధరిత్రి నర్థిజనభానుజు(డయ్యలమంత్రి పెంపునన్. ‖ 32 ‖

సీ. ఆత్రేయగోత్రపవిత్ర పేరయమంత్రి
పుత్రి సింగాంబిక(బుణ్యసాధ్వి
వెలయ వివాహ మై, వేఁగిదేశంబులో
నేపారు రాజమహేంద్రపురికి
నధిపతి తోయ్యేటి యనపోతభూపాలు
మంత్రి యై రాజ్యసంపదల(బొదలి,
యొప్పార గౌతమియుత్తరతటమున
మహనీయ మగుపెద్దమనికియందు
గీ. స్థిరతరారామతతులు సుక్షేత్రములును
బెక్కు లార్జించి సితకీర్తి(బెంపు మిగిలి
యఖిలజగదన్నదాత నా నవని(బరఁగె
మధురగుణదుర్యు(డయ్యలమంత్రివరుఁడు. ‖ 33 ‖

చ. ఒనరఁగ నవ్వధూవరు లహోబలదేవుని(గొల్చి తద్వరం
బున నొగి సింగనార్యుని నమోఘగుణాఢ్యు ననంతుని న్మహీ
జననుతు నోబయాంకు బుధసన్నుతిపాత్రుని నారయాహ్వయుం
గని నరసింహనామములు గారన మారగ(బెట్టి రందఱున్. ‖ 34 ‖

క. వారలలో నగ్రజుఁడను
వారిజదళనయనచరణవారిజసేవా
సారమతి నతులవాక్య
శ్రీరచనాచతురమతిని సింగాహ్వయుఁడన్. ‖ 35 ‖

క. కూనయముప్పనృపాలక
సూను శ్రీ తెనుఁగున్నపతి సుదతీ మల్లాం
బా నందను(డగు ముప్పయ
భూనాథుని సుకవివరుఁడ బుధసన్నుతుఁడన్. ‖ 36 ‖

ముప్పప్రభువర్ణనము

వ. మఱియు రాజకంఠీరవం బగు నాకుమారముప్పభూపాలుని ప్రాభవ
పరాక్రమంబు లెట్టి వనిన. ‖ 37 ‖

సీ. సంపెంగవిరులతో జాజులుం గురువేరు
కొమరార నునుసేసకొప్పువెట్టి,
మృగమదకర్పూరమిళిత మౌపన్నీరు
తనుపార మేన(జందన మలంది,
యుదయభానుప్రభ నుల్లసం బాడెడు

మణిభూషణస్ఫూర్తి మాఱు మలసి,
పర పైనవెన్నెలనురువుల పోలికఁ
దనరారు ధవళవస్త్రములు గట్టి,
గీ. మానినీకరచామర మరుతచలిత
కుంతలుం డయి తగ నిండుకొలువునందుఁ
దనువుఁ గీర్తియుఁ గల పుష్పధన్వుఁ డనఁగఁ
జూడ నొప్పారు ముప్పయక్షోణివిభుఁడు. || 38 ||

మ. అనిలో రాయగజేంద్రసింహ మగుముప్పాధీశు చే భగ్ను లై
చని, స్వప్నంబున నవ్విభుండు వెలయన్ శంకించినన్ మోస మౌ
నని చింతించి, నఖాంకురాంకుశవినోదాసక్తి నిద్రింప నీ
క నివారింతురు రాజకుంజరములన్ గాంతామణుల్ కానలన్. || 39 ||

గీ. ఆమహీవిభుచేత రామాద్రిసీమఁ
బెక్కువృత్తులు గ్రామముల్ వెలయఁ గాఁచి
యతనియాశ్రితులం దెల్ల నధికుఁ డనఁగఁ
జతురుఁ డన ధన్యుఁ డన సడిసన్నవాఁడ. || 40 ||

వ. అట్లు గావున. || 41 ||

శా. ఆయుశ్శ్రీశుభమోక్షదున్ హరిఁ బ్రబంధాధీశుఁ గావించి, దు
ర్మాయాదూరము నిర్వికారము సదామాంగల్యయుక్తంబు నా
మ్నాయాంతార్థవివేకసారము మనోమత్తేభసింహంబు సం
శ్రేయోమార్గము నైన బోధమయ వాసిష్ఠంబు నేఁ జెప్పెదన్. || 42 ||

వ. అదియును వాల్మీకిమునిప్రణీతంబును, వసిష్ఠవిశిష్టవాగ్విలాసభాసు
రంబును, రామచంద్రకథాప్రధానంబునుం గావున, వాసిష్ఠరామాయ
ణం బనంబడు. ఇప్పురాణవాక్యరత్నోపహారంబులు పురుషోత్తమున
కిచ్చుట యదియు నొక్కయారాధనవిశేషం బగుటం జేసి - || 43 ||

షష్ఠ్యంతములు

క. అక్షయలక్ష్మీలలితక
టాక్షేక్షణలక్ష్యజలచరాంబుజరేఖా
లక్షణదక్షిణహస్తున
కక్షుభితాత్మునకు దేవతారాధ్యునకున్. || 44 ||

క. అంబుజలోచనునకుఁ బీ
తాంబరునకు నంబరానిలానలధరణీ
శంబరరవిచంద్రాత్మున
కంబుధికన్యాముఖాంబుజాంబరమణికిన్. || 45 ||

క. ఫాలాక్షజనితదహన
జ్వాలాలీలావరుద్ధశాత్రవసేనా
జాలునకు సటాపటలో
త్తాలునకుఁ గరాళకఠినదంష్ట్రాలునకున్. || 46 ||

క. పంచాశుగధరగురునకు
బంచాయుధకలితలలితబాహాఢ్యునకున్
బంచాననవిసుతునకుఁ బ్ర

పంచవిదూరునకు మనుజపంచాస్యునకున్. ‖ 47 ‖

క. రాకాశశాంకశంఖసు
ధాకాశసురేంద్రదంతిదంతతుహినహీ
రాకాశవాహినీబిస
నీకాశరమావకాశనిభగాత్రునకున్. ‖ 48 ‖

క. శ్రీయువతీస్తనపరిరం
భాయతవక్షఃస్థలునకు నతులితవిజయో
పాయునకు శ్రీయహోబల
నాయకున కుదారవీరనరకేసరికిన్. ‖ 49 ‖

క. నీకున్ బ్రబంధరత్నము
నాకల్పోన్నతిగ నిచ్చి యపవర్గపద
శ్రీ కర్తుఁడ నై వెలసెదఁ
జేకొను మౌభలగిరీంద్ర శ్రీనరసింహా. ‖ 50 ‖

వ. నిత్యపరంపరామంగళాభివృద్ధిగా నారచింపం బూనిన వాసిష్ఠరామా
యణంబునకుం గథాప్రారంభం బెట్టి దనిన. ‖ 51 ‖

వ. వైరాగ్యంబు, ముముక్షుత, ఉత్పత్తి, స్థిత, ఉపశమనంబు, నిర్వా
ణంబు, అని జ్ఞానోపదేశంబు లాఱుప్రకరణంబు లై యొప్పు అందు
బాలలీలోత్సుకుండగు రామచంద్రుండు ప్రసంగరూపంబున నువన్య
సించిన వైరాగ్యప్రకరణంబు తొలుత నెఱింగించెద. ‖ 52 ‖

క. అతులతపస్స్వాధ్యాయ
వ్రతశీలుడు బోధనిధి భరద్వాజుఁడు వి
శ్రుతకీర్తిన్ యొక్కనాఁ డే
కతమున వాల్మీకిమౌనిఁ గని సుప్రీతిన్. ‖ 53 ‖

క. పాదప్రణామపూజల
సాదరమున గురునిఁ దనిపి సాంజలియై య
వ్వేదమయుమొగము గనుఁగొని
మోలి మృదుమధురవాక్యముల నిట్లనియెన్. ‖ 54 ‖

గీ. అనఘమానస మీదయ నఖిలవేద
శాస్త్రపారంగతుఁడ నైతి; జనులజన్మ
కలిత సంసార దురితసంకటము దొఱఁగి
యవ్యయానంద మగుమార్గ మానతిమ్ము. ‖ 55 ‖

వ. అనిన విని ప్రియశిష్యుం డగుభరద్వాజునకు వాల్మీకి యిట్లనియె. ‖ 56 ‖

క. విను వత్స లెస్స యడిగితి,
విన యోగ్యుఁడ వీవు నీకు విస్పష్టముగా
ఘనమోహతమము దూరం
బునఁ దొలఁగఁగఁ ద్రోచుమార్గమును వినిపింతున్. ‖ 57 ‖

గీ. అకట భవపాశ బద్ధుండ నైననాకు
వెడలఁ బ్రా పెద్దియో యని వెఱచుచున్న
యార్తు డధికారి యగుఁ గాని యజ్ఞుఁ డైన
దజ్ఞుఁ డైనను దీనికి దగఁ డొరుండు. ‖ 58 ‖

గీ. కానఁబడు లేక విరియు నారావర్ణ
భాతి నీజాగరభ్రాంతి భ్రమలఁ బెట్టు
నదియుఁ బలుమాఱు దలఁచినయంతకంటె
నట్టితలఁపులు దలఁపనియదియ లెస్స. || 59 ||

గీ. కానఁబడ్డవి మిథ్యలు గాఁగఁ దెలియు
జ్ఞానమునఁ జేసి దృశ్యమార్జనము సేయఁ,
జిత్తగేహంబు విమల మై చెలఁగి నిత్య
మైననిర్వాణపదవృత్తి యంద మొందు. || 60 ||

వ. అట్లు గాక కేవల శాస్త్రగతంబులం బడి పొరలు సంసారులకుం గల్ప
శతంబుల నైనను మోక్షంబు పొందనేరదు. అందు మోక్షం బెట్టి
దనిన, నఖిల వాసనాపరిక్షయం బని సెప్పంబడు. అవ్వాసనలు మలి
నయు శుద్ధయు నన రెండు దెఱంగు లై యుండు. అందు మలినవాసన
యజ్ఞానతమోవృత్తియు నహంకారయుక్తంబును జన్మకారిణియు
నగు. మరియు శుద్ధవాసన వేఁచినబీజంబుంబోలెఁ బునర్జన్మాంకురంబు
బొడమనీక దేహార్థంబు ధరియింపంబడి తజ్ జ్ఞ యగు. అందు శుద్ధ
వాసనాయుక్తులు జీవన్ముక్తుఁ లనంబడుదురు. అందు- || 61 ||

క. జీవన్ముక్తుఁడు రాఘవుఁ
డీవసుధాతలమునందు; నేర్పడ్డ విను మ
ద్దేవుచరితంబు జరనుం
జావును మాన్పంగ నోపు సౌజన్యనిధీ. || 62 ||

వ. అనిన విని భరద్వాజుం డక్కథాక్రమంబు వివరించి సెప్పు మనుటయు
వాల్మీకి యిట్లనియె. || 63 ||

సీ. నారాయణునినాభినలినోదరంబునఁ
బరమేష్ఠి, పొడమెఁ, దద్బ్రహ్మవలన
ఘనుఁడు మరీచి నాఁ గలిగె, నమ్మౌనికి
గశ్యపుఁ డుదయించి కనియె సూర్యు,
నాసూర్యునకు మను వౌరసుఁ డై యుద్భ
విల్లి యేలెను ధాత్రి, నల్లమనువు
పడసి నిక్ష్వాకునిఁ బరఁగఁ దత్పుతివంశ
కర్త యై రఘు పుర్విఁ గీర్తి కెక్కె,
గీ. నతని కజుఁడు పుత్త్రుఁ డై నేల పాలించె,
నతనివలన నిందుమతి యనంగఁ
దనరుభాగ్యవతికి దానచింతామణి
ధర్మమూర్తి పుట్టె దశరథుండు. || 64 ||

వ. అమ్మహాభాగుండు తనకు నయోధ్యానగరంబు నిజరాజధానిగా నఖిల
సముద్రముద్రితధరావలయంబు నఱువదివేలేండ్లు పాలించి సంతతి
లేమికి నత్యంతచింతాక్రాంతుం డై పుత్త్రకామేష్టి సేయింప యజ్ఞ
పురుషుం డగువిష్ణునివరంబునం గోసలరాజపుత్త్రి యగు కౌసల్య
యనుపతివ్రతాతిలకంబునకు నొక్కపుణ్యదివసంబునందు || 65 ||

ఉ. శ్రీమహితాభిరాముఁడు విశిష్టజనస్తవనీయసద్గుణ
స్తోముఁడు భక్తలోకముఖతోయరుహాయతషండచండరు
గ్ధాముఁడు జానకీనయనకైరవసోముఁడు ఘోరసంగరో

ద్ధాముఁడు కౌస్తుభాఖ్యమణిధాముఁడు రాముడు పుట్టెఁ బుత్త్రుఁడై. ॥ 66 ॥

వ. తదనంతరంబ కేకయ రాజపుత్త్రి యగు కైకకు భరతుండును సుమి
త్త్రకు లక్ష్మణశత్త్రుఘ్నులును జన్మించిరి. అక్కుమారులకుం గ్రమంబున
జాతకర్మచౌలోపనయనంబులు సేయింప వారలు దినదినప్రవర్ధ
మాను లై గురుమందిరంబునందు- ॥ 67 ॥

క. వేదములు తదంగంబులు
వేదాంతప్రముఖనిఖిలవిద్యలును ధను
ర్వేదము నెఱిఁగిరి రాముఁడు
వేదమయుఁడు గురుగృహంబు వెలువడి భక్తిన్. ॥ 68 ॥

గీ. స్నాతకవ్రతనియమితాచరణవృత్తి
బుణ్యతీర్థంబు లాడుచుఁ బుణ్యమునులఁ
బుణ్యదేశంబులను జూచి భూరియశుఁడు
ప్రీతి నేతెంచె మరలి సాకేతపురికి. ॥ 69 ॥

క. తుదిఁ గొన్నినెలలు గొఱఁ దగు
పదియాఱవయేఁట నిండుప్రాయంబున ను
న్మదవృత్తిఁ దొఱఁగి డస్సెను
హృదయము సంసారభీతి నెంతయుఁ గలఁగన్. ॥ 70 ॥

క. మునిజనవృత్తులు గనుఁగొని
మనమున రాజ్యాభిలాష మఱచి యజస్రం
బును వంత నొంది రాముఁడు
దినదినమును గుందఁ దొణఁగె తేజం బెడలన్. ॥ 71 ॥

వ. అయ్యవసరంబున నొక్కనాఁడు. ॥ 72 ॥

క. గోత్రపవిత్త్రుఁడు గాధిసు
పుత్త్రుఁడు హతకలుషుఁ డఖిలబుధజననుతచా
రిత్త్రుఁడు ఘనుండు విశ్వా
మిత్త్రుం డఘవిపినపవనమిత్త్రుఁడు భక్తిన్. ॥ 73 ॥

క. తనచేయుక్రతువు నిచ్చలు
దనుజులు చెఱుపంగ విసికి తద్రణక్షణకై
ఘను రామచంద్రు నచటికిఁ
గొనిపోయెద నని యయోధ్యకున్ జనుదెంచెన్. ॥ 74 ॥

వ. ఇవ్విధంబున ననేకమునిగణపరివృతుం డై జనుదెంచిన కౌశికునకు
దశరథేశ్వరుం డెదురు సని నమస్కరించి తోడ్కొని వచ్చి యాసనా
ర్ఘ్యపాద్యాదివిధులం బూజించి కుశలం బడిగిన యనంతరంబ, రామ
చంద్రదర్శనలాలసుం డై యభ్యంతరమందిరంబున కరుగ నక్కు
మారుండును బ్రత్యుత్థానంబు చేసి ప్రణమిల్లి పూజించి కుశలం బడిగి
నయనంతరంబ, సుఖాసీనుం డై యమ్మునిపుంగవుండు రాఘవుం గరు
ణార్ద్రదృష్టిం జూచి యంగంబు నివురుచు ని ట్లనియె. ॥ 75 ॥

వైరాగ్యప్రకరణము

సీ. తండ్రి రాజ్యస్థుఁ డై ధరణిఁ బాలింపంగ

యువరాజవైభోగయోగ్య మైన
యౌవనంబున సౌఖ్య మనుభవించుచు నుండ
కిట్టిమనోవ్యథ యేల కలిగె?
నెలుకలు ద్రవ్వినయింటిచందంబున
దిగజారి నీమేను మిగుల డస్సె
నీదుఃఖములు నీకు నేయర్థమునఁ బుట్టె?
నిట్టివిరక్తి నీ కేల వచ్చెఁ?
గీ. గెలనివారు నవ్వఁ గలఁగి మ్రాన్పడి యున్న
నిన్నుఁ జూచి వగ జనించె నాకు
వినుము దెవులు లేనివేదనఁ బొరలుచు
నున్నరూపు సెప్పవోయి వత్స. ॥ 76 ॥

చ. అన విని రామచంద్రుఁడు కృతాంజలి యై తల వంచి భక్తి న
మ్మునికి నమస్కరించి, వగ మో మెగయింపఁగ లేక, బాష్పముల్
గనుఁగవ నుబ్బి జాఱ, మెయి కంపము నొందఁగ, మాట తొట్రుపా
టెనయఁగఁ బేరెలుం గదర, ని ట్లని పల్కె భయార్తమూర్తి యై. ॥ 77 ॥

గీ. పుట్టు రూపంబు లెల్లను బొలియుకొఱక,
పొలియు టెల్లను గ్రమ్మఱఁ బుట్టుకొఱక,
కాని యెందును నిలుగడ గానలేని
యిట్టి సంసారమున సుఖ మెద్ది? నెపుడ. ॥ 78 ॥

గీ. అస్థిరంబగు సర్వంబు నని యెఱుంగ
రాజ్యసుఖముల కె ట్లనురక్తి పొడము?
'ఏమి భోగంబు నా కిది యేమి వచ్చె?
నకట యెవ్వండ నే న' ని యాత్మఁ దలఁతు. ॥ 79 ॥

గీ. ఇట్టిదుఃఖంబు నా కింక నెట్లు దొలఁగు?
ననుభయంబున దుర్వ్యథఁ దనరుచుందు,
జరఠతరుకోటరోజ్జ్వజజ్జ్వలనుభంగిఁ
బెరసి చింతానలము లోన దరికొనంగ. ॥ 80 ॥

క. పెనురాలు నీటఁ గ్రుంకిన
యనువున దుర్వ్యథలు నన్ను నారటపఱుపన్
ఘనశోక మొదవి బంధులు
విని వగచెద రచుచు నేడ్వ వెఱతు మునీంద్రా. ॥ 81 ॥

క. ఏవిధమునఁ దలపోసిన
నావిధమున నాకు నరుచి యగు సంసారం
బే నెట్టులఁ దరియింపుదు?
నే వెరవున విశ్రమింతు నిద్ధచరిత్రా? ॥ 82 ॥

గీ. విత్త, మాయు, వహంకృతి, చిత్త, మాశ,
తనువు, బాల్యంబు, యౌనంబును, సుదతులు,
వార్ధకము, కాల మనునట్టివస్తువితతి
నేవి మే లని భోగింతుఁ బావనాత్మ? ॥ 83 ॥

వ. అవి యెయ్యవి యం టేని. ॥ 84 ॥

గీ. సొరిదిఁ జింతాసమూహంబు చుట్టియున్న

ధనము దుఃఖంబె గాని సంతసము నీదు,
సంప్రసూతకళత్రసంశ్రయగృహములు
దీను లగువారి కాపద దెచ్చునట్లు. || 85 ||

క. మదకారణంబు లోభా
స్పద మవివేకంబు త్రోవ భయచింతలకున్
గుదు రఘరాశి మహోగ్రా
పదలకు నాశ్రయము ధనము పరమమునీంద్రా. || 86 ||

క. పరనింద పడనిధనికుడు,
సొరిదిం దనుఁ బొగడుకొనని శూఁరుఁడుఁ, బ్రజలన్
సరిగాఁ జూచిన ప్రభువును,
బురుషోత్తమ యెందు దుర్లభులు తలపోయన్. || 87 ||

ఉ. చిత్తసమాకులీకరణశీలమనోరమ దైన్యసాధ్య ని
స్సత్త మహాభుజంగకులసంశ్రయగర్తసమృద్ధవల్లి దు
ర్వృత్తగృహాంతవాసిని నవీనవిలాసిని లక్ష్మి; యిట్టిసం
పత్తి సమస్తదోషభవబంధభయప్రద గాక సౌఖ్యమే. || 88 ||

వ. మఱియు నాయు వెట్టి దంటేని. || 89 ||

గీ. ఆయు వస్థిరంబు నతిపేలవము పల్ల
వాగ్రసలిలబిందువట్ల తలఁప
నుండి యుండి దేహ మూరక పడఁ ద్రోచి
వేదు రెత్తినట్లు విడిచిపోవు. || 90 ||

క. విషయాశీవిషభీషణ
విషజర్జరితాత్ము లాత్మవిద్యావినయ
ద్విషు లగువారలబ్రతుకులు
విషమంబులు చవుట నిడినవిత్తులు దలఁపన్. || 91 ||

గీ. పొందవలసినయర్థంబు పొంద నేర్చి
దుష్కృతులు చేసి క్రమ్మఱ దుఃఖపడక
యచలనిర్వాణసుఖవృత్తి నందునట్టి
వారిబ్రతుకులు బ్రతుకులు వసుదమీఁద. || 92 ||

క. జననంబు నొంది వెండియు
జననము లేకుండ మెలఁగుజనుజననంబే
జననంబు గాక, ముదిమిని
బనుపడు పెనుగార్దభంబు బ్రతుకును బ్రతుకే? || 93 ||

వ. మఱియు నహంకారం బెట్టి దనిన. || 94 ||

క. అనఘా మోహమువలనన
పనిలేకయ పుట్టి పెరిగి పగతుం డై పైఁ
జను మిథ్యాహంకారముఁ
గనుఁగొన మదిలోన వగపు గదిరెడు నాకున్. || 95 ||

గీ. విను మహంకార మెందాఁక వృద్ధిఁబొందు
నకట యందాక తృష్ణయు నతిశయిల్లు,
మేఘబృందంబు సాంద్ర మై మింటఁ దోపఁ

బొరి విజృభించుకుటజమంజరియుఁ బోలె. ‖ 96 ‖

వ. మఱియుఁ జిత్తం బెట్టి దనిన. ‖ 97 ‖

గీ. దోషజుష్ట మైనదుర్జనచిత్తం బ
నార్య మార్యసేవ కలమికొనక
పవనచలితపింఛలవముచందంబునఁ
జంచలించు చుండు సన్మునీంద్ర. ‖ 98 ‖

క. దూరము పనిగలగతిఁ జను,
నూరక యిల్లిల్లు సొచ్చు, నొగిఁ జీ యనఁగాఁ
గూరదు సిగ్గున, సుజనుల
జేరదు, చిత్తంబు, గ్రామసింహము వోలెన్. ‖ 99 ‖

గీ. ఎట్టిచోట నయిన నించుక మేలును
బొందలేదు నిధుల బొందెనేనిఁ,
బెరసి మానసంబు, పరితృప్తి నొందదు,
జలము నించునట్టిపజ్జభంగి. ‖ 100 ‖

గీ. పరఁగ భూమినుండి పాతాళమునఁ గ్రుంకు,
నచటనుండి ధాత్రి కరుగుదెంచుఁ,
గ్రూరరజ్జుకలితకూపకాష్ఠముభంగిఁ
దెరలి మనసు సాలఁ దిరుగు చుండు. ‖ 101 ‖

క. కనకాద్రి నెత్తవచ్చును,
వనరాసులు గ్రోలవచ్చు, వనశిఖిఁ గడిగాఁ
గొనవచ్చుఁ, గాని యేగతి
మనము నిరోధింపరాదు మహితవివేకా. ‖ 102 ‖

వ. మఱి తృష్ణ యెట్టి దంటేని. ‖ 103 ‖

క. హృదయాంధకార మొదవఁగ
విదితం బై తృష్ణ వొడము, విను, దోషములన్
గుదు రగుచుండును, శర్వరి
యుదయింపఁగ గూబకదుపు లొగి వచ్చుగతిన్. ‖ 104 ‖

గీ. అధికసంసారదోషంబులందు నెల్ల
నధికదోషంబు తృష్ణయే యండ్రు మునులు,
వెలయ నంతఃపురములోనివిభుని నైన
బహులసంకటములపాలుపఱుచుఁ గాన. ‖ 105 ‖

గీ. ఆయసాగ్నికంటె నసిధారకంటెను
బిడుగుకంటెఁ జాల బెడిద మగుచుఁ
దృష్ణ పేచిన్ మిగుల దీవ్ర మై సతతంబు
హృదయముల వసించి యేర్చు ననఘ. ‖ 106 ‖

క. మేరుసమానుని నైనను
శూరోత్తము నైనఁ దృష్ణ సోకిన యేనిన్
జీరికిఁ గైకొన రెవ్వరు
నారయ నది దొఱఁగినతఁడె యధికుం డెందున్. ‖ 107 ‖

వ. మఱియు శరీరం బెట్టి దనిన.

చ. గురుతర శల్యసంగతము గుర్వగుమాంసవిలేపనంబు పె
న్నరములప్రోక చర్మపరిణద్ధము శోణితమజ్జపూయమం
దిరము వికారధర్మి యగుదేహము రోగనిధానగేహ మౌ
బురుషవరేణ్య యీ చెనఁటిబొందుల కేమిసుఖంబు సెప్పుమా. ॥ 108 ॥

గీ. ముదిమికాల మైన ముదిమియుఁ బొడసూపు,
మరణకాల మైన మరణ మొదవు,
పేదవాని కైన పృథివీపతికి నైన
సమమ దేహములకు సహజ మిదియ. ॥ 109 ॥

గీ. ఘనతటిల్లతికలు గంధర్వనగరంబు
లభ్రపంక్తు లట్ల యస్థిరంబు
లై విశీర్ణశాల లగుశరీరంబుల
విశ్వసించువారు వెడఁగు లనఘ. ॥ 110 ॥

సీ. ఆశాసమావృతి, యతిశక్తిహీనత,
జాడ్యంబు, దైన్యంబు, చపలతయును,
మాటాడ నేరమి, మాటపాం దెఱుఁగమి,
యిది పాము త్రా డని యెఱుక లేమి,
మూత్రపురీషసంప్లుతగాత్రుఁ డై యుంట,
తన్నుఁ దా నెఱుఁగక తన్నుకొనుట,
కదలి యిట్టట్టు పోఁ గాళ్లు రా కుండుట,
గురుజనశిక్షలఁ గుతిలపడుట,
గీ. యివియు మొదలు గాగ నెన్నఁ బె క్కగునట్టి
బోధ లనుభవించు బాల్యవృత్తి
పరమమునివరేణ్య ప్రత్యక్షనరకంబు,
దీన నేమి సుఖము తెలుపవయ్య. ॥ 111 ॥

క. తల్లియుఁ దండ్రియు నితరులుఁ
బల్లిదులై తోడ నాడుపడుచులు నడువన్
దల్లడపడుశైశవ మిది
చెల్లంబో దురితదుఃఖశీలము గాదే. ॥ 112 ॥

వ. మఱియు యౌవనం బెట్టి దనిన. ॥ 113 ॥

క. బాలత్వ మెడలి, తరుణిమ
కా లూఁదఁగఁ, జిత్తభవవికారంబులు మైఁ
గీలుకొని త్రుళ్లఁ జేయఁగఁ,
పాలసుఁ డై దురితవితతిపా ల్పడి పోవున్. ॥ 114 ॥

గీ. యౌవనంబునందు నవికారి యై తన్నుఁ
బరులు మే లనంగ బ్రతికెనేని,
యతఁడు పుణ్యపురుషుఁ డతఁ డుత్తమోత్తముఁ
డతడు వంద్యమానుఁ డఖిలమునకు. ॥ 115 ॥

క. వినయము బుధసంశ్రయ మై
ఘనగుణమణిచయము సానుకంపాస్పద మై
తనరెడుపుణ్యాత్ములయౌ

వన మతిదుర్లభము గగనవనమును బోలెన్. || 116 ||

వ. మఱియు స్త్రీ లెట్టివా రంటేని. || 117 ||

సీ. అస్థికీకస సిరాయతమాంస పుత్త్రిక
లంగనాజనలలితాంగకములు,
కీలాల మూత్ర సంక్లిష్టదుస్స్పృహములు
తరళలోచనలనితంబకములు,
చర్మసువృతమహాదుర్మాంసపిండంబు
లువిదలపీనపయోధరములు,
కలితలాలాశ్లేష్మఘనగరండంబులు
కొమ్మలమోపులు, కుటిలబాష్ప
గీ. మయము గానుండు నతివలనయనజాల,
మిన్నియును జెప్ప నేటికి నింతులందు
నెచటఁ గనుపెట్టి చూచిన హేయకరము
గాక యెచ్చోట సుఖము సుశ్లోక చెపుమ. || 118 ||

క. మరుఁ డను మేటికిరాతుఁడు
సరభసముగ ముగ్ధమతుల జనవిహగములన్
దొరసి పడ నడఁప నొగ్గిన
యురులు సుమీ సంయమీంద్ర యువిదలు దలఁపన్. || 119 ||

క. సతులె యిహలోకసుఖదలు
సతు లెడలిన సౌఖ్య మేమి? సతి విడువ జగ
త్త్రితయము విడుచుటె, జగముల
సతి విడిచినయతఁడ సుఖిసమర్థుం డరయన్. || 120 ||

వ. మఱియు వార్ధకం బెట్టి దనిన. || 121 ||

గీ. బాల్యవృత్తి నెగడి పర్యాప్తి గా నీక
యౌవనంబు గ్రోలు, నంత నదియు
వర్ధిలంగ నట్లె వార్ధకం బది గ్రోలుఁ,
గంట యొండొరువుల క్రౌర్య మిదియ. || 122 ||

క. నరునిశరీరమున జరా
తరుణి ప్రవేశించి ప్రజ్ఞ దరలించుఁ జుమీ
పరకాంత గృహముఁ జేకొని
దురటిలునిల్లాలి వెడలఁ ద్రోచిన భంగిన్. || 123 ||

సీ. పుత్త్రదారాదులు మిత్త్రులుఁ దనుఁ వెట్టిఁ
జేసి నవ్వఁగ మదిఁ జివికి చివికి,
కుడువ వేడుక పుట్టి గడియు నోటికిఁ బోని
వేదన వెడవెడ వెచ్చి వెచ్చి,
యంగకంబులజవం బడఁగంగఁ దనివోని
భోగేచ్ఛ వొడమఁగఁ బొక్కి పొక్కి,
తనుతంతువులు రోగ మనుమూషకము చేరి
కొఱుకంగ లా వేది క్రుస్సి క్రుస్సి,
గీ. కడఁగి మేన బూదిఁ దుడిచినవిధమున
ముణిఁగి నరసియున్న ముదుకశిరముఁ
గోరి బూదిచఱుచుకూష్మాండఫలభాతి

వెదకి కాలుఁ డనుభవింప కున్నె. ‖ 124 ‖

గీ. మరణ మనున్నృపాలుఁ డరుదేర ముందఱ
రమణఁ బలిత చామరములు వీవ
దొరసి రోగదోషదుఃఖసేనలు వేగ
నరుగుదెంచు చుండు ననఘచరిత. ‖ 125 ‖

వ. మఱియుఁ గాలం బెట్టి దనిన.

గీ. ఎలమి సంసారమున సుఖ మింత లేదు;
ఎట్టకేలకు నది జనియించెనేని,
కాలుఁ డెడ సొచ్చి తా నది గ్రోలు చుండుఁ,
దఱిమి తంతుల నెలుకలు గొఱుకునట్లు. ‖ 126 ‖

క. విశ్వాత్ముఁ డైనకాలుఁడు
విశ్వముఁ గబళించు మాయ విలసింపఁగ, నీ
నశ్వరసంసారంబు ము
నీశ్వర మముఁబోఁటిజనుల కేటికిఁ జెపుమా. ‖ 127 ‖

గీ. ఇంద్రియములె శత్రు లింద్రియంబులకును;
సత్యమున నశించు సత్యనియతి
యాత్మ నాత్మ యణఁచు నతిఘోర మగుకాల
మహిమఁ దన్మనంబు మనముఁ జెఱుచు. ‖ 128 ‖

ఉ. దిక్కులు కొండలుం జుఱుఁగు, దేశము లెల్ల నదృశ్యమై చెడున్;
జుక్కలు డుల్లు, నంబుధులు శోషిలు, విష్ణువిరించిరుద్రులున్
దక్కక గ్రాఁగిపోదురు, బుధస్తుత కాలుఁడు వేచి మ్రింగఁగా;
నక్కట మర్త్యు లెల్ల మనునాసలు చేయుట మోస మౌఁగదే. ‖ 129 ‖

క. అనఘుఁ డవాచ్యుఁ డదర్శనుఁ
డనుపముఁ డశ్రాంతుఁ డభవుఁ డజ్ఞాతుఁడు నాఁ
జను విభ్రమకాలుఁడు భూ
జనము విడంబించు చుండు సన్మునివర్యా. ‖ 130 ‖

గీ. సభ్యు లైనవారిసంగతి నహములు
పుచ్చు కిటను నటను బోయి రాత్రు
లింటి కరిగి విశ్రమించుసంసారుల
కెట్లు నిద్ర వచ్చు సిద్ధచరిత? ‖ 131 ‖

సీ. బ్రహ్మయోగీంద్ర యీభవరోగములు నాకు
నేవెంట నెడఁబాయు? నెద్ది సార?
మేమార్గమునఁ జేసి యీదుష్టసంసార
దుఃఖంబు వెడలు? సత్పురుషు లొందు
గతి నాకుఁ గలుగు మార్గము విస్తరించి మీ
రెఱిఁగినభంగి నా కెఱుఁగఁ జెప్పు;
డెఱిఁగింప కుంటిర యేని మజ్జనభోజ
నాదులఁ దొఱఁగి మీ యడుగులొద్ద
గీ. మేను దొఱఁగువాడ; మీయాన; యని పల్కి
నిబిడబాష్పకలితనేత్రుఁ డగుచుఁ,
చిత్రరూపభంగిఁ జేరి యూరక యుండె

సత్యధనుఁడు రామచంద్రుఁ డనఘ. || 132 ||

వ. అని యివ్విధంబున వైరాగ్యప్రకరణంబు తద్రసగర్భితంబు లగువా
క్యంబుల నుపన్యసించిన రామచంద్రుం గనుంగొని మునిజనం బనేక
విధంబులఁ బ్రస్తుతింప విశ్వామిత్త్రుండు సంతుష్టాంతరంగుం డై యి
ట్లనియె. || 133 ||

ముముక్షుప్రకరణము

క. మనువంశతిలక, సర్వం
బును జెప్పితి వీవ, సూక్ష్మబుద్ధిని నీయం
తన దెలిసినాఁడ, వికనే
వినిపించెడి యర్థ మెద్ది విజ్ఞాననిధీ? || 134 ||

వ. ఈ యర్థంబున కొక్క యితిహాసంబు గలదు. తత్కథాకర్ణనం
బున నీకును జిత్తసంశయనివృత్తి యగు. దత్తావధానుండ వై విను
మని కౌశికుం డిట్లనియె. || 135 ||

గీ. అనఘ, నీయట్ల శుకయోగి యాత్మబోధ
తాన తనసూక్ష్మబుద్ధి నంతయును దెలిసి,
బుద్ధివిశ్రాంతికై శంక వొడమి, తండ్రి
పాలి కేతెంచి ప్రణమిల్లి పలికె నిట్లు. || 136 ||

క. ఈమలినపు సంసారం
బేమిట నుదయించె? నెంత? యెవ్వని? కిది
కేమిగతి నెన్నఁ డణఁగును?
ధీమన్నుత తెలియ నాన తీవే నాకున్. || 137 ||

వ. అనిన వేదవ్యాసుండు పుత్త్రున కి ట్లనియె. || 138 ||

క. తనబుద్ధివికల్పనమున
జనియించు జగంబు; దాని సంక్షయమున నా
శన మొందును సంసారం;
బని మదిఁ గను మిదియె నిశ్చితార్థము పుత్త్రా. || 139 ||

క. అని యిట్లు తండ్రి సెప్పిన
వినుతోక్తులు వినియు శుకుడు విద్యానిధి ని
మ్మనమున బహూకరింపమి,
గని వేదవ్యాసుఁ డతనిఁ గని యి ట్లనియెన్. || 140 ||

క. ఏ నింతకు మిక్కిలి విన;
భూనుత నీ వడుగువాక్యముల కుత్తరముల్
ధీనిధి మిథిలానాథుడు
భానునిభుఁడు జనకభూమిపాలుఁడు సెప్పున్. || 141 ||

వ. అతఁడు నీచిత్తసంశయంబుఁ బాప సమర్థుం డచ్చటికిం జని యడుగు
మనిన, శుకుండును జనకానుమతంబున మిథిలానగరంబునకున్ జని,
మహామునిగణ రివృతుండైన జనకుం గాంచిన, నమ్మహాత్ముండు
ప్రత్యుత్థానంబు సేసి యమ్మహానుభావుం బూజించి యాగమనప్రయో
జనం బడిగిన, శుకుండు దన తండ్రి నడిగిన యట్ల యడిగిన విని జన

కుండు పెద్దయుంబ్రొద్దు విచారించి యి ట్లనియె. ‖ 142 ‖

క. అనఘ, చిత్పురుషుఁ డొక్కఁడె;
వినుమన్యము లేదు; తత్త్వవిధ మిట్టి దగున్;
దన సంకల్పమె బంధము
తనసంకల్పక్షయంబ తగ ముక్తి యగున్. ‖ 143 ‖

క. ఇవి తత్త్వనిశ్చితార్థము;
విదితం బిది తప్ప లేదు వేఱొక్కటి నీ
మది దృశ్య ముడిగినాఁడవు
పదిలంబుగ, నిదియ పట్టి భ్రాంతిఁ దొఱఁగుమీ. ‖ 144 ‖

క. అని తత్త్వనిశ్చయము తన
జనకుఁడు మును చెప్పినట్లు జనకుఁడు సెప్పన్,
విని మానసవిశ్రాంతియుఁ
దనరఁగ, శుకయోగివరుఁడు తత్పతి కనియెన్. ‖ 145 ‖

క. నా తెలివియు నిట్టిద మును,
మాతండ్రియుఁ జెప్పుశాస్త్రమత మిదియే, నీ
చేతం దెలియఁగ వింటిని,
జేతోవిశ్రాంతిఁ గంటిఁ జిత్సౌఖ్యనిధీ. ‖ 146 ‖

క. అని శుకుఁడు నిశ్చితార్థము
గని బహుకాలంబు నిర్వికల్పసమాధిం
దనరియు నిర్వాణతఁ బొం
దెను దా నిఃస్నేహయుక్తి దీపమ పోలెన్. ‖ 147 ‖

వ. అని చెప్పి విశ్వామిత్త్రుండు రామచంద్రున కి ట్లనియె. ‖ 148 ‖

గీ. శుకుఁడు తెలిసినట్ల సకలంబు నీవును
దెలిసినాడ; వాత్మ మలినమార్జ
నమ్ము వొంది నీవు నన్ను వేఁడినమాట
కుత్తరంబు నిదియె చిత్తగింపు. ‖ 149 ‖

వ. జ్ఞాతృజ్ఞేయం బైనచిత్తం బతిసమగ్రం బగుభోగబృందానుభవంబు లే
కునికియ లక్షణం బగువస్తువు జగం బగు, బంధంబు భోగవాసనచేత
దృఢం బగు, నవ్వాసన శాంతం బైన నబ్బంధంబు తనుత్వంబు నొందు.
అని సెప్పి విశ్వామిత్రుడు వసిష్ఠమహామునిం గనుంగొని, యిమ్మహా
త్మునకు బుద్ధివిశ్రాంతి యగువాక్యంబు లుపదేశింతురు గా కని పలు
కుటయు, నమ్మహాముని తొల్లి కౌశికునకు దనకు నైన వైరం బుప
శాంతి పొందెడునట్లు కమలగర్భుఁడు చెప్పిన వాక్యంబులు రామచం
ద్రునకుం జెప్పం దలంచి యి ట్లనియె. ‖ 150 ‖

సీ. అనఘ, సంసారంబునందు సర్వంబును
బౌరుషంబునఁ బొందఁ బడెడి; నందు
విను పౌరుషము రెండువిధము లై యుండు, స
శాస్త్రంబు శాస్త్రానుసారి యనఁగ
నందు నశాస్త్రంబు నర్థసంప్రాప్తి కా
శాస్త్రీయ మగు పౌరుషంబు దలఁపఁ
బకమార్థమున కగు; బొరిఁ బూర్వవాసనా

ప్రాప్తమైన యశాస్త్రపౌరుషంబు
గీ. పర్వినప్పుడు శాస్త్రీయపౌరుషంబు
చేత నది యడ్డ పెట్టుచుఁ జిత్తశాంతి
నిగిడి సతతంబు వర్తింపు నెమ్మితోడఁ
బ్రకటసౌజన్యగుణభద్ర రామభద్ర. ‖ 151 ‖

గీ. పూని యనభిజ్ఞచిత్తుఁడ వైననీవు
తగిలి యెందాక సుజ్ఞానతత్త్వఁ డగుదు
మరగి యందాఁక గురుశాస్త్రమతము లెఱిఁగి
యాచరింపుము నిచ్చలు నతులపుణ్య. ‖ 152 ‖

వ. అని చెప్పి, 'సంసారదుఃఖనివారణంబును ధీసమాశ్వాసనంబునుం గాఁ
బరమేష్టి తొల్లి నా కుపదేశించిన వాక్యంబులు తేటపడ నెఱింగించెద
నాకర్ణింపు' మనిన, విని రామచంద్రుండు 'పరమేష్టి యేమి కారణం
బున నేమి యుపదేశించె? నది మీ చేత నెట్లు పొందంబడియె? నత్తెఱం
గానతిం డ' నిన వసిష్ఠుం డి ట్లనియె. ‖ 153 ‖

క. అమల మనంతవిలాసం
బమృతము సర్వగము సచ్చిదాకాశ మనా
శము పరిపూర్ణం బగుతే
జము గల; దది వెలుఁగు సర్వసంశ్రయ మగుచున్. ‖ 154 ‖

క. అది కదలియుఁ గదలనిదెస
నుదయించెను విష్ణుఁ, డతనియుదరంబునఁ బెం
పొదవిన కనకాంబుజమున
విదితంబుగ బ్రహ్మ పుట్టె విశ్వజనకుఁ డై. ‖ 155 ‖

వ. అద్దేవుండు సకలభూతంబులం దత్కర్మానుసారంబుగం బుట్టించుటయు,
నీభారతవర్షజాతు లగు వారలు దుర్వ్యసనాక్రాంతస్వాంతులును
నల్పాయువులును నై దుఃఖించుచున్న, వారలం గనుంగొని దుఃఖు
లగుపుత్త్రులం జూచి శోకించుజనకుండునుంబోలెఁ గరుణించి, యేకా
గ్రచిత్తుం డై కొండొకసేపు చింతించి, జపదానతపస్తీర్థంబు లత్యంత
దుఃఖనివారకంబు గా వని సకలదుఃఖనిర్హరణం బై పరమానందంబు
నొందించునట్టి నిర్మలజ్ఞానోపదేశంబుఁ జేయం దలంచి, పరమేష్ఠి తన
మనంబువలన నన్నుఁ బుట్టించి నాకు సంసారవ్యాధిభేషజం బగుపర
మజ్ఞానంబు బహుప్రకారంబుల నుపదేశించి యి ట్లనియె. ‖ 156 ‖

గీ. కడఁగి యేతత్క్రియాకర్మకాండసరణిఁ
గర్మకారుల కెఱిఁగింపు, కడు విరక్తు
లైనవారికి నాత్మవిజ్ఞానమార్గ
మర్థి బోధింపు, పుత్త్ర నీ వనుదినంబు. ‖ 157 ‖

వ. అని యాజ్ఞాపించిన యక్కమలసంభవుచేత నియుక్తుండ నై యాయా
భూతపరంపరయందు విహరించుచుండుదు. ‖ 158 ‖

గీ. ఊరకుండుదుఁ, గర్తవ్య మొకటి లేదు,
శాంతమతిఁ జేసి నిజమానసంబు గెలిచి
సుప్తుఁ డగువాని బుద్ధి విస్ఫురణభంగిఁ
జేసియును జేయకుండుదుఁ జేయుపనులు. ‖ 159 ‖

క. గురువాక్యము శాస్త్రార్థముఁ
బోరిపోరిఁ జిత్తానుభవముఁ బొందించి నిరం
తరమును నైక్యాలోకన
పరుఁ డగునభ్యాసి పొందుఁ బరతత్త్వంబున్. || 160 ||

గీ. అల్పసంస్కృతమానసు లైనవారి
కైన మది మౌర్ఖ్య - మెడలించునట్టిశాస్త్ర
మిదియ తప్పంగ మఱి యన్య మెద్ది గలదు?
వినుము తత్పరబుద్ధివై మనుజనాథ. || 161 ||

క. ధనమును గాయక్లేశముఁ
దనమిత్త్రులు తీర్థదేవతాసేవలు నెం
దును దత్త్వము నొందింపవు,
మనము నిరోధింపకున్న, మనుకులతిలకా. || 162 ||

క. విను మోక్షద్వారపదం
బునకు శమంబును విచారమును సంతోషం
బును సాధుసంగమంబును
ననునాలుగు ద్వారపాలకాభిదము లగున్. || 163 ||

వ. అవి యెయ్యవి యంటేని. || 164 ||

గీ. దోషములు దుష్క్రియాదులు దుస్పృహంబు
లైనదుఃఖంబు లెల్లను నాక్షణంబ
శాంతి మది నూనుమాత్రన సమసి పోవు,
నర్కుఁ డుదయింపఁ జీఁకటి యణఁగునట్లు. || 165 ||

క. వినునెడఁ గనుఁగొనునెడ మూ
ర్కొనునెడ ముట్టునెడఁ జవులు గొనునెడ మేల్గీ
డును వచ్చినపుడు మోదం
బును ఖేదము లేనియుత్తముఁడు శాంతుఁ డగున్. || 166 ||

గీ. పొలుచు వేడుకఁ బెండ్లికిఁ బోవునపుడు
నుగ్రు లై చంపఁ గొనిపోవు చున్నయెడల
చిత్త మెంతయుఁ జల్ల నై శీతకరుని
చందమున నున్నయాతండు శాంతుఁ డండ్రు. || 167 ||

గీ. తాపసులయందు శాస్త్రవిత్తములయందు
యాజకులయందు నృపులందు నతిబలాఢ్యు
లందు శమయుక్తుఁ డగువాఁడ యధికుఁ డెందు;
నని యెఱుంగుము మనమున మనుకులేశా. || 168 ||

గీ. వినుము శాస్త్రావబోధచే విస్తరిల్లి
పూతమును నిర్మలము నైనబుద్ధిఁ జేసి
కారణ మెఱింగి యాత్మవిచార మాత్మఁ
దవిలి సేయుచు నునికి కర్తవ్య మనఘ. || 169 ||

గీ. అంధకారంబునందును నణఁగి పోదు,
దీపతేజంబునందును దిరిగి రాదు,
ఎట్టిమఱు వైనఁ గన్పించు నెదురులేక

చారుతర మైనయట్టి విచారదృష్టి. ॥ 170 ॥

క. ‘ఏ నెవ్వఁడ? సంసారా
ఖ్యానం బీదోష మెట్లు గలిగెనొ?’ యనుచుం
దా నిజయుక్తిం దెలియుట
పూని విచారంబు నీకె పో రఘువీరా. ॥ 171 ॥

క. సంతోషము సుఖతర మగు,
సంతోషము నిత్యమోక్షసంప్రాప్తి యగున్,
సంతుష్టుం డెందును వి
శ్రాంతస్వాంతుండు రామ సౌజన్యనిధీ! ॥ 172 ॥

గీ. వఱల నప్రాప్తములయెడ వాంఛ యెడలి
ప్రాక్యములయెడ సమతమైఁ బట్టుకొల్పి
పూని సుఖదుఃఖములు మదిఁ గానఁ బడని
యతఁడు సంతుష్టుఁ డనఁబడు నఖిలముననను. ॥ 173 ॥

గీ. సర్వమానవులకు సంసారతారణ
కారణంబు పుణ్యకారణంబు
నై వెలుంగుచుండు నఖిలసంస్తుత్య మై
సాధుసంగమంబు జనవరేణ్య! ॥ 174 ॥

గీ. విమలమతులు సములు వీతగర్వగ్రంథు
లాత్మవిదులు సాధు లైనజనులు
సేవ్యు లెందు వారి సేవించుటయ భవ
జలధి యుత్తరింపఁ గలుగువెరవు. ॥ 175 ॥

వ. ఇట్లు సేవింపంబడు భవభేదనోపాయంబులను నీనాలిగింటి నభ్యసిం
చినవారలు మోహపారావారోత్తీర్ణులు అని చెప్పి వసిష్ఠుండు
మఱియు నిట్లనియె. ॥ 176 ॥

గీ. యుక్తియుక్త మైనసూక్తులు బాలుండు
చెప్పి నేని వినుము చిత్తగించి,
యన్య మైనవచన మది బ్రహ్మ చెప్పినఁ
దృణమ పోలె విడువు ధీరహృదయ. ॥ 177 ॥

వ. అని చెప్పి మఱియు నిట్లనియె. ॥ 178 ॥

సీ. బ్రహ్మోపదేశంబు స్పష్టంబుగా నీకు
దృష్టాంత మొప్పఁగాఁ దేటగాఁగ
నింతయుఁ జెప్పితి నిది యుపదేశ సా
మగ్ర్యంబుగాఁ జిత్తమందు నెఱుఁగు
మట్లు నిరాకార మైనబ్రహ్మమునందు
సాకారదృష్టాంత మైనయట్టి
యపవిత్రములు ప్రమోషాంతరంబులు నగు
మూలవాదంబుల మొగిఁ గుతార్కి
గీ. కత్వ మొందక చిత్తంబు కలఁగఁబడక
శమదమాదులచేత సుజ్ఞాన మొదవ,
నవి పరస్పరవృద్ధి యై యబ్జములును
సరసియును గూడి వర్ధిల్లు చంద మొందు. ॥ 179 ॥

గీ. యశము నాయువుఁ బుణ్యంబు నర్థి నిచ్చు,
నఖిలపురుషార్థ మగు, నీటి యర్థి వినిన,
బుద్ధినైర్మల్య మొందించు, బోధ వొడమి
తత్పదంబునఁ బొందెడు ధర్మచరిత. ॥ 180 ॥

వ. అని యిట్లు ముముక్షుప్రకరణంబు వసిష్ఠుండు రామచంద్రున కెఱిఁ
గించె ననిన విని సంతుష్టాంతరంగుం డై భరద్వాజుం డటమీఁది
వృత్తాంతం బేమి సెప్పె నెఱింగింపు మని యడిగిన. ॥ 181 ॥

ఉ. ధన్యచరిత్ర ఫుల్లసితతామరసాయతనేత్ర లోకస
మ్మాన్య రమాకళత్ర మణిమండనమండితగాత్ర దైత్యరా
జన్యలతాలవిత్ర భవసాగరతారణమానపాత్ర సౌ
జన్యమనీషిమిత్త్ర రిపుసంచయశోషణ భృత్యపోషణా. ॥ 182 ॥

క. శశిశకలసదృశ బిసనిభ
దశనాంకుర నఖరముఖ విదారిత విద్వి
ట్పిశితాశనవక్షస్స్థల
శశిధర ఫాలాక్ష భక్తజనిహర్యక్షా. ॥ 183 ॥

మాలిని. పటుజలధరభాసా స్ఫార ఘోరాట్టహాసా
కుటిలజటిలకేశా కోటిసూర్యప్రకాశా
త్రుటితదురితపాశా దుష్టదైత్యప్రణాశా
నిటలతటసనేత్రా నిత్యలక్ష్మీకళత్రా. ॥ 184 ॥

గద్య. ఇది శ్రీ నరసింహవరప్రసాదలబ్ధకవితావిలాస భారద్వాజసగోత్ర
పవిత్రాయ్యలామాత్యపుత్త్ర సరసగుణధుర్య సింగనార్య ప్రణీతంబైన
జ్ఞానవాసిష్ఠరామాయణంబునందు వైరాగ్యప్రకరణంబును ముముక్షు
ప్రకరణంబును నన్నది ప్రథమాశ్వాసము.

[1] పా. పుత్త్రుఁడై

వాసిష్ఠరామాయణము

ద్వితీయాశ్వాసము

క. శ్రీమదహోబలపట్టణ
ధామ మహోద్దామచక్రదారితదనుజ
స్తోమ భవభీమ భక్త
క్షేమంకర విదళితాంహ శ్రీనరసింహ. ‖ 1 ‖

ఉత్పత్తిప్రకరణము

వ. దేవా సకలతత్త్వార్థవివేకి యగు వాల్మీకి భరద్వాజున కి ట్లనియె. అట్లు ముముక్షుప్రకరణం బెఱింగించి వసిష్ఠుండు రామచంద్రుం గనుంగొని సకలజగ దుత్పత్తి స్థితి లయ కారణంబు మనం బని చెప్పంబడు, నీయర్థంబున కొక్కనిదర్శనంబు గల దాకర్ణిం పుము; అని యిట్లనియె. ‖ 2 ‖

సీ. పరఁగ నుత్పత్తిప్రకరణం బెఱింగింతు;
నాకాశజంబు లీలాఖ్యకంబు
తనరు కర్కటియు నై తర్వాతఁ గృత్రిమేం
ద్రము చిత్తజాఖ్యానకమును శాంబ
కంబును మఱి లవణంబును సప్తభూ
ములు వన నితిహాసములును గలుగు
నందు నాకాశజాఖ్యానంబు మొదలనే
బోధ్యరూపము సూక్ష్మముగ వచించి
గీ. పిదప విస్పష్ట మొనరింతు నదియుఁ దెలియ
వినుము ప్రతిపత్తియును భూతివేదనంబు
దనరు నపరోక్షచైతన్య మనఁగ నివియు
జీవునకు నామకములు రాజీవనయన. ‖ 3 ‖

వ. సంవిత్స్వరూపం బగు జీవుండు పదార్థజ్ఞానోదయంబున నహంకార ముక్తుం డై పురుషుం డనంబడు; నతండు సంకల్పవికల్పాది భావ జనితం బగు విపరీతజ్ఞానంబున నుదకంబ ఫేనతరంగబుద్బుదాకారం బగునట్లు తాన జగద్రూపం బై వెలుంగుచుండుః దత్ప్రపంచంబ బంధంబును దన్నిరసనంబ ముక్తియు ననంబడు; నట్లు గావున తద్దృ శ్యనిరసనమార్గం బెఱింగించెద నాకర్ణింపుము. ‖ 4 ‖

గీ. కానఁబడుచున్నయట్టిజగంబు లెల్ల
విలయకాలంబు నప్పడు విరిసిపోవు,
వినుము నిద్రించి తెప్పిఱువేళలందు
దొడరి కల లేమియును లేక యడఁగినట్లు. ‖ 5 ‖

సీ. తత్కాలమున మహాతమము తేజంబును
బొడమక యొక్కట నడఁగు; నందు

నవ్యక్త మచల మనాఖ్య మవర్ణ మై
చిన్మాత్ర మొకటియ చిక్కియుండు;
నాచిత్తునకుఁ బరమాత్మ పరబ్రహ్మ
సత్యంబు నా బుధసమితిచేత
వ్యవహారసిద్ధికై వివిధనామంబులు
గల్పింపఁబడియె. నిక్కముగ నతఁడు
గీ. నన్యుఁడును బోలె జీవాత్ముఁ డై వెలుంగు;
నతఁడు కలనాకలత్వంబు నగ్గలించి
విను మనంబునఁ బొల్చు; నమ్మనము పేర్చి
తాన సంకల్పజాల మై తనరు ననఘ. || 6 ||

వ. ఆ సంకల్పంబున నింద్రజాలంబునంబోలె జగత్తు జనియించు. అంబుధి వలనం దరంగంబులును గాంచనంబువలనం గటకమకుటాది భూషణంబులును జనియించుచందంబున శాశ్వతం బగుపరమాత్మయందు నశ్వరం బగుసృష్టిపృథగ్భావంబున వర్తిల్లు ఇట్టిద యని యుత్పత్తిప్రకారం బెఱుంగు మని చెప్పి వసిష్ఠుండు మఱియు నిట్లనియె. || 7 ||

ఆకశజోపాఖ్యానము

క. విను రాఘవ యాకాశజుఁ
డను పేరిటివిప్రవర్యుఁ డాత్మవిదుఁడు స
జ్జనహితుఁడు ధర్మశీలుఁడు
ఘనుఁ డాయుష్మంతుఁ డొకఁడు గలఁ డీధాత్రిన్. || 8 ||

గీ. అతని తేజంబు దుస్సహమై వెలుంగ,
మృత్యు వతికోపమున వాని మ్రింగ వచ్చి
తనకు నొకభంగి నగపడ కునికిఁ జూచి
కినుక వొడమిన మది వితర్కించె నిట్లు. || 9 ||

గీ. కాలపాశంబు గయికొని క్రమముతోడ
నఖిలభూతంబులను మ్రింగునట్టి నాకు
నకట యీతనియందు వ మ్మయ్యె నాదు
శక్తి యుపలంబు సోఁకినశస్త్ర మట్ల. || 10 ||

వ. అని వితర్కించి. || 11 ||

క. ఆవిప్రుదివ్యతేజము
భావింపఁగఁ జక్కఁ జూడఁ బట్టఁగఁ గదియం
గా వెరవు లేక మృత్యువు
వేవేగను వచ్చెఁ బ్రేతవిభు సన్నిధికిన్. || 12 ||

వ. ఇట్లు చనుదెంచి సమవర్తిం గనుంగొని మృత్యువు కృతాంజలి యై యిట్లనియె. || 13 ||

శా. దేవా దేవరయాజ్ఞ మోచుకొని ధాత్రిం బొల్చు భూతావళిన్
దైవానీకము నేచి మ్రింగుదు; నసాధ్యం బెద్దియున్ లేదు నా;
కీవిప్రోత్తముఁ జూడ డగ్గఱ భయం బేపారె; నాకాశజుం
డేవెంటన్ మరి నాకు లోబడఁడు; వీఁ డెవ్వాఁ డెఱింగింపవే. || 14 ||

చ. అన విని కాలుఁ డిట్లనియె; నక్కట మృత్యువ కేవలంబు స
జ్జనుల వధింప నీ కెటుల శక్యము? వారల వారికర్మముల్

గనుఁగొని చుట్టుముట్టుకొని కాల్పఁగ, నీవు నిమిత్తమాత్ర మై
యసువునఁ ద్రుంతుగాక విగతాయువులన్ మదమత్సరాత్ములన్. ॥ 15 ॥

వ. అదియునుం గాక. ॥ 16 ॥

క. ఏకర్మంబును బొరయక
నాకాశమునందుఁ బుట్టినాతనిఁ బుణ్య
శ్లోకుని నాకాశజు నీ
కేకతమునఁ ద్రుంపవచ్చునే హింసాత్మా? ॥ 17 ॥

వ. అని సమవర్తి మృత్యువునకుం జెప్పె ననిన విని సాశ్చర్యహృద
యుండై రఘుపుంగవుం డమ్మునిపుంగవున కిట్లనియె. ॥ 18 ॥

గీ. మునివరేణ్యా మీరు మున్ను సెప్పినపుణ్యుఁ
డొక్కవిప్రుఁ డంటి రక్కజంబు,
తనకుఁ దాన పుట్టి దనరుపితామహుఁ
డజుఁడు గాఁగ నోపు నాన తిమ్ము. ॥ 19 ॥

వ. అనిన వసిష్ఠు డిట్లనియె. మృత్యువునకు వివాదం బొనరించు నతండు
కేవలంబ బ్రహ్మ యగు, నతండు పృథివ్యాదిభూతరహితుండై యా
కాంబునుం బోలె నిరాకారుండై వెలింగి సంకల్పపురుషుం డనం
బడు. మఱియును. ॥ 20 ॥

గీ. అతఁడు చిన్మాత్రరూపుఁ డనాదివంద్యుఁ
డజుఁ డనంతుఁడు చిత్తలౌల్యమునఁ దాన
పుట్టి వంధ్యాతనయుభాతిఁ బురుషుభంగి
దేహిక్రియఁ దోఁచుఁ; బరమాత్మ దేహి గాఁడు. ॥ 21 ॥

వ. అన విని రామచంద్రుం డఖిలభూతంబులకు నాధ్యాత్మికంబును నాది
భౌతికంబు నను దేహద్వయంబు గలిగియుండు, నా బ్రహ్మంబున కెవ్వి
ధం బెఱిఁగింపవే యనుటయు నమ్మునికుంజరుం డిట్లనియె. ॥ 22 ॥

గీ. భూతజాలంబు కారణోద్భూత మగుట
దేహయుగళంబుతోన వర్తించుచుండుఁ
గారణాత్ముఁడు గా కున్కిఁ గమలజన్ముఁ
డాధిదైవికదేహుఁ డయి వెలుంగు. ॥ 23 ॥

వ. అట్లు గావున నద్దేవుండు సంకల్పపురుషుండును చిన్మాత్రస్వరూపుం
డును సకలజగదుత్పత్తిస్థితిలయకారణంబు నై విహరించుచుండు.
మఱియును. ॥ 24 ॥

గీ. పొరి మనోరూపమును స్వయంభువును నగుచు
వెలయు నద్దేవుచే సృష్టి విస్తరిల్లు;
నట్లు గావున నీతోఁచు నఖిలజగము
దన్మనోమయ మని యాత్మఁ దలఁపు మనఘ. ॥ 25 ॥

వ. అనిన విని రామచంద్రుం 'డమ్మనోరూపం బెట్టిది? యమ్మనంబుచేత
నీదోషమంజరి యగుజగత్తు లెట్లు విస్తరెల్లె? నాన తిమ్మ' ని యడి
గిన, నప్పరమసంయమి యిట్లనియె. ॥ 26 ॥

క. విను మాత్మునిసంకల్పమె

మన మనఁబడుఁ గాక, వేఱ మన సొక్కటియే?
దనరఁగ సంకల్పము నెడ
మన మని వర్తించుచుండు మహితవివేకా. ‖ 27 ‖

వ. అట్లు గావున మనస్సంకల్పంబులకు నెన్నఁడును దేనిచేతను భేదంబు
లే కుండు. మఱియు నవిద్యయు సంస్కృతియుఁ జిత్తంబు మనంబు
బంధంబు మలంబుఁ దమంబను నివి సంకల్పనామంబు లై యుండు;
వీని చేత జగంబులు విస్తరింపఁబడు; నట్లగుటం జేసి. ‖ 28 ‖

గీ. కఱఁగి సంకల్పకాలంబు గళిత మైన,
నంబ రానిల ది గ్భూము లాది యైన
యఖిలజగములు నఱఁగంగ, నఱఁగ కొక్క
చిత్ప్రకాశంబు విమల మై చిక్కి యుండు. ‖ 29 ‖

వ. సకలజగద్ద్రష్ట యగువిమలాత్మునకు నీవు నేను జగంబులును దృశ్య
నిమిత్తతఁ గలుగునప్పుడు కేవలత్వంబు లే కుండు. దద్దృశ్యసంభ్ర
మం బణంగెనేని ప్రతిబింబరహితం బగు దర్పణంబునుంబోలె దృష్ట
త్వంబు లేక కేవలాత్మస్వరూపం బై వెలుగు చుండు. ‖ 30 ‖

క. విను మన మాకాశం బగు;
మన మసదాశృతియు దోషమయము వినాశం
బును నగు; ద్రిజగముఁ బెనుచును
గనుఁగొనఁ గలవలనఁ బొడముకలిమియుఁ బోలెన్. ‖ 31 ‖

సీ. అఖిలప్రపంచంబు నఱఁగినలయవేళ
యందును సర్గాదియందు శాంత
మగురూప మొక్కటి యవశిష్ట మై యుండు
నస్తమింపనిసూర్యున ట్లతండు
నజరుం డనామయుఁ డజుఁ డాదిదేవుండు
పరమాత్మకుఁడు మహేశ్వరుఁడు తనర,
సర్వకాలంబును సర్వంబు సేయుచు
సర్వాత్ముఁ డన నడిసన్నవాఁడు,
గీ. నిగమగోచరుఁడును గాఁగ నిగుడు నెవ్వ
డరయ మోక్షంబునం దతివ్యక్తుఁ డెవ్వఁ
డతని కాత్మాదినామంబు లరసి చూడఁ
గల్పితంబులు గాని నిక్కములు గావు. ‖ 32 ‖

వ. అది యెట్లంటేని. ‖ 33 ‖

సీ. దొరసి వేదాంతవాదులు బ్రహ్మ మన, సాంఖ్య
వరశాస్త్రనిపుణులు పురుషుఁ డనఁగ,
విజ్ఞానవిదులు శుద్ధజ్ఞాన మితఁ డన,
శూన్యమతజ్ఞులు శూన్య మనఁగ,
నర్కాదితేజంబు లన్నియు నెవ్వండు
వెలిగించుచును దాను వెలుఁగుచుండు,
కర్తయు భోక్తయు స్మర్తయు భర్తయు
ద్రష్టయు ఋతము నై దనరు నతఁడు,
గీ. అఖిలమున నుండి లేనివాఁ డయ్యె నెవ్వఁ,
డరయ దేహస్థుఁ డై దూర మయ్యె నెవ్వఁ,
డధికతేజంబుతోఁ బేర్చి యతఁడు విమల

చిత్ప్రకాశస్వరూపమై చెలఁగుచుండు. ‖ 34 ‖

క. విదితంబుగ నద్దేవుని
సదమలరూపంబునందు జగదూర్మ్ లొగిం
బొదువుచు విచ్చుచు వెలుఁగుచు
మరి విస్మృతి సేయు నెండమావులభంగిన్. ‖ 35 ‖

వ. అనంతం బగుజగద్బృందంబు తాను జేయుచు నెన్నడు నెద్దియుం
జేయనివాఁ డై యుత్పత్తిస్థితిలయంబులు దొఱంగి నిర్వికల్పజ్ఞానస్వ
రూపుం డై యాత్మ యొక్కండును దనయంతన వెలుంగుచుండు నని
తత్త్వస్వరూపం బెఱింగించి యిట్లనియె. ‖ 36 ‖

సీ. అఖిలేతిహాసంబులందు సారం బైన
యాకాశజాఖ్యాన మర్థి వినిన
వారలు నిత్యజీవన్ముక్తులై పొల్తు
రిట్టిజీవన్ముక్తుఁ డెవ్వఁ డనిన
పరఁగ రాగద్వేషభయముల కనురూప
మై చరింపక లోన ననుదినంబు
నాకాశమునుబోలె నతిస్వచ్ఛ మగు నెవ్వఁ
డతఁడు జీవన్ముక్తుఁ డనఁగఁ బరఁగుఁ;
గీ. దనరునఖిలార్థజాలంబులను జరించి
యెల్లకార్యంబులందును జల్ల నగుచుఁ
బొరిఁ బదార్థంబులందును బూర్ణుఁ డెవ్వఁ
డతఁడు తన్ముక్తుఁ డన నొప్పు నమలచరిత. ‖ 37 ‖

వ. అట్టిజీవన్ముక్తుండు కాలవశంబునం దనశరీరంబు విడిచి జీవాత్మస్వరూ
పంబు వెడలి పరమాత్మయందుఁ బొందు నది విదేహముక్తి యనం
బడు; నప్పరమాత్మ యెట్టి దనిన, జీవస్వరూపం బగుచిత్తునకుఁ జైత్యో
న్ముఖత్వంబు గలుగునప్పుడ యది చిన్మయంబును నమలంబును శాంతం
బును నగుపరమాత్మస్వరూపం బని యాకాశజోపాఖ్యానంబు బహు
ప్రకారంబుల సవిస్తరంబుగా నెఱింగించి, వసిష్ఠుండు రామచంద్రుం
గనుంగొని 'యీయాఖ్యానంబునందుఁ బరమాత్మ మాయామనో
రూపం బై జగత్తుల సృజయించుట వర్ణింపఁబడియె; నింక నమ్మా
యకు బహుదుర్ఘటహేతుత్వంబును, జగత్తునకు మాయికత్వంబును,
విదితం బగులీలోపాఖ్యానం బెఱింగించెద సావధానుండ వై విను
మ' ని యిట్లనియె. ‖ 38 ‖

లీలోపాఖ్యానము

క. ఇలఁ బద్మకుఁ డనుభూపతి
గలఁ డాతనిభార్య లీల కాంతామణి, యా
లలన గడుభక్తి వాణిం
బొలుపుగఁ గొలువంగఁ దనకుఁ బొడసూపుటయున్. ‖ 39 ‖

వ. అద్దేవికిం బ్రణమిల్లి యి ట్లనియె. ‖ 40 ‖

గీ. వాణి, నాకంటె మున్ను నావరుఁడు తనువు
విడిచెనేనియుఁ దజ్జీవుఁ డెడలిపోక
నొగి నిజాంతర్గృహంబున నుండునట్లు
వరము గృపసేయు మొకటి శాశ్వతము గాఁగ. ‖ 41 ‖

వ. మఱియు నేను మత్పతినిమిత్తం బై యెప్పుడు నినుఁ జూడ వేఁడెద
నప్పుడు నాకుం బొడచూపునట్టివరంబునుం గా నీరెండువరంబులు
నొసంగుము...అని ప్రార్థించిన నట్ల యగుం గాక యని మఱియు
నద్దేవి యిట్లనియె. || 42 ||

ఉ. నీపతి మేను వాయునెడ నెయ్య మెలర్పఁ బ్రసూనమంటప
స్థాపితుఁ జేసి పుష్పములు దట్టముగాఁ బయి నింప నంగకం
బే పరి పోక పుష్పములు నెండక క్రమ్మఱ నీకు భర్త యై
ప్రా పగు నాత్మగేహమునఁ బాయఁడు జీవుఁడు దా వియత్ప్రభన్. || 43 ||

క. అని చెప్పి వాణి చనుటయు
మనమున హర్షించి లీల మణికొన్నేండ్లుం
జనఁ దత్కాలంబునఁ దన
పెనిమిటి మృతుఁడైనఁ జూచి బెగ్గిలక ధృతిన్. || 44 ||

క. భారతి చెప్పిన విధమున
నారాజుఁ బ్రసూనమంటపాంతఃస్థునిఁ గా
జేరిచి పైఁ బుష్పంబులు
బోరనఁ గుప్పించి శోకపూరితమతి యై. || 45 ||

వ. సరస్వతిఁ దలంపఁ దత్క్షణంబ చనుదెంచిన నద్దేవిపాదంబులపైఁ గన్నీ
రు దొరంగం బ్రణమిల్లి గద్గదకంఠి యగుచు నిట్లనియె. || 46 ||

శా. తల్లీ భారతి మద్విభుండు మృతుఁ డై తా నేఁగె నీ చెప్పిన
ట్లెల్లం జేసితి; నాతఁ డెం దణఁగెనో? యెచ్చోట నున్నాడొ? నా
యుల్లం బాన్నృపు బాసి యోర్వగలదే? యెుం టెట్లు వేగింపుదున్?
జెల్లంబో నను జీవితేశుకడకుం జేర్పించి రక్షింపవే. || 47 ||

వ. అని విలపించుచున్న యప్పరమసాధ్వి నూఱించి వాణి యిట్లనియె. || 48 ||

క. రాకాశశిముఖి, విను చి
త్తాకాశం బనఁగ మఱి చిదాకాశము నా
నాకాశం బనఁ ద్రివిధం
బై కర మొప్పారు, నవి నిరాకారము లౌ. || 49 ||

వ. అట్లు గావున నివి యాకాశబ్దవాచ్యంబు లై యుండు, నందు దక్కి
నరెంటినిం బొరయక నెద్ది వెలుగు నది చిదాకాశం బని యెఱుంగు.
మవి పరస్పరవిలక్షణంబు లై యుండు నెట్లనిన బుద్ధియందు వికార
స్ఫూర్తియు,నాకాశంబున జాడ్యపరిపూర్ణతయుం, గలిగి యుండు.
నందును రెంటినిం బొరయక చిదాకాశంబు వికారజాడ్యంబులు దొ
ఱంగి స్ఫురత్స్ఫూర్తులు గలిగి యుండు. మఱియు నాసంవిత్స్వరూ
పంబునకును. || 50 ||

క. దేశముననుండి వేఱొక
దేశంబును బొందునపుడు తిర మై నడు మే
దేశము లే కునికి చిదా
కాశం బని యెఱుఁగు మాత్మఁ గమలదలాక్షీ. || 51 ||

క. అందును సంకల్పాదుల
నెందును నెడబాసి పొంది తేనియుఁ బరమా

నందు సకలాత్ము శాంతుం
బొందెదు సంశయము విడుము పూర్ణేందుముఖీ. ॥ 52 ॥

గీ. అఖిలదృశ్యంబు లెడఁబాసి యందుఁ బొందుఁ
గాని యొండువిధమ్మునఁ గానఁబడడు,
మద్వరంబునఁ జేసి నీమగనిఁ గాంచె
దతివ శీఘ్రంబ యవ్విధం బాచరింపు. ॥ 53 ॥

సీ. అని వాణి తనయింటి కరుగుటయును, నంత
లీల సేసెను వినిర్లేపబుద్ధి
బాహ్యకర్మంబులఁ బాసి శీఘ్రంబున
నిర్వికల్పసమాధినిష్ఠ నిల్చి,
రంజిల్లునంతఃకరణపంజరముఁ బాసి,
పరమాత్ముఁ బరిపూర్ణు నిరుపమాను
నిరుపాధికుని బొంది నిఖిలంబుఁ గనుదివ్య
దృష్టి మైఁ దనపతిఁ దేటి చూడఁ,
గీ. బరఁగ షోడశవత్సరప్రాయ మైన
భూమిపాలకుఁ డగుట నద్భుతముఁ బొంది,
వాణిఁ దలఁచిన నప్పొద్దె వచ్చి భద్ర
పీఠమున నున్నఁ గని మ్రొక్కి ప్రీతిఁ బలికె. ॥ 54 ॥

గీ. వాణి, యద్భుత మయ్యెఁ; నావరున కెట్లు
సృష్టివలనన వేఱొకసృష్టి పుట్టె
నేమి? యీ జాగరభ్రమ నెఱుఁగవలయు
నానతి మ్మన లీల కిట్లనియె దేవి. ॥ 55 ॥

క. అతివా మృతిఁ బొందిన నీ
పతితొలుపుట్టువును దలఁప భ్రాంతియ; యిపు డీ
క్షితిపతి రెండవజన్మము
ధృతి నిట్టిద యివ్విధంబు దెలియఁగ వినుమీ. ॥ 56 ॥

వ. అది యెట్లంటేని. ॥ 57 ॥

సీ. తనరుచిదాకాశమున నొకానొకచోట
సంసారమంటపస్థలము గలదు
దానియం దొకగిరితటమున నొక్కెడ
నొకయూర నొక్కవిప్రోత్తముండు
భార్యయుం దాను నిర్భరలీల వసియించి
యుండె. నా బ్రాహ్మణుం డొక్కనాఁడు
శైలసానుస్థితశాద్వలతలమునఁ
బొలుచునిష్టత నుండ, భూధరంబు
గీ. క్రింది సౌభాగ్యసంపద లంద మొంద
సకలసేనాసమన్వితప్రకటలీల
మెఱసి మృగయానురక్తుఁడై మెలఁగుచున్న
మానవేంద్రునిఁ జూచి విస్మయము పొంది. ॥ 58 ॥

క. చింతించె విప్రుఁ డీభూ
కాంతునిసౌభాగ్యమహిమ గడు నొప్ప నయో
సంతసమున దిగ్వలయం
బంతయు నే నెప్డు రాజ నై యేలుదునో? ॥ 59 ॥

వ. అని చింతావృతమానసుం డై యమ్మహీసురుండు పంచత్వంబు నొంది
పద్మభూపాలుం డై జనియించె. నాబ్రాహ్మణిశరీరంబు విడిచి లీల
యనుపేర నీవ యై యుదయించితివి. మీ రిరువురు మృతు లై యష్ట
మదివసంబు వర్తిల్లుచున్నది. యిచ్చట డెబ్బదియేండ్లు రాజ్యసుఖంబు
లనుభవించితి. రిప్పుడు పద్మభూపాలుండు కాలగోచరుం డగు ప్రథమ
దివసంబున నయ్యాభూపతికి షోడశవర్షంబు లయ్యె నని వాణి
మఱియు నిట్లనియె. ‖ 60 ‖

క. ఆవనితయు మును నీగతి
వావిరి ననుఁ బూజసేసి వరయుగళంబున్
దా వేఁడఁ బ్రియునిజీవము
వే విడిచియు నిజగృహంబు వెడలక యుండన్. ‖ 61 ‖

వ. ఇట్లు గావున మీ యిరువుర సర్వసంసారమును నా బ్రాహ్మణి మంట
పంబునంద యున్నయది. పునర్జాతుం డగుభూపతిసంసారంబు భవ
ద్గృహంబునం దున్నయది. యని చెప్పిన విస్మయం బంది లీల యి
ట్లనియె. ‖ 62 ‖

క. అక్కట విప్రునిజీవం
బెక్కడ నెచ్చోట నున్న? దే మెక్కడ? నీ
దిక్కులు గిరులును భూమియు
నెక్కడ మాయింట నణఁగె? నిది మిథ్య సఖీ. ‖ 63 ‖

సీ. సర్షపకోటరస్థలి మదాంధం బైన
దేవతాగజము బంధింపఁబడియె;
నణువులోపల మహాహర్యక్షసమితి దాఁ
బోరి నొక్కదోమచేఁ బొరలఁబడియె;
కమలబీజములోనఁ గనకాద్రి యుండంగ
భృంగపోతముచేత మ్రింగఁబడియె;
ననినట్లు పొసఁగనియనృతోక్తు లెట్లాడి?
తనవుడు లీల కి ట్లనియె దేవి;
గీ. మెఱయ నామాట లెందును మిథ్య గావు
వినుము మనచేత నియతిభేదనము సేయఁ
బడదు దనయూర నాత్మీయభవనమునన
నుండు నావిప్రుజీవాత్మయును లతాంగి. ‖ 64 ‖

వ. అమ్మహారాష్ట్రం బాకాశరూపంబు గావున నాకాశాత్ముం డైన యతం
డంద యుండి చూచుచుండు నట్లు గావున. ‖ 65 ‖

గీ. తరుణి మాయిద్దఱకుఁ దొంటితలఁపులందు
మఱపు జనియించి వేఱ సంస్మరణ వొడమెఁ
గలల జాగ్రదవస్థల తలఁపు లెట్టు
లట్ల మరణంబు మర్త్యుల కంబుజాస్య. ‖ 66 ‖

గీ. అరయ సంకల్పముకురంబునందుఁ బోలెఁ
బొరిఁ జిదాకాశకోశకోటరమునందు
భూము లంతఃస్థితంబు లై పొలుపు మిగులు
నని యెఱుంగుము మనమున వనజనయన. ‖ 67 ‖

వ. ఎట్లనినం బరమాణురూపం బగుచిదాత్మయందు దద్రూపం బగు

మనంబున జగత్తులు ప్రతిభాసాత్మకంబు లై యుండును. అనిన విని
లీల యిట్లనియె. ‖ 68 ‖

క. జననీ, యావిప్రుడు చని
యెనిమిదివసంబు లంటి; విచటను మాకుం
జనియెను సప్తతివర్షము;
లెనయఁగ నె ట్లయ్యె? దీని నెఱిఁగింపు తగన్. ‖ 69 ‖

సీ. అన విని దేవి యిట్లనుఁ బ్రతిభాస మౌ
కంటె నెందును దేశకాల దైర్ఘ్య
ములు లేవు చిద్రూపమున కట్టి ప్రతిభాస
తీరు సెప్పెద, విను ధీరహృదయ
జీవుండు మరణమూర్ఛావస్థ ల ట్లొంది
తెలివొంది తొల్లిటితలఁపు లుడిగి
యవ్యభావము నొంది యాధేయమౌనిది
యాధారమం దున్కి హస్తపాద
గీ. సహిత మీమను గలయది; జనకునకును
సుతుడు; నా కిట్లు సౌకర్యహితులు వీర
లికి మదీయాస్పదం బనునిట్టిభ్రాంతిఁ
దొడర వేగంబ జగములు దోచుచుండు. ‖ 70 ‖

వ. అనిన విని లీల యిట్లనియె. ‖ 71 ‖

క. పరమేశ్వరి, నీచేతం
బరమజ్ఞానంబు గానఁ బడసితి, నాభూ
సురమిథున మున్న సర్గకు
గురుదయ నను వేగఁ దోడుకొని పొమ్మనుడున్. ‖ 72 ‖

వ. అమ్మహాదేవి యి ట్లను నపరంబును భావంబును నగుచైతన్యచిద్రూ
పక మగునట్టి స్థితి సంహరించి నిర్మలస్వరూపవు గమ్ము; అట్లేని నిరర్గ
ళంబున మనకు నచ్చటు చూడ నగు; నద్దర్శనంబునకు శరీరంబు మ
హార్గళంబు గావునం శతస్వరూపం బగునాధిభౌతికదేహంబు తద్ధ్యా
నంబున మముబోంట్లచేతఁ జిరవాసనలవలన గ్రహింపబడు నవ్వాస
నాణుత్వం బెప్పు డవు నప్పుడే యీశరీరంబునందు నాతివాహికత్వంబు
నొందు నీహారంబు తపనతాపంబున నుదకం బైనట్లు శుద్ధసత్త్వాను
పరత్వం బగుచిత్తతనువాసన యాతివాహికం బగు ననిన విని లీల
యిట్లనియె. ‖ 73 ‖

క. ఈయర్థమునందు సుఖా
శ్రాయాభ్యాసంబురూపు చను నెట్టిద కా
నేయనువున వర్ధిలు నది
పాయక వర్ధిలఁగ నేమి ఫల మగుఁ దల్లీ. ‖ 74 ‖

వ. అనిన విని సరస్వతి లీల కి ట్లనియె. ‖ 75 ‖

గీ. తత్త్వచింతనంబుఁ దత్కథనంబు న
న్యోన్యబోధనంబు నొగిఁ దదేక
పరతయును ననంగఁబడు నివి యభ్యాస
మండ్రు తత్త్వవేదు లమలహృదయ. ‖ 76 ‖

గీ. దృశ్యములసంక్షయంబును దెలియఁజేసి
పరగ రాగాదివికృతులఁ బలచఁ జేసి
చెలఁగి యుపరతి నుదయింపఁజేయు నెద్ది
యదియు బ్రహ్మానుసంధాన మనఁగఁ బరఁగు. || 77 ||

సీ. అని యిట్లు చెప్పి తా నమ్మహానిశయందు
నతులితయోగసమాధినుండి
జ్ఞానదేహముతోడ శారద య ట్లేగఁ
దరుణియు మానుషతనువు విడిచి
దివ్యకాయముఁ దాల్చి దివి నుండి యిరువురు
నలకు బ్రహ్మాండమండలముఁ బాసి
యటు పోవ నొకశైలతటమున నొక్కగ్రా
మమునందు నొకవిప్రమంటపంబు
గీ. గని యదృశ్యాంగు లయి యటఁ గదలి వేగ
నరిగి రెండవసర్గంబునందుఁ బొంది
పువ్వుఁబానుపుపైఁ బద్మభూమిపాలు
శవముతో నొప్పు మంటపస్థలము గనిరి. || 78 ||

క. కని యోగస్థితి నొందియుఁ
జనుదెంచి నిజేశుఁ డున్న సదనంబునకున్
మన మలర దివ్యయోగిని
వనితామణి లీల వేడ్క వాణియుఁ దానున్. || 79 ||

గీ. ఇట్లు చనుచేరఁ దత్పతి యెదురు వచ్చి
యమ్మహాదేవి కెఱఁగి పాదాంబుజంబు
లందుఁ బుష్పంబు లర్పించి యచలభక్తి
మ్రోల నిలుచున్న యాభూమిపాలుఁ జూచి. || 80 ||

క. జననాయక నీతొల్లిటి
జననము మదిఁ దలఁపు మనుచు శారద దయ నా
తనిశిరమునఁ జే యిడ న
మ్మనుజేంద్రున కంత హృదయమాయ దొఱంగెన్. || 81 ||

వ. ఇట్లు మనోగతం బయినమాయ యాక్షణంబ పాసి తన పూర్వజన్మవృ
త్తాంతం బంతయు మనంబునఁ దోచిన నచ్చెరు వొంది యవ్విదూర
విభుం డాత్మగతంబున 'నోహో యతివిస్మయం బగుసంసారమా
య యిమ్మహాయోగినులకతంబున నాకుం బరిజ్ఞాతం బయ్యె' నని
పలికి వారలం గనుంగొని ముకుళితకరకములుం డయి యిట్లనియె. || 82 ||

క. వనజాక్షులార వినుఁ డీ
తను వెడలినదినమునకును దగ షోడశహా
యనము లయి పెక్కుగార్యము
లును బంధులు మిత్త్రగణములును దోచె మదిన్. || 83 ||

వ. అనిన విని వాణి యి ట్లనియె. || 84 ||

సీ. ఊహింప మృతిమహామోహమూర్ఛానంత
రంబున నీ కిట్లు రాజఋషభ
యాలోకమును భాసి యమ్ముహూర్తముననను
నాయింటిలోనను నలఘుసర్గ

విభ్రమం బుదయించె వేఱె యాకాశని
ర్మల మైనయట్టి యామనమునందు
విలసిల్లు వ్యవిహారవిభ్రమకృత మైన
యీప్రతిభాస నీ కిచటఁ బుట్టెఁ
గీ. బరఁగఁ బదియాఱువర్షాలప్రాయ మగుట
తలఁపఁ గలలోన నొకముహూర్తంబునందు
వర్షశత మగు నేమాయవలన నెట్ల
నదియ యీజాగరభ్రాంతి యని యెఱుంగు. || 85 ||

మ. పరమార్థంబునఁ బుట్టుట ల్మడియుటల్ భావింప లే వెన్నఁడున్,
నిరుపాధిస్థితిశుద్ధబోధమయ మై నీయందు నీ వుండితి,
ట్టిరువారన్ సకలంబు గన్గొనుచు నొం డీక్షింప వొక్కింతయున్,
బొరి సర్వాత్మతఁ జేసి నీవ జననంబుం దాల్తు నీయం దొగిన్. || 86 ||

క. వితతపదార్థారూఢుఁడు
నతిజడుఁడు నశుద్ధమతియు నగునాతనికిన్
ధృతి సత్తు గాని జగములు
మతి దృఢమై వజ్రసారమయ మగు ననఘా. || 87 ||

వ. మఱియు బాలునకు బేతాళుండు మరణాగతదుఃఖం బొనరించునట్లు
ను, మృగంబుల కెండమావు లుదకంబై తోఁచునట్లును, మూఢునకు
నసత్తయినజగంబు సదాకారం బై దుఃఖం బొదవించుచుండును. కన
కం బెఱుంగనివానికిఁ గనకమయం బగు కటకంబు కటకం బనుబుద్ధియ
కాని హేమం బని యెఱుక లేనియట్లు పురాగారనగరనరేంద్రభాసు
రం బగు నీ ప్రపంచంబునందుఁ బ్రపంచం బనుబుద్ధియ కాని పరమాత్మ
బుద్ధి వొడమనేరదు. అహంకారయుక్తం బగునీవిశ్వంబు దీర్ఘస్వ
ప్నం బని యెఱుంగుము. ఈ జాగరభ్రాంతి కలలయందుఁ దోఁచిన
పురుషులయట్ల యని యనేకదృష్టాంతంబు లుపన్యసించి భారతి
మఱియు ని ట్లనియె. || 88 ||

సీ. సర్వగతంబును శాంతంబుఁ బరమార్థ
ఘనమును శుచియును ననుపమంబు
నాతతంబును బరమానందమును జైత్య
చిన్మాత్రతనువు నచింత్యతమము
సర్వగతము సర్వశక్తియు సర్వాత్మ
కంబును దానయై గలిగియుండు
నెక్కడ నెక్కడ నెబ్బంగి నుదయంచు
నక్కడ నీరూప మగున్నృపాల;
గీ. నీవు లీలార్థ మిట్లు వర్ణింపబడితి
తివిరి సిద్ధాంతదృష్టిని దృష్ట మయ్యెఁ
బోయి వత్తుమె నీకు నభ్యుదయ మనుచు
వనిత లిపురు నరిగిరి మనుకులేశ. || 89 ||

వ. అని చెప్పి మఱియు వసిష్ఠుం డి ట్లనియె నప్పరమయోగినులు చనిన
యనంతరంబ యొక్కభూపాలుం డనేకబలసమన్వితుం డై చనుదెంచి
విదూరపురంబుపై విడిసి యుద్ధార్థి యై పిలిపించిన నతండును జ
తురంగబలసమేతుండై పురంబు వెలువడి తలపడిన నుభయబలంబు
లకుఁ బోరు ఘోరం బయ్యె నట్టియెడ. || 90 ||

శా. ఆరాజన్యు లుదగ్రు లుగ్రగతి నన్యోన్యప్రహారార్థు లై

వీరానీకము విచ్చలింపఁగ భుజావీర్యం బవార్యంబుగా
క్రూరాస్త్రంబుల నొండొరుం బొదివి దిక్కుల్ వ్రయ్యఁ బెల్లార్చుచున్
బోరాడంగ విదూరుఁ డీల్గె నపు డాభూమీశుచే భూవరా. ॥ 91 ॥

వ. ఇట్లు పడిన యతనిజీవరేఖ విద్యుల్లేఖయుం బోలె గగనంబున కెగ
యుట గనుంగొని సరస్వతి లీల కి ట్లనియె. ॥ 92 ॥

ఉ. కోమలి యిప్పు డిట్లు మనకుం బ్రతిపత్తి యొనర్చి భూవర
గ్రామణి యివ్విదూరుఁ డిటు గయ్యమునం బగవారిచే మృతుం
డై మహి వ్రాలె గంటె యది యక్కట యాతనిజీవరేఖ సౌ
దామనివోలె నెచ్చటికిఁ దారెడునో చని చూచి వత్తమే. ॥ 93 ॥

వ. అని యయ్యిరువురు నత్తేజంబు వెనుచన నదియు ననేకసర్గపరం
పరలు బరిభ్రమించి మఱియును. ॥ 94 ॥

ఉ. కొండలు నబ్ధులు న్నదులుఁ గోన లసంఖ్యము దాఁటి చిద్వియ
న్మండల మూఁది యచ్చట వనంబు ఫలంబులుఁ బోలెఁ బేర్చి యొం
డొం డొరువర్తనం బెఱుఁగకుండఁ జరించుచు నున్నయట్టి బ్ర
హ్మాండసముచ్చయంబు లోకయర్బసదంఖ్యలు చూచి యవ్వలన్. ॥ 95 ॥

క. వివిధమణిగోపురంబుల
వివిధావరణముల నధికవిభవం బై యా
దివిజేంద్రుపట్టణముగతి
భువిఁ బెం పగుచున్నపద్మపురి వెసఁ జొచ్చెన్. ॥ 96 ॥

గీ. అట్లు సొత్తెంచి యప్పురియంతరముల
జీవుఁ డిల్లిల్లు వెసఁ జొచ్చి పోవఁబోవ
వెలఁది జోడును విడువక వెంట నరిగె
సూదిపిఱుఁదన చనుదెంచుసూత్ర మట్ల. ॥ 97 ॥

వ. ఇవ్విధంబునఁ జనిచని యత్యంతరమణీయం బగు రాజమందిరంబు ప్రవే
శించి. ॥ 98 ॥

ఉ. మాడుగుక్రేవ సోమమణిమంటపముం గని దానితిన్నెపై
వాడనిపువ్వుఁజప్పర మవారణ మై వెసఁ జొచ్చి యచ్చటన్
బాడఱి పాన్పుపైఁ బడినపద్మునిదేహముఁ బొందె జీవుఁ డా
చేడెలు చూడ మేఘమును జెందినతీఁగెమెఱుంగుచాడ్పునన్. ॥ 99 ॥

క. ప్రాణమునఁ గూడుకొని త
ఘ్రాణద్వారమున జీవకళ వికసించెన్
వేణుద్వారమున జగ
త్ప్రాణుఁడు విహరించునట్లు భానుకులేశా. ॥ 100 ॥

వ. ఇట్లు జీవకళ ప్రవేశించిన సర్వాంగంబులు కాంతియుతంబులు రసవం
తంబులు మృదులంబులు నయి యొప్పె నప్పుడు. ॥ 101 ॥

ఉ. మోము వికాస మందఁ, గరముల్ గదలించుచుఁ, గాళ్లు సాచి, యి
ట్లా మెయి ప్రక్కగాఁ దిరిగి, యల్లన నీల్గుచు నావులించెఁ, గెం
దామరరేకులట్ల జిగిదారెడుకన్నులు విచ్చి సూచి యా
భూమివిభుండు మేల్కనియెఁ బొల్పగుజంగమవిద్యయో యనన్. ॥ 102 ॥

వ. ఇట్లు మేల్కని గంభీరవాక్యంబుల నిది యెక్కడ నని పల్కు నాభూ
పాలుం గనుంగొని. ॥ 103 ॥

క. కిలకిల నవ్వుచుఁ గన్నులు
తళతళ వెలుఁ గొంద మోముఁదామరసొబఁ గై
పలపలనినడుము దనరఁగ
కలకల నై వచ్చె లీల కాంతునికడకున్. ॥ 104 ॥

వ. ఇవ్విధంబునఁ జనుదెంచి తద్వృత్తాంతం బంతయు నెఱింగించిన నతం
డచ్చెరు వొందుచుండె నంత సరస్వతి యమ్మహీపాలునకుఁ బరమజ్ఞా
నోపదేశంబు చేసి నిజేచ్ఛ నరిగె. బద్మభూపాలుండు లీలయుం దాను
ను జీవన్ముక్తులై యెనుఁబదివేలయేండ్లరాజ్యసుఖంబు లనుభవించి,
పదంపడి దేహవిముక్తులయి దివంబునకుం జని రని లీలోపాఖ్యానంబు
సవిస్తరంబుగా నుపన్యసించి వసిష్ఠుండు రామచంద్రున కి ట్లనియె. ॥ 105 ॥

క. కానఁబడు నీప్రపంచము
లీనం బని లోకులకుఁ దెలియ 'లీలోపా
ఖ్యానము' చెప్పితి మదిలో
నీ నిఖల మతథ్య మని గణింపు కుమారా. ॥ 106 ॥

సీ. పరమ మధ్యాత్మంబు బ్రహ్మ మనాభాస
మతిశుద్ధపద మంచితాత్మకంబు
శాంత మద్వైతంబు సత్య మనంతంబు
సత్త్వ మానందంబు శాశ్వతంబు
నతుల మనిర్దేశ్య మమల మచిహ్నితం
బతిశుద్ధ మనఁ గల దనఘ వినుము
కరుడు లేనట్టిసాగరముచందంబున
నత్యంతగంభీర మై వెలుంగు
గీ. నదియుఁ బరమాత్మ; దేహంబులందుఁ బొంది
పరఁగ నిర్వాతదీపంబుభంగిఁ దనరు
నదియ జీవాత్మకళ; యని యాత్మ నెఱుఁగు
ప్రకటవిజ్ఞానగుణసాంద్ర రామచంద్ర. ॥ 107 ॥

గీ. అదియ సంసారవాసన లగ్గలించి
క్రమము దప్పక ఘన మహంకార మయ్యె,
నణువుగతి సూక్ష్మమై పొల్చునగ్నికణము
బహుళతరకాష్ఠములచేతఁ బ్రబలినట్లు. ॥ 108 ॥

వ. అయ్యహంకారంబు చేతనంబు మనంబు మాయ ప్రకృతియు నను
బహునామంబులు గలిగియుండు. నట్లు గావున నింతటికిం గారణంబు
మనంబ. తన్మనంబున జగంబులు విస్తరిల్లు. మఱియును. ॥ 109 ॥

క. పారంబు లేనిసంవి
త్పారావారమునఁ దోఁచు భంగంబులయ
ట్లారూఢియై ప్రపంచము
నారయఁ దా నై వెలుంగు నాత్ముఁడు వత్సా. ॥ 110 ॥

గీ. మనము వికృతియె సంసారమయము గాన,
సత్య మనఁ బోల దిది మహాస్వప్నమయము
నిజముగాఁ జూడనేరక నిక్క మండ్రు,

కొఱడు గని మర్త్యుఁ డనుశంక గూరినట్లు. ‖ 111 ‖

గీ. అరయఁ బరమాత్మ జీవాత్మ లైక్యమైన
యట్ల జీవాత్మ చిత్త మై యలరుఁ దాన
చిత్తరూపంబు సృష్టి యై చెలఁగుచుండుఁ,
గాన నంతకుఁ బరమాత్మ కారణంబు. ‖ 112 ‖

వ. ఈ యర్థంబున నొక్కయితిహాసంబు గలదు. కర్కటి యను రాక్షసి
మహాప్రశ్నంబు చేసె దాన నఖిలంబును దేటపడు; నాకర్ణింపు మనిన
రామచుద్రుం డిట్లనియె. ‖ 113 ‖
కర్కటికోపాఖ్యానము

క. ఆరాక్షసి యెక్కడియది?
యేరూపున నెట్టిప్రశ్న లెవ్వరి నడిగెన్?
వా రెట్లు చెప్పి రుత్తర?
మారయ నవ్విధము దెలియ నానతి యీవే. ‖ 114 ‖

వ. అనిన వసిష్ఠుం డి ట్లనియె. ‖ 115 ‖

ఉ. కాటుకగుబ్బలి న్మలిచి కాలుఁ డొనర్చినకృత్తియో యనన్
బాటిగ నట్టహాసములఁ బాదవిఘట్టనలన్ మహాశుభ్ర
త్కూటము లెల్ల డొల్లఁగ నకుంఠితవృత్తి హిమాచలాంతరో
గ్రాటవులన్ జరించుచు నిశాటిని కర్కటి యుండు నిమ్ములన్. ‖ 116 ‖

సీ. అమ్మహారాక్షసి యాఁకటి కోర్వక
నవని జీవులఁ జంప నాత్మఁ గోరి,
యతిఘోరతపమున నబ్జజు మెప్పించి
శూలయుఁ బోలె విషూచి యనఁగ
ధరలోనఁ గలజీవతతి నెల్లఁ బెక్కేండ్లు
దయ లేక భక్షించి తనివి నొంది,
నిష్ఠ మై నింద్రియనిగ్రహంబున నిరా
హారయు నై యతిఘోరభంగి
గీ. జీవహింసయు మది రోసి చిత్స్వరూప
మాత్మ భావించి నిత్యసమాధి నిలిచి
తన్మయం బైనచిత్తంబు దరల నీక
ప్రీతి వేయేండ్లు తప మాచరించి మఱియు. ‖ 117 ‖

వ. ఇ ట్లత్యంతనిష్ఠురానుష్ఠానంబు లనుష్ఠించుచున్న కర్కటి కడకుఁ
గమలగర్భుండు చనుదెంచి యి ట్లనియె. ‖ 118 ‖

క. నీతపమున కే
మెచ్చితి,
చేతోవిశ్రాంతి గంటి, జీవన్ముక్తి
ఖ్యాతిఁ గయికొంటి, విలలో
నే తపములు నీతపమున కెనయే తరుణీ! ‖ 119 ‖

క. ఈ కూ డుడిగినతపములు
నీ కేటికి సర్వశాంతి నెమ్మది నిగుడన్
నాకూన వత్స కర్కటి
చేకొని యాహారచింత చేయుము నెమ్మిన్. ‖ 120 ‖

వ. మూఢులను దురారంభులను దుర్వ్యసనులను దుర్దేశవాసులను
వెకి భక్షింపుము. అనుచు నిర్దేశించి చనుటయు బాహ్యకర్మంబులు
మఱచి నిర్వికల్పసమాధి ననేకదివ్యవర్షంబు లుండె. బెద్దకాలంబు
నకుఁ చిత్తచలనం బగుటయు పూర్వస్మరణంబున బుభుక్షాతృష్ణలు
వేల్పం దొణంగిన నొక్కనాఁడు. ‖ 121 ‖

ఉ. అచ్చపలాత్మ నొంటిగతి నాఁకటి కోర్వఁగలేక నొంటిమై
వచ్చునెడన్, విదేహజనవల్లభుఁ డన్నడురేయి మంత్రితో
నిచ్చలు వేఁట వచ్చి చరియింపఁగ, నవ్వనభూమిఁ గర్కశం
బచ్చుపడంగ వారిఁ గని యార్చుచు నిట్లని పల్కె నుగ్రతన్. ‖ 122 ‖

క. ఈశర్వరి నిద్దఱును దు
రాశలఁ జనుదెంచి నాకు నగపడితిరి; య
క్లేశత మీరక్తము లా
పోశనముగఁ బీఁచమణఁచి పుచ్చెద మిమ్మున్. ‖ 123 ‖

వ. కా దేని నాయడిగిన ప్రశ్నంబుల కుత్తరంబులు సెప్పి ప్రాణంబులు
గాచికొం డని పల్కి, మఱియు ని ట్లనియె. ‖ 124 ‖

సీ. ఏకమై యుండి యనేకసంఖ్యలు గల
యణువులోఁ జెంది బ్రహ్మాండలక్ష
లంబుధిలో బుద్బుదారములభాతి
నుండఁగ నవకాశ మొదవునట్టి
యాకాశ మెద్ది? దా నరయ నేమియు లేక
యించుక గలవస్తు వెద్ది గలదు?
నడుచుచునుండియు నడువనివాఁ డెవ్వఁ?
డుండక నుండియు నుండు నెవ్వఁ?
గీ. డెనయఁ జేతన మంది దా నెవ్వఁ డయ్యె?
నరయ నెవ్వఁడు మింటఁ జిత్తరువు వ్రాసె
బీజముననుండి వృక్షంబు బెరసినట్లు
జగము నే యణువందు నిశ్చలత నుండు? ‖ 125 ‖

గీ. కడలి కడ లొందుగతిఁ పృథగ్భాగ మయ్యు
నేక మగువస్తు వరయఁ దా నెద్ది యయ్యె?
ద్రవము నుదకంబు నొక్క టై తనరుభంగి
రెండుబలెఁ దోఁచి యొక్క టై యుండు నెద్ది? ‖ 126 ‖

వ. అని చెప్పి మఱియు నారాక్షసి యి ట్లనియె. ‖ 127 ‖

క. బంధురగతి నీ ప్రశ్నలు
సంధానము సేసి సెప్పఁజాలని యా ద
ర్పాంధులఁ నా జఠరాగ్నికి
నింధనములఁ జేసి పుత్తు నిరువుర మిమ్మున్. ‖ 128 ‖

వ. అనిన విని వార లిరువురు నొండొరువులమొగంబు సూచికొని యవ్వి
భుం డాత్మవిద్యాసంవేది గావున భయపడక మంత్రి కి ట్లనియె. ‖ 129 ‖

క. కర్కటి యనియెడి రాక్షసి
మర్కటి, యిది యడుగు నట్టిమాటలు మిగులం
గర్కశము లనక సంవి

త్తర్కములకు నుత్తరములు తగఁ జెప్పు మనన్. ॥ 130 ॥

వ. అనిన విని మంత్రి యి ట్లనియె. ॥ 131 ॥

గీ. కణఁగి వడ్లును పెరుగును గలుపుభంగి
నకటవికటంబు లగు ప్రశ్న లడిగె నదియు;
మూవలము వోలె దీనిచే జావ నేల
యీడుజోడుగఁ జెప్పెద నెఱిఁగినంత. ॥ 132 ॥

వ. అని పలికి యా రాక్షసిం గనుంగొని మంత్రి యిట్లనియె. ॥ 133 ॥

క. కమలేక్షణ నీ వడిగిన
విమలప్రశ్నములు బ్రహవిద్బోధకయో
గ్యము లతిదుర్లభములు విను
క్రమమున నన్నియును నేర్పుగతి వినిపింతున్. ॥ 134 ॥

సీ. ఆఱింద్రియములకు నందక సౌఖ్య మై
యాకాశసూక్ష్మ మై యలరునట్టి
యాత్మాణువునను బ్రహ్మాండకోటులు పెక్కు
బుద్బుదంబులు వోలెఁ బుట్టు నణఁగు
నాకాశ మయ్యు బాహ్యము లేమియును జేసి
యనవకాశము చిన్మయత్వ మగుట
నిద మిత్థ మన రామి నేమియు లేదు స
ద్వస్తుసంతతి కొంత దానె గలిగి
గీ. తత్ప్రకాశతఁ జేసి చేతనము నొంది
లలి నభేద్యుండు గాన శిలాత్వ మయ్యె;
నాత్మ యను నాకసంబున నఖిలజగము
తలఁపుమిషమునఁ దానె చిత్తరువు వ్రాసె. ॥ 135 ॥

గీ. అతని తలఁపున విశ్వంబు నయ్యెఁ గాన
విశ్వ మన వేఱె యొక్కటి వెదుక నేల?
నన్నియును దాన యగుఁ గాన నరుగఁ డెందు;
నాశ్రయము దాన యగు గాన నతఁడు గలడు. ॥ 136 ॥

వ. అప్పరమాత్మ దాన సద్రూపం బగుట జేసి కలం డని చెప్పంబడు
నని యెఱింగించిన యామంత్రివాక్యంబులు విని సంతుష్టాంతరంగ యై
యారాక్షసి యతని కి ట్లనియె. ॥ 137 ॥

క. నీ వఖిలతత్త్వవిదుఁడవు
గావున నీ మధురవాక్యగతి నా భవమున్
బావనత నొందెనని యా
భూవరుఁ గని శాంతవచనముల ని ట్లనియెన్. ॥ 138 ॥

వ. మద్వాక్యంబులకుం దగినయుత్తరంబులు నీవునుం జెప్పుదు గాక యన
వుడు నా నృపాలుండు కర్కటి కి ట్లనియె. ॥ 139 ॥

సీ. జగములు లేమి నిశ్చయముగాఁ దెలిసిన
నేదేవుసుజ్ఞాన మెపుడు వెలుఁగు,
నఖిలసంకల్పసంన్యాసంబు చేసిన
నేదేవు మనములో నిడగ వచ్చు,

మెఱసి యే దేవుని మీలనోన్మీలనం
బుల సృష్టి యణఁగుచుఁ బొడముచుండు,
నఖిలవేదాంతవాక్యములకు నిష్ఠ మౌ
నందాఁక నేదేవుఁ డతిశయిల్లు,
గీ. గోటికోట్యంతరంబులఁ గొమరు మిగిలి
దృష్టివిషయంబు గాక యేదేవుఁ డమరుఁ,
దివిరి సచరాచరంబు లేదేవు లీలఁ
బరఁగి వర్తిల్లు, నది పరబ్రహ్మ మబల. || 140 ||

గీ. వెలయ విశ్వాత్మకుఁడు నాఁగ విశ్వములును
దాన యయ్యును నొక్కటై తనరు నట్టి
శాశ్వతబ్రహ్మచిన్మాత్రసత్యవాక్య
ఫణితి నీచేత వినఁ గంటి పద్మనయన. || 141 ||

వ. అని చెప్పుటయు. || 142 ||

క. వెన్నెలఁ గన్న కుముద్వతి
చెన్నున మేఘంబుఁ గన్న శిఖిగతి మదిలోఁ
దన్నెఱుఁగని సంతసమున
నన్నరపతిఁ గాంచి దనుజ యలరుచుఁ బలికెన్. || 143 ||

ఉ. అక్కట యస్తమింపని వియన్మణిభంగిని మీ వివేక మిం
పెక్కి వెలింగె, మీకు సరియే బుధు లెందును? బుణ్యులార మీ
మక్కువతోడివాక్యముల మామకదుఃఖమనోభయంబులుం
గ్రక్కున బాసె దీపశిఖఁ గ్రాఁగినచీఁకటిభంగి మీదయన్. || 144 ||

చ. అనుడు నృపాలుఁ డి ట్లనియె; నంగన నీ వతిపుణ్యశీల, వీ
వనముల నుఁడ నేల! తగువస్త్రవిభూషణగంధమాల్యముల్
దనియఁగ నీకు నిత్తు; నతిదారుణరూపము మాని సౌమ్యవై
యొనరఁగ గొన్నివాసరము లుండుము మాకడ నున్నతస్థితిన్. || 145 ||

వ. అట్లేని చోరులను బాపకర్ములను రాజుద్రోహులను నీకు భక్ష్యంబుగా
నిచ్చెద. వారల హిమవత్పర్వతప్రాంతంబునకుఁ గొనిపోయి భుజి
యించి సుఖం బుండు మని పలికి యా భూపాలుండు నిజమంత్రిసమే
తుం డయి గృహంబునకుం జనియె. కర్కటియు రాజు సెప్పినట్లు
క్రూరులను భక్షణ చేయుచు నప్పటప్పటికిం జని హిమాచలశిఖ
రంబునఁ బరమసమాధి నుండె నని కర్కటివృత్తాంతంబు రామచం
ద్రునకుం జెప్పి వశిష్ఠుం డి ట్లనియె. || 146 ||

క. ఈసూచితవృత్తాంతము
మాపరముగఁ జెప్పఁబడియె మనుజేశ్వర నీ
కీసంసారము చిత్తవి
లాసస్ఫురణమున నైన లక్ష్యము దెలియన్. || 147 ||

క. రాగాదిదోషదూషిత
మై గర్హిత మైనచిత్త మది సంసారం
బాగతిఁ బరిభ్రమింపమి
వేగమె భవబంధములకు విడుగడ గాంచున్. || 148 ||

వ. మఱియు నీ యర్థంబున సకలశ్రుతిభూషణంబును ననిందితంబును

నగునొక్కయితిహాసంబు సెప్పెద. నందుఁ జిచ్ఛక్తిసముల్లాసంబునం
జన నిశ్చయం బగుట ముం జిత్తం బను బాలుండు ప్రపంచపిశాచం
బుఁ గనుంగొని భయపడి ప్రబోధితుం డై పరస్పరరూపం బని యెఱిం
గిన చందంబునం దేటపడ నెఱింగించెద, నాకర్ణింపు మని వసిష్ఠుం
డు రామచంద్రున కి ట్లనియె. || 149 ||

క. ఇంద్రుఁడు నాఁ నొకవిప్రుఁడు
సుందరియును దాను నాత్మశుద్ధిసమాధిం
జెంది రజతాద్రితటమున
నిందుధరుం గూర్చి తప మహీనతఁ జేసెన్. || 150 ||

గీ అట్లు తపము సేసి యద్దేవువరమునఁ
బుత్త్రదశకలబ్ధి బొంది, కొంత
కాలమునకు వారు కాలగోచరు లైన,
నక్కుమారు లెందు దిక్కు లేక. || 151 ||

వ. చింతాక్రాంతు లై యొండొరులం గూడుకొని యందఱు నగ్రజుకడ
కుం జని యి ట్లనిరి. || 152 ||

సీ. ఏమి సేయుద మింక? నేది కార్యము మన?
కెవ్వరు గల రిందు? నెందుఁ బోద?
మీదుఃఖములఁ బాసి యెబ్భంగి సుఖియింత?
మని తన్ను నడిగిన; నతఁడు మీకు
నెట్టిది మది కించు నట్టిది వర మిత్తు
నడుగుడు మీ రన్న; నాత్మఁ బొంగి
యచ్చట నొకయూరియధికారిఁ బొడగని
యాతనిసంపద యడుగ; నదియు
గీ. నెంతపని యన్న; వారు సామంతపదవి
యడుగ; నది యేల యన్న; వా రవని నేలు
రాజసంపద వేఁడ; నారాజ్య మెంత
యనిన ననుజన్ము లందఱు నన్న కనిరి. || 153 ||

వ. అ ట్లేని మాకు నఖిలరాజలోకశాసనుం డగురాజు సామ్రాజ్యపదంబు
గృపసేయు మనిన, నదియు నశ్వరం బేటికి? ననిన, వా రింద్రత్వం బడు
గుటయు నతండు. || 154 ||

గీ తగఁ బ్రజాపతికిని ముహూర్తంబు సనిన
నింద్రసంపద చెడిపోవు, నేల మీకు?
ననిన వారలు మాకుఁ గల్పాంతములను
జేటు లేనట్టిగతి గృపసేయు మనిన. || 155 ||

వ. వారికి నగ్రజుం డి ట్లనియె. || 156 ||

క. ఆకల్పాంతమునందును
బ్రాకటముగఁ జేటు లేని బ్రహ్మపదంబున్
మీ కిచ్చెద నని పలికిన
నాకొమరులు నన్నుఁ జూచి యని రుత్సుకులై. || 157 ||

వ. తండ్రీ మీవాక్యంబు లత్యంతయుక్తంబు లయి యున్నయవి; యప్ప
దం బెవ్విధిం బ్రాపించుఁ జెప్పవే యనిన నగ్రజుం డి ట్లనియె. || 158 ||

గీ. అఖిలజగములు సృజియించునట్టి బ్రహ్మ
యేను యనుబుద్ధి వెలిచింత లెల్ల మఱచి,
నియతిఁ బద్మాసనస్థు లై నిలిచి చూచి,
తత్పదంబును బొందుఁడు తమ్ములార. || 159 ||

వ. అనిన వార లగ్రజువాక్యంబు లంగీకరించి యతండునుం దారును న
త్యంతనియతాత్ము లయి యొక్క పుణ్యనదీతీరంబునందు. || 160 ||

సీ. పద్మాసనస్థు లై బాహ్యకర్మంబులు
మఱచి దేహంబుల మమత లుడిగి
సకలేంద్రియంబుల సమత మై జంధించి
చిత్తంబు లొక్కటఁ జేసి నిలిపి
చింతలనెడఁబాసి యంతరంగంబులఁ
బరమాత్మతత్త్వంబు పదిలపఱిచి
యఖిలలోకంబుల నమరులఁ గల్పించు
బ్రహ్మల మే మనుభావనలను
గీ. దపము సేయంగఁ దొల్లింటితనువు లెల్ల
శీతవర్షాతపంబులఁ జివికి యెండి
జీర్ణపర్ణంబులట్ల విశీర్ణ మైన
దివ్యదేహంబు లొంది భూదేవకులులు. || 161 ||

చ. పదురు కుమారులుం బదురు బ్రహ్మలరూపులు దాల్చి యెల్లెడన్
విదితము గాఁగ సృష్టులను వేఱె యొనర్చి సుఖించుచుండఁగా
మొదలిటి బ్రహ్మ వారిఁ గని ముక్కున వ్రే లిడి యాత్మ నద్భుతం
బొదువ శిరంబు లూఁచి వెఱపొందె రఘూత్తమ యేమి సెప్పుదున్. || 162 ||

వ. అని మఱియు నిట్లనియె. || 163 ||

క. చిత్తంబ కర్త సృష్టికి
చిత్తమ జీవుండు గాక జీవుఁడు వేఱే?
చిత్తంబ చేయును గ్రియల్
చిత్తవ్యతిరిక్త మైన చేతలు గలవే. || 164 ||

వ. అది యె ట్లనిన, బ్రాహ్మణమాత్రుకు లగునైందవు లందఱు మనోభావన
బ్రహ్మరూపంబు దాల్చి సృష్టికర్త లయి వెలింగి రట్లు గావున. || 165 ||

గీ. దేహవాసన సేసినదేహి దాన
దేహబాధల సుడిపడి తిరుగుచుండు;
నాత్మవాసన సేసినయట్టియోగి
దేహ మిది మేలు కీ డని తెలియ నేచున్. || 166 ||

వ. అనిన విని రఘుపుంగవుండు మునిపుంగవున కిట్లనియె. || 167 ||

క. దేహము జీవుఁడు వే ఱగు
టూహింప నతథ్య మైన, నొక్కటి వినుఁడీ;
దేహము సుఖదుఃఖంబులు
దేహికి ప్రాపింప కున్నె దివ్యమునీంద్రా! || 168 ||

కృత్రిమేంద్రోపాఖ్యానము

వ. అనిన వసిష్ఠమునీంద్రుం డీ యర్థంబున నొక్కయితిహాసంబు గల
దాకర్ణింపు మని యి ట్లనియె. || 169 ||

క. ఇంద్రద్యుమ్నుం డనురా
జేంద్రుడు గలఁ డతనిసతి మదేభగమన స
న్మంద్రమృదువచన రాకా
చంద్రానన మదనమోహశర మన వెలయన్. || 170 ||

ఉ. ఆ సుదతీలలామ దనహర్మ్యతలంబున నిల్చి మానసో
ల్లాసము సేయుపట్టణవిలాసము సూచుచు నుండ, నయ్యెడన్
భూసురవర్యుఁ డొక్కవిటపుంగవుఁ 'డింద్రుఁడు' నాఁగ నొక్కఁ డా
సాసల వేశ్యవాటికలయందు రమించుచు నుండు నాతనిన్. || 171 ||

క. కని వానిపట్టుఁ బేరును
దన బోటుల చేతఁ దెలిసి తరలేక్షణ నె
మ్మనమునఁ గోరిక తీఁగెలు
గొనసాఁగఁగ వానిఁ బొందఁ గోరుచునుండెన్. || 172 ||

వ. అంతట నొక్కనాఁడు. || 173 ||

ఉ. ఆరమణీశుమ్రోల నితిహాసకుఁ డొక్కఁడు గోష్ఠి సేయుచున్
వారక యింద్రుఁ డొక్కమునివల్లభుభార్య నహల్యఁ దెంపునన్
జారత కోర్చి పొందిన ప్రసంగము చెప్పఁగ నామృగాక్షియున్
జేరువ వించునుండి దనచిత్తమునన్ దలపోసి యిట్లనున్. || 174 ||

గీ. ఆతఁ డింద్రు డే నహల్య నిద్దఱకును
బొందు గూర్చె మున్ను పుష్పశరుఁడు
పుణ్యకథలయందుఁ బొందుట సెప్పడి
నింకఁ జిత్తశంక లేల నాకు. || 175 ||

వ. అని నిశ్చయించి. || 176 ||

ఉ. ఆ తరలాక్షి యొక్కతెయ యానడురాతిరి పెక్కుమోసలల్
వే తఱియంగ దూరి యట వీధికి వెల్వడి సందిక్రంతగా
నాతని యిల్లు సొచ్చి ప్రియ మారఁగ వాఁడును దాను సంతత
ప్రీతి రమించుచుండె విపరీతగతిన్ భయ మేది యెంతయున్. || 177 ||

వ. అంత నొక్కనాఁడు. || 178 ||

క. ఆ పట్టణపుఁ దలవరు
లేపారఁగఁ బట్టి వారి నిరువురఁ గొని యా
భూపాలుమ్రోలఁ బెట్టిన
గోపంబున నృపతి వారిఁ గొట్టించె వెసన్. || 179 ||

వ. మఱియు ననేకవిధంబుల బాధింప వారల శరీరంబుల జర్జరితంబు
లయి రక్తధార లొలుకుచుండ మిసిమింతులు గాక కలకల నవ్వుచు
నానృపాలున కి ట్లనిరి. || 180 ||

ఉ. ఈసునఁ జేయు కార్యముల నే మగు? నిద్దఱ నావలంతగా
గోసిన నైన నొప్పియును గోపముఁ బుట్టదు దేహవాసనన్
బాసి మనోగతుల్ సురతభావనఁ గూడి రమించుచుండ నీ

చేసినచేత లెవ్వియును జిత్తము నొంపఁగలేవు భూవరా. ॥ 181 ॥

క. ఇత్తరలాక్షికి నాకును
జిత్తము లేకముగఁ గలసి చిత్తజసౌఖ్యా
యత్తత నవ్వల నుండఁగ
నిత్తనువులబాధ మాకు నెఱుఁగఁగ నగునే? ॥ 182 ॥

వ. అది యెట్లనిన. ॥ 183 ॥

ఉ. చిత్తము కారణం బఖిలసృష్టికి, బ్రాఁకుల దీఁగెలన్ జలం
బత్తి రసస్వరూప మగునట్టి విధంబున; జిత్త మవ్వలన్
మెత్తనిమేనితో మెలఁగ మేకొన నీ విటు రిత్త బొందులన్
గృత్తము సేయ నేల! పరికింపుము చిత్తవికారభావముల్. ॥ 184 ॥

ఉ. దేహ మణంగిపోయినను, దేహశతంబులు దా మడంగినన్
మోహము సేయు నింతటికి మూలము చిత్తము; స్వప్నభూమిలో
నీహలు దీర్చుకొన్నయటు లిన్నియుఁ జిత్తలయంబు సేసినన్
దేహము వాసిపోవు జగతీవర దాఁపుము చిత్తరత్నమున్. ॥ 185 ॥

వ. అనవుండు. ॥ 186 ॥

క. పరమార్థామృత మగునా
యిరువురవాక్యములు విని మహీశుఁడు వారిన్
బొరి శిక్షించినవాఁడై
పురి వెడలఁగ నడిచి పుచ్చె భూవరముఖ్యా. ॥ 187 ॥

వ. ఇట్లు పురంబు వెలుపడి యింద్రాహల్య లిరువురు నన్యోన్యప్రేమాతి
రేకంబునం గామోపభోగంబు లనుభవించి పెద్దకాలంబునకుఁ దనివి
సన దివ్యజ్ఞానసంపన్నులును నిత్యముక్తులు నై పరమసిద్ధికిం జని రని
కృత్రిమేంద్రోపాఖ్యానంబు సెప్పి; వసిష్ఠుండు, సకలశరీరులకు శరీర
ద్వయంబు గలిగియుండు, నందు మనశ్శరీరంబు క్షిప్రగతియు సదాచ
లనంబు నై యుండు, స్థూలశరీరంబు రక్తాస్థిమాంసనిర్మితంబు నై
యుండు, ననిన రఘునందనుం డి ట్లనియె. ॥ 188 ॥

క. మన మతిజడము నమూర్తం
బును సంకల్పప్రభూతమును నగు నేరూ
పున దేహము ధరియించెను
వినిపింపుము మునివరేణ్య విస్తరఫణితిన్. ॥ 189 ॥

వ. అనిన విని వసిష్ఠుం డనంతంబును సర్వశక్తిమయంబు నగుపరమా
త్మునిసంకల్పంబు శక్తిఖచితంబు మనం బని బుధుల చేత వినంబడు
నీయర్థంబునఁ దొల్లి బ్రహ్మోపదిష్టం
బగునొక్కయితిహాసంబు
గల దాకర్ణింపుమని యి ట్లనియె. ॥ 190 ॥

బ్రహ్మోపదేశము

సీ. ఏదిక్కు చూచిన నెంచి నూఱామడ
వెడలుపు నిడుపు నై విస్తరిల్లు
చతిదుర్గ మైనమహాటవి నిర్జనం

బును భీషణంబు నై దనరు; నందు
వేయు నేత్రంబులు వేయుఁ జేతులు మహా
దీర్ఘవిస్తృతము నై తేజరిల్లు
భీమకాయంబునఁ బెం పొంది యొకమహా
పురుషుఁ డయ్యడవి నెప్పుడు వసించి
గీ. యుండి, యాతండు తన బాహుమండలముల
పరిఘములు పెక్కు దాల్చి నిబ్బరము గాగ
మొనసి తనమేను చదియంగ మోఁదికొనుచు
దనుపుగల యొక్క కదలికావనము సొచ్చి. || 191 ||

ఉ. అచ్చటనుండి దుష్టతర మైనకరంజవనంబు సొచ్చి తా
నచ్చట నొక్కనూతఁ బడి యంతన లేచి యరంటితోఁటకున్
గ్రచ్చర నేఁగి మేను పెనుగాదలు గట్టఁగ వ్రేసికొంచుఁ ద
న్మెచ్చక యున్నవానిఁ గని మే గురుదాల్పఁగ నిట్లు పల్కినన్. || 192 ||

క. ఈకాంతారములోపల
నేకాంతము యున్నవాడ వెవ్వఁడ? వకటా
నీ కీవ యడుచుకొనియెద
వీ కటికతనంబు మానవే యని కరుణన్. || 193 ||

గీ. వ్రేసికొన నీక పట్టిన వ్రేటు లుడిగి
వాఁ డెలుంగెత్తి యేడ్వంగ, వలవ దనిన
మాని యొ త్తిలి నవ్వుచుఁ దాన తనదు
బాహులను మేను ఖండించి పాఱవైచి. || 194 ||

ఉ. ఊరక యున్నఁ జూచి వెఱఁ గొందుచు నే నటు వోవ నొక్కచో
దారుణకాయుఁ డొక్కరుఁ డుదగ్రత నాతనియట్ల యంగమున్
ఘోరముగాఁగ మోఁదుకొనఁ గొంకక పట్టిన వాఁడు నన్ను ధి
క్కారము చేసి దుర్ద్విజుఁడ కాఱులు సెప్పకు మంచు నుద్ధతిన్. || 195 ||

వ. ఒక్కమహాంధకూపంబునం దురికె. నతండె కాఁ డట్టిపురుషుల ననే
కులం బొడగంటి నని సెప్పి; యీయాఖ్యానతాత్పర్యంబు నీ కెఱిం
గించెద విను మని యి ట్లనియె. || 196 ||

సీ. అయ్యరణ్యంబు దా నది మహాసంసార,
మాబుషుల్ మాన సౌఖ్యంబు, లతని
కరములు పరిఘలు పరఁగ ధీవృత్తులు,
ప్రహరణంబులు దుఃఖపాపవితతు,
లంధకూపము నిరయం, బరఁటులతోట
స్వర్గంబు, బహుకరంజములు మత్స్యన్,
లెసఁగుశాస్త్రవివేక మేను వివేకింప
భోగశైథిల్యా మై పొడముచిత్త
గీ. తాప మాతండు సేయురోదనము, హాస్య
మాత్మసంతోష, మంగకత్యాగ మనఁగ
వృత్తినాశంబు, వాడు దుర్వృత్తి నన్ను
ధిక్కరించుట నాస్తికస్థితి యెఱుంగు. || 197 ||

వ. అని పితామహుఁడు తనకుఁ దొల్లి సెప్పినకథాక్రమం బెఱింగించి
వసిష్ఠుండు మఱియు ని ట్లనియె. || 198 ||

గీ. గోరి యాత్మవివేకంబు కొంత గలిగి
యమలనిర్వాణపదమును నంద లేక
భోగముల మాని తద్గతిఁ బొందఁ దివురు
నదియ పరితాప మనఁబడు నవనినాథ. || 199 ||

క. జ్ఞానవివేకప్రాప్తుం
డై నిఖిలము విడిచి తన్మయత్వంబునఁ ద
స్మానసలయ మొనరించుట
యానందు బనఁగ నొప్పు నవనీనాథా. || 200 ||

క. చిత్తమ ప్రకృతియుఁ బురుషుఁడుఁ
జిత్తమ సంసార మగుట చింతించి తగన్
జిత్తత్యాగము సిసి న
రోత్తమ యానందపదము నొందుము నెమ్మిన్. || 201 ||

వ. అని చిత్తోపాఖ్యానంబు రామచంద్రున కెఱింగించి వసిష్ఠుండు మఱి
యు ని ట్లనియె. || 202 ||

గీ. సర్వశక్తిమయము శాశ్వత మాపూర్ణ
మవ్యయంబు బ్రహ్మ మనఁగ బరఁగి
సర్వదేవులందు శక్తిస్వరూపమై
మనము వెలుఁగుచుండు జనవరేణ్య. || 203 ||

వ. ఎ ట్లనిన నది యాత్మకు నుల్లాసశక్తియు బ్రహ్మంబునకుఁ జిచ్ఛక్తి
యు వాయువునకు స్పందశక్తియు శిలలయందు దార్ఢ్యశక్తియు నుద
కంబునకు ద్రవశక్తియు ననలంబునకు దాహశక్తియు నాకాశంబునకు
శూన్యశక్తియు వినాశంబునకు లయశక్తియు నయి ప్రవర్తిల్లు. చిత్ర
వర్ణపింఛశిఖండమండితం బగు మయూరంబు తదండాంతర్గతజ
లం బై యున్న యట్లు మూలవిటపశాఖాపత్రపుష్పఫలసమేతం బగు
వృక్షంబు బీజంబునం దున్న యట్లు స్థూలసూక్ష్మరూపంబున విహరించు
చుండు; మఱియును. || 204 ||

గీ. దేశకాలాదివైచిత్రిఁ జేసి ధరణి
సస్యములు పుట్టుగతి నాత్మశక్తి నొదవుఁ
గోరి యొక చోట నొకవేళఁ గొన్ని కొన్ని
నిత్యసత్యుండు పరమాత్మ నిఖలగతుఁడు. || 205 ||

ఉ. మోక్షము సర్వధర్మముల మున్కొని కన్గొను దృష్టి తాన యై,
యక్షయ మైన జగము లన్నియుఁ దాన సృజించి, యంతయున్
రక్ష యొనర్చు మానసము రాగిలెనేని, వికల్పుఁ జేయుఁ బ్ర
త్యక్షముగాదు బాలకులయాటలపాటలయట్ల రాఘవా. || 206 ||

వ. ఈయర్థంబున కొక్కయితిహాసంబు సెప్పెద నాకర్ణింపుము. || 207 ||

క. ఒక దేశంబున నొకపురి
నొకరాజవరేణ్యుదాది యొక్కతె యొకచో
నొకరాజకుమారునితో
నొకకథ వినిపించె మంజులోక్తులు వెలయన్. || 208 ||

వ. అది యెట్లనిన. || 209 ||

సీ. అవనిలో నతిశూన్యమైనమహాపురి
నేపార నొక్కరా జేలుచుండు;
నతనికి ముప్వురు సుతులు ధర్మాత్ములు
గల; రందు నిద్దఱం గనదు తల్లి,
యొకఁడు గర్భములోన నుదయింపఁ డెన్నఁడు;
నట్టిముప్వురు నవయావనముల
నిగిడి తా రున్నయానగరంబు వెలువడి
యాకాశవనమున కరిగి, యందుఁ
గీ. బూచి కాచి యొప్పు భూరుహచ్ఛాయల
విశ్రమించి యచట వేఁటలాడి;
రనుచు దాని సెప్ప నబ్బాలుఁ డక్కథ
నిజముగాఁ దలంచె నృపవరేణ్య.

క. ఉపలాలోక్తుల నాయమ
విపరీతపుఁ గథలు సెప్ప వినినట్లు సుమీ
కపట మగునీప్రపంచము
చపలం బని తెలిసి రామ శాంతుఁడ వగుమా. || 211 ||

క. సంకల్పమ సంసారము
సంకల్పమ చిత్తవికృతజాలం బని ని
స్సంకల్పుఁడ వయి మానస
శంక లుడిగి దాని నణచి శాంతుఁడ వగుమీ. || 212 ||

వ. అని యెఱిఁగించి వసిష్ఠుండు రామచంద్రున కి ట్లనియె. || 213 ||
లవణోపాఖ్యానము

క. తనసంకల్పవశంబున
ననయము భవపాశబద్ధుఁ డగుమూఢుఁడు దాఁ,
దనసంకల్పవశంబున
ననయము భవపాశముక్తుఁ డగుధీరుఁ డిలన్. || 214 ||

క. బుద్ధిఁ దలపోసి యంతయు
సిద్ధంబుగ మును పరిత్యజించితి వెందున్;
సిద్ధుడవు నీవు; కేవల
బద్ధునివలె వగవఁ దగునె భానుకులేశా! || 215 ||

గీ. ఆత్మతత్త్వం బనంతంబు నవ్యయంబు
నిర్వికల్పంబు తాన యై నిండి యుండు; .
మూఢుఁ డగుబద్ధుఁ డెవ్వఁడు? ముక్తుఁ డెవ్వఁ?
డన్నియును తన్మయత్వంబు లరసి చూడ.

వ. అట్లు గావున మనోవిలాసమాత్రంబు బంధంబును, మనశ్శమనంబు
మోక్షంబు నగుఁ; దద్విలాసంబున గోష్పదంబు యోజనశతం బగు;
క్షణకాలంబు బ్రహ్మకల్పం బగు. నీయర్థంబున నొక్కనిదర్శనంబు
సెప్పెద నాకర్ణింపు మని యిట్లనియె. || 217 ||

క. అవనికిఁ దొడ వగునొకపురి
లవణుం డనురాజు రాజ్యలక్ష్మియుతుఁ డై
తివిరి యొకనాఁడు కొలువున
నవిరళగతి నున్నవేళ నాతనికడకున్. || 218 ||

క. తిలకంబును మసిబొట్టును
జిలిబిలిబదినికెలపూసచేరులు దెలిగ
న్నులకాటుకయును గుంచెయు
బలుమందులు దనర నొక్కపాఱుఁడు వచ్చెన్. ॥ 219 ॥

వ. ఇవ్విధంబున శంబరుం డను నైంద్రజాలికుండు చనుదెంచి యారాజును
దీవించి సభామధ్యంబున నిలిచి కొండొకసేపు నిమీలితాక్షుం డై. ॥ 220 ॥

క. చప్పట్లు వెట్టి చేతులు
విప్పుడు మంత్రించి కుంచె విసరుచు రాగం
బొప్పుగ మొగసిరిఁ గాటుక
గప్పినకనుఁగవలఁ గొలువు కలయఁగఁ జూచెన్. ॥ 221 ॥

వ. ఇట్లు సూచుటయు నతనిమాయాజాలంబునం బడి తత్సభాజనంబు
నిశ్చేష్టితం బై సూచుచుండె. లక్షణభూపాలుండును జిత్రరూపుచం
దంబున గద్దియ నొరిగి నిశ్చేతనుం డయి ముహూర్తద్వయం బుండి
మేను చెమర్ప నదరిపడి భయభ్రాంతచిత్తుం డగుచు సభ్యులం గనుం
గొని యొకయాశ్చర్యంబు వినుం డని యి ట్లనియె. ॥ 222 ॥

అల్పాక్కర. మీ రిందు శంబరు మెచ్చి చూడ
నారూఢి నే నొక్కహయము నెక్కి
దూరించి పో వనదుర్గభూమి
భారంబుగాఁ జొచ్చె వాజివేగ. ॥ 223 ॥

వ. అంత రాత్రి యగుటయు మహాంధకారంబున నత్తురంగం బయ్యర
ణ్యంబునం గ్రుమ్మరుచుండ నే నొక్కతరుశాఖ పట్టుకొన్న; నవ్వాహ
నుబు నిజేచ్ఛం బఱచుటయు నిర్జనం బగు నవ్వనంబునందు. ॥ 224 ॥

క. ఆలంబితశాఖుఁడ నయి
వ్రేలుచు దిగ వెఱచి తీవ్రవేదన వగలం
దూలుచు నాఁకట నెంతయు
జాలిం బడునంత వేగి సవితృఁడు వొడిచెన్. ॥ 225 ॥

వ. అట్టియెడ నలుదిక్కులుఁ జూచుచు భయభ్రాంతచిత్తుండ నై యుండ
నవ్వనాంతరంబునందు. ॥ 226 ॥

ఉ. చేతులగాజులున్ జెవులజిట్లును బొట్టును దాటియాకులున్
వాతెఱతీరు నై పఱపువాలికకన్నులు నల్లరూపునన్
భాతి దలిర్ప నొక్కతి యునామిక గ్రద్దన గంప మోచికొం
చాతెరువట్టి చేనికడ కంబలి తండ్రికి గొంచుఁ బోవఁగన్. ॥ 227 ॥

క. కని డాయఁ బిలిచి నాన
చ్చినతెఱఁగున బడ్డనెగులుఁ జెప్పుచుఁ దరుణీ
నను డింపు మన్నమాటలు
విని యదియును గంప దింపి వెలవెల నగుచున్. ॥ 228 ॥

గీ. కానికులముదానఁ గదియంగ వచ్చునే
యనినమాట కేను ననుమతింప,
లీల నదియు రెండురా లెత్తుగాఁ జేసి
యెక్కి కొంకు కొన రొకింత లేక. ॥ 229 ॥

ఉ. నన్నును గౌఁగిలించి వదనంబు నురంబునుఁ జేర్చి డింపుచోఁ
జన్నులు సోకి మైఁ బులకజాలము నెక్కొనఁ జిత్త మెంతయున్
వెన్నవిధంబు దోఁప ననవిల్తునిబారికి నగ్గ మైతి నా
యన్నును నన్ను డించి మొగ మెల్లన వ్రాల్చుచుఁ బాసి నిల్చినన్. ॥ 230 ॥

వ. దానితో ని ట్లంటి. ॥ 231 ॥

క. నిన్నటినుండియు నాఁకట
నున్ననిమిత్తమున దాహ మొదవెను; మేనున్
గన్నులును దిమ్మ దిరిగెడుఁ
గ్రన్నన నాదప్పి దీర్చి రక్షింపఁ గదే. ॥ 232 ॥

వ. అనిన నాచండాలి నాయభిప్రాయం బెఱింగి తనతెచ్చిన పర్యుషితా
న్నంబునం గామోపచారంబులం బరితోషితుం జేసిన; నేనునుం దాని
చేసినతగవునుం దగులంటు నగ్గలించి విడుప నోపక తజ్జనకానుమతం
బున వివాహంబై దానియింటనె యుండి దానివలన నలుగురు కొడు
కులం గని పెద్దకాలం బాచండాలసంసారసుఖంబు లనుభవించుచు
నుండ; నంత నద్దేశంబునకు రాజోపప్లవంబు గదిరి యూళ్లు విడిచి
వలసలు పోవుచుండ నప్పుడు. ॥ 233 ॥

చ. కడవలు కావటందు నిడి గ్రక్కున మూఁపున మోచి బిడ్డనిన్
దడయక వీఁపునం దునిచి తక్కినముప్వురఁ దోడుకొంచు, నా
పడతియు గంప మోచికొని పల్మఱు దిట్టుచు వెంటఁ గూడి రా
నడవికి నేఁగి పె క్కిడుము లందితి నయ్యెడ నేమి సెప్పుదున్. ॥ 234 ॥

వ. అంతఁ గొన్నిదినంబులకును. ॥ 235 ॥

క. కొడుకులు నాలును గడు నల
జడి బడి గ్రాసంబు లేక సమసిన వారిన్
బెడఁబాసిన బహుదుఃఖము
దొడరిన సొద సొచ్చి మేను దొఱఁగితి నచటన్. ॥ 236 ॥

వ. ఇట్లు వడిఁ దెలివొంది చనుదెంచితి. నింతయును శంబరునికృత్యంబ.
సకలజీవులకు మనోమాయ దుఃఖం బాపాదించుచుండు. నని యమ్మ
హీపతిపలుక; నంత నయ్యైంద్రజాలికుడు నంతర్ధానంబు నొందు
టయు, సభ్యు లాశ్చర్యహృదయు లై యారాజున కి ట్లనిరి. ॥ 237 ॥

చ. కనుఁగొన నైంద్రజాలికుఁడు గాఁ డితఁ; డట్టిఁడ యయ్యె నేని దా
ధన మభిలాష చేయఁడె? వృథా చనుదెంచి యదృశ్యుఁ డయ్యె; నె
మ్మనము జగద్విలాస మనుమాయిక మెల్ల నుఁ జూప వచ్చిన
య్యనిమిషదూత గాని యతఁ డారయ మర్త్యుఁడు కాఁడు భూవరా. ॥ 238 ॥

వ. అట్లు గావున ననంతరూపం బగుపరమాత్మమాయ మనోరూపంబు
దాల్చి జగత్తుల భ్రమలం బెట్టుచుండు, దీనికి జింతింపవలవ దని
సభ్యు లారాజు ననునయించి. రని శాంబరికోపాఖ్యానంబు చెప్పి
వసిష్టుండు రఘునందనున కి ట్లనియె. ॥ 239 ॥

గీ. అనఘ యల్పకాలముననె పెక్కేఁడులు
జరుగు టెల్ల నింద్రజాలమహిమ
యెంత సేసి రంత యెదుగు మనోమాయ;

యెంత యెడసి రంత యెడయుఁ దండ్రి. ‖ 240 ‖

వ. సమయమంబున మనశ్శాంతి యగుఁ; దచ్ఛాంతిని మననవర్జితంబును
నుత్తమపదధ్యానంబును నగు; మందరంబు సముద్రంబునుం గలం
చినట్లు సంసారసంభ్రమం బుడుపవలయు. భోగసంకల్పవర్జితంబున
సంసాకవిషవృక్షాంకురంబు ద్రుంపవలఁయు; మఱియును. ‖ 241 ‖

క. చిత్తవ్యాధుల కౌషధ
ముత్తమమును బుజువు నయిన యొక్కటి విను మ
త్యుత్తమ మభిమతసుఖముల
పొ త్తెడలి నిరామయత్వమున సుఖి వగుమీ. ‖ 242 ‖

క. ఏ యభిలాషలఁ బొందక
కాయము నిజ మనక బాహ్యగతు లెడలి మదిన్
స్వాయత్తజ్ఞానంబున
బాయక చిత్తంబు గెలువు భానుకులేశా. ‖ 243 ‖

గీ. శాస్త్రశిక్షల నిశిత మై చల్ల నైన
చిత్తమునఁ దోఁచు చింతలు మెత్తనయిన,
చిత్తశత్రునిఁ దునుమాడి చింత లుడుగు
మనఘ యినుమును నినుముచే దునుమునట్లు. ‖ 244 ‖

గీ. పౌరుషంబున సాధ్య మై పరఁగునీప్సి
తముల భోగింపవల దన్నఁ దానె తొలగు;
నట్టి చిత్తంబు నియమింపనట్టిపురుష
కీటకంబులఁ గాల్పనే కిల్బిషారి. ‖ 245 ‖

సీ. పొలుచు బ్రహ్మంబునఁ బొంది నిరీహశా
స్త్రములచేఁ జిత్తకృంతన మొనర్చి
యేకాంతమననుండి యెసఁగుచిత్తమునఁ జి
ద్రక్షితంబుగఁ జేయఁ దగినయతఁడు
కల్పాంతపవనంబు కడువడి వీచిన
నంబుధు లొక్కటి యయ్యె నేని
ద్వాదశాదిత్యులు తఱిమి కాసిన నైనఁ
గల్పశతంబుల గ్రాఁగఁ డతఁడు
గీ. ఏమి సెప్పుదు నొకచిత్ర మినకులేశ,
నిత్య మై యున్న బ్రహ్మంబు నిగుడ నీక
వినుము నిస్సార మైనయవిద్య దాన
యఖిలజగములు భ్రమఁ బెట్టి యాడుచుండు. ‖ 246 ‖

వ. స్ఫటికోపలరచితంబు లగు విచిత్రప్రతిబింబంబులం బోలె నఖిలకార్యం
బులం జేయుచు నిర్మలచిత్తుఁడ వయి యుండు. మని బోధించినఁ, బర
బ్రహ్మమూర్తి యగునమ్మునివాక్యంబులకు వికసితాంతఃకరణుం డయి
రఘుపతి యి ట్లనియె. ‖ 247 ‖

గీ. తృణకణాంశంబు వజ్రమై త్రుంచునట్ల
కోరి తామరనూలునఁ గొండ లెల్లఁ
గట్టువడినట్లు విశ్వంబు గట్టువడియె;
నకట మాయాప్రభావ మే మందు ననఘ! ‖ 248 ‖

వ. అని మఱియు నిట్లనియె. || 249 ||

క అక్కట లవణనృపాలుఁడు
తక్కక తనకొలువులోనఁ దనతను వుండన్
ది క్కెడలి మాలవాటుల
నక్కానలఁ బొంది యేమి యయ్యె మునీంద్రా. || 250 ||

క. అనిన వసిష్ఠుం డి ట్లను;
విను రాఘవ లవణనృపతివృత్తాంతం; బా
యన రాజసూయయాగము
మును సేసినకతన దుఃఖములు కుడిచె వడిన్. || 251 ||

వ. అది యె ట్లనిన రాజసూయయాగకర్తలు ద్వాదశవర్షదుఃఖంబు
లనుభవించుట జగద్విదితంబు గావున, నతని క్రతువునకు శతక్రతుం డ
సూయాయత్తుం డయి యొక్కదూతం బనిచిన వాడు శాంబరికరూ
పంబునఁ జనుదెంచి యారాజు నత్యంతమోహాంధుం గావించి చని
యె. నది కారణంబుగా నతండు ముహూర్తద్వయంబునఁ బండ్రెండేం
డ్లదుఃఖంబు లనుభవించె. నట్టి దురవస్థలం బడి లవణుండు కొలువు
వారలకుఁ జెప్పి వీడ్కొని నిజమందిరంబున కరిగి తనమనంబున ని
ట్లని వితర్కించె. || 252 ||

ఉ. అక్కట రాజసూయమఖ మాగలిఁ జేసినయట్టినాకు నేఁ
డెక్కడి పాటు వచ్చె! నిది యేగతిఁ బాటిలె నొక్కొ దైవమా!
యెక్కడఁ జొచ్చువాఁడ నని యెంతయు బెగ్గిల నవ్వనంబు దాఁ
దక్కక తోఁచె నాతనిమనంబున దర్పణబింబభాతి యై. || 253 ||

వ. ఇ ట్లత్యంతదుఃఖంబు నొందినయవ్వనం బంతయుం దనచిత్తంబునం
దోఁచిన నాభూపాలుండు మఱునాఁడు సచివసమేతుం డై బలంబులం
గూర్చుకొని దిగ్విజయార్థం బరుగుచందంబున దక్షణాభిముఖుం
డయి చని వింధ్యపర్వతప్రాంతారణ్యంబునందు. || 254 ||

చ. తురగము చన్నమార్గమును, దూకొను వృక్షము కొమ్మ, మాలవాఁ
డరసినచేను, వానిసుత యన్నము వెట్టిన తావు, దానిఁ జె
చ్చెన వరియించి కాపురము సేసినయిల్లును, నాలు బిడ్డలున్,
సురిగిన చోటు, దాను సొద సొచ్చినభూమియుఁ జూచెఁ దెల్లగన్. || 255 ||

వ. ఇట్లు ప్రత్యక్షంబుగాఁ గనుంగొని లవణుం డాశ్చర్యహృదయుం డయి
యవ్విధం బెవ్వరికి నెఱింగింపక నిజమంత్రుల ననునయించుచు వార
లుం దానును బురంబునకుం జని సుఖం బుండె. విద్యాప్రభావం
బిట్టిద; యసత్యంబు సత్యం బయి తోఁచు. ననిన విని దశరథనందనుఁ
డి ట్లనియె. || 256 ||

క. కలలోఁ గాంచినవస్తువు
లలఘుమతీ యేట్లు నిక్క మై తోఁచు? జగం
బుల వినియుఁ గనియు నెఱుఁగము.
వెలయగ సంశయముఁ బాపి వినిపింపు తగన్. || 257 ||

వ. అనిన వసిష్ఠుం డి ట్లనియె. || 258 ||

ఉ. ఈ యనుమాన మేల! విను మిట్టిద యల్ల యవిద్యపెం; ప దె

ట్లాయె ననంగరాదు సుగుణాకర; మీఁదట నాదివర్తనం
బాయెడ నన్నియున్ విదిత మయ్యెడివాసన లెల్లఁ గాకతా
ళీయములట్లు కాని యవి లే వని సెప్పఁగరాదు భూవరా. ‖ 259 ‖

వ. అది యె ట్లనిన నాపల్లెయు వనంబును హయంబును నారాజునకుం
దొల్లియు దృష్టంబులు శాంబరికమాయాకృతంబునఁ దోఁచి నట్ల విం
ధ్యపుష్కరదేశంబునం గానంబడియె; భావికార్యంబులు సూచించు
స్వప్నబునం బోలె దృశ్యంబు లయ్యె. నింతియ కాని దీని కింత విస్మ
యం బేల? జ్ఞానజ్ఞేయరూపం బగువస్తుసంతతి నాపాదించు. నింతియ
కాని సత్యంబు గా దట్లు గావున. ‖ 260 ‖

గీ వస్తువస్తువునడుమఁ గేవలము బయలఁ
గలిగి యుండియు నేరికి గాన రాక
తెలివియును జాడ్యమును లేక వెలుగు నెద్ది,
యట్టిరూపంబు నీవు గ మ్మనఘచరిత. ‖ 261 ‖

చ. మును పరమాత్మతత్త్వమున మున్కొని చిత్తము పుట్టుఁ, జిత్తస
న్మననవికల్పజాలమున మానుగఁ బుట్టి జగత్ప్రపంచ మెం
దును దలపోయ శూన్య మయి తోఁచుచునుండు, నభంబు నీలిమం
బని తలపోసినట్లు పరమార్థము గామి యెఱుంగు రాఘవా. ‖ 262 ‖

క. జాలిన సంకల్పంబులఁ
జాలించినఁ జిత్త మణఁగి సంసారమహా
జలము సెడుఁ నంత శర
త్కాలవియద్భాతిఁ బరమతత్త్వము వెలుఁగున్. ‖ 263 ‖

వ. అని లవణోపాఖ్యానంబు సెప్పి వసిష్ఠుండు రామచంద్రున కి ట్లనియె. ‖ 264 ‖
అజ్ఞానభూమికోపాఖ్యానము

సీ. జననాథ యెఱుఁగు, మజ్ఞానభూమిక లేడు
పొలుపొంది మనములోఁ బూని వెలుగు;
నేడింటిసందుల నేపారుభూములు
గణనకు మిక్కిలి గలిగి యుండు;
నవి బంధమూలంబు లై ఫలియించుచుఁ
జెప్పంగఁబడియె సంక్షేపభంగి;
మొగిని రాగ ద్వేషములఁ బాసి శుద్ధసం
విన్మాత్రచిత్తంబు విడువ నీక
గీ. జాడ్యనిద్ర లుడిగి సంకల్పములఁ బాసి
శిలయుఁ బోలె నొండుతలఁపు లేక
వస్తువస్తుమధ్యవర్తి యై వెలుఁ గొందు
నదియ చిత్స్వరూప మనఁగఁ బరఁగు. ‖ 265 ‖

వ. అందు నారోపితంబులగునజ్ఞానభూము లెవ్వియనిన-బీజజాగ్రత్తును,
జాగ్రత్తును, మహాజాగ్రత్తును, జాగ్రత్స్వప్నంబును, స్వప్నంబును,
స్వప్నజాగత్తును, సుషుప్తియు, ననంబడు. నివి యొండొంటిం గలసి
యనేకనామంబు లై యుండుఁ; దల్లక్షణంబు నెఱింగించెద. ‖ 266 ‖

గీ. చిత్తునకుఁ దాన మొదలిటిచేతనంబు
నై యనాద్యంబు విమలంబు నై వెలుంగు
భంగిఁ జిత్తార్థజీవసద్భవనమునకుఁ

బ్రథమబీజంబు బీజజాగ్రత్తుభూమి. ‖ 267 ‖

వ. అది యెఱుకకు నూతనావస్థ యనంబడు; నింక జాగ్రదవస్థ సెప్పెద. ‖ 268 ‖

క. ఇది నాయి ల్లిది నామే
నిది రేపగ లని తలంచునెఱుక విశద మై
మదిఁ బొడమెడుప్రాగ్భావం
బది జాగ్ర త్తనఁగ నొప్పు నర్కకులేశా. ‖ 269 ‖

గీ. ఈతఁ డతడు నేను నిది నాది యనఁగ జ
న్మాంతరముల వచ్చునట్టియెఱుక
ననఘచరిత యెఱుఁగు మది మహాజాగ్రత్త
టండ్రు తత్త్వవేత్త లైనమునులు. ‖ 270 ‖

క. ఈరాజు గెల్చి నే నీ
యూ రేలెద ననుచు నొండె నొం డొక టొండెన్
గోరుట జాగ్రత్స్వప్నం
బార మనోరాజ్యమహిమ లందుట రామా. ‖ 271 ‖

గీ. ఎండమావు లుదక, మిరువురు చంద్రులు,
కప్పచిప్ప వెండి, గాఁ దలంచి
పెక్కుగతులభ్రాంతి బెరయుట స్వప్నంబు
రఘుకులాబ్ధిచంద్ర రామచంద్ర. ‖ 272 ‖

గీ. పెద్దకాల మేని తద్దయుఁ దఱచుగాఁ
జూడకుండి పిదపఁ జూచి తెలియు
జ్ఞాన మదియ స్వప్నజాగ్రత్తు నాఁబడు
ననిరి బోధవేత్త లైనమునులు. ‖ 273 ‖

క. జడ నొంది యిపుడు సెప్పిన
షడవస్థలఁ దొఱఁగి దుఃఖజాలము మదిలో
నెడఁబాపి భావిదుఃఖము
బొడఁగనఁబడనిది సుషుప్తి భూరివివేకా. ‖ 274 ‖
జ్ఞానభూమికోపాఖ్యానము

వ. ఆ వ్యవస్థలయందు సకలజీవులును దమోలీనం బయి యుండు. నవి యజ్ఞానసప్తావస్థ లనం బడు. నానారూపంబుల నసంఖ్యంబు లయి యుండు. నింక జ్ఞానభూము లేర్పడం జెప్పెద. నవి బెక్కువిధంబులు గల వని యోగిజనంబుల చేత వినం బడు. వీని నెఱింగినయతండు దుఃఖపంకంబునం బొరయక నిత్యసుఖంబు లనుభవించునట్టిమతం బొక్కటి సెప్పెద; నది యెయ్యది యనిన ప్రథమంబు సుఖేచ్ఛయు, ద్వితీయంబు విచారణయుఁ, దృతీయంబు తనుమానసంబును, జతుర్థంబు సత్త్వస ప్రాప్తియు, బంచమంబు సంసక్తియు, షష్ఠంబు పరార్థభావనయు, సప్తమంబు తుర్యగయు, నన నీసప్తభూమికలు ముక్తిమార్గంబులును సకలదుఃఖరహితంబులు నై యుండు. వాని వేఱువేఱ వివరించెద వినుము. ‖ 275 ‖

గీ. ‘అకట నే నేల మూఢుండ నైతి?’ ననుచు
శాస్త్రదృష్టిని సజ్జనసంగమమున
దగిలి వైరాగ్యకాంక్షఁ జిత్తమున నూను

నది సుఖేచ్ఛాఖ్య యండ్రు వేదాంతవిదులు. ‖ 276 ‖

గీ. శాస్త్రసత్సంగవైరాగ్యసమితి గలిగి
సద్విచారప్రవర్తన సలుపుచున్న
నది విచారణ యనంబడు ననఘచరిత;
యిదియ రెండవభూమి యై యెసఁగు చుండు. ‖ 277 ‖

క. ఈ రెంటిని మనమున నిడి
దారుణవిషయేంద్రియములఁ దగులక మననం
బారఁ దనుత్వము సేయుట
యారయఁ దనుమానసాఖ్య యగుబోధనిధీ. ‖ 278 ‖

గీ. అనఘ యీ మూఁడుభూముల నభ్యసించి
యర్థవాంఛలు డించి సత్త్వాత్మనిష్ఠఁ
దగిలి శుద్ధాంతరంగుఁడై తలఁపు లుడిగి
పరఁగుచుండుట సత్త్వసంప్రాప్తి యండ్రు. ‖ 279 ‖

క. కూరిన యీనాలుగు మది
వారక తలపోసి సంగవర్జితుఁ డయి స
త్త్వారూఢస్థితి నుండుట
యారయ సంసక్తినామ మగు దాశరథీ. ‖ 280 ‖

వ. ఈ యేనుభూముల నెఱిఁగి స్వాత్మారాముం డయి బాహ్యాభ్యంతరం
బులం బదార్థంబులు లేమి తెలిసి పరమార్థంబు తెలియుట
పరార్థభావన యనం బరఁగుచుండు. ‖ 281 ‖

గీ. ఆఱుభూములగతులును నాత్మ నెఱిఁగి
యేమిటను నైన భేదంబు లేమి దెలిసి
తత్స్వభావైకనిష్ఠ మైఁ దనరు నెఱుక
తుర్యగయటండ్రు బుధులు చాతుర్యహృదయ. ‖ 282 ‖

వ. తుర్యగావస్థయె జీవన్ముక్తి యనంబడు. మఱి విదేహముక్తివిషయంబు
తుర్యగా తీతం బగు. నని చెప్పి వసిష్ఠుండు మఱియు ని ట్లనియె. ‖ 283 ‖

సీ. పొలిచెడి సప్తమభూమిక యగుతుర్య,
గావస్థఁ బొందిన యట్టి పుణ్యు
లమలు లాత్మారాము లధ్యాత్మవేత్తలు
భాగ్యవంతులు పరబ్రహ్మయోగి
పరు లనామయులు జీవన్ముక్తు లగువారు
సుఖదుఃఖరసముల సుళ్లు పొంది
మునుఁగ, రేయాచారమును జేయ నొల్లరు,
సేయంగ వలసినఁ జేసికొండ్రు,
గీ. తనరు సంసారసుఖముల ననుభవింతు,
రలసి తెప్పిరి నిద్రించి తెలిసినట్లు
మరులుసతి బాలుగతి మాట మఱచుచుందు.
రిదియ నిర్వాణపద మని యెఱుఁగు రామ! ‖ 284 ‖

క. జ్ఞానాజ్ఞానములకు సో
పానం జగుచున్న సప్తభౌమాఖ్యానం
బే నెఱి నీ కెఱిఁగించితి

భానుకులోత్తంస రామభద్ర మహాత్మా. ‖ 285 ‖

వ. అని వసిష్ఠమహాముని రామచంద్రున కుత్పత్తిప్రకరణంబును, మనోవి
లాసంబున సృష్టి పుట్టుటయుఁ, దత్త్యాగంబున నశించుటయు, దృష్టాం
తంబు లగునుపాఖ్యానంబుల వ్యాఖ్యానంబు సేసె; నని సెప్పుటయు
విని సంతుష్టాంతరంగుండై భరద్వాజుం డట మీఁదివృత్తాంతంబు
వినిపింపు మని యడిగిన. ‖ 286 ‖

తురగగతివృత్తము. బ్రకటదితిసుతజఠరగళదురురక్తసిక్తనఖాంకురా
సకలమునిజనహృదయసరసిజచారుషట్పదనాయకా
సుకవిజనమృదుమధురనవరసశుక్తిమౌక్తికపూజితా
వికచజలరుహవిభవవిదళనవీక్షణా శుభలక్షణా. ‖ 287 ‖

క. విశ్వాత్మ విశ్వనాయక
విశ్వంభర విశ్వజనక విశ్వాతీతా
విశ్వామిత్త్రశుకాదిము
నీశ్వరనుతిఫలితసురమహీరుహరూపా. ‖ 288 ‖

మాలిని. నిగమసదనదీపా నిశ్చితానందరూపా
సగుణవిగుణమూర్తీ సర్వసంపూర్ణకీర్తీ
యగణితగుణధన్యా యాదిమధ్యాంతశూన్యా
ఖగపతిగిరినాథా ఖండితారాతియూథా. ‖ 289 ‖

గద్య. ఇది శ్రీనరసింహవరప్రసాదలబ్ధకవితావిలాస భారద్వాజసగోత్ర
పవిత్ర అయ్యలామాత్యపుత్త్ర సరసగుణధుర్య సింగనార్య
ప్రణీతం బైన వాసిష్ఠరామాయణంబునం
దుత్పత్తిప్రకరణం బన్నది
ద్వితీయాశ్వాసము.

వాసిష్ఠరామాయణము

తృతీయాశ్వాసము

క. శ్రీకర శ్రీముఖకమలది
వాకర యదువృష్టిభోజవంశామృతర
త్నాకరపూర్ణసుధాకర
నారాహితదళనచాప నరమృగరూపా.|| 1 ||

స్థితిప్రకరణము

వ. దేవా సకలతత్త్వార్థవివేకి యగువాల్మీకి భరద్వాజున కి ట్లనియె.
అ ట్లుత్పత్తిప్రకరణంబు విని రామచంద్రుండు వసిష్ఠమహామునిం గనుం
గొని కరకమలంబులు ముకుళించి యి ట్లనియె.|| 2 ||

క. మునినాథ నీ ప్రసాదం
బున సర్వజగంబు చిత్తమునఁ బుట్టుట నా
మనసు విడుచుటయ ముక్తియు
నని తెలియఁగ వింటి నతికృతార్థుఁడ నైతిన్.|| 3 ||

వ. అనిన విని వసిష్ఠుండు రఘునందనున కి ట్లనియె. ఈ జగత్ప్రచయంబు
మనంబునం జనియించి యంద యుండు; నంద చిత్తంబు పరమాత్మ
యగు. ఈయర్థంబున స్థితిప్రకరణంబు సెప్పంబడు. నందు శుక్ర దామ
భీమ దాశూర కచగాథలను నుపాఖ్యానపంచకంబు గలిగియుండు;
నందు సంసారంబు పరమాత్మయం దున్న చందంబున శుక్రుచిత్తం
బునం గానంబడు; తత్కథ వినుపింతు నాకర్ణింపుము.|| 4 ||

శుక్రోపాఖ్యానము

సీ. చిత్రవర్ణంబులుఁ జిత్రకుండును లేక
మింటఁ జిత్తరు వొంది మించినట్లు,
పటుశిలాస్థలమున బహురేఖ లున్నట్లు
కల నిద్ర వోవక కాంచినట్లు,
సాక్షిభూతంబును స్వచ్ఛంబు నిత్యంబు
నై వెలింగెడు పరమాత్మయందు
ప్రతిబింబ మై జగత్ప్రచయంబు వెలుఁగొందు
నద్దంబులో నీడ యలగునట్లు,
గీ. కార్యకారణ మిద యని కాన రాదు
వేఱ యొండొక రూపంబు వెదకి రేని
యట్టి బ్రహ్మైకమూర్తి జిదాత్ముఁ బరము
నాత్మలో నిల్పి శాంతుఁడ వగు కుమార.|| 5 ||

తరువోజ. విను రామ భృగుఁ డను విప్రసత్తముఁడు,
వెలయు మందరశైలవిపినంబునందు

ననుపమయోగసమాధి మైఁ బూని
నయుతాబ్దములు నిల్వ నమ్మహామౌని
తనయుడు శుక్రుఁ డుదాత్తమానసుఁడు
తనతండ్రికడ నుండఁ, దగ నొకనాఁడు
ఘనమార్గమున సురకాంత విశ్వాచి
కర మొప్పు మెఱుఁగుఁదీఁగయుఁబోలెఁ జనఁగ.॥ 6 ॥

క. తల యెత్తి యాతలోదరి
కలికికనుంగవయు నీలకచమును వలిచ
న్నులుఁ దెలిమొగముఁ గనుంగొని
వలరా జస్త్రములఁ జిత్తవాసనఁ గలఁపన్.॥ 7 ॥

క. ఆనాతిఁ గవయువేడుక
మానుషతను వుజ్జగించి మది దివ్యాంగం
బూని గగనమున కెగసెను
దానివిమానంబుఁ గూడ తరలాత్మకుఁ డై.॥ 8 ॥

వ. ఇవ్విధంబునం జని శుక్రుం డక్కాంతామణితోడి కామసౌఖ్యంబులు
పెద్దకాలం బనుభవించి మఱియు ననేకజన్మాంతరసుఖముల నలజడిఁ
బకుచుండె. నిక్కడ నమ్మహానుభావుశరీరంబు తజ్జనకుని తపోమహ
త్త్వంబునం జేసి వ్యాఘ్రకీటకాదిక్షుద్రజంతువులు డగ్గఱ రా వెఱచి
యుండ నతిశుష్కంబై యుండె. నంత దివ్యవర్షసహస్రంబులకు
నాభృగుమహాముని సమాధి దెలిసి యున్మీలితనయనుం డై నలుది
క్కులుం జూచి తనయొద్దను పడియున్న పుత్త్రకళేబరంబుఁ గాంచి
శోకక్రోధంబులు మనంబును బెనంగొన ని ట్లనియె.॥ 9 ॥

గీ. అడవిఁ దప మాచరించుపుణ్యాత్ము విప్రు
నాత్మవిదు మత్తనూభవు నదటు లేక
నిగిడి చంపినశమనుని నీఱు సేయు
వాఁడ నీప్రొద్దు మత్కోపవహ్ని ననుడు.॥ 10 ॥

వ. భయసంభ్రమాయత్తచిత్తుఁ డై తత్క్షణంబ.॥ 11 ॥

క. ఘనమహిషకంఠఘంటా
స్వనమును భటహుంకృతులును జటులత మెఱయన్
మునిశార్దూలునిపాలికిఁ
జని వినయావనతుఁ డగుచు శమనుఁడు పలికెన్.॥ 12 ॥

గీ. అకట పెద్దకాల మబ్బంగిఁ జేసిన
తపము వీటిఁబోవఁ దామసమున
నేల యలిగి కన్ను లెఱ్ఱసేసెదు నిన్ను
నేమి సేసినాఁడ నిద్ధచరిత.॥ 13 ॥

క. పాపంబు లేదు నాపై
కోపం బుపసంహరింపు క్రూరాత్ముఁడవై
శాపించితేని నిన్నును
శాపింపఁగ నేర్తు నేను శాసకుఁడఁ జుమీ.॥ 14 ॥

చ. విను మునినాథ, తొల్లి పదివేవురు విష్ణుల లక్ష రుద్రులన్
వనజభవాండకోటుల నవారణ మ్రింగినవాఁడ; నాకు నీ

యనిమిషనాయకుల్ తృణకణాభులు; వారల నెన్న నేల? పం
పున మిముబోటివిప్ర లోకభోజనమాత్రమె నాకుఁ జూడఁగన్.॥ 15 ॥

క. ఇంతతపం బొనరించియు
శాంతస్వాంతుఁడవు గావు సమచిత్తుఁడ వై
చింతింపుము; నీయభిమత
మంతయు నెఱిఁగింతు; క్రోధ మడఁపు మునీంద్రా.॥ 16 ॥

వ. అది యె ట్లనినఁ జిత్తంబు పురుషుండును, తత్కృతంబ బుద్ధియుఁ,
దద్విలాసం బహంకారం బై యభిమతకృత్యంబు లొనరించుచుండు.
నట్లు గావున, చిత్తశాంతియ సర్వశాంతి యని సెప్పిన కృతాంతు
వాక్యంబుల కుపశమితక్రోధుం డై భృంగు డి ట్లనియె.॥ 17 ॥

క. రా వయ్య భూతకోటికి
నీ వెఱుఁగక జీవ మెడలి నిగుడదు, శుక్రుం
డేవిధమున మృతుఁ డయ్యెను?
నావిధ మంతయును జెప్పు మమలవిచారా.॥ 18 ॥

వ. అనిన విని యముం డి ట్లనియె.॥ 19 ॥
సీ. అనఘాత్మ మీరు చిదాత్మసమాధి మై
నుండంగ నతఁడు మీయొద్దనుండి
పరిచర్య సేయంగఁ బఱఁతి విశ్వాచి నా
నమరకామిని దివి నరుగఁ జూచి,
తమకించి నిజశరీరము డించి వరదివ్య
దేహుఁ డై దానితో దివికి నరిగి,
కామలీలలఁ బెద్దకాలంబు భోగించి,
యంతటఁ భోగజరాత్ముఁ డగుచు
గీ. శోణపురమున నొక్కభూసురునికూర్మి
తనయుఁడై పుట్టి, వెండి యత్తనువు విడిచి
కోసలక్షోణిపాలుఁ డై కొంతకాల
మవని బాలించి, మఱి దండ కాటవులను.॥ 20 ॥

వ. మృగవ్యాధుం డై జనియించి, మఱి భాగీరథీతీరంబున రాజహంస
యై జననం బంది విహరించి, పౌండ్రదేశంబున నినవంశజాతుం డై
నేలఁ బాలించి, మఱియు సాళ్వదేశంబున సారమంత్రోపదేశకుం డై
యుదయించి, మఱి యలకాపురంబున విద్యాధరుండై కొంతకాలంబు
చరియించి, వెండియు నొక్కమునికుమారుం డై సరస్వతీతీరంబునఁ
దపంబు జేసి తద్దేహంబు విడిచి, సౌవీరదేశంబున నొక్కసామంతుండై
కొంతదేశం బేలి, యంత త్రిగర్తదేశంబున శైవారాధ్యుండై శిష్యుల
బోధించు చుండి, కడచని మఱియును.॥ 21 ॥

గీ. విను కిరాతదేశమున నొక్కచో వంశ
గుల్మ మై జనియించి, కోరి మఱియు
శ్వానజాంగలమున జనియించి, హరిణ మై
వెడలి, యొకలతానివేశ మందు.॥ 22 ॥

క. పెనుఁబా మై తిరుగుచుఁ ద
త్తను వెడలి తమాలవనలతాజాలమునన్
వనకుక్కుట మై పుట్టెను,
మునినాయక నీసుతుండు మోహాంధతచేన్.॥ 23 ॥

ఉత్సాహ. మఱియుఁ బెక్కుయోనులందు మహితచిత్రగతులఁ బెం
పఱి జనించి దుఃఖభాజి యై చరించి, వెండియున్
వఱలు విప్రవరునియింట వాసుదేవుఁ డనఁగ, దా
నెఱుక గలిగి పుట్టె వేల్పుటేటితీరభూమినిన్.॥ 24 ॥

వ. జటావల్కలధరుండును రుద్రాక్షమాలాలంకృతుండును నింద్రియ
వర్జితుండును నత్యంతనియతాచారుండును నై యెనుఁబది నూ రేం
డ్లును గోలెఁ దపంబు సేయుచున్నవాఁడు నీకుమారుం జూడవలయు
నేని చూపెద, నీవు సుజ్ఞానదృష్టి నీక్షించి దివ్యదేహంబు గైకొని
రమ్మనుటయు, భృగుం డట్ల సేయ, నయ్యిద్దఱును దపఃకృశుం డగు
శుక్రుకడకుం జని, యతనికి జ్ఞానోపదేశంబు సేసిన, శుక్రుండు నున్మీలి
తవదనుం డై, తనవృత్తాంతంబంతయుం దెలిపి, తండ్రిం గని నమస్క
రించి, యి ట్లనియె.॥ 25 ॥

క. మాయాభ్రమ చిత్తం బిటు
సేయ విజృంభించె వృద్ధసేవ దొఱంగెన్
వే యోనుల జనియించితిఁ;
బాయక పెక్కేండ్లు దుఃఖపడితిని దండ్రీ.॥ 26 ॥

గీ. ఎఱుఁగవలసిన వెల్ల నే నెఱుఁగఁ గంటిఁ,
జూడవలసినయర్థంబు చూడఁ గంటి,
భ్రాంతి యంతయు దీరి విశ్రాంతి గంటి,
నొనర చిన్మాత్రమునకంటె నొండు లేదు.॥ 27 ॥

వ. అయ్యా మత్పూర్వశరీరంబు మందరతటంబున నున్నయది, చూడ
వేడుక యయ్యెడు, బోదమె! యని పలుకుటయు, నాక్షణంబ.॥ 28 ॥

ఉ. కాలుఁడు శుక్రుఁడున్ భృగుఁడుఁ గ్రమ్మఱ మందరశైలభూమికిన్
వాలినవేడ్క వచ్చి, చెద పట్టినభార్గవుడొక్కఁ గాంచి, ర
క్కాలువరంబుచే నతఁడు గ్రక్కున నందు వసించి, చేయునుం
గాలుఁ గదల్చి లేచి మదిఁ గౌతుక మందుచునుండె, రాఘవా.॥ 29 ॥

క. మానుగ సంసారస్థితి
మానసమున నొదవు టెఱుఁగుమార్గం బీయా
ఖ్యానంబున నెఱింగించితి,
మానసనిగ్రహమ శాంతి మనుకులతిలకా.॥ 30 ॥

వ. అని యిట్లు శుక్రోపాఖ్యానం బెఱింగించి, వసిష్ఠుండు రామచంద్రున
కి ట్లనియె. వినుము వివేకంబును జిత్తశాంతి వొడము; తత్క్షణంబ సం
సారం బణంగిపోవు; వివేకహీనునకు సంసారవృద్ధి యగుచుండు.
నీ యర్థంబును దామాద్యుపాఖ్యానంబునం దేటపఱుతు; నాకర్ణిం
పుము.॥ 31 ॥

సీ. కృతవిచారుం డగునతనిచేతోవృత్తి
మననవర్జితమునఁ బొనుఁగుపోవ,
నొకకొంతపరిణత నొంద సంసారవా
సన యెలుకలు దిన్నచామలట్ల,
రాగహీనత మనోగ్రంథిఁ ద్రెంపఁగ నీళ్ల
కలక నిండుపు రాచి తెలుచుభంగి,
విజ్ఞానవశమున వెలయుస్వభావంబు

నిత్యప్రసన్న మై నెగడుచుండు,
గీ. నట్టియోగికి బ్రహ్మరుద్రాదిసురులు
కృపకు, దగుపాత్రు లై యుండ్రు కేవలంబు
కన్ను లూరక చిక్కులు గాంచుపగిదిఁ,
జిత్తరతి లేక కార్యంబు సేయుచుండు.|| 32 ||

గీ. ఎఱుక గలుగుయోగి యెట్లు భోగించిన
దురిత మెడలి భోగతుష్టి యెసఁగు,
చోరుఁ డౌట యెఱిఁగి పోరామి సేసిన
ప్రియునియిల్లు తస్కరింపనట్లు.|| 33 ||

వ. ఎ ట్లనినఁ బథికుండు మార్గగ్రామంబులు సూచుచుం జనుభంగి, గృహస్థితుం డుదాసీనభావంబున భోగంబు లల్పమాత్రంబు భోగించినను దూష్యత లేక యుండు. ఏ యుపాయంబున నైనం జిత్తంబు నింద్రియంబుల జయించి సంసారపారావారోత్తరణంబు సేయు; మట్లు సేయ వైతేని, దామవాక్యలకటన్యాయంబునం బోలె దుఃఖంబు ప్రాప్తించు నత్తెఱం గాకర్ణింపుమని వసిష్ఠుండు రామచంద్రున కి ట్లనియె.|| 34 ||

దామవాక్యలకటోపాఖ్యానము

సీ. శంబరనామరాక్షసుఁ డొక్కఁడును దొల్లి
యమరసైన్యము గెల్వ నాత్మఁ గోరి,
తలపెట్టుకొన్నంతఁ దనయోధు లందఱు
భయ మంది నల్లడఁ బాఱ, వాఁడు
కోపించి, తనమాయఁ గోరి దామవ్యాల
కటనామభటుల నక్కజము గాఁగ
సృజియింప, వారును విజయాశ దేహాభి
మానంబు నెడలి యమర్త్యబలము
గీ. సమయఁ జూచిన దివిజులు సంచలించి
చెదరి నలుదిక్కులను బాఱి చేష్ట లెడలి
సంభ్రమంబునఁ బఱచి యాజలజభవుని
వెనుకఁ జొచ్చిన వారి కి ట్లనియె ధాత.|| 35 ||

ఉ. అక్కట మీకు నింతభయ మందఁగ నేటికి వారి నోర్చు లా
గొక్కటి సెప్పెదన్ వినుడు; యుద్ధమునం దలపాటు సేసి, మీ
రక్కడ నక్కడన్ విఱిగినట్లు తొలంగుచుఁ బోరుచుండఁగా
నక్కడ వారియాత్మల నహంకరణంబు జనించి యంతటన్.|| 36 ||

క. ఆ దామవ్యాలకటుల్
మోఁదంబడి జీవితాశ మునియోగంబుల్
భేదిలి మీ కగపడుదురు
వేదనఁ టెనువలలఁబడినవిహగములగతిన్.|| 37 ||

గీ. ఎట్టి ధీరులకును నెట్టన సంసార
తృష్ణ వొడమి తొంటితెలివి నణప,
నిగళబద్ధ మైనమృగరాజుభంగి యై
చిక్కుపడి నశించు నక్కజముగ.|| 38 ||

వ. అని యుపదేశం బిచ్చి పరమేష్ఠి యంతర్ధానంబు నొందె. దివిజగణంబులు నిజనివాసంబున దామాదులతో సమరంబు సేసి యోహరిసా

హరిం బెనఁగి విచ్చుచుం బొదువుచుండి, రంత నారాక్షసులు జయా
హంకారచిత్తు లై దేహసుఖధనవాన లగ్గలించి మరణభయం
బున ముందఱఁ గాననేరక యింధనక్షీణం బగుననలంబును బోలె
సత్త్వంబులు పొనుంగువడి దివిజులకు నోడి కనికని పఱచి రని సెప్పిన
విని కౌసల్యానందనుం డి ట్లనియె.|| 39 ||

క. దామవ్యాలకటాసురు
లేమెయిఁ బరమాత్మువలన నెటు పుట్టి రొకో?
నామది సంశయ మయ్యెడు
ధీమన్నుత నాకు నాన తీవే యనుడున్.|| 40 ||

సీ. అమ్మహామౌని యి ట్లనియెను రాఘవ,
తనరుదామాదులజనన మరయఁ
బరమాత్మవిప్రతిభాతిమాత్రము గాని
సత్యమ్ము గాదు; సంశయ మ దేల?
నిగిడి వా రన నేల, నీవును నోలి న
ద్భావంబు లన్నియుఁ బరఁగ నెఱిఁగి,
ప్రకృతివికృతులను బాసి సమ్మదమునఁ
బరమాత్మ నాత్మను బదిలపఱిచి,
గీ. సత్త్వసంవేదనంబును శాశ్వతంబు
నిత్యబోధాత్మరూపంబు నిర్మలంబు
నస్తమును నుదయము లేనియట్టివెలుఁగుఁ
బొంది చిన్మూర్తి వై సుఖింపుము కుమార.|| 41 ||

వ. అని వసిష్ఠుండు దామాద్యుపాఖ్యానంబు సెప్పి, యింక దేహాహంకా
రరాహిత్యంబు పురుషార్థం బగుట యెఱుంగంబడు భీమాద్యుపాఖ్యా
నంబు సెప్పెద విను మనీ యి ట్లనియె.|| 42 ||

గీ. ఎఱుకపడకున్న నహమర్థ మెద్ది యేని
మలినరూపంబు దోఁచి దంభకము నొందు
నెఱుకపడియున్న నహమర్థ మెద్ది యేని
యదియ పరమాత్మ నభము తా నై వెలుంగు.|| 43 ||

వ. ఆ యహంకారంబు జగత్త్రయంబునందు మూఁడు విధంబులై యుం
డు. నందుఁ ద్యాజ్యం బొక్కటియు, ముఖ్యంబులు రెండునుం గలిగి
యుండు వినుము.|| 44 ||

గీ. అతుల మమలంబు విశ్వ మచ్యుతముఁ బరము
నైన పరమాత్మరూపంబు నేనె కాని
యన్య మొక్కటి లేదని యాత్మఁ దలఁచు
నదియ యుత్తమాహంకృతి యనఁగఁ బరఁగు.|| 45 ||

గీ. ఆరయ నన్నిట వ్యతిరిక్త మై వెలుంగు
తాన యాలాపశతకల్పితంబు నగుచు
నెసఁగు పరమాణురూపంబు నేనె యనెడు
నా యహంకార మది ద్వితీయంబు శుభము.|| 46 ||

వ. ఇది మోక్షకారణంబును బంధనిరసంబు నై జీవన్ముక్తి యొనర్చు
మఱియును.|| 47 ||

క. కరచరణాద్యవయవముల
కిరవై చరియించుదేహ మిది నీమదిలోఁ
దిరముగ నిలుపునహంకృతి
యరయఁ దృతీయాఖ్య మధమ మగు దాశరథీ.|| 48 ||

వ. ఈ యహంకారత్రయంబును విడిచినయతండు పరమనిర్వాణపదంబు నొందు. నహంకారరహితు లై భీమాదులు పరమపదప్రాప్తు లగుట విస్పష్టంబుగాఁ జెప్పెద నాకర్ణింపుము.|| 49 ||

సీ. మును శంబరుం డనుదనుజుండు తనమాయ
నిర్మింపబడు రజనీచరేంద్రు
లతిమూర్ఖు లైనదామాదులు సురలచే
హతు లైనఁ జింతిలి యతఁడు మఱియు;
దైవసేనల నోర్చుతలఁపున నధ్యాత్మ
శాస్త్రవివేకుల సత్త్వధనుల
గతమత్సరుల నహంకారదూరుల వేద
వేదాంతవేత్తల విమలమతుల
గీ. భీమబాహాఖ్యదృఢు లను పేర్లవారిఁ
బొలుచుతనమాయ నబ్ధిబుద్బుదములట్ల
నెన్నఁ బెక్కండ్ర సృజియింప; నెసఁగ వారు
నతిజరామృతివర్జితు లై కణఁగిరి.|| 50 ||

వ. ప్రాప్తార్థకాములును, వర్తమానానువర్తులును, సర్వసములు, నగు న ద్దానవుల చేత నిర్జరసైనికులు చచ్చియు, నొచ్చియు, వెఱచియు, పలా యనపరాయణులై, జ్ఞానవాసన విషయానుభవంబున నశియించిన ట్లణంగిరి. అట్లు గావున.|| 51 ||

గీ. పరఁగ దుర్వాసనలఁ గట్టుపడ్డమనసు
జ్ఞానవాసనచేఁ గ్రాఁగి శాంతి నొందు;
సమ్యగాలోకచిత్తవాసనల చిత్త
మణఁగు రఘురామ విను దీప మణఁగునట్లు.|| 52 ||

వ. అని యిట్లు భీమాద్యుపాఖ్యానంబున జగత్స్థితిమాయికత్వంబు సెప్పి, యింక దాశూరోపాఖ్యానంబున నీయర్థంబు విశదంబుగాఁ జెప్పుదు ననిన, రామచంద్రుండు విశ్వాతీతం బైనచిదాత్మయందు విశ్వం బెట్లుం డె! నివ్విధంబు తేటపడ నెఱింగింపవే యనిన, నమ్మునీశ్వరుం డి ట్లనియె.|| 53 ||

క. విను రాఘవ నిర్మలచి
ద్ఘన మాత్మునియందుఁ దాన కలిగి ప్రపంచం
బనుపేర విజృంభించును
ఘనమృగతృష్ణికలు నీళ్లగతిఁ దోఁచు క్రియన్.|| 54 ||

గీ. పరఁగఁ దనయాత్మ మదవశభ్రాంతిఁ జెంది
యన్యుఁడును బోలెఁ దోఁచినయట్టిభంగి
మానసంబున నజ్ఞానమహిమఁ జేసి
యాతఁడు నతఁడు గా కుండు నలఘుచరిత.|| 55 ||

గీ. ఒనర దీపంబునను వెలుఁ గున్నయట్లు,
పువ్వు గలుగంగఁ దావియుఁ బొలుచునట్లు,
సూర్యుఁ డుండంగఁ బగ లగుచున్నయట్లు,

చిత్తు గలుగంగ జగములు చెలఁగుచుండు.॥ 56 ॥

వ అనిన విని రామచంద్రుం డమ్మునిచంద్రున కి ట్లనియె.॥ 57 ॥

క. క్షీరోదధిలహరీగం
భీరము లై శీతలములు ప్రియములు నగు మీ
సారోక్తులచే నామది
యారయ సుజ్ఞానజనక మయ్యె మునీంద్రా.॥ 58 ॥

గీ. గడియగడియకు వెలుఁగుఁ జీఁకటియు నగుచుఁ
జలియు నెండయు మాటికి సంచరించు
వర్షకాలాభ్రములఁ బర్వువాసరంబు
సరణి యగుచుండు నామది సంయమీంద్ర.॥ 59 ॥

వ. అనంతంబు, నప్రమేయంబు, సర్వంబు, ననస్తమితసారం, బగుపరమా
త్మకు, సృష్టివిలయం బను నీకలంకునకుం గారణం బేమి? యని యడి
గిన వసిష్ఠుం డి ట్లనియె.॥ 60 ॥

సీ. అనఘ యథార్థవాక్యార్థంబు లయ్యుఁ బూ
ర్వాపరం బగు నిరూపార్థములకు,
నేవిరోధము లేక యెసఁగుమదుక్తులఁ
గలబలాబలములు తెలివిపడఁగ
సుజ్ఞానదృష్టి మైఁ జూచి యెఱింగెద
రుత్తమవిద్యను నొగి నవిద్య
నణఁపంగ సర్వదోషాపహారిణి యగు
విద్య సంప్రాప్త మై వెలుఁగుచుండు,
సీ. నస్త్రమస్త్రంబుచే శాంత మైన భంగి,
విషముచేతన విషమును విఱిగినట్లు,
శత్రుచేతన శత్రుండు సమయుపోల్కి,
మనసుచేతన మనసును మడియుచుండు.॥ 61 ॥

గీ. విను మవిద్య యెట్లు జనియించెనో? యను
తలఁపు లెల్ల మాని, తత్త్వనియతిఁ
జెంది, దీని నెట్లు చెఱుతునో యనువిచా
రంబు నిలుపు మాత్మ, రామచంద్ర.॥ 62 ॥

వ. అది నశించునప్పుడు, తజ్జననాదివికారంబు నెఱుంగ నగు. ననిన విని
రఘునందనుండు జీవుండు మనోరూపంబు దాల్చి యవ్విరించిపంద
బెట్లు వొందు? నానతిం డని యడిగిన, నతనికిఁ బరమార్థవిదుం
డగు వసిష్ఠుడి ట్లనియె.॥ 63 ॥

క. విను బ్రహ్మంబును దనువొం
దినమార్గం బెల్ల నీకుఁ దెలుపఁగ, నందుం
దనరు జగత్తుల యునికియు
వినఁబడు, దెలియంగ వినుము, విమలవిచారా.॥ 64 ॥

వ. ఎ ట్లనిన దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యం బగునాత్మతత్త్వంబు బ్ర
హ్మశరీరం బనంబడు. అది వాసనావశంబున జీవుం డగు. నజ్జీవునివ
లన సంశయాత్మకం బగుమనంబు పుట్టు. దచ్ఛక్తినియతి నిర్మలం
బై శబ్దోన్ముఖం బగునాకాశంబు సంభవించు. దానివలన శబ్దస్ప

ర్వోన్ముఖం బైనయనిలంబు జనియించు. నీరెంటిసంఘర్షణంబున శబ్ద
స్పర్శరూపగుణోపేతం బగుననలంబు పుట్టు. దానివలన శబ్దస్పర్శ
రూపరసయుక్తంబగు జలం బుద్భవించు. దానివలన శబ్దస్పర్శరూప
రసగంధసమేతం బగు భూమి యుదయించు. నివ్విధంబున బంచభూత
తన్మాత్రాచేష్టితం బైనజగత్తు మనోరూపం బై యుండు; నందు.|| 65 ||

గీ. అనలకణముభంగి నాకాశమున, నహం
కారబుద్ధి బీజ మైనతనువు
పొలుచు, దానిపేరె పుర్యష్టకవిభూతి,
హృదయపద్మభృంగ మదియె, రామ.|| 66 ||

వ. అందు మనోభావవేగంబున బిల్వఫలంబులుం బోలెఁ బాకం బయి
స్థూలరూపం బగు. నదియ కరువును బోసినపసిఁడి ప్రతిమయుం బోలె,
నిర్మలం బగు నాకాశంబునం దశద్రూపంబుల వెలుంగు. దాని
కూర్ధ్వంబు శిరంబు, నుదరంబు మధ్యంబును, బార్శ్వంబులు
హస్తంబులును, బాదంబులు క్రిందు, నై కాలవశంబున శరీరం బై,
బుద్ధిసత్త్వబలోత్సాహవిజ్ఞానైశ్వర్యాదిగుణంబులు గలిగి, లోక
పితామహుండైన బ్రహ్మ యుద్భవిల్లె. బరమాత్మ యైనయతనికి జనన
మరణంబు లెందునుం బొందవు. మిథ్యాభావనలం గల వని సెప్పం
బడు; నట్లుగావునఁ దృష్ణాభుజంగకంచుకం బగుసంసారాడంబరంబు
విడువుము.|| 67 ||

క. విను మజ్ఞానాంశము లగు
ధనదారసుతాదులందుఁ దనికెడు దుఃఖం
బును సుఖమును, నిక్కంబై
చను నెద్ది సుఖంబు తలఁప జనవరతిలకా.|| 68 ||

గీ. మూర్ఖు లగువారితలఁపుల మోహ మొదవి
యేమివస్తుల భోగింప నిశ్చయింతు
రాత్మవిదు లైనవారల కరసి చూడ
నవియ వైరాగ్యహేతువు లై జనించు.|| 69 ||

క. చే తప్పి చనిన కార్యము
లాతతమతి విడువు, నీకు నబ్బినసుఖముల్
ప్రీతిన్ గైకొను సంవి
చ్చాతుర్యుఁడ వగుము రామ సంసారమునన్.|| 70 ||

గీ. శూన్య మగుట గాంచి శోకింప రెన్నఁడు,
నమరవనఫలాదు లబ్బె నేనిఁ
జిత్తమునను వాంఛ సేయ రుత్తము లగు
వారు, సూర్యునట్ల వసుమతీశ.|| 71 ||

వ. అనిన విని రఘూత్తముం డి ట్లనియె.|| 72 ||

క. ఈసృష్టియొక్క విధమే
భాసురముగ నెట్లు పెక్కుభంగుల నగునో
యీ సందు తెలియఁజెప్పుము
భూసురవరతిలక చిత్తమున కిం పెసఁగన్.|| 73 ||

వ. అనిన వసిష్ఠుం డి ట్లనియె.|| 74 ||

చ. ఒకమఱి రుద్రనిర్మితము, నొక్కొకవేళ విరించినిర్మితం,
బొకయెడ విష్ణునిర్మితము, నొక్కొకచో మునికల్పితంబు, నౌ
నొకకడ శూన్య మై యణఁగు, నొక్కొకపట్టును దాన కల్గు, సృ
ష్టికి నిది యిట్లె పుట్టు నని సెప్పఁగరా దినవంశవల్లభా.|| 75 ||

వ. మఱియు నొక్కయెడ భూమి యంతయుం దరులతాకీర్ణంబగు. నొ
క్కచోట జనసాంద్రం బై యుండు. నొక్కకాలంబునఁ బర్వతాక్రాం
తం బై యుండు. నందొక్కవిరించిజననం బెఱింగించితి. నింతి.య కాని
సృష్టి కిది నిశ్చయం బన రాదు. ఈ యర్థంబున జగన్మాయాస్వ
రూపంబు తేటపడం జెప్పెద; నాకర్ణింపుము.|| 76 ||

ఉ. భూరిగుణాఢ్యుఁ డొక్కమునిపుంగవుకూర్మితనూభవుండు దా
శూరుఁడు వేదపారగుఁడు సువ్రతుఁ; డాతని తల్లిదండ్రులున్
ఘోరవనంబులోన మృతిఁ గూలిన బెగ్గిలి యేడ్చుచుండఁగా
ధీరతఁ దోఁప వచ్చి వనదేవత పల్కెఁ దయాసమేత యై.|| 77 ||

ఉ. ఇచ్చటఁ గాన నొక్కఁడవ యేటికి నేడ్చెద? వన్న, యేడ్వఁగాఁ
జచ్చినవారు వచ్చెదరె, చావును బుట్టును సృష్టి కింతకున్
వచ్చినజాలు గాక, మనవారికె వచ్చెనె? దేహ కోటికిం
జచ్చు టనశ్య, మెందును విచారము సేయకు, దేహధర్మముల్.|| 78 ||

క. ఉదయించుచు విహరించుచుఁ
బదపడి నస్తమితిఁ బొందుభానునిభంగిన్
విదితము జీవుల కెల్లను
నిది సహజము వీరి కడల నేటికిఁ బుత్రా.|| 79 ||

వ. ధీరోదాత్తుండ వై తెలిసి నిలువు మని బోధించిన నవ్విప్రకుమా
రుండు దుఃఖం బుడిగి; తల్లిదండ్రులకుఁ బరలోకక్రియ లాచరించి,
తపంబు సేయ నుద్యుక్తుం డై.|| 80 ||

క. శ్రద్ధాజడమతి నెందును
శుద్ధం బగుభూమి లేమి సూచి, యది కడున్
శుద్ధం బని వృక్షముతుది
సిద్ధాసననిష్టఁ దపము సేయుచు నుండెన్.|| 81 ||

సీ. ఆతనితపమున కగ్ని ప్రత్యక్ష మై
వరము లిచ్చుటయును వాడు మఱియుఁ
దనరు నావృక్షాగ్రమున నుండి యజ్ఞార్థ
పరత మై మఱి దివస్పతిగుఱించి
దశహాయనంబులు తప మాచరించుచు
మానసంబున వస్తుమహిమఁ గూర్చి
నాకుల రప్పించి నరహయగోమేధ
యాగంబు లెన్నఁ బె క్కాచరించెఁ;
గీ. బరఁగ బహుదక్షిణల విప్రవరులఁ దనిపి
కాలవశమున నాతనికర్మఫలము
చిత్తనైర్మల్య మొందింపఁ జెన్ను మీఱ
జ్ఞానరూపము దనయంత గానఁబడియె.|| 82 ||

వ. ఇవ్విధంబున దాశూరుండు నిర్మలజ్ఞానసమేతుం డై యుండునంత.|| 83 ||

చ. స్థిరమతి నొక్కనాఁడు వనదేవత యమ్మునినాథుపాలికిన్
బరువడి నేగుదెంచి ప్రణిపత్తి యొనర్చుచు సంయమీంద్ర చె
చ్చెర నొకపుత్త్రు నాకు దయ సేయుము; సేయక యున్న నీపదాం
బురుహములొద్ద నే ననలమున్ వెసఁ జొచ్చెద నన్న నవ్వుచున్.॥ 84 ॥

వ. దాశూరుండు దనచేతికమలం బద్దేవికి సమర్పించి 'మాసమాత్రంబున
విమలలోచనుండును శాంతుండును నగుతనయుం గాంచెదు, పొమ్ము;
నన్ను నిర్బంధించి యడిగితివి గావున నీతనూజుం డజ్ఞాని యగు.' నని
పలుకుటయు, నద్దేవతయుం బ్రసన్నముఖారవిందయై, 'యట్లేని నీకుం
బరిచర్య సేయుచుండెడు, నీప్రసాదంబున నుద్భవించినకుమారుండు
పరమజ్ఞానసమర్థుండుగా దయజేయు' మనిన నల్ల కాక యనివీడ్కో
ల్పుటయు, నద్దేవత చనియె నంత.॥ 85 ॥

క. నెలనాళులు నిండగ న
ప్పొలతికి నుదయించె సుతుఁడు పుణ్యాత్ముఁడు ని
ర్మలతేజోనిధి కడుఁ బెం
పొలయఁగ నవలతకుఁ బుష్ప ముదయించుగతిన్.॥ 86 ॥

వ. ఇ ట్లుదయించుటయు నద్దేవి యక్కుమారు నెత్తుకొని చనుదెంచి
యమ్మునిపుంగవుని పాదకమలంబులు సోఁక బాలునిఁ బెట్టి తానును
వినయావనతవదనారవింద యై 'మునీంద్రా, నీప్రసాదంబున నుద
యించినయిక్కుమారునకు జ్ఞానోపదేశంబు సేయుం డ'ని ప్రార్థిం
చిన నమ్మునిప్రవరుండు-॥ 87 ॥

క. వేదములును శాస్త్రములును
వేదార్థంబులుఁ బురాణవిద్యలుఁ గథలున్
మోదమునఁ జెప్పి యొకనాఁ
డాదరమునఁ బుత్త్రుఁ జూచి యమ్ముని పలికెన్.॥ 88 ॥

గీ. ఓకుమార నీకు నొకకథఁ జెప్పెద
సర్వతత్త్వశాస్త్రసమ్మతంబు
నఖిలలోకసేవ్య మైనయర్థం బిది
వినుము చిత్తగించి యనఘచరిత.॥ 89 ॥

సీ. స్వాంతుండు నా నొక్కసౌందర్యవంతుండు
భుజవీర్యవిఖ్యాతుఁ డజితబలుఁడు
శ్రీమంతుఁ డుత్తమస్థితి యతిశూరుండు
రాజశిరోమణి రాజఋషభుఁ
డారూఢకులజాతుఁ డసమానచారిత్రుఁ
డతిసూక్ష్మబుద్ధి గర్వాతిరూఢుఁ
డతిసాహసుఁడు గలఁ; డతఁడు సేయఁగ సుఖ
దుఃఖకారణము లై తోఁప పనులు
గీ. తలఁచి చూడంగ జలనిధితరఁగలట్టు
లెన్న గోచర మై యుండ నెసఁగు; నతఁడు
విహరణక్షమలీలల విశద మైన
యట్టి దేహత్రయము దాల్చి యలరుచుండు.॥ 90 ॥

వ. తచ్చరిత్రంబు జగంబులం దా నాక్రమించి యుత్తమమధ్యమాధమం
బులై యుండు. నతం డాకాశంబునఁ జరించుపక్షియుంబోలె నంద
సంచరించుచుండె. ననిన విని పుత్త్రుం డి ట్లనీయె.॥ 91 ॥

సీ. అయ్య, స్వాంతనాముఁ డతఁ డెవ్వ? డెబ్భంగిఁ
దనువు లెన్ని దాల్చి వినుతి కెక్కె?
నెచట నుండు? నాతఁ డేలీల విహరించెఁ?
జెప్పు మనిన, నతఁడు చెప్పఁ దొణఁగె.॥ 92 ॥

క. విను పుత్త్ర, తెలియఁ జెప్పెద,
ఘన మగుసంసారచక్రకలనం బిది; త
జ్జననము సవస్తువిస్తర
మును నగుకథ యగుట చిత్తమునఁ గనుఁగొనుమీ.॥ 93 ॥

సీ. పరమవియద్వీథిఁ బ్రభవించునట్టి సం
కల్పంబు స్వాంతవిఖ్యాతి నొందుఁ;
దాన జనించుచుఁ దాన లీనతనొందు
నతఁడు యఖిలంబు నని యెఱుంగు;
హరిహరబ్రహ్మాదు లందఱు నాతని
యవయవరూపు లై యలరుచుండ్రు;
ఘనజగత్త్రయము నాతనిపట్టణం బగు;
వానితలంపున వనజభవుఁడు
గీ. నిలఁ జతుర్దశభువనంబు లేలెఁ దాన;
పవనము లెల్లను నుద్యానవనము లతని;
కరయ మందరమేరుహిమాద్రు లెలమి
కేళశిఖరుల నా నెందుఁ గీర్తి కెక్కు.॥ 94 ॥

వ. శీతోష్ణరుదు లయిన సోమసూర్యులు దీపంబులు, నుత్తుంగతరంగంబులు
గల గంగాదినదులు ముక్తాహారంబులు, లవణేక్షుదధిక్షీరాదులు సలి
లంబులును ముక్తామణులు విద్రుమాంకురంబులును బాడబంబును జ
లంబునుం గల సప్తార్ణవంబులు కేళిదీర్ఘిక లై యొప్పారు. జగ
ద్విహారంబునన్ గృతార్థంబు లగు శరీరగృహంబుల సంకల్పమహా
మహీపాలుం డధమోత్తమమధ్యమంబు లగు తమోరజస్సత్త్వగు
ణంబు లనుదేహత్రయంబులో విహరించు. నవి యెట్టి వనిన.॥ 95 ॥

క. అరయఁ దమోరూపంబునఁ
బరఁగినసంకల్పలీల ప్రాకృతచేష్టా
పరతయు దీనత్వము నై
తరమిడి క్రిమికీటకాదితనువులు దాల్చున్.॥ 96 ॥

గీ. సత్త్వరూప మైన సంకల్ప మది యాత్మ
బోధరమ్యనిత్యబుద్ధిఁ దగిలి
కేవలంబ యాత్మభావంబు దాన యై
యవనిరాజ్య మేలినట్టు లుండు.॥ 97 ॥

గీ. సకలసంసారభోగవాసనలఁ దగిలి
పుత్త్ర దారాదిమిత్త్రులమైత్త్రి నెగడి
జననమరణాదిసుఖదుఃఖసమితి మునుఁగు
ఘనరజోరూపసంకల్ప మనఘచరిత.॥ 98 ॥

క. ఈ సంకల్పత్రయమును
నోసరిలం జేసి చిత్త మొక్కింతయ కాఁ
జేసి పరమాత్మఁగూర్చిన
యాసంళకల్పమునఁ బొందు మమలవిచారా.॥ 99 ॥

వ. సకలవిషయనిరసనం బగుమనంబున మనోనియమనంబుఁ జేసి, బాహ్యా
భ్యంతరాదిసంకల్పత్రయంబు నాశం బొనరింపు. మనిన దాశూరునకు
బుత్త్రుం డి ట్లనియె.|| 100 ||

క. జనకా, యీసంకల్పం
బెనయఁగ నేమెంటఁ బుట్టె? నెబ్బంగి వివ
ర్ధన మొందు? నెట్టు లయ మగు?
వినిపింపుము దీనివిధము విస్పష్టముగన్.|| 101 ||

క. అనవుడు దాశూరుం డి
ట్లనియె. - ననంతస్వరూప మగునాత్మునకున్
ఘనసంసారోన్ముఖతయ
విను సంకల్పంబు నాఁగ వెలయుఁ గుమారా.|| 102 ||

వ. ఎట్లనిన, లవమాత్రంబగుపరమాత్మయ జగత్స్వరూపం బగు. మేఘంబు
నుంబోలె సాంద్రం బై చిత్తం బగునది ప్రపంచభావన నాత్మవ్యతిరి
క్తంబయి తోఁచు. బీజం బంకురం బయినట్లు, సంకల్పంబు ప్రపంచం
బగు. నీసంకల్పంబు తాన జనియించి, తాన వర్ధిల్లి, తాన యణంగు
చుండు. దీన సుఖంబు లేదు. దుఃఖం బాపాదించుచుండు. నట్లు
గావున సంకల్పభావన లుడిగి శుభంబు నొందుము.|| 103 ||

గీ. అనఘ, సంకల్పనాశన మయ్యెనేని,
యత్నములు మీఁదఁ బొడమక యణఁగి పోవు,
భావనాభావములు లేక పరఁగు నేని,
యదియ సంకల్పనాశన మగుఁ గుమార.|| 104 ||

గీ. కడఁగి సంకల్పమును నసంకల్పములును
మనము చేతన; మనమును దునిమి వైచి,
యాత్మనిష్ఠుఁడ వై యుండు, మట్లు సేయ,
దుష్కరము నీకు మఱి లేదు దోషదూర.|| 105 ||

వ. అని మునీంద్రుం డక్కుమారు బోధించె నని చెప్పి వసిష్ఠుండు మఱి
యు ని ట్లనియె.|| 106 ||

క. ఈ దాశూరాఖ్యానము
వేదాంతసమాన మాత్మవిద్యామృతమున్;
మోదమున నీకుఁ జెప్పితి
నాదరమున; నిది జగద్విహారము రామా.|| 107 ||

వ. అని దాశూరోపాఖ్యానంబు సెప్పి యింక నీస్థితిప్రకరణతాత్పర్యంబం
తయు నుపదేశంబునం జెప్పంబడు తత్ప్రకారం బెఱింగించెద, సావ
ధానుండవై విను మని వసిష్ఠుం డి ట్లనియె.|| 108 ||

క. తుది మొదలు లేక కాలం
బిద మిత్థ మనంగరాక యిందుల నూ
ఱేం డ్లిది యంత యింతకష్టపు
బ్రతుకులయం దేమి యాస్థ పరమవివేకా.|| 109 ||

క. భావశ్రీమయగర్విత
మై వెలసినయంతరాత్మ నడఁచినధీరుం

డేవెంటను విహరించునొ
యావెరవున సంచరింపు మర్కకులేశా.॥ 110 ॥

గీ. ఇచ్ఛ లేకయ రత్నంబు లెట్లు వెలుగు,
ఘటపటాదులు నెబ్బంగిఁ గానిపించు,
నట్ల యణుమాత్ర మగుపరమాత్మునందు
జగము లన్నియుఁ దనలోన సంచరించు.॥ 111 ॥

గీ. కణఁగి యాత్మయందుఁ గర్తృత్వమును నక
ర్తృత్వమును వెలింగి తోఁచుచుండు.
నాస లేక సేయు నటు గాన కర్త గాఁ
డెనయఁ గర్తల చెంత నునికిఁ జేసి.॥ 112 ॥

గీ. కార్యములు సేయునెడల దాఁ గాని వాఁడ
యైనభావన గట్టిగా నాత్మ నిలిపి,
సేయవలసినకార్యంబు సేయు, మన్ని
పనులయెడను నిర్లేపతఁ బరఁగు మెందు.॥ 113 ॥

గీ. అట్లు గాక యున్న నఖిలంబునకు నేన
కర్త ననుతలంపు గలిగియుండు;
సకలకార్యములును సమతమైఁ జేసిన,
యవియ యుత్తమంబు నని యెఱుంగు.॥ 114 ॥

వ, రాగద్వేషంబుల మోదఖేదంబులం దొఱంగి సంకల్పక్షయంబు సేయ
సమతయ చిక్కియుండు. కాదేవి సర్వకర్తవ్యంబును నకర్తృత్వం
బున విడిచి మనోలయంబు సేసి యెవ్వండు సుఖయించు నట్టివాఁడ
వై సుఖియింపుము.॥ 115 ॥

క. విను దేహాహంకారము
సునిశిత మగుచున్న కాలసూత్రపదవి దా
పనపథ మవీచివాగుర
ఘనమగునసిపత్త్రవనముఁ గాఁ దలఁపు మదిన్.॥ 116 ॥

ఉ. కర్తకు నేను నీతఁడును గా మని యైనఁ దలంపు, మింతకున్
గర్తను నేను వేఱొకఁడు గాఁ డని యైనఁ దలంపు, మెవ్వఁడో
కర్త మ ఱేను నెవ్వఁడనొ కార్యమునం దని యైన, నుత్తముల్
వర్తిలుశిష్టమార్గమున వర్తిలి, సౌఖ్యము నొందు రాఘవా.॥ 117 ॥

క. వాసనలఁ దగులు బంధము,
వాసన లుడుగుటయ మోక్షపద, మని మదిలో
వాసనలు దొఱఁగి మఱి మో
క్షాసక్తియు విడువు మీఁద నర్కకులేశా.॥ 118 ॥

వ. ఆందు మనోవాసనలు విడిచి నిర్మలంబు లగుగుణమైత్ర్యాదివాసన
లం గీలింపుము. తద్వర్తనంబుం దెలిసి యవియునుం బరిత్యజించి,
శాంతి వహించి చిన్మాత్రవాసనల సుఖించి, మనోబుద్ధిసమన్వితం బైన
తద్వాసనాపరిత్యాగంబు చేసి, సుస్థిరసమాధానంబున నెద్ది తెలిసిన
దదియునుం బరిత్యజించి, మనోవృత్తిం జేసి సర్వదృశ్యంబును విడుచున
ప్పు డెద్ది శేషించె, నదియ మోక్షం బనంబడు. నట్టిపుణ్యాతునకు సుజ్ఞా
నకర్మంబులు సేసిననుం జేయకుండినను విరోధంబు లేదు. మఱియును.॥ 119 ॥

క. పాయక నిర్వాసన ని
శ్శ్రేయోధికుఁ డైనయతనిచిత్తమునకు నా
ధేయంబును మఱి యందును
హేయంబును నసఁగఁ గలదె యినవంశనిధీ!॥ 120 ॥

గీ. యుక్తి సంచరింప నోపిన సంసార
మయము గోష్పదాభ మయి యణంగు;
యుక్తి లేక తిరుగునుద్వృత్తునకు మహా
ర్ణవముభంగి నతనిఁ దివిరి ముంచు.॥ 121 ॥

వ. ఈయర్థంబున ముదితాత్ములగుపూర్వజులచేత వినంబడు పావనంబు
లగుకచగాథలు గల వత్తెఱంగు తేటపడ నాకర్ణింపుము. బృహస్ప
తినందనుం డగుకచుం డాత్మసమాధిం దెలిసి యొక్కనాఁ డేకాంతం
బున నుండి గద్గదకంఠుం డగుచు మధురంబుగా ని ట్లనియె.॥ 122 ॥

కచుని గాథ

సీ. ఏమి సేయుదు? నింక నెక్కడ బోదు? నే
నేమి చేపట్టుదు? నేమి విడుతుఁ?
బ్రళయకాలాంబుధిభంగి విశ్వంబున
బ్రహ్మంబు నిబిడమై పరఁగుచుండు.
వెలుపల లోపల వెలయ దిక్కులయందుఁ
గ్రిందను మీఁదను సందులందు,
నిక్కడ నక్కడ నెల్లచోటుల నైన
నాత్మ లేకున్నచో టరయ లేదు:
గీ. ఒనర నే నెల్లచోటుల నున్నవాఁడ;
నన్నియును నిండి నాయందు నున్న వెపుడు,
నిఖిలజగములు చిన్మయం బై వెలుంగు
నాత్మలోపల; నే నేమి యభిలషింతు?॥ 123 ॥

వ. అని నిరంతరానందపరిపూర్ణమానసుం డై యుండె నని కచగాథ
ప్రసంగం బెఱింగించి వసిష్ఠుండు మఱియు ని ట్లనియె.॥ 124 ॥

క. ఎవ్వరు సత్త్వగుణంబున
నివ్వటిలుదు! రట్టియోగనిత్యులు సుఖు లై
యెవ్వేళ నైన వాడరు
మవ్వం బగుకనకమయకమలముంబోలెన్.॥ 125 ॥

గీ. కోరవలసినవస్తువు కోరికొనరు,
కడు రమింతురు సిద్ధమార్గములయందుఁ,
జంద్రబింబంబులోపలిశైత్య మట్ల
గుణము లెడఁబాయ రాపదగూడినపుడు.॥ 126 ॥

గీ. ఈ రహస్యోపదేశము నిట్లు నీకు
నెఱుఁగఁ జెప్పితి మున్ను నాయెఱిఁగినంత;
శాంతచిత్తుఁడ వై వెలిచింత లుడిగి
నిత్యసుఖి వై చరింపుము నృపవరేణ్య.॥ 127 ॥

వ. అని యిట్లు స్థితిప్రకరణకథాప్రసంగంబు వసిష్ఠుండు రామచంద్రున
కెఱింగించె; నవిన విని భరద్వాజమునీంద్రుండు వాల్మీకి కి ట్లనియె.॥ 128 ॥

గీ. అమృతరససమాన మగుభవద్వాక్యంబు
లర్థి వినఁగ మరి గృతార్థ మయ్యె;
ననఘ, యవ్వసిష్ఠుఁ డటమీఁద రఘుపతి
కేమి సెప్పె, దాని నెఱుఁగవలయు.॥ 128 ॥

వ. అని యడుగుటయు.॥ 129 ॥

అంబురుహమాలావృత్తము. శ్రీరమణీముఖపద్మదివాకర శిష్టమానసమందిరా
భూరిదయాకర పూరితషడ్గుణ భూషణా రిపుశోషణా
వారిజసంభవపూజిత సోమదివాకరానలలోచనా
వారదగీతచరిత్ర యహోబలనాయకా శుభదాయకా.॥ 130 ॥

క. అద్వైతవాదమహిత భ
రద్వాజ వసిష్ఠ భృగు పరాశర శుక కృ
ష్ణద్వైపాయనముని ముఖ
విద్వన్నుతనిత్యచరణ విశ్వాభరణా.॥ 131 ॥

మాలిని. కువలయదళభాసా కుందమందారహాసా
భువనభరణదక్షా పుండరీకాయతాక్షా
ధవళవిపులకీర్తీ ధర్మరాగానువర్తీ
వివిధమతివిహారీ విశ్వలోకోపకారీ.॥ 132 ॥

గద్య. ఇది శ్రీనృసింహవరప్రసాదలబ్ధకవితావిలాస భారద్వాజసగోత్ర
పవిత్రాయ్యలామాత్యపుత్త్ర సరసగుణధుర్య సింగనార్య
ప్రణీతం బైనవాసిష్ఠరామాయణంబు
నందు స్థితిప్రకరణం బన్నది
తృతీయాశ్వాసము

వాసిష్ఠరామాయణము

చతుర్థాశ్వాసము

క. శ్రీ గౌరీసంతతనుత
సాగరతనయాకుచాగ్రసన్మణిహారా
నాగేంద్రశయన ఘనది
జ్నాగేంద్రపరీతకీర్తి నరమృగమూర్తీ!.|| 1 ||

ఉపశమనప్రకరణము

వ. దేవా, సకలతత్త్వార్థవివేకి యగువాల్మీకి భరద్వాజున కి ట్లనియె.
నట్లు స్థిత్యుత్పత్తిప్రకరణంబు సెప్పి వసిష్ఠుండు రామచంద్రుం గనుం
గొని యిట్లు వక్కాణించె. రాఘవతిలకా! జగదుత్పత్తిస్థితిలయకా
రణంబు మనం బని సెప్పంబడు. తత్ప్రశమనోపసిద్ధిదం బగునుపశమ
నప్రకరణంబు సెప్పెద. నందు, జనళ, పుణ్యాపావన, బలి, ప్రహ్లాద,
గాధి, ఉద్దాలక, సురఘు, భాసవిలాస, వీతహవ్య, ఆకాశగత్యభా
వంబు లనం బరఁగినట్టి జీవన్ముక్తివర్ణితం బైన యితిహాసదశకంబు
గలదు. అందు ప్రథమం బగుజనకోపాఖ్యానంబు తేటపడ నెఱింగించెద
నాకర్ణింపుము.|| 2 ||

జనకోపాఖ్యానము

క. మునినుతచారిత్రుఁడు దు
ర్జనదూరుఁడు మిథిల యేలు జనపతి జనకుం
డనునతఁడు రాజ్యసుఖములు
మనముఁ దగిలి యాత్మసుఖము మఱచి తిరుగఁగాన్.|| 3 ||

ఉ. అంతఁ బ్రవేశ మయ్యె మదనాధిపరాజ్యరమావిభూషణా
నంతము భూరిసౌరభలతాంతము కోకిలచంచరీకసా
మంతము పూర్ణచంద్రరుచిమంతము పాంథవిలాసినీమనో
ధ్వాంతము దంపతిస్వదనవంతము నాఁగ వసంత మున్నతిన్.|| 4 ||

వ. ఇట్టి వసంతసమయంబు సకలజీవస్వాంతసంతోషణశ్రాంతంబై ప్రవ
ర్తిల్లుచున్న సమయంబున.|| 5 ||

గీ. ఉల్ల మురియాడ మధువేళ నొక్కనాఁడు
వనమునకు నేఁగి, తనుఁ గొల్చి వచ్చుజనుల
నునిచి, యొక్కండ చని, యందు నొకతమాల
కుంజమున నాడుమాటలు కోరి వినియె.|| 6 ||

క. విని డాయఁ బోవునప్పుడు
తనువు లదృశ్యంబు లగుచుఁ దనరెడుసిద్ధుల్
వినుతచరితార్థగీతలు

పనుపడఁ దమలోన నిట్లు పలికిరి రామా.|| 7 ||

వ. అందుఁ బ్రథమసిద్ధుండు.|| 8 ||

గీ. చూడఁ బడుచున్నవస్తువుఁ జూచి దాని
యోగమున నాత్మతత్త్వసముత్థమైన
జ్ఞాననిశ్చయనిశ్చలానంద మెద్ది
యది యుపాసింతు మనమున ననుదినంబు.|| 9 ||

క. పూని యభీష్టపదార్థము
గానంబడునపుడు చిత్తకలితం బగున
య్యానంద మెద్ది యది బ్ర
హ్మానందం బని భజింతు ననవరతంబున్.|| 10 ||

వ. అనిన విని రెండవసిద్ధుండు.|| 11 ||

గీ. ద్రష్టృదర్శన దృశ్య సంతతిఁ దదీయ
వాసనాయుక్తముగ నెడఁబాసి ప్రథమ
దర్శనాభాస మైనయాత్మస్వరూప
మెల్లకాలంబు నే భజియింతుఁ దగిలి.|| 12 ||

క. ఏవెలుఁగు తాన వెలుఁగఁగ
నావెలుఁగునఁ గానిపించు నఖిలము వెలుఁ గై,
తా వెలసి మొదల వెలిఁగెడు
నా వెలుఁ గగునాత్మ నే నుపాసింతుఁ దగన్.|| 13 ||

వ. అనిన తృతీయసిద్ధుండు.|| 14 ||

గీ. కలదు లే దను రెండుపక్షములనడుమఁ
జెంది సర్వంబుఁ బొడగానఁ జేయుచున్న
యట్టి నిత్యస్వరూపంబు నాత్మయందు
నిలిపి సద్భక్తి సతతంబు దలఁతు నేను.|| 15 ||

క. ఆకారము గల దనియు నీ
రాకారం బనియు శూన్య మను జనమతముల్
సోఁకక సంవిద్రూపు ని
రాకారము నైనయాత్మ ననుసంధింతున్.|| 16 ||

వ. అనినఁ జతుర్థసిద్ధుం డి ట్లనియె.|| 17 ||

మత్తకోకిల. ఆజగత్పతి చిత్తగేహమునందుఁ గాపుర ముండగాఁ
బూజసేయక యొండువేల్పులఁ బూని కొల్వఁగఁ బోవుటల్!
రాజసంబునఁ జేతికౌస్తుభ రత్న మొల్లక బేల వై
గాజుఁబూసలు విల్వ సేయఁగఁ గాంక్షసేసెద రే మనన్.|| 18 ||

క. అని సిద్ధవరులు పలికిన
యనుపమగీతార్థగీత లన్నియుఁ దనలోఁ
గనిఖేద మినుమడింపఁగ
ననఘాత్ముఁడు జనకుఁ డిట్టు లని చింతించెన్.|| 19 ||

సీ. కటకట! యత్యంతకష్టతరంబులు

లోలంబు లైనయాలోకదశల,
జాలపైఁ బొరలె డిజాతిచందంబున
ననిశంబు బొరలుచు, నవధి లేని
కాలంబునం దొక్కకళ యైన లేని యీ
బ్రతుకునకై పొక్కి పడెడునాకు
నీరాజ్య మన నెంత? యింత యేమిటి? కిది
పాసియుఁ బాయక భ్రమలఁ బెట్టు
గీ. నిట్ట సంసారతరుమూల మీ మనంబు
ఇదియ సంకల్ప మనఁబడు నిట్టిమనముఁ
ద్రుంచి యీపాదపంబు నెండించువాడ,
నేల మూఢునిగతి నాకు నిందుఁ దగుల?॥ 20 ॥

క. తెలిసితిఁ దెలిసితి; నిఁక నా
తలఁపులు చేకూఱెఁ; బ్రజ్ఞఁ దరలించెడు నీ
ఖలు నాత్మచోరుఁ జిత్తము
బలిమి నిరోధించి త్రుంచి భ్రాంతి నణంతున్.॥ 21 ॥

క. దేవత లగునీసిద్ధులు
వావిరిఁ దలపోయుసాధువాదంబుల ని
ష్టావాప్తి యయ్యెఁ; నానం
దావృత మగునాత్మపదము నందెదఁ బ్రీతిన్.॥ 22 ॥

క. ఇది యే, నిది నాయది, యని
మదిఁ బొడమెడు నహమికామముత్వము లుడిగెన్,
హృదయరిపుఁ డణఁగె, శాంతియు
విదితం బై తోఁచె, నోవివేకమ జేజే.॥ 23 ॥

గీ. అని విచారించి పరమసమాధి నొంది
శాంతనిశ్చలచిత్తుఁడై జనకవిభుఁడు
చిత్రరూపంబుకైవడి చేష్ట లుడిగి
ధారుణీనాథ కొంతసే పూరకుండె.॥ 24 ॥

వ. ఇవ్విధంబున నుండి కొంతప్రొద్దునకుం దెలిసి యవ్వనంబు వెలువడి
నిజపరిజనంబులం గూడుకొని.॥ 25 ॥

క. తనపురికి నరిగి జనకుఁడు
పనుపడఁ గర్తవ్య మైనపనులు నిరీహం
బునఁ జేయుచుండె నిచ్చలు
దిననాథుఁడు దినము గడపు తెఱఁగున నధిపా.॥ 26 ॥

పుణ్యపావనోపాఖ్యాన్యము

వ. అని చెప్పి వసిష్ఠుండు వెండియు ని ట్లనియె - ఆకాశఫలపాకంబునం
బోలె జనకజ్ఞానంబు వర్ణింపంబడియె. నట్లు గావున యోగసిద్ధి క్ర
మాభ్యాసంబున సిద్ధించు నని మోక్షశాస్త్రంబుల వినంబడు. నీకథా
కర్ణనంబునం జేసి యాత్మజ్ఞానంబు ప్రకాశించి చిత్తశాంతి యొన
ర్చుఁ నట్టిపుణ్యపావనోపాఖ్యానంబు గల; దందు మొదలం బ్రశాంత
స్వాంతుఁ డయ్యును జీవన్ముక్తుం డై వర్తించుట సెప్పంబడు. నాక
ర్ణింపుము.॥ 27 ॥

సీ. అన విని రాముఁ డిట్లను మహాభాగ! నీ
మితవాక్య మతులగంభీర మరయ,
విను మహంకారంబు విడు మని సెప్పితి
నీయహంకృతి మాన్ప నెట్లు వచ్చు?
నిఖిలదేహంబులు నిశ్శేష మై పోక
యది యేకతమ మాన్ప నలవి యగునె?
కూఁకటివేళ్లకుఁ గొడవంటఁ గోయక
భూమీరుహం బెండిపోక యున్నె?
గీ. యనిన నమ్ముని వాసన లణఁపవలయు;
నవి యణంపంగ రెం డుపాయములు గలవు,
ధేయ మన నేయ మన; నీవి దేటపఱుతు
చిత్తగింపుము; రామ రాజీవనయన.|| 28 ||

వ. అవి యెయ్యవి యంటేని.|| 29 ||

మ. ఇవి నాప్రాణము, లీపదార్థములు నా కేప్రొద్దు ప్రాణంబు, నా
కవి యెందున్ వెలి గావు, వీని విడి నే నెట్లుందు? నంచుండు నీ
యవిచారం బెడలించి, ద్రవ్యములయం దాసక్తి చాలించి, కృ
త్యవిధుల్ శీతలభాతిఁ జేయుటయ ధేయత్యాగ మౌ రాఘవా.|| 30 ||

గీ. సర్వమును నేన యనుబుద్ధి సర్వ మైన
వాసనాక్షయ మొనరించు వరుసఁ; దాన
మనముతోడనె దేహసంబంధ మెడలు;
నదియ చూవె నేయత్యాగ మమలహృదయ.|| 31 ||

క. తనర నహంకృతి యనువా
సనవలనఁ దొఱంగి మిగుల శాంతాత్మకుఁ డై
మను నాధేయత్యాగిని
విను జీవన్ముక్తుఁ డండ్రు విమలవివేకా.|| 32 ||

క. కర్మములను వాసనలను
నిర్మూలము గాఁగ విడిచి నిఖిలము దానౌ
ధర్మము నేయత్యాగం;
బర్మిలి నాతండె ముక్తుఁ డర్కకులేశా.|| 33 ||

క. ధేయత్యాగవిలాసత
నాయత మగుపూర్ణదృష్టి నంతయు నీవై
పాయక జీవన్ముక్తుఁడ
వై యిల విహరించుచుండు మనిశము రామా.|| 34 ||

క. వెలిఁ గృత్రిమసంరంభం
బలవడఁ గర్తయును నీవ యై చిత్తములో
పల సరభసకర్తృత్వం
బులు దొఱఁగి చరింపు లోకమున రఘురామా.|| 35 ||

గీ. ఇతఁడు నాకు మిత్త్రుఁ డితఁ డమిత్త్రుం డగు
నని తలంచువార లల్పమతులు
తగ నుదారచిత్తు లగువారి కెందును
వసుధ యెల్ల బంధువర్గ మరయ.|| 36 ||

తరల. వివిధజన్మశతావృతం బయి విభ్రమం బగుసృష్టిఁ దాఁ
బ్రవిరళంబుగ వీరు బంధు లబంధు లీ రని చూడఁగా
నవిరళభ్రమ గాని తాఁ బరమార్థ మెందును గాదు; త్రై
భువనమున్ నెఱి బంధురం బగుబుద్ధి బంధువు గా దిలన్.॥ 37 ॥

వ. అని చెప్పి మఱియు ని ట్లనియె.॥ 38 ॥

సీ. తనరు నీయర్థంబునను బుణ్యపావన
చరితంబు చెప్ప నచ్చెరువు వినుము,
దీర్ఘతముం డనుదివ్యమునీంద్రుని
తనయులు పుణ్యపావనులు నాఁగ
గల రిద్ద. అందు నగ్రజుఁడు బ్రహ్మజ్ఞాని
పుణ్యుండు. తమతండ్రి పుణ్యలోక
గతుఁడైన విప్రసమ్మతితోడ నతనికి
బారలౌకికములు భక్తిఁ జేసి,
గీ. యనుజుఁ బొడగాన కెంతయు నడవి వెదకఁ
బోవునప్పుడు కానలోఁ బొగలిపొగిలి
తండ్రిఁ బేర్కొని వనరుచు ధరణిఁ బొరలు
చున్న తమ్మునిఁ బొడగాంచి యుమ్మలించి.॥ 39 ॥

క. తూలుచుఁ డగ్గఱి కౌఁగిటఁ
గీలించుచుఁ గంటినీరు గీటి యతనిపై
ధూళి వెసఁ దుడిచి నెమ్మొగ
మాలోకించుచును బుణ్యుఁ డనుజుని కనియెన్.॥ 40 ॥

ఉ. ఏమిటి కిందు నొక్కఁడవ యేడ్చెద వక్కట! నేను గల్గ నీ
కేమి భయంబు? నీజనకుఁ డెందును బ్రాజ్ఞుఁడు, దివ్య మైన తే
జోమయసిద్ధిఁ గాంచె; విను శోకముఁ జెప్పఁగ నేల! మున్ను నీ
కీమహి తల్లిదండ్రు లీటు లెందఱు చావరు? లెమ్ము తమ్ముఁడా.॥ 41 ॥

వ. అది యెట్లంబేటేని; యత్యంతమోహావిస్తీర్ణంబును, శుభాశుభ తరంగి
తంబును, నైన వాసనామరుమరీచికాజలాశయం బనంతం బై ప్రవ
ర్తిల్లు, నందు పుత్త్ర మిత్త్ర కళత్ర శత్త్రు లన నుదయించి స్నేహ
మోహ ద్వేష దోష దశామయం బై స్వసంజ్ఞామాత్రం బగు నీప్ర
పంచంబున శత్త్రుభావంబున శత్త్రుండును,మిత్త్రభావంబున మిత్త్రుండు
నై విషామృతభావారూఢి నుండు, నేకత్వంబున సర్వపరిపూర్ణం బగు
నాత్మ కితండు హితుం డితం డహితుం డను నివి కల్పనాకృతు. లిట్లు
గావున.॥ 42 ॥

గీ. పలలరక్తాస్థిమయదేహపంజరమున
నకట నే నేల యున్నాఁడ! నని తలంపు.
మేలు నీ వను నిద్ది యజ్ఞానబుద్ధి
గాని, పరమార్థమున వేఱు గలుగ దెందు.॥ 43 ॥
క. అని బోధించినఁ దెలియక
తనజనకుని తలఁచితలఁచి తలపోయుచు హా
యని యేడ్చుచున్న పావనుఁ
గనుఁగొని పుణ్యుండు తత్త్వగతి నిట్లనియెన్.॥ 44 ॥

క. ఈతండ్రికి నడలినగతి
నాతతముగఁ దొంటిభవములందులఁ గల యా

తాతలకుఁ బుత్త్రమిత్త్ర
వ్రాతములకుఁ జుట్టములకు వగపం దగదే.|| 45 ||

వ. అది యెట్లం టేని.|| 46 ||

సీ. అనఘాత్మ విను మొక్కయద్రిశృంగంబున
సింహము వై జనించితివి మున్ను,
మఱి దశార్ణక్షితి మర్కటం బై పుట్టి
తగఁ దుషారంబున ధరణిపతికిఁ
బట్టివై యుదయించి, పౌండ్రదేశంబున
కాకమై యుదయమై, క్రమముతోడ
హైహయంబున మదహస్తి వై జనియించి,
గార్దభం బైతి త్రిగర్తభూమి,
గీ. సురఘుసుతుఁ డన సాల్వభూవరుఁడ వైతి;
సరభసంబునఁ బక్షి వై సంచరించి,
తేమి సెప్పుదు నీబాము లెన్నఁ బెక్కు;
లందు నేబంధులకు నేడ్చె దనుజవర్య?|| 47 ||

క. జననీజనకులు పురుషున
కనంతముగఁ బొలిసి పోదు. రది యేటిదియో!
ననతరుపత్త్రము లెట్ల
ట్లని యెఱుఁగుము. దీని కేల యడలెదు వత్సా?|| 48 ||

గీ. కలదు లే దను రెండుపక్షములనడుమ
జరయు మరణంబు లేక నిశ్చలత వెలుఁగు
నట్టిపరమాత్మతత్త్వ మవ్యగ్రబుద్ధిఁ
దలపు; మూఢుఁడ వై పోకు తమ్ముకుఱ్ఱ.|| 49 ||

మ. అకలంకాత్ముఁడ వై నిరామయుఁడ వై యానందచిత్తుండ వై
సకలవ్యాపకతత్త్వబోధనిధి వై సమ్యగ్విధిన్ నీ మనో
వికచాబ్జంబున నిన్ను నీవ యెపుడున్ వీక్షించుచున్ సంభ్రమో
త్సుకభావంబులఁ బాసి నిత్యమును సంతుష్టుండ వై యుండుమీ.|| 50 ||

వ. అని యనేకప్రకారంబుల బోధించిన యగ్రజువాక్యంబులు విని పావ
నుండు సర్వదుఃఖరహితుండును, సర్వసంగవిముక్తుండును, జీవన్ముక్తుం
డు నై ప్రవర్తిల్లె నని పుణ్యపావనోపాఖ్యానంబు సెప్పి, వసిష్ఠుండు
రామచంద్రున కి ట్లనియె. ఒక్కొక్కయెడలఁ బుణ్యాతిశయంబునం జేసి
వైషయికసుఖము వైరాగ్యకారణం బగుట వర్ణింపంబడు. నీయర్థం
బున బల్యుపాఖ్యానంబొక్కటి సెప్పెద; నాకర్ణింపుము.|| 51 ||

బల్యుపాఖ్యానము

క. అనుపమపుణ్యుఁడు వైరో
చనుఁ డనుదనుజేంద్రవరుఁడు సకలావనియున్
ఘనుఁ డై పదికోటుల హా
యనములు పాలించి సౌఖ్య మందుచు నుండెన్.|| 52 ||

సీ. వసుధపైఁ గలమహావస్తుసమూహంబు
లన్నియుఁ గ్రమయుక్తి ననుభవించి,
భోగేచ్ఛఁ దనిసి తా బుద్ధిలోఁ జింతించె

నొకనాఁడు మేడపై నుండి యతఁడు;
'మూఁడులోకముల కద్భుతకారణంబును
నఖిలభోగాఢ్యంబు నైనరాజ్య
మతిమోహమధురంబు నస్థిరంబును నిది.
యేటికి నీభోగ మేల నాకు?
గీ. ననుభవించుపదార్థమే యనుభవించి,
పొంది విడిచిన కాంతనే పొంది విడిచి,
దినదినంబులు భ్రాంతుఁ డై తిరుగుచుండు
ప్రాజ్ఞుఁ డైనను మఱి సిగ్గుపడఁడు కంటె.॥ 53 ॥

క. రేలుఁ బగుళ్లును విడివడి
యోలిన చనుదెంచుచుండు; నుడుగుట లే; దీ
కాలము చర్వితచర్వణ;
మాలోకింపంగ సుఖము లల్పము లెందున్.॥ 54 ॥

వ. అని విచారించి తల్లి తన బాల్యంబునం దనతండ్రి యగువిరోచ
నుండు తన కుపదేశించిన వాక్యంబులు నాఁడు తలంచుకొని యతండు
శాంతస్వాంతుం డై యుండె. నవి యెయ్యవి యంటేని.॥ 55 ॥

సీ. బలి యొక్కనాఁ డతిభ క్తితోఁ దనతండ్రి
పాలికి నేతెంచి ప్రణతుఁ డగుచుఁ,
'బుణ్యాత్మ! సుఖదుఃఖములకు దూరం బగు
నద్దేశ మెద్దిటి నా కానతిమ్ము;
ఎచ్చోట విద్యయు నీషణత్రయమును
జడిసి పోఁజేయు, విశ్రాంతి యొసఁగు?'
నని వేడుటయుఁ, దండ్రి తనయున కిట్లను,
వినవయ్య నందన, వితత మైన
గీ. వరచిదాకాశకోశకోటరము పొల్చు;
నందు బ్రహ్మాండకోట్లు వ క్కణఁగి యుండు,
నచట నేలయు నింగియు నంబునిధులుఁ
దరులు గిరులును నదులుఁ దీర్థములు లేవు.॥ 56 ॥

ఉ. అందు విశాలతేజుఁడు నృపాఖ్యుఁడు సర్వసముండు సంతతా
నందుఁడు సర్వసాక్షి యనఁ జాలిన యవ్విభుఁ డేలుచుండఁగా
నెందు నియుక్తుఁ డై యతని కేపను లైనను బెంపఁ ద్రుంప న
స్పందబలాఢ్యుఁ డైన యనుసంధుఁడు మంత్రి గలండు పుత్త్రకా.॥ 57 ॥

వ. అనిన విని బలీంద్రుం డయ్యాధివ్యాధిరహితం బగునద్దేశం బెయ్యది?
యది యెవ్విధంబునఁ బ్రాపించు? నది యెవ్వరిచేతం బొందంబడియె?
సకలజగజ్జేత వగునీ కజయ్యుం డగునరపాలుం డెవ్వం? డతనిమంత్రి
యెట్టివాఁ? డానతిమ్మని యడిగిన, విరోచనుం డిట్లనియె.॥ 58 ॥

సీ. అనఘాత్మ యొకదేశ మంటి నింతియ కాని
యవ్యయం బగుమోక్ష మదియ సువ్వె;
షడ్గుణపూర్ణుండు సర్వాత్మకుఁడు నగు
నారాజు నాఁ బరమాత్మ సుమ్ము;
అతని కతిప్రాజ్ఞుఁ డగుమంత్రి చిత్తంబ,
యింద్రియార్థములఁ బాలించు నెపుడు;
పఱఁగ ననాస్థయుఁ బరమంబు నగుయుక్తిఁ
గాని నాతని నోర్వఁ గడిఁది యెందు;

గీ. నిదియ యధికయుక్తి; యీయుపాయమునను
మహిత మైనచిత్తమత్తగజము
నణఁచినట్టి పుణ్యు లందుదు రేప్రొద్దు
నట్టి మోక్షపదము నచలహృదయ.॥ 59 ॥

వ. ఎట్లనిన నప్రాజ్ఞుండును, నల్పప్రాజ్ఞుండును, ప్రాజ్ఞుండును, నన ము
వ్వురు గల; రందు నప్రాజ్ఞునకుఁ జిత్తంబున భోగానుభవంబు రెండుపా
ళ్లును, శాస్త్రచింత యొక్కపాలునుం, గలిగియుండు. నల్పప్రాజ్ఞునకు
భోగానుభవం బొక్కపాలును, శాస్త్రచింత రెండుపాళ్లును, గలిగి
యుండు, ప్రాజ్ఞునకు చిత్తంబు భోగానుభవరహితం బై వైరాగ్యధ్యా
నగురుపూజలం బరిపూర్ణం బై యుండు.॥ 60 ॥

క. విను మల్ప విగర్హణమున
ధనము నుపార్జింపు; దానఁ దగుసాధుల మ
న్ననఁ గూర్పు; వారి సంగతి
ఘనవిషయము లణఁగఁ దత్త్వగతిలాభ మగున్.॥ 61 ॥

వ. అని యివ్విధంబునఁ దమతండ్రి యుపదేశించిన వాక్యంబులకు సంతు
ష్టాంతరంగుం డై యచ్చేరువ నున్న శుక్రుం గని వినయావనతుండై
బలి యి ట్లనియె.॥ 62 ॥

క. ఏ నెవ్వఁడ? నీ వెవ్వఁడ?
వీనిఖిలము నెంతమాత్ర? మెట్టిది? యేరూ
పే నిది? యెయ్యది గల? దిం
దానతి యిం డనిన, శుక్రుఁ డతనికి ననియెన్.॥ 63 ॥

క. పెక్కు లిఁక నేల? మాకును
గ్రక్కున దివి కరుగవలయు రక్షోదిప? నీ
కొక్కటి తెలియఁగఁ జెప్పెదఁ,
జక్కన విను సర్వశాస్త్రసారం బెల్లన్.॥ 64 ॥

గీ.. కణఁగి యెల్లచోటఁ గలది చిద్రూపంబు.
అదియ నీవు నేను నఖిలములును.
ఇదియ నిశ్చితార్థ. మిది దప్పు మఱి లేదు
సర్వశాస్త్రసారసంగ్రహంబు.॥ 65 ॥

క. ఈయర్థము నిశ్చయముగ
జేయక వేఱొక్కమతము సేయుట యెల్లన్
వే యేల బూది వేల్చిన
నేయినిఁ బోలియును మీఁద నిష్ఫల మందున్.॥ 66 ॥

గీ. అరయఁ జిత్తేచ్ఛయుత మగునదియు బంధ,
మది విసర్జించి నిల్చిన నదియ ముక్తి,
నియతిఁ జిత్తును జైతన్యకళ యనంగ
సర్వసిద్ధాంతసంగ్రహసార మిదియ.॥ 67 ॥

క. ఈవిధము నిశ్చయం బగు
భావారూఢప్రబోధపరిణతబుద్ధిన్
నీవ నినుఁ జూచుకొంచును
భూవినుత యనంతపదముఁ బొందుము ప్రీతిన్.॥ 68 ॥

వ. అని చెప్పి శుక్రుడు దివంబునకుం జనియె. బలియును నీజగత్త్రిత
యంబును జిన్మయంబకా మనంబునం దలంచి దృశ్యదర్శనవిము
క్తుండును, కేవలజ్ఞానమయుండును, నూర్జితుండును, నిరాభాసుం
డును, సకలజగద్ద్రష్టయు, పరమేశ్వరుండును, నగు నాత్మ నే నని చై
త్యనిర్ముక్తచిద్రూపుండును, సర్వపూరకంబును, సర్వంబును, శమితస
కలసంవేద్యంబును, సంవిన్మాత్రంబును, నగు తత్త్వంబు దానయై
మఱియును.॥ 69 ॥

సీ. ఇది తలంచుచును గోవిదుఁ డగుబలి ప్రణ
వంబునం దర్ధమాత్రంబులోని
యర్థంబు మనమున ననవరతధ్యాన
కలితుఁడై కర్మసంకల్ప మెడలి,
జితచైత్యనిర్మలచేతనుఁ డై మది
దలఁచెడువాఁడును, దలఁపు, దలఁపఁ
బడియెడునదియును, నెడబాసి యంత
శాంతనిర్మలమానసంబుతోడ,
గీ. బరఁగు నిర్వాతదీపంబుభంగి నతఁడు
పరము నగుచున్న నిర్వాణపదము నొందె.
నని వసిష్ఠుండు బలియుపాఖ్యాన మిట్లు
మనము దళుకొత్త రామచంద్రునకుఁ జెప్పె.॥ 70 ॥

క. ఈయాఖ్యానాకర్ణన
మాయుః శ్రీ కీర్తు లిచ్చు నఘనిరసనమున్
జేయు, జగజ్జాలంబుల
మాయిక మణఁగించి, మోక్షమార్గము దెలుపున్.॥ 71 ॥

వ. అని చెప్పి వసిష్ఠుండు రామచంద్రుం గనుంగొని యిట్టి తత్త్వజ్ఞానం
బు పరమేశ్వరానుగ్రహంబున కాని సంభవింప, దీయర్థంబున ప్రహ్లా
దోపాఖ్యానంబు గల దవ్విధంబు తేటపడ నెఱింగించెద.॥ 72 ॥

ప్రహ్లాదోపాఖ్యానము

సీ. వినుము ప్రహ్లాదుండు విష్ణు నారాధించి
బ్రహ్మవిజ్ఞానవిశ్రాంత మైన
పరమవిచారంబు వరముగా నియతాత్ముఁ
డగునాకు హరియిచ్చె నాత్మబోధ,
యది యెట్టిచందమో మొదల నేనెవ్వఁడ?
నీసృష్టివిభ్రమ మెట్టి? దరయ
నెక్కడి కేగెద? నేమాట లాడెద?
నెద్ది యంగీకార్య? మెద్ది కృత్య?
గీ. మరయ బ్రహ్మంబు, పర్వతతరువనంబు
లతిజడంబును నైన యీయఖిలజగము
నాత్మరూపంబుగాదు, నాకన్య మిదియు,
నేను నీ సృష్టి గాకుని కిది నిజంబు.॥ 73 ॥

క. జడమును పవనస్ఫురణము
గడు నసదుద్భవము నల్పకాలము నన తాఁ
బొడవణఁగెడునదియును నగు
నొడలును నేఁ గాన, యెట్లొకో తలపోయన్.॥ 74 ॥

సీ. కర్ణరంధ్రాంతరకలితక్షణంబున
జడము శూన్యము నైన శబ్దగుణము,
అస్థిరత్వగ్గ్రాహ్య మతిభంగురము చిత్ప్ర
సాదలబ్ధార్థ మీ స్పర్శగుణము,
అతిలోలతనుమాత్ర మతితుచ్ఛ మస్థిర
ద్రవ్యనిష్ఠంబు నీ రసనగుణము,
దృష్టిదృష్టాంతమై ద్రష్టకేవలుఁ డైన
రూపులే కణఁగు నీ రూపగుణము,
గీ. ఇవ్విధంబున నశ్వరకృతము నైన
ఘ్రాణమునఁ దోఁచు జులుకని గంధగుణము;
నరయ నివి యెవ్వియును గానిపరమతత్త్వ
శుద్ధబుద్ధాత్ముఁ డగుపురుషుండ నేను.॥ 75 ॥

వ. మఱియు మరణరహితుండును, నిర్మోహుండును, నిర్మలమానసుండును,
నిర్వికల్పచిదాభాసుండును, బంచేంద్రియభ్రమరహితుండును, విగత
కలాకలనుండును, శుద్ధచైతన్యస్వరూపుండును, వీతచేతశ్చిన్మాత్రుం
డును, సకలప్రకాశుండును, నిర్మలసన్మయుండును, బహిరంతర్వ్యా
పియు, నైన యద్దేవుండు తలంపంబడి వెలుంగు. నట్టితత్త్వంబు నే
నతనిచేత సూర్యాతపం బై ప్రకాశించునదియును, ప్రకాశింపజేయు
నదియును, దానయై జగంబుల వెలుంగుచుండు.॥ 76 ॥

క. మానుగ నింద్రియవృత్తులు
దీనన వెలుగొందుచుండుఁ, దేజముతోడన్
లీన మయి ప్రజ్వరిల్లఁగఁ
గానంబడుచున్న యగ్నికణములువోలెన్.॥ 77 ॥

గీ. వివిధభావాంతరస్థుఁడై విగతచైత్య
చిన్మయుండును పరిపూర్ణచేతనుండు
నవ్యయాచ్ఛిన్నుఁ డగుచున్న యట్టియాత్మ
నేన యగు; నాకు మ్రొక్కెద మానసమున.॥ 78 ॥

గీ. నిఖిలలోకప్రకాశమాణిక్య మైన
దేవ, చిరకాలమునకు సిద్ధించి యుదితుఁ
డై వెలింగెడు నిత్య యనంత నీవ
యేన యగునాకు మ్రొక్కెద మానసమున.॥ 79 ॥

మ. అని చింతించుచు శత్రుసూదనుఁడు ప్రహ్లాదుండు దా నిర్విక
ల్పనిరాలంబసమాధి నిల్చె మది లౌల్యం బింతయున్ లేక వ్రా
సినరూపంబునుబోలె నేక మగుదృష్టిన్ పంచసాహస్రహా
యనముల్ నిర్మలనిష్ఠతో బరమయోగానందనిర్మగ్నుఁ డై.॥ 80 ॥

క. ఆయెడఁ బాతాళం బ
న్యాయమును నరాజకంబు నై ప్రజ మాత్స
ర్యాయమున లోభమోహ
ప్రాయమున నశించుటయుఁ గృపాతత్పరుఁ డై.॥ 81 ॥

ఉ. కంబుగదాసిచక్రఘనకాంతులు బాహు లలంకరింప, వ
క్షంబున శ్రీతనుద్యుతులు కౌస్తుభదీప్తుల బ్రోదిసేయఁగా,
నంబుజపత్త్రసన్నిభకటాక్షరుచు ల్వోలయంగ వచ్చెఁ బీ
తాంబరుఁ డంగకాన్తివిజితాంబరుఁ డా దితిపౌత్త్రుపాలికిన్.॥ 82 ॥

వ. ఇవ్విధంబున సకలజగజ్జాలపాలనశీలుం డగు నీలవర్ణుండు ప్రత్యక్షం
బై 'మహాప్రబుద్ధుండ వై మమ్ము నీక్షింపు' మనుచు దిగ్వలయం
బద్రువఁ బాంచజన్యంబు పూరించిన.|| 83 ||

క. ఆ నినద మల్లనల్లన
వీనులు సోకిన, సమాధి వీడ్కొని జలద
ధ్వానమున నలరు శిఖిగతి
నానందము నొంది సూచె హరి నరగంటన్.|| 84 ||

వ. ఇట్లు ప్రత్యక్షం బైనయప్పుండరీకాక్షు నిరీక్షించి పునఃపునఃప్రణా
మంబు సేయుచున్న రాక్షసేశ్వరునకు నప్పరమేశ్వరుం డి ట్లనియె.|| 85 ||

సీ. పుణ్యాత్మ నీరూపమును రాజ్యలక్ష్మియుఁ
దలఁపు; మూఱిక యేల తను వలంప?
గతనేయధేయసంకల్పుండ వగునీకు
నిలఁ గల్మి లేము ల వెంత దలఁప?
నీవు జీవన్ముక్తి నియతి నీతనువుతో
నవని యాకల్పాంత మనుభవింపు,
మిను లొక్కపెట్ట పన్నిద్దఱుఁ బొడమరు,
విరళమై కొండలు విరిసి పోవు.
గీ. జగము లన్నియు నొక్కట సమయ వకట,
యనఘ తను వేల యొల్ల? వి ట్లైన నీకు
విషయసుఖదుఃఖవాసన విడుచునట్టి
వరము నిచ్చితి గృప నీకు వత్స లెమ్ము.|| 86 ||

క. ఏ దీనుండను నే సుఖి
నే దుఃఖిని మూఢబుద్ధి నే నని మది ను
న్మానించునట్టివానికి
నాదర మగుచున్న మరణ మది లెస్స యగున్.|| 87 ||

క. ఆశాపాశనిబద్ధుం
డై శమము దొఱంగి చిత్త మటు నిటు దివియం
గాసిఁబడునతని కెందును
నాశము గద మేలు విన వనా పుణ్యాత్మా.|| 88 ||

ఉ. ఆరయ సర్వభూతసముఁ డై పరిబోధమయాత్ముఁ డై యహం
కారవిశారభావనలఁ గ్రాఁగక యుల్లము చల్ల నై తమో
దూరుఁడు రాగదోషరహితుండును నై భువనప్రవృత్తికిన్
వారక సాక్షివోలె మనువానికి జీవిత మొప్పు నెప్పుడున్.|| 89 ||

వ. అట్లు గావున.|| 90 ||

క. దనుజాధీశ్వర నీ వీ
తను వలఁపకు; వేగ లెమ్ము; తగ నీసింహా
సన మెక్కు; రాజ్యలక్ష్మికి
ఘనయశ నినుఁ బట్ట మేను గట్టదఁ బ్రీతిన్.|| 91 ||

వ. అని పలికి యతని నిఖిలరాజ్యాభిషిక్తుం జేసి యాకల్పాంతస్థిరసౌఖ్యం
బనుభవింపు; మని పుండరీకాక్షుం డంతర్ధానంబు నొందె ననిన
విని రఘుకుంజరుం డమ్మునికుంజరున కి ట్లనియె.|| 92 ||

గీ. అనఘ యత్యంతపరిణామ మైనయట్టి
యమ్మహాయోగివరునిచిత్తమ్ము దలఁప
బాహ్యకల్పిత మైన యప్పాంచజన్య
నినదమునఁ జేసి యెట్లు మేల్కనియెఁ జెపుమ.|| 93 ||

సీ. అనిన వసిష్ఠుఁ డిట్లను భ్రష్టబీజంబు
కరణి జన్మాంకురకారి గాక
శుద్ధవాసన వొల్చుఁ జుమ్ము జీవన్ముక్తు
లగువారిహృదయంబులందు నెపుడు;
నదియుఁ బావనియును నధికయు శుద్ధస
త్త్వానుసారియును నధ్యాత్మవతియు
నిత్యప్రబుద్ధయు నియతయు నై సహ
స్రాబ్దాంతముల నైన నలరుచుండుఁ.
గీ. గణఁగి యవ్వాసనయు మేనఁ గలిగియుండుఁ,
దాన యొకచోటఁ బొడసూపి యైన వారి
దివ్యవిజ్ఞానమహిమ వర్ధిలఁగఁ జేయు
రఘుకులోత్పలవనచంద్ర రామచంద్ర.|| 94 ||

వ. అని చెప్పి మఱియు ని ట్లనియె.|| 95 ||

క. ఘనపుణ్యుఁ డైన ప్రహ్లా
దునిశుభచరితంబు భక్తితోడ ముదితు లై.
వినునట్టి పుణ్యమతులకు
మునుకొని దుఃఖములు డిందు మోక్షము చెందున్.|| 96 ||

వ. అని యిట్లు ప్రహ్లాదోపాఖ్యానం బెఱింగించి వసిష్ఠుండు మఱియు
ని ట్లనియె.|| 97 ||

గాధ్యుపాఖ్యానము

క. విను రాఘవ సంసారం
బనుపేరిటిమాయ కెందు నవసానము లే;
దెనయఁగఁ దన చేతోజయ
మునఁ గా కేమిటను బొలిసి పో దెన్నటికిన్.|| 98 ||

వ. అట్లు గావున జగంబుల మాయావైచిత్రిఁ దెలుపు మంటి. మున్ను
లవణువృత్తాంతంబు సెప్పినట్లు, గాధి యనువిప్రువర్తనం బెఱింగించె
ద. దత్పరబుద్ధి వై యాకర్ణింపుము.|| 99 ||

ఉ. పావనమూర్తి గాధి యనుబాడబుఁ డొక్కఁడు విష్ణుఁగూర్చి గో
దావరినీటిలోకుల నుదగ్రతపం బొనరింప, నవ్విభుం
'డేవర మైన నీకు దయ నిచ్చెదఁ, గొంకక వేఁడు వత్స' నా;
నా వసుధామరుం డనియె; నంజలి యొదలఁ జేర్చి మ్రొక్కుచున్.|| 100 ||

వ. 'దేవా, భవదీయ మాయ నిరీక్షింప నపేక్షించుచున్నవాఁడ. నీవరము
ప్రసాదింపు;' మనిన, నట్ల కాక యని యప్పరమేశ్వరుం డంతర్ధానంబు
నొందె. నంతఁ గొన్నిదినంబులను నొక్కనాఁ డమ్మహీసురవరుండు.|| 101 ||

సీ. స్నానంబు సేయుచు జలమధ్యమున గ్రుంకి
యఘమర్షణము సేయునపుడు చిత్త

విస్మృతి వొడమిన, విప్రుండు వెగ డొంది
తగ నీటిలోఁ దన తనువు విడిచి,
హూణదేశంబున నొకయూరఁ జండాల
భామకుఁ బుట్టి యపత్యసమితిఁ
గని, యాలుబిడ్డలు కాలగోచరు లైన,
విమలాత్ముఁ డై యిల్లు విడిచి, కీర
గీ. పురమునకు నేఁగ, నాప్రోలి ధరణివిభుఁడు
మరణ మొందిన, నా రాజుమంత్రు లొక్క
కరి నలంకార మొనరించి పురమునడుమ
విడుచుటయు, నది యంగళ్లు వెదకి వెదకి.॥ 102 ॥

క. గుండుకొని సూచుమానిసి
తండము తలగంగఁ ద్రోచి తత్కరి వెస నా
చండాలుఁ దెచ్చి భూజన
మండలి కభిషిక్తుఁ జేసె మంత్రులు సూడన్.॥ 103 ॥

ఉ. మాలఁడు వీడుఁ నా నెఱుకమాలినమంత్రులు తత్పురంపుభూ
పాలుసిరాజ్యసంపదకుఁ బట్టముగట్టిన, నాతఁడున్ నృప
శ్రీల రమించె, హేమమయచిత్రితహర్మ్యములం బ్రియాకటా
క్షాలసమందహాససురతామృతపానమదాంధబుద్ధి యై.॥ 104 ॥

వ. ఇవ్విధంబున నెనిమిది యేండ్లు రాజ్యసుఖంబు లనుభవించుచుండ;
నంత నొక్కనాఁ డాతనిబంధు వగుచండాలుఁడు హూణమండలంబున
నుండి చనుదెంచి యతనిచుట్టఱికంబుఁ దెలుప, నందఱు నెఱింగి, 'యక
టా! యీ చండాలసహవాసదోషంబునం బెద్ద కాలం బుండితి,
మింక నేమి సేయుద!' మని నివేదించి తత్పాపనిర్వాపణంబు సేయం
దలంచి మంత్రిపురోహితసామంతదండనాథసహితంబుగా ననలంబుం
బ్రవేశించిన.॥ 105 ॥

క. వారలు దనకతమున నతి
దారుణ మగునగ్నిశిఖల దగ్ధం బగుడున్
వారి నెడఁబాసి దుగఖము
కూరిన సొద సొచ్చె వెగడు గుడిచిన మదితోన్.॥ 106 ॥

వ. అంత.॥ 107 ॥

క. అదిరిపడి సూచి తొల్లిటి
యుదకములోఁ దీర్థ మాడుచుండినవాఁ డై
మది 'నాలుగుగడియలలో
నిది యేదరి వచ్చెనొక్కొ, యిట నా' కనుచున్.॥ 108 ॥

గీ. అంత నావిప్రుఁ డుదకంబునందు వెడలి;
యకట విభ్రాంతిచిత్తంబులందుఁ దవిలి
యెల్లదేహుల భ్రమియించి యెందుఁ దిరుగుఁ
బులి యుదగ్రత నడవుల మెలఁగునట్ల॥ 109 ॥

వ. అని చిత్తమోహంబుం తిరస్కరించుచు, నిజాశ్రమంబునకు వచ్చి, తన
మనంబున మెఱమెఱపడుచుండునంత. నొక్కనాఁడు కీరదేశంబుననుం
డి యొక్క భూసురుం డతిథి యై చనుదెంచిన గాధి యతనిం బూజించి
యవ్విప్రువలనఁ గీరదేశవాసు లగుమనుష్య లొక్కచండాలు సహ

వాసదోషంబున కై సహకుటుంబులై యనలంబుం బ్రవేశించి రనిన
విని, యంతయుఁ దనకృత్యంబ కా వగచి.|| 110 ||

ఉ. అచ్చటు చూడ వేడ్కపడి యాముని మార్గమునందు దేశముల్
చెచ్చెరఁ బెక్కు దాఁటి చని చెన్నెసలారెడు హూణభూమిలో
మచ్చిగఁ దాఁ జరించు పెనుమాలనిపల్లెయు నాలుబిడ్డలున్
జచ్చినయిల్లుఁ గాంచి మది సంచలియింపఁగఁ గీరభూమికిన్.|| 111 ||

క. చని తన యేలినపురమును
గనకాలయములను దనకుఁగా మంత్రులు గ
జ్జములు సొద సొచ్చు నెడలును
గనుగొని విధిసేఁత కడలి కళవళపడుచున్.|| 112 ||

క. తన యంతరంగమున నా
వనజోదరుఁ డిచ్చినట్టివరమున నా కా
తనిమాయ గానఁబడియెను.
విన నచ్చెరు వనుచు నచటు వెలుపడి యంతన్.|| 113 ||

క. అలసినసింగముభంగిని
దలరుచుఁ జని యొక్కశైలతటమునఁ దా ని
శ్చలవృత్తిఁ దపము సేసెను
దలఁపున హరి నిల్పి యధికతత్పరబుద్ధిన్.|| 114 ||

వ. ఇ ట్లత్యంతనిష్ఠాపరుండై తపంబు సేయుచుండఁ బెద్దకాలంబునకును.|| 115 ||

ఉ. శ్రీకరరత్నకుండలమరీచులబెళ్కులు చెక్కులొత్త, శో
భాకరకౌస్తుభద్యుతి నుదంచిత మై వనమాల గ్రాల, ల
క్ష్మీకరగంధసారరుచిచిహ్నితవక్షుఁడు చక్రి వచ్చె నా
లీకవిలోకనాంశులు దలిర్పఁగ గాధిమునీంద్రుపాలికిన్.|| 116 ||

వ. ఇట్లు ప్రత్యక్షం బై నకమలాక్షు నిరీక్షించి పునఃపునఃప్రణామంబులు
సేసి నిటలతటఘటితాంజలి యై యి ట్లనియె.|| 117 ||

మత్తకోకిల. 'దేవ, దేవరమాయ నాకు నుదీర్ణ మై మదిఁ దోచె; ని
ట్లే విచిత్రమొ చిత్తవిభ్రమ మీముహూర్తయుగంబునం
దే విధంబునఁ బుట్టెనో చన నింతయున్ విశదింపవే.'
నావుడున్ విని గాధి కంబుజనాభుఁ డి ట్లను సత్కృపన్.|| 118 ||

సీ. అనఘాత్మ భూమ్యాదు లరయఁ జిత్తమునంద
కాని యెన్నఁడు వెలిఁ గావు వినుము.
మది విభ్రమస్వప్నమయముగా సర్వంబు
ననుభవింపఁగఁ జాలి తఖిలములను.
ఇన్నియుఁ గల్పించు నీచిత్తమునకుఁ జం
డాలత్వ మనఁగ నేడది తలంప?
శ్వపచత్వమునఁ దోఁచు విపరీత మె ట్లయ్యె
నతిథిఁ గాంచుటయును నట్ల యయ్యె.
గీ. హూణమున మాలవాఁడ వై యున్నయట్టు
లచటివర్తనమును గంటి; వచటు వాసి
కీరపురి లీల లన్ని గన్నారఁ గంటి;
నదియుఁ బ్రతిభాసమాత్రమ యని యెఱుంగు.|| 119 ||

ఉ. ఈయెడ నీకుఁ దోచుగతి నీప్రతిభాసము హూణకీరదే
శీయుల కెల్లఁ గానఁబడి చిత్తములన్ భ్రమపుట్టె; నిప్పు డి
ట్లాయె ననంగ రాదు; విను మన్నియు నిక్కడఁ దోఁచు గాకతా
ఱీయము లొక్కచోఁ బ్రతిఫలించును బల్వురి కొక్కచందమై.|| 120 ||

వ. అది యెట్లంటేని; హూణదేశంబునఁ గటంజకుం డనుచండాలుండు త
త్ప్రదేశంబున విహరించి తద్దుఃఖంబు లనుభవించెఁ. బదంపడి కీరదేశం
బునకు రా జై యబ్బంగి ననలంబు సొచ్చె. నప్పుడు నీచిత్తంపు స్వసం
బంధంబునం జేసి నీ కాకటంజభావంబు దోచె నింతియ యట్లు
గావున.|| 121 ||

క. ఇతఁ డే నితఁ డే గా నని
మతి దలఁచినయతఁడు భ్రాంతిమగ్నుం డగుఁ దా;
ధృతి నేన యఖిలమును నను
నతఁ డెందును భ్రాంతిఁ బొరయఁ డమలవిచారా.|| 122 ||

క. అర్థిఁ బరార్థవిభాగా
నర్థము తత్త్వజ్ఞుఁ డెందు నందఁడు దానన్
అర్థవ్యయమోహము ల
త్యర్థము చొరనీడు మనముఁ దజ్జ్ఞుం డెందున్.|| 123 ||

గీ. నీకుఁ బరిపూర్ణబోధంబు లేక యునికిఁ
జిత్తవిభ్రాంతి నణఁగంగ మొత్తలేవు.
మాయ యనుచక్రమునకు నెమ్మనము నాభి;
యది యణంచినఁ దద్భ్రమ లంద వెందు.|| 124 ||

క. అది గాన లేచి యీగతిఁ
బదిలం బై తప మొనర్పు. పదియేండ్లకు నీ
కుదయించు దివ్యబోధం
బది. యని కరుణించి విష్ణుఁ డరిగె నిజేచ్ఛన్.|| 125 ||

వ. అనంతరంబ యమ్మునికుంజరుండు వివేకజనితం బైన పరమవై రాగ్యం
బు నొంది దయాయత్తచిత్తుండును నిరస్తాఖిలసంకల్పుండు నై యొక్క
శిలాగ్రంబున నుగ్రతపంబు దశవత్సరంబు లొనరించి యాత్మజ్ఞానంబు
నొందె. నని గాధివృత్తాంతం బతివ్యక్తంబుగా నెఱింగించి వసిష్ఠుం
డి ట్లనియె.|| 126 ||

క. మాధవసేవారతుఁ డగు
గాధిమునీశ్వరుని పుణ్యకథ విన నాధి
వ్యాధులు పొందక చిత్తస
మాధానము గలిగి మోక్ష మరచేతి దగున్.|| 127 ||

వ. అని చెప్పి మఱియు ని ట్లనియె. పరమం బగుయోగాభ్యాసంబునఁ గా
ని చంచలం బగుహృదయంబు కుదురుపడదు. ఈయర్థంబున నుద్దా
లకోపాఖ్యానంబు వర్ణింపంబడు. నాకర్ణింపుము.|| 128 ||

క. మును చిత్తాక్రమణం బను
వినుతౌషధముననె గాక విను సంసారం
బను దుష్టరోగ మణఁపఁగ
నను వగునే యెట్టిభంగి నైనను రామా.|| 129 ||

క. క్రిందటి మీఁదటి కాలము
లం దగులక వర్తమానలవమున బాహ్యం
బొందిన బుద్ధిం గైకొని
చెందిన చిత్తంబు దా నచిత్తత నొందున్.॥ 130 ॥

గీ. వలయు సంకల్పభోగవిసర్జనంబు;
ఎల్లకాలంబు దానన యుల్ల మణఁగఁ
జేయు; మంతట భావన స్థితి భజింప
నోపు; శక్తియు నీ కబ్బు నురుగుణాఢ్య.॥ 131 ॥

సీ. తాఁ గానివస్తువు తన్నుఁగా గల్పించు
పుత్త్రదారాదుల మైత్త్రిచేత,
నహమకా మమతల ననిశంబు గల్పించు
నిదియ నాయది యను నీహచేతఁ,
గణఁగి యాధివ్యాధిగతుల హేయాహేయ
మతులఁ దద్వస్తుసంతతులచేత,
లలనామణీద్రవ్యలాభలోభములచే,
నాపద సుఖవిషయములచేతఁ,
గీ. దెగనియాశాపయఃపానతృష్ణచేత,
నమిత మగుచున్న భోగభోగములచేతఁ,
బ్రకటితాష్టావధానచోరకులచేతఁ,
జిత్త మంతంత నభివృద్ధిఁ జెందుచుండు.॥ 132 ॥

వ. అట్లు గావున నట్టిచిత్తంబు పెంపు విచారింప నుద్దాలకుండునుం బోలె
నంతర్విచారదృష్టి నిన్ను నీవ కనుంగొని సుఖింపు. మనిన రామచం
ద్రుండు ప్రాంజలియై మునీంద్రా, ఉద్దాలకుం డెట్టివిధంబున నాత్మా
వలోకనంబు చేసి చిత్తంబుఁ గెలిచి పరమసిద్ధికిం జనియె? నవ్విధం బా
నతిం డని యడిగిన నమ్ముని పురాణపురుషున కి ట్లనియె.॥ 133 ॥

ఉద్దాలకోపాఖ్యానము

సీ. ఉద్దాలకుం డనునొకమహాముని గంధ
మాదనంబునఁ దపోమహిమ నిల్చి,
మతిశూన్యతను డించి యతివివేకంబునఁ
తనలోన ని ట్లని తలఁపఁ జొచ్చెఁ;
బూని యంతటికి ప్రధాన మై ప్రాప్య మై
యెద్ది వెలుంగు? నే నెచట నుండి
యీదుఃఖ మణగింతు? నెప్పు డీతలఁపుఁన
బాసి పరబ్రహ్మపదము నొంది
గీ. మేరుశృంగంబుపైఁ బొల్చు మేఘమట్లు
చిత్తవిశ్రాంతి నెన్నండు చెందఁగలుగు?
ననుచు సంకల్పములఁ ద్రుంచి హరి గుఱించి
నిశ్చలధ్యానతత్పరనియతి నొందె.॥ 134 ॥

క. ఈ తెఱఁగు తపము చేయఁగ
నాతనిచిత్తంబు నిలువ కగచరగతితో
వే తిరుగఁ జొచ్చె, నాత్మ
ప్రీతి నెసఁగునిష్ఠ గడచి బిసబిసపోవన్.॥ 135 ॥

గీ. ఇట్లు దిరిగెడు చిత్తంబు నెట్టకేనిఁ

బట్టి బంధించుటయును, లోపలన తిరిగి
జడిసి యాంతరవిషయనుచయముఁ గూడి
వెడలి దివి కేఁగె; నురియాడుపులుగువోలె.॥ 136 ॥

వ. ఇవ్విధంబున బిరుసుదనంబునం బఱచిపఱచి.॥ 137 ॥

చ. అరుదుగ నొక్కవేళ నుదయార్కనిభద్యుతిఁ గానిపించు; జె
చ్చెర నొకచో వియత్తలము చెన్నగు; నొక్కకనాఁడు శూన్యమౌ
నిరవుగఁ దోఁచు నొక్కమఱి; యాగతి నిల్వక చిత్త మేఁపఁగాఁ
బరమసమాధి నే తెలిసి బాడబుఁ డచ్చుటు వాసి వ్రేల్మిడిన్.॥ 138 ॥

వ. అమ్మహాగిరివిపినంబులఁ బరిభ్రమించుచు నొక్కనాఁ డొక్కయేకాం
తప్రదేశంబున నుపవిష్టుం డై నిర్వికల్పసమాధి నుండి తనమనంబున
నిట్లని వితర్కించె.॥ 139 ॥

క. ధీమంతు లైనవారలు
కామింపరు మీఁద దుఃఖకారణ మగు న
ట్టీమాయాసంపదలం
దేమి సుఖము గలదు మూర్ఖహృదయమ నీకున్!॥ 140 ॥

క. శాంతరస మనురసాయన
సంతోషము దొఱఁగి విషయసక్తుఁ డగుట దా
సంతానవనము విడిచి దు
రంతపుమరుభూమి దిరుగ నరుగుట గాదే?॥ 141 ॥

క. పాతాళంబునఁ గ్రుంకుము
భూతలముననుండి మింటఁ బొందుము మనసా;
యేతెరువున నిర్వృతి లే
దాతతశమనామృతంబు నానక నీకున్.॥ 142 ॥

ఉ. అక్కట కల్మిలేము లనునట్టి తలంపులఁ జిక్కి నిచ్చలుం
బొక్కెదు గాని శాంతరసమున్ వినఁ గ్రోలఁగఁ నొల్ల వెన్నఁడున్;
దక్కక యింద్రియాదులకు దాసుఁడ వై పఱవంగ నెందు నీ
కెక్కడ నేమి వచ్చె; నిటు లేటికి నేఁచెదు నన్నుఁ జిత్తమా!॥ 143 ॥

గీ. శ్రోత్రభావ మొంది సొలయక శబ్దంబు
నాలకించి యంతకంత కుబ్బి
వేఁట కానినాదు విన నాసచేసి లో
బడినమృగమువోలెఁ జెడకు మనస.॥ 144 ॥

గీ. చర్మభావ మొంది సంస్పర్శసుఖముల
కాసఁ జేసి నీవు ననుదినంబు
గజము వేడ్కఁ దగిలి గజము లోఁబడుభంగిఁ
గట్టువడకు మోరకంపుమనస.॥ 145 ॥

క. ఓలిని రసనాభోగపు
జాలం బడి చవులఁ దగిలి చచ్చెదు సుమ్మీ,
గాలం బెరచవి మ్రింగిన
మీ లుడిగి యణగినట్లు మిన్నక మనసా.॥ 146 ॥

గీ. నేత్రవృత్తిఁ దగిలి నెలఁతలు మొదలైన

దృశ్యసుఖము మరగి తిరిగి తిరిగి
మంటలోన నుఱికి మడిసిపోయినయట్టి
మిడుతవోలె గాలి చెడకు మనస.|| 147 ||

క. నాసావృత్తులఁ బడుచు దు
రాసం దనువనజకోటరములోపల నీ
వాసల సుడివడకుము కమ
లాసక్తినిఁ జిక్కినట్టియళిగతి మనసా.|| 148 ||

క. హరిణ కరి ఝష శలభ మధు
కరములు నొక్కొకటఁ గ్రాఁగెఁ, గడు నింద్రియముల్
పరువడి నన్నియు నిన్నుం
బొరి నడవఁగ నెట్లు సుఖముఁ బొందెదు మనసా.|| 149 ||

క. చిత్తమ వాసన లన్నియు
నత్తిన బంధంబుకొఱకు నగు; నేగతి నీ
వత్తెఱఁగు విడిచి శాంతము
పొ త్తయిన ననంతజయము పొందెదు సుమ్మీ.|| 150 ||

గీ. నీవు చెప్పి నట్ల నిత్యంబు సేయుచు
నేల బేల నైతి నివ్విధమునఁ!
దగువిచారవంతు లగుమహాత్ములయెడ
నీవు లేక యునికి నిజము మనస.|| 151 ||

క. భూరిపరమాత్మతత్త్వము
కారణ మగు నీకు; నందుఁ గలసితివేనిన్
వారణకుక్షిగతం బగు
మారెడుబండ్లట్ల రూపుమాసెదు మనసా.|| 152 ||

క. ఆపాదమస్తకం బై
చూపట్టిన తనువునందు శోధింపఁగ నిం
దేపట్టున నేకాకిగ
నేపురుషుఁడు నిలుచు నిందు నే నని మనసా.|| 153 ||

వ. అది యెట్లం లేని, యీప్రపంచం బంతయు సకలదిగ్భరితంబును సంవేద్య
రహితంబును సర్వసంపూర్ణంబును నగు సంవిద్రూపంబుగాఁ దలం
చెద. నది యింతంత యనుపరిమాణంబును నామపరికల్పనంబును నేక
త్వంబు నన్యత్వంబు జడత్వంబు మహత్త్వంబు నేఱుపడక వేదనాఖ్యం
బై స్వసంవేద్యంబును నైననాయందు నీయునికి దుఃఖకారణం బని
వివేకజం బైనపరమజ్ఞానంబునం జేసి నిన్నుం దునిమెద. నదియునుం
గాక.|| 154 ||

సీ. ఇది మాంస, మిది రక్త, మిది యస్థి, నిశ్వాస
మిదియు, నే ననుచుండు నెవ్వఁ డిందుఁ;
బలరక్తకీకసస్పందముల్ వేర్వేఱ
యివియు నే ననుచుండు నెవ్వఁ డిందు;
యిది జిహ్వ, యిది నాస, యివి కర్ణముల్, దృక్కు
లివియ నే ననుచుండు నెవ్వఁ డిందు;
నివి యెవ్వియును గాక యింతయు నేక మై
యేన యుండుదు నొం డొకింత గలుగ;

గీ. దిది యసన్మయదృష్టి; యొం డెల్లఁ గాదు;
ఏఁచె నజ్ఞానధూర్తు నన్నింతకాల;
మాత్మచోరుని వీనిఁ బుణ్యమునఁ గంటి;
నింత పరమార్థహాని ఖండింతు నేను. || 155 ||

వ. అదియునుం గాక, నేత్రాదీంద్రియంబులు వాసనారహితంబు లయిన
బాహ్యార్థంబులం బ్రవర్తింప; వ ట్లగుట వాసన యకారణం బన
రాదు, గావున మూర్ఖంబు లగువీని విడిచి యంతర్భావనం జెందు
నంత నేదుఃఖంబులం బొరయక సుఖించెదు మనంబ. || 156 ||

గీ. ఇట్టలంబుగఁ దముఁ దామె చుట్టుకొనుచుఁ
బొత్తినూ లొనరించెడి పురువులట్ల
వ్యర్థ మగుతృష్ణచేత దుర్వ్యథలఁ బొంది
చెడితి రేమందు నింద్రియశిశువులార. || 157 ||

క. నిండినయింద్రియధనముల
భండారము నీవు; వానిఁ బట్టి యసత్తై
యుండి నిను నీవ తెలిసి య
ఖండామలబోధవీథిఁ గైకొను మనసా. || 158 ||

వ. అని యనేకప్రకారంబుల నాలోకించి యమ్మునీంద్రుండు. || 159 ||

సీ. పద్మాసనస్థుఁ డై పరమచిత్సుఖనిద్రఁ
గన్నార మోడ్చి, యోంకారరవము
ఘాతితలాంగలఘంటికాఖండనా
దముభంగి బ్రహ్మరంధ్రమున మ్రోయఁ,
గోరి ప్రాణాయామకుశలుఁ డై రేచక
మునఁ బ్రాణనిష్క్రాంతిఁ దనరి మేను
కుంభసంభవనిపీతాంబోధిగతిఁ దోప,
హృదయపూరిత మైనచదలఁ బొల్చు
గీ. ప్రాణములఁ బేర్చి హృదయాగ్నిఁ బ్రబలఁ జేసి
కాయ మేర్పించి, మరి కుంభకంబు నొంది
క్రింద మీఁదను వెలి లోను సందు లేక
పరఁగ నిస్తంద్రితము లైనభంగి నంత. || 160 ||

వ. తత్ప్రాణంబులు పూరకక్రమంబున భజియించి చేతనామృతమధ్యగ
తంబు లై తదాకాశంబునం గళాకాష్ఠారూపపరిపూర్ణుం డై వెలుం
గుచున్న సుధాకరబింబంబునం బొంది హిమస్పర్శసుందరం బగుశీత
కళత్వంబు దాల్చిన రసాయనసుధాధారాసారంబునం దోఁగి సంపన్నం
బు లయ్యె నంత. || 161 ||

ఉ. ఆ యతి తొల్లి దగ్ధమగునంగముఁ దద్రసధారఁ జల్లగాఁ
జేయుచుఁ జంద్రబింబరుచిఁ జెన్నెసలారఁగఁ జూడఁ జూడ నా
రాయణరూప మయ్యెఁ గనకాంబరశార్ఙ్గగదాసిశంఖచ
క్రాయుధహారకుండలసితాంబుజనేత్రకిరీటచిహ్నుఁ డై. || 162 ||

వ. అంత రసాయనమయంబు లగునతనిప్రాణంబులం దచ్ఛరీరంబు పూ
రించి తదంతఃకుండలి నిండించె నయ్యవసరంబున. || 163 ||

సీ. ఆవిష్ణురూపసంయమి నిర్వికల్పస

మాధి కుద్యోగించి; యంతరంగ
మునఁ దోఁచు ప్రతిభాసముల మనంబునఁ జేసి
యసిధార నురు లెట్టు లట్లు త్రుంచె,
నా వికల్పము లెల్ల నణఁగిన హృదయాంబ
రంబున నర్కచంద్రములఁ గప్పు
కజ్జలపంకంబుగాఁ బర్వుచీఁకటి
సడలించి మీఁదితేజంబు గాంచి
గీ. కొలను సొచ్చిన యేనికకొదమ భంగి
నదియుఁ దునుమాడ, తేజోమయాంధకార
మోహనిద్రలు దొఱఁగి యిమ్ముల వెలుంగు
నట్టివిశ్రాంతిదశ నొందె నతనిమనము.|| 164 ||

వ. ఇట్లు విశ్రమించి తద్ధ్యానానుసంధానంబున నాత్మసంవిత్పరిస్పందం
బునం జేసి కనకంబు మంజీరం బైనయట్లు విశ్వరూపం బగుచిన్మయ
త్వంబు దాల్చి యతని చిత్తంబు చైత్యంబు పరిత్యజించి చిత్తత్వంబు
విడిచి శుద్ధచిన్మాత్రప్రభావంబు నొందె. మఱియును.|| 165 ||

గీ. అతఁడు బోధానురక్తుఁ డై యఖిలమునను
వాసనావర్జితమును విశ్వంభరమును
వితతమును నిశ్చలంబు నై వెలుఁగుచున్న
యా చిదాకాశరూపి దా నయ్యె ననఘ.|| 166 ||
వ. ఇవ్విధంబున దృశ్యదర్శనవర్జితంబు నుత్తమాహ్లాదంబును నై
యమృతార్ణవంబునుంబోలె నొప్పు పరమానందంబునం బొందె
మఱియును.|| 167 ||

క. ఆమేనివలన వెలువడి
యేమియు ననరాని యొక్కయిరవున సత్తా
సామాన్యాత్మత నానం
దామృతసాగరము దాన యై వెలుఁగొందెన్.|| 168 ||

గీ. పరఁగ నిర్వాతదీపంబుభంగి నిలిచి
చిత్రరూపంబు కైవడి చేష్ట లెడలి
సద్ద్విజోత్తముఁ డానందసరసియందు
నొప్పు చిన్మయహంస యై యుండె ననఘ.|| 169 ||

సీ. అంతటఁ జిరకాల మచ్చోటనుండి, తా
నాకాశచరు లగునమరసిద్ధ
వరుల చిత్రం బైన వరసిద్ధకాలంబు
గని, యింద్రదూతలు తనదుయోగ
విఘ్నకారులు నన విని యన్నిటిని బాసి,
పరఁగ జీవన్ముక్తపదవి నొంది,
యిచ్ఛావిహారుఁడై యిరవైనవనముల
దాపసాశ్రయములఁ దత్త్వనిష్ఠ
గీ. నుండి యొక్కొకతావున నొక్కదినము
నొక్కచోటను నెలయును నొక్కచోట
నొక్కయేఁడును నొకచోఁ బెక్కుహాయ
నములుఁ జరియించుచుండుఁ దన్మయత నొంది.|| 170 ||

వ. చిత్తత్త్వఘనాభ్యాసంబున నమ్మహాచిత్తంబు చిత్సామాన్య చిత్సుఖా
నుభవంబునం జేసి సత్తాసామాన్యంబునం బొందె ననవుండు రామ

చంద్రుం డమ్మునిచంద్రున కి ట్లనియె.|| 171 ||

గీ. ఆత్మవిజ్ఞానవిద్యాదినార్కరూప
సకలసంశయతృణజాలపక్తజిహ్వ
సంతతాజ్ఞానతాపసుధాంశుబింబ
యీశసత్తాసమానత యెట్టి దయ్యె.|| 172 ||

వ. అనిన విని వసిష్ఠుం డి ట్లనియె. తనకంటె నితరం బెద్దియు లే దను
భావనచేత చిత్తం బెప్పుడు సంక్షీణం బగు నప్పుడు చిత్సామాన్య
స్వరూపంబునకు సత్తాసామాన్యత కలుగును.|| 173 ||

క. నెట్టన భయహరణం బగు
నట్టిపదం బొంది యంత నమ్ముని యిరవై
నట్టి జగద్గృహమున నే
పట్టున విహరించుచుండె భానుకులేశా.|| 174 ||

ఉ. అంతటఁ గొంతకాలమున కమ్మునిముఖ్యుఁడు యోగనిశ్చల
స్వాంతసమాధి నొంది ఘనశాంతి వహించి యథేచ్ఛ మై శరీ
రాంతమునం దొఱంగి నిరుపాధికనిర్మలచిత్ప్రకాశుఁ డై
యంతము లేనియట్టి పరమాత్మపదంబున నొందె రాఘవా.|| 175 ||

వ. అని చెప్పి.|| 176 ||

క. పాలితపుణ్యుం డగును
ద్దాలకమునిచరిత వినిన ధన్యుల కాయుః
శ్రీ లొదవుఁ, జిత్తవృత్తుల
జాలి యణఁగు, మోక్షపదము సమకూరుఁ మదిన్.|| 177 ||

వ. అని యి ట్లుద్దాలకోపాఖ్యానంబు సవిస్తరంబుగా నెఱింగించి వసిష్ఠుం
డు రామచంద్రుం గనుంగొని, యిక పరమసమాధికి నుత్తమావస్థ
యగునట్టిచిత్తవిశ్రాంతి యెద్ది యదియ జీవన్ముక్తాశయం బగు నని వర్ణిం
పంబడు. నీయర్థంబున సురఘూపాఖ్యానంబు సెప్పెద నాకర్ణింపు
మని యి ట్లనియె.|| 178 ||

క. విను నీవ తెలిసి యాక్రమ
మున విహరించుచు నతీతమును బరమును భా
వనమును నగుతత్పదమున
ననిశము విశ్రాంతిఁ బొందు మంబుజనయనా.|| 179 ||

వ. అనిన విని రామచంద్రుండు కృతాంజలి యై యి ట్లనియె మునీం
ద్రా, త్రికాలవేది వగుని న్నొకటి యడిగెద. నొక్కండు సంసారవ్యా
పారయుక్తుం డయ్యును సమాధినిష్ఠుండై నిరంతరవిశ్రాంతి గని సుఖిం
చుచుండు. నొక్కం డేకాంతశీలుం డై పరమసమాధినియతి నుండు.
నీయిరువురయందు నెవ్వండు ముఖ్యుం డాన తిమ్మని యడిగిన వసిష్ఠుం
డి ట్లనియె.|| 180 ||

గీ. అఖిలగుణములు నాత్మ కా వని తలంచి
యంతరంగంబు చల్ల నౌ నది సమాధి,
దృశ్యములు లీన మౌ నను తెలివి గలిగి
ధ్యాని యైనను వ్యవహారి యైన నేమి.|| 181 ||

వ. ఇట్లు నిరుపాధికచేతశ్శీతలత్వంబు కలుగుటం జేసి వీర లిరువురు సము.
లట్టిశీతలత్వంబు మనోవృత్తిం జలింపం దొణంగెనేని యోగసమాధికి
నుపక్రమంబు సేయవలయు. నున్మత్తంబు లగుచిత్తతాండవంబుల నా
త్మసమాధానంబు లే కునికిం జేసి.|| 182 ||

క. అంతర్వాసన లన్నియు
శాంతం బగు. నట్టిసర్వసమునకు వెలిఁ ద
త్స్వాంతం బేగతి నున్న న
నంతం బగుచిత్స్వరూప మగు రఘురామా.|| 183 ||

గీ. ఒనర సందేహరహితుఁ డైయుండి. చిత్ప్ర
బుద్ధమానసుఁ డైయున్న పుణ్యపురుషుఁ
డడవి నుండిన సంసారి యైన నేమి
ఱెంరెండుగతులును సమము లై యుండు ననఘ.|| 184 ||

వ. ఇబ్బంగి వాసన గలచిత్తం బెద్ది చేసినను జేయనియదియ. దూరంబున
మనం బుడిగినయతం డేమియు నెఱుంగని యట్లు.|| 185 ||

గీ. అల్పవాసన గలచి త్త మలమి యెద్ది
సేసినను జేయకున్నట్ల చెంద దెందుఁ;
గడఁగి కలలోన నూతిలోఁ బడినవాని
యంగముల కించుకేనియు హాని యగునె!|| 186 ||

క. మనమున నెద్దియుఁ జేయక
యునికి సమాధాన; మదియ యుత్తమమును బా
వనమును శుభమును కేవల
మును బరము నివృత్తి యనఁగఁ బొల్చును రామా.|| 187 ||

క. చిత్తము శీతల మగున
య్యుత్తమునకుఁ జల్ల నగుచు నుండు జగంబుల్
చిత్తము శీతత నందని
యత్తఱిసికి నైన ననల మగు జగ మెల్లన్.|| 188 ||

సురఘూపాఖ్యానము

వ. ఇ ట్లంతశ్శీతలత్వంబు సురఘుఁ డనురాజునందుఁ బరిస్ఫుటం బగు.
విను మతండు నిగ్రహానుగ్రహక్రమంబున రాజ్యతంత్రంబంతయు నిర్వ
ర్తించుచు సుఖదుఃఖంబులఁ జిత్తంబు పరిభూతం బగుటయు నొక్క
నాఁ డి ట్లని వితర్కించె.|| 189 ||

ఉ. అక్కఱలున్ సుఖంబులును నార్తియు నా కెటు లట్లు భూజనం
బక్కట దుఃఖ మొందఁ జలయంత్రము నువ్వులఁ బీడసేయున
ట్లక్కటికంబు మాలి ప్రజ నాఱడి నొంపుదు; నొంప నైతి నా
త్రిక్కకణంగి పోదురు సరిత్తుల నూళులు వోవు కైవడిన్.|| 190 ||

వ. అని డోలాయమానమానసుం డై యున్నయమ్మనుజవరేణ్యుకడకు
మాండవ్యుం డనుమునిముఖ్యుం డరుగుదెంచిన నతనిం బూజించి
సురఘుండు తనచిత్తసంశయం బంతయు నెఱింగించిన విని యత్తపో
ధనుం డి ట్లనియె.|| 191 ||

సీ. తన యుపాయప్రయత్నమునను నీహార
లవభంగి మనము పేలవత విడుచుఁ
దన విచారంబునం దగ మనోంతర్మల
మణుమాత్రమును లేక యణఁగిపోవు
నెవ్వడ నే? నిది యెద్ది? యేగతి నిట్టి
మరణజన్మము? లని మనములోనఁ
దలపోసి చూడుము చాన నిర్మమతయుఁ
జిత్తశాంతియు నెందుఁ జెందు నీకు.
గీ. ననుచు బోధించి యమ్ముని యరిగె. నంత
నతఁడుఁ దనలోన హస్తపాదాదిసహిత
మైనయాకాయ మేటికి? నంతరంగ
మున విచారింపవలయుఁ గా కని తలంచి.|| 192 ||

వ. మాంసాస్థిమయంబులు నచేతనంబులు నగుశరీరంబులు జడంబులు
నసత్యరూపంబు లగుబుద్ధీంద్రియంబులు, నేఁ గాను; కర్మరహితుం
డఁ గావునఁ గర్మేంద్రియంబులు నాయవి గా. వట్టి శరీరాదివ్యతిరిక్తం
బును వికల్పరహితంబును శుద్ధంబును విశిష్టంబును నగుచిదాకారం
బేన యై యుండెద. నె ట్లనిన.|| 193 ||

గీ. వనరుహాసనరుద్రేంద్రవరుణపవను
లాది యగుచున్నసర్వభూతాత్మలందుఁ
బెక్కుమౌక్తికములలోన నొక్కసూత్ర
మున్నగతి నుండు షాడ్గుణ్యయుక్తి నాత్మ.|| 194 ||

క. అని తెలిసి సురఘుఁ డవనిం
బనుపడ నేలుచును యోగపదవి వహించెన్
జనపతి విశ్వామిత్త్రుం
డొనరఁగ బ్రహ్మణ్యపదవి నొందినభంగిన్.|| 195 ||

వ. ఇవ్విధంబున దయాకరుండును నిర్దయుండును గుటుంబియు నకుటుం
బియు బోధయు నబోధయు నర్థియు ననర్థియు నిర్ద్వంద్వుఁడు
నై యనాసక్తి రాజ్యపరిపాలనంబు సేయుచున్నయమ్మహీపాలునికడ
కుఁ బరమమిత్త్రుండును దపఃఫలితతత్త్వజ్ఞానియు నగుపరిఘుఁ డనురా
జరుగుదెంచి యతనిచేతఁ బూజితుం డై యి ట్లనియె.|| 196 ||

మ. ఘనతత్త్వజ్ఞుఁడ నీవ నీకు శుభమే? కర్తవ్యకృత్యంబు లె
ల్లను సంధింపుదె? బోధదృష్టి దనరన్ లాఁతు ల్శమం బందెనే?
కని యెప్పాటను రమ్యభోగనదిఁ గ్రుంకం బాఱకున్నాఁడవే?
వినుతానందసమాధిశాంతసరణిన్ వీక్షింతువే భూవరా?|| 197 ||

వ. అనిన సురఘుండు పరిఘున కి ట్లనియె.|| 198 ||

సీ. అనఘ యనాదరంబునఁ గ్రియ ల్సేయుచు
నంతస్సమాధికి నై పెనంగు
నిత్యప్రబుద్ధుండు నిఖిలకర్మంబుల
నొనరించు నసమానయోగరతుల
బద్ధాసనుం డైనబ్రహ్మయోగియు నవి
శ్రాంతాత్ముఁ డగునేని శమము లేదు
ఆశాతృణావలంబగుతత్త్వబోధంబు
పరమసమాధి నాఁబడు మహాత్మ

గీ. నిత్యతృప్తి సమాహితనిశ్చయార్థ
దర్శనియు నైనప్రజ్ఞయ దగుసమాధి
దశ యహంకార లోభనిర్ద్వంద్వ యగుచు
శీతగరిభాతి నగుమతిస్థితి సమాధి.॥ 199 ॥

వ. అని యివ్విధంబున నంతశ్శీతలయు జీవన్ముక్తియు నను శబ్దంబులకుఁ
గలయర్థంబు లుపన్యసించి సురఘుండు నిత్యముక్తుం డై పెద్దకా
లంబు రాజ్యంబు చేసి విదేహముక్తుం డయ్యె నని చెప్పి వసిష్ఠుండు.॥ 200 ॥

క. సురఘూపాఖ్యానము విను
పురుషులు దురితముల నణఁచి పుణ్యాత్మకు లై
పరమజ్ఞానముఁ బొందుదు
రరుదుగ నిది చిత్తగింపు మర్కకులేశా.॥ 201 ॥

వ. అని సురఘూపాఖ్యానం బెఱింగించి వసిష్ఠుండు రామచంద్రున కి ట్లని
యె విశ్రాంతిరాహిత్యంపుఁబ్రయాసంబులు బహుప్రకారంబు లని
చెప్పంబడు. నీయర్థంబునకు భాసవిలాససంవాదంబు గల దె ట్లనిన
చేతనానుసంధాతయు నంతర్ముఖుండును నచ్యాత్మమయుండు నై నిరం
తరంబు నెవ్వండు దుఃఖంబులం బొరయక సుఖించుచుండుఁ, గర్ణ
ధారునివలనం గలం బెట్లు దరివొందు నట్లా మహానుభావసంపన్నుని
చేత సంసారార్ణవం బుత్తరించునుపాయంబు గానంబడుఁ గాని, దు
స్తరంబగునిది; యొండుపాయంబునం గా. దది గావున.॥ 202 ॥

భాసవిలాసోపాఖ్యానము

క. ఈ సంసారసముద్రము
భాసురముగ దాఁటు తెఱఁగు ప్రవ్యక్త మగున్,
భాసవిలాసులు తమలోఁ
జేసిన సంవాద మెఱుఁగఁ జెప్పెద వినుమీ.॥ 203 ॥

వ. ఎ ట్లనిన, వా రన్నదమ్ము లిద్దఱు గల రందు భాసునకు విలాసుం
డొక్కనాఁ డేకాంతంబున ని ట్లనియె.॥ 204 ॥

గీ. ఎఱుఁగవలసినయర్థంబు నెఱిఁగి కంటె?
పరమబోధంబు గానంగఁ బడియె నయ్య?
బుద్ధి నే పీడయును లేక పొలుచుచున్నె?
యన్న, కుశలంబె నీకు నిరంతరంబు?॥ 205 ॥

క. అన విని భాసుం డి ట్లను;
నిను నాభాగ్యమునఁ గంటి నిర్మలహృదయా,
ఘనసంసారస్థుల మై
యెనసిన మా కెందుఁ గుశల మెక్కడి దన్నా.॥ 206 ॥

వ. అనిన విలాసుం డి ట్లనియె.॥ 207 ॥

సీ. ఎఱుఁగంగ నగునర్థ మెందాఁకఁ దోఁపింప
దందాఁకఁ జిత్తంబు డిందుపడదు.
సంసార మెందాఁక సన్న మై యణఁగదు
చిత్తసంభవములై చెలఁగుచున్న
యాశాలతలు మొద లంటంగ నన్నియు

గొడవంటఁ గోసిన ట్లణఁగి పోవు
ఎందాఁక సమతయుఁ జెందదు పరమాత్మ
బోధ యావంతయుఁ బొడమ దెందు.
గీ. నెట్లు కుశలంబు గలుగ దిం కెన్ని గతులఁ
బ్రకటసంసార మనువిషూచికకు మందు
పరమ మగుచున్న యాత్మలాభంబు దక్క
నేమియును సౌఖ్య మీ నోప దేమి యందు?॥ 208 ॥

చ. మనుజుఁడు పేర్చి దుఃఖసుఖమధ్యమునం బడి తీవ్రవేదనం
బనుపడి తా జరామరణభంగము లొందును, జీర్ణపర్ణముల్
ఘనగిరిసానుపాతవికలంబున జర్జరితంబు లైన య;
ట్లనుపమపుణ్య యి ట్లరుగ నారయ నెమ్మదిఁ గానఁ డెవ్వఁడున్.॥ 209 ॥

వ. అని యనేకప్రకారంబుల బోధించినయగ్రజువాక్యంబులు విని, భా
సుండు పరమజ్ఞానసంపన్నుండును జీవన్ముక్తుండు నై సుఖం బుండె.
నని భాసవిలాసోపాఖ్యానం బెఱింగించి వసిష్ఠుండు రామచంద్రుం
గనుంగొని యింక సంగవర్జనంబునను వాయునిరోధంబునను
సమాధ్యభ్యాసపాటవంబునను జిత్తవిశ్రాంతి సిద్ధించు. నీయర్థంబున
వీతహవ్యోపాఖ్యానంబు సెప్పంబడు; నాకర్ణింపు మని యి ట్లనియె.॥ 210 ॥

గీ. ఎందు నభిలాష సేయని డెందమునను
గోరి సంసారమున నున్నఁ గొఱఁత లేదు.
ఉగ్రతప మాచరించుచు నున్న నైన
సక్తచిత్తంబె బంధసంశ్రయము దలఁప.॥ 211 ॥

వ. అని మఱియు నా నృపశ్రేష్ఠునకు వసిష్ఠుం డి ట్లనియె॥ 212 ॥

గీ. దేహ మిది, దేహి నే నను తెలివి దొఱఁగి,
తనువు నే ననునట్టి తాత్పర్య మొదవు
నట్టి సంగంబు బంధార్థ మనఁగ నొప్పు,
రఘుకులాంబుధిచంద్ర శ్రీరామచంద్ర.॥ 213 ॥

క. శారీరజ సుఖదుఃఖము
లారూఢి ననంతతత్త్వ మగునాత్మునియం
దారోపించిన సంగమ
మారయ బంధంబుకొఱకు నగు రఘురామా.॥ 214 ॥

చ. అకుటిల మైనయట్టి పరమాత్మమహత్త్వము సర్వదిక్కులం
బ్రకటితదేహసౌఖ్యములఁ బాయక పొందును; నేను గా ని దే
నొకఁడన, రెండు లేవు సుఖ మొందిన నూఱకయున్న లెస్స; యం
చొకగతి నుండుసజ్జనుఁడె యుక్తికి మిం చగు రాఘవేశ్వరా.॥ 215 ॥

వ. ఎ ట్లనిన వంధ్యయు నవంధ్యయునన సంసక్తి రెండువిధంబులై యుండు.
నందు వంధ్య కేవలసంసారం బొదవించి నిష్ఫలిత యై ప్రవర్తిల్లు.
మఱియి నవంధ్య ముక్తిప్రదాయిని యగు. నందు.॥ 216 ॥

సీ. ఆత్మతత్త్వజ్ఞాన మందక దేహాది
వస్తుజ యై త్రిప్పు వంధ్యశక్తి
యరయంగఁ గాలసూత్రాసిపత్త్రాదినా
రకములు నంతఃపురములు దలఁపఁ,

సత్సంగు లగువారు తగునారకాగ్నికి
నీరసేంధనము లై నిగుడువారు.
మఱియు నవంధ్య యాత్మజ్ఞాన సత్య వి
వేకజ సంసారవిగత యంద్రు.
గీ. అట్టిశక్తిని శంఖభచక్రాబ్జహస్తుఁ
డిచ్చు వే పొంది జగమున నేలుచుండు
సకలసిద్ధులు లోకపాలకులు మునులు
నుండుదురు దానివశమున నురుగుణాఢ్య.|| 217 ||

గీ. బర్హిపింఛాగ్రతరళంబుభంగి విరియు
మేరుతుల్యంబు లోను నై మెఱయుచున్న
యమ్మహాత్ములు శుద్ధబుద్ధాంతరంగు
లట్టిశక్తిని విహరింతు రనుదినంబు.|| 218 ||

క. విను భవపాశచ్యుతుఁ డై
మునుకొని దేహాభిమానములఁ దొఱఁగిన యా
ఘనుఁ డురుచిద్రసమున న
ల్లనఁ గరఁగును జలములోనిలవణము భంగిన్.|| 219 ||

గీ. జడము నజడంబు నైన దృక్సరణినడుమఁ
దలఁపఁ బరమర్థ మై యెద్ది వెలుఁగు నదియ
బహువిధజ్ఞానబోధకోపనిషదర్థ
విదులచేఁ జెప్పఁబడెడి వివేకనిలయ.|| 220 ||

వ. దృశ్యదర్శనాసంబంధం బై యనుభూతం బై పారమార్థికం బైన
సుఖం బెద్ది యదియ బ్రహ్మం బనంబడుఁ. గాని ముక్తి యన నాకా
శంబునను భూతలంబునను బాతాళంబునను లేదు. నిఖలాశాపరిక్ష
యం బైన మోక్షం బగు నందు;|| 221 ||

గీ. అన్యపురుషానురక్త యౌనతివ యింటి
పనులు వేడుకఁ జేసినభంగి ధీరుఁ
డఖిలక్రియలను వెలిఁ జల్పి యంతరంగ
మునం జిదానందసౌఖ్యంబు ననుభవించు.|| 222 ||

చ. దినమణి చల్ల నైన, హిమదీధితి తీవ్రత నెండ గాసినన్
అనలుండు వేర్చి క్రిందుశిఖ లై ప్రసరించిన, నాత్మసక్తు లే
యనువున నైన విస్మరణఁ జెందక యుందురు గాని, యెట్టి చొ
ప్పును గని విస్మయంబు మదిఁ బొందరు రాఘవచంద్ర యెప్పుడున్.|| 223 ||

వ. అనిన విని రాఘవేశ్వరుండు వసిష్ఠున కి ట్లనియె.|| 224 ||

క. ఏమిటఁ జరించు చిత్తం?
బేమిటఁ జలనం బణంగు? నీ రోగము నే
నేమందున నణఁగింపుదు?
ధీమన్నుత యవ్విధంబు దెలియఁగఁ జెపుమా.|| 225 ||

క. అనిన వసిష్ఠుం డి ట్లను,
విను కల వందులకు రెండు వెరవులు యోగం
బును సుజ్ఞాన మనంగాఁ
బనుపడ నివి తెలియ వినుము భానుకులేశా.|| 226 ||

వ. అందు యోగంబునఁ జిత్తనిరోధంబును, సుజ్ఞానంబున సమ్యగవలోక
నంబును నగు; నట్లు గావున.|| 227 ||

గీ. ప్రాణములచేతఁ జిత్తంబు భ్రాంతి నొందు,
నవి నిరోధింప నదియును నణఁగు నండ్రు,
చిత్తసంచలనంబు నివృత్త మైన
యంత సంసారశాంతియు నగుఁ గుమార.|| 228 ||

క. పూరకము మొదలుగాఁగల
మారుతధారణల, యోగమతి, నేకాంతో
దార ధ్యాన సమాధిని,
నారయఁ బ్రాణములచలన మడఁగును రామా.|| 229 ||

క. సంతతము ప్రాణకరణ
ప్రాంతాశబ్దార్థతత్త్వభావన నగు నే
కాంతజ్ఞానసుషుప్తి న
నంతం బగుచిత్తచలన మడఁగుఁ గుమారా.|| 230 ||

గీ. యత్నమునఁ జేసి తాలుమూలాంత మైన
ఘాటికాకోటరము జిహ్వఁ గదియఁ జేసి,
ప్రాణములఁ బేర్చి యూర్ధ్వరంధ్రమున మెలుపఁ
బ్రాణచలననిరోధ మౌ భానువంశ.|| 231 ||

వీతహవ్యోపాఖ్యానము

వ. ఇట్లు లనేకసంకల్పవికారితంబు లై వివిధాచార్యమతంబుల ప్రాణ
చలననిరోధంబు బహుప్రకారంబులు చెప్పంబడు. పరమవైరాగ్యా
పరిచ్ఛిన్నంబైన యభ్యాసంబు దృఢత్వంబు నొందఁ, దద్వాసనాను
కూల్యంబునఁ బ్రాణాయామంబు సఫలం బగు. నిది యోగాభ్యాసం
బింక విజ్ఞానస్వరూపం బెఱింగించెద; నాకర్ణింపుము.|| 232 ||

గీ. జనన కల్ప వికల్ప సంక్షయము గాఁగ
నెనయ నవిశిష్ట మగుపద మద్ది, యదియ
యఖిలవేదాంతవాక్కుల కందరాని
సర్వసంపూర్ణ మైనసుజ్ఞాన మధిప.|| 233 ||

వ. అట్లు గావున సర్వంబును బ్రహ్మం బగునెఱుకయ పదార్థదర్శిత్వం
బగు. నిట్టి యోగజ్ఞానవివరణంబులకు నిదర్శనం బొక్కటి సెప్పెద.
సావధానుండ వై వినుము.|| 234 ||

చ. ఘనుఁడు శ్రుతి స్మృతి ప్రహిత కర్మపటిష్ఠుఁడుఁ వీతహవ్యుఁ డ
న్మునివరుఁ డెల్లకర్మముల మున్కొని పాసి విరక్తచిత్తుఁ డై
వనమున నేకతంబ గరువం బగుయోగసమాధినిష్ఠమైఁ
జని వెలి సర్వమున్ మఱచి శాంతమనోగతి నుండె రాఘవా.|| 235 ||

వ. ఇట్లు బాహ్యాభ్యంతరంబు లగు నింద్రియార్థంబు లుపసంహరించి
నిర్మలం బగునంతరంగంబున నిట్లని వితర్కించె.|| 236 ||

క. కటకట ప్రత్యాహారం
బిటు సేసిన నైనఁ జలన మొందుచుఁ గడు సం

కటపడుచున్నది చిత్తము,
పటువిచలిత మైనజీర్ణపర్ణము భంగిన్.॥ 237 ॥

గీ. సర్వసాక్షియు నజుఁడును సముఁడు నైన
చిన్మయాత్ముండు జగములు సేయుచుండు,
నకట యింద్రియగణము నిరర్థకంబ
యా కలంకముఁ బొందెడి ననుదినంబు.॥ 238 ॥

మత్తకోకిల. పాములం గని డాయనోడెడు పాంథుకైవడి, మాలలన్
వేముఱుం గని డాయరోసిన విప్రు చాడ్పున, నింద్రియ
స్తోమవృత్తికి నెల్లప్రొద్దును దూర మై వెలుఁగొందు వీ
తామయంబును చిన్మయంబును నైన యా పరమాత్మ దాన్.॥ 239 ॥

వ. సకలదుఃఖదము, సకలవిషయోన్ముఖము, నగు మనంబును విజ్ఞా
నాదిచ్యుతికలనారహితుం డగుజీవునందును, జడం బగుదేహంబునం
దును, నాత్మస్వరూపంబు వేద్యనిర్ముక్తం బై శుద్ధసంవిత్సారం బై
యుండుం గాని, యితరంబు గాదు.॥ 240 ॥

క. అని నిశ్చయించి యపుడ
మ్ముని యాసలు వీడి చిత్తమును బలవంతం
బున నిల్పి యింద్రియంబుల
పనుల నణఁచి చిరసమాధిపదమున నుండెన్.॥ 241 ॥

సీ. అబ్భంగి నుండంగ నతనిప్రాణంబులు
క్రమయుక్తిలోననె శమముం నొందె;
నబ్జకోరకభాతి నరగంటిచూడ్కులు
కొమ రొంద నాసికాగ్రమున నిగుడ,
మేనియుగ్గులు మాన్చి మెదలక చిత్రరూ
పముభంగిఁ బర్వతభాతి నుండె
నట్లుండి వింధ్యగుహాంతరంబున ముహూ
ర్తముభంగి వర్షశతత్రయంబు
గీ. నిర్వికల్పసమాధిమై నిలిచియుండఁ,
గాయ మతనిది ధరణిపంకమున మునిఁగి,
యున్న చో టేర్పఱుప రాక యుర్విఁ గలిసి
యుండె, నే మందు నమ్మునియుగ్రతపము!॥ 242 ॥

వ. ఇవ్విధంబున మున్నూటేండ్లకుఁ బరమసమాధివలన మేల్కని పూర్వ
నిష్ఠితం బై యనేకజన్మసంచితం బగుకర్మఫలంబు తపఃఫలంబుపోలెఁ
దోఁచుటయు, నతండు మనోరాజ్యంబున సర్వంబు ననుభవించుచుండె.
నది యె ట్లనిన, జనులకు జాగ్రత్స్వప్నమనోరాజ్యంబు లనం గర్మఫ
లానుభవావస్థలు మూఁడువిధంబు లై యుండు. నందుఁ దెలివి
గలిగి బాహ్యకర్మంబుల సంసారంబు సేయుచు, సుఖదుఃఖంబు లనుభ
వించుట జాగ్రదవస్థ యగు. బాహ్యేంద్రియంబులు నిద్రనిగృహీతం
బై యుండ నంతర్విషయంబు దగిలి చిత్తంబు రమించు చునికి స్వప్నా
వస్థ యగు. తెలిసి యుండియు బాహ్యంబు మఱచి పురోభూతంబులు
గానివస్తువులం దగిలి సుఖంచు చునికి మనోరాజ్యం బనంబడుసుషు
ప్తి యగు. నట్లు గావున.॥ 243 ॥

ఉ. అమ్ముని హృద్గతంబున సమాధిపుఁ డేలెడివెండికొండప్రాం
తమ్మువనంబునం దొకకదంబమహీజమునీడ నుండి స

ర్వమ్ము పరిత్యజించి శతవత్సరముల్ దప మాచరించి తా
నిమ్ముల దేవలోకసుఖ మెంతయు వేడుక పుట్టి నెమ్మదిన్.॥ 244 ॥

గీ. రమణ నూఱేండ్లు విద్యాధరత్వ మొంది,
యెనయ నూఱేండ్లు కాలుఁ డై, యింద్రలీల
నమరభోగంబు నొక్కమా టనుభవించి,
వెండి శివుకడ బ్రమథుఁ డై యుండె ననఘ.॥ 245 ॥

వ. ఇవ్విధంబునఁ బ్రతిభాసవశంబున ననేకజన్మాంతరసుఖంబు లనుభవించి
పూర్వజన్మంబులం దలంచుకొని తొల్లి దోషరహితంబు లై నష్టంబు
లగుశరీరంబులు పెక్కులు పొడగని పీతహవ్యాభిదానం బగునీశరీరం
బెందునుం జెడదు గదే యని సంతసించి.॥ 246 ॥

మ. అనపాయస్థితిపంకమగ్న మగు మే న ట్లోర్చుకో నోప ?
యన పుర్యష్టకగాత్రుఁ డై యనిలుఁ డై యాదిత్యునిం జొచ్చె; న
య్యినుఁ డాత్మన్ గని పింగళుం డనుభటున్ వీక్షించి వే పంప, వాఁ
డనివార్యంబున దెచ్చి నచ్చటికిఁ దా నమ్మౌనిదివ్యాంగమున్.॥ 247 ॥

వ. ఇట్లు దెచ్చినం గనుంగొని.॥ 248 ॥

శా. ఆవిప్రుండు నిజాంగపంజరగతుం డై సంగనిర్ముక్తుఁ డై
జీవన్ముక్తిపదంబు నొంది సుఖి యై చిన్మాత్రుఁ డై యెల్లెడన్
దా వర్తించుచు నిష్టలీల నయుతాబ్దంబుల్ వినోదించి స
ద్భావం బైన విదేహముక్తిపదమున్ బ్రాపింప నుద్యుక్తుఁ డై.॥ 249 ॥

వ. ఒక్కయేకాంతప్రదేశంబున సుఖాసీనుం డై యంతరంగంబున విత
ర్కించుచు ని ట్లనియె.॥ 250 ॥

క. రాగద్వేషములారా,
యీగతిదుఃఖములు గుడిచి యెంతయు మాతో
వేగించితి రిర వగునెడ
భోగింపుఁడు తమ్ములార పొం డలుగకుఁడీ.॥ 251 ॥

క. పంచేంద్రియంబులారా,
వంచన నాయొద్ద నుండవలవదు మీ రొ
క్కించుక తడవు నిలిచినఁ బ్ర
పంచభ్రమ గదియుఁ బొందుపట్లకుఁ జనుఁడా.॥ 252 ॥

క. పంచేంద్రియవర్గమ నా
పంచినగతిఁ దిరిగి నన్ను బహువిధముల మ
న్నించితికిరి వలయునెడకు ను
దంచితగతిఁ బొండు మీకు దండము సుండీ.॥ 253 ॥

గీ. ఇట్టి పరమపదము నెట్టన మఱపించి
త్రిప్పిత్రిప్పి తెచ్చితెచ్చి చూపి
నన్ను మోసపుచ్చుచున్న యీయైహిక
సుఖమ నీకు మ్రొక్కు సుమ్ము పొమ్ము.॥ 254 ॥

క. ఘనదుఃఖమ నీచేతం
బనుపడఁ బరితాప మొంది పరమాత్మునిఁ గ
న్గొనగంటి ముక్తిమార్గం

బును జూచితిఁ గాన నీకు మ్రొక్కెదఁ జుమ్మీ.॥ 255 ॥

గీ. ఇతఁడు నన్ను విడువ నేకాకి నై యెట్లు
సంచరింతు ననుచు సంశయింప
కిచ్చ వచ్చునెడకు నేఁగి వర్తింపు నా
తల్లి తృష్ణ నీకు దండ మవ్వ.॥ 256 ॥

వ. అని యి ట్లంతఃకరణగుణంబులను వీడ్కొలిపి ప్రశాంతుం డై యల్ల
నల్లన ప్రణవోచ్చారణంబు సేయుచు సంకల్పవికల్పంబులు త్రైలో
క్యసంభవంబులు సూక్ష్మస్థూలతరంబులు నగుబాహ్యాభ్యంతరభావం
బులం బరిత్యజించి యమ్మునివరుండు.॥ 257 ॥

సీ. అంతటఁ బ్రాణాంత మగుదీర్ఘనిశ్వాస
తంతువుతోఁ గూడి తగుహృషీక
తన్మాత్రముల నెల్లఁ దరలిచి, యట మీఁదఁ
దామసపటలంబు నామ మణఁచి,
తగిలి ప్రాజ్ఞుని కావ లగుచు నందంబున
నొదవు తేజము దాఁటి యదియుఁ ద్రుంచి,
తమము తేజము లేక తగుశూన్యమై తోఁప,
నందును దగులక యల్ప మైన
గీ. మనము చేతన మన మనుతృణముఁ దునిమి,
యప్పు డటఁ బుట్టుశిశువు బోధాంకురంబు
మాడ్కి నిర్మల మైనచిన్మయపదంబు
గని నిమేషచతుర్థభాగమునఁ బొందె.॥ 258 ॥

మ. అనిలుం డచ్చలనంబుఁ బాయుగతిఁ జైత్యం బెల్ల వర్జించి, చ
య్యన సత్తైకవినిశ్చితంబు నగుపశ్యంతీపదం బొంది, య
ల్లన మేరుస్థిత మై సుషుప్తిపద మాలంబించి, సుస్థైర్యుఁ డై
మునినాథాగ్రణి యంత తుర్యపదముం బొందెన్, సదానందుఁ డై.॥ 259 ॥

వ. ఇవ్విధంబున నిరానందుండును, సానందుండును, స్వచ్ఛుండును, నచిన్మ
యుండును, చిన్మయుండును, నై నేతి నేతి వాక్యంబుల నుపనిషత్తు
లుపన్యసించు నవాఙ్మానసగోచరం బైనపరతత్త్వంబు తానై వెలింగె.
నది యెట్టి దనిన.॥ 260 ॥

సీ. శూన్యవాదులు కడు శూన్యతత్త్వం బన,
బ్రహ్మవేత్తలు పరబ్రహ్మ మనఁగ,
విజ్ఞానవంతులు విజ్ఞాన మది యనఁ,
బొరి సాంఖ్యయోగులు పురుషుఁ డనఁగ,
నెసఁగుయోగీశవరు లీశుఁ డీశ్వరుం డన,
శివమతాచార్యులు శివుఁ డనంగఁ,
కాలతత్త్వజ్ఞులు కాలరూపం బన,
నాత్మార్థవిదులు చిదాత్మ యనఁగ,
గీ. దాదృశాత్ములు తాదాత్మ్యతత్త్వ మనఁగ,
మాధ్యమికు లెల్ల నిది యాదిమధ్య మనఁగ,
రమణ సమచిత్తు లెల్ల సర్వంబ నాఁగ,
నఖిలసిద్ధాంతసమ్మత మగుచు మఱియు.॥ 261 ॥

వ. సర్వహృదయానురాగంబును, సర్వతత్త్వంబును, సర్వంబును, నై
నిర్వాతదీపంబునుంబోలె మానసంబు లేక, వెలుంగుల కెల్ల మొదలి

వెలుంగె, యాత్మానుభవైకమానంబు, నేకత్వంబును, ననేకత్వంబు
ను, సాంజనంబును, నిరంజనంబును, సమంబును, నజంబును, నాద్యం
బును, సకళంబును నిష్కళంబును, నగునిరాలంబసంవిత్స్వరూపం
బు దాన యై వెలింగె. నంత.|| 262 ||

క. అప్పరమసంయమీంద్రుఁడు
ముప్పదివేలేండ్లు యోగమును గని చని తా
నొప్పాఱు చిత్తలయమునఁ
దప్పక తద్బ్రహ్మపదము తా నై వెలిఁగెన్.|| 263 ||

వ. అని వసిష్ఠమునీంద్రుండు.|| 264 ||

గీ. వీతహవ్యమహిమ విను ధన్యమతులకు
నఘము లణఁగు శుభము లగ్గలించుఁ,
జిత్తశాంతి వొడము, చిన్మయానందసౌ
ఖ్యంబు చెందు, నెపుడుఁ గమలనయన.|| 265 ||

వ. అని యిట్లు వీతహవ్యోపాఖ్యానంబు సవిస్తరంబుగా నెఱింగించి,
యింకఁ జిత్తోపశమనప్రాప్తి పరిస్ఫుటం బగుటకు నాకాశగత్యభావో
పాఖ్యానంబు చెప్పెదు నాకర్ణింపు మనిన విని రఘుపుంగవుండు
మునిశార్దూలున కి ట్లనియె.|| 266 ||

క. మునివర జీవన్ముక్తులు
ననఘులు నాత్మార్థవిదులు నగువారలకున్,
విను మంబరగత్యాదుల
ఘనసిద్ధులమహిమ లేల కాన్పింపవొకో.|| 267 ||

సీ. అనిన వసిష్ఠుఁ డి ట్లను నభోగమనాది
కములైన సిద్ధులు గావు ముక్తి
ద్రవ్యమంత్రక్రియాతత్కాలశక్తుల
నవిముక్తుఁడును బొందు నట్టిసిద్ధు,
లాత్మజ్ఞునకు నవి యప్రయోజకము, ల
య్యాత్మజ్ఞుఁ డెపుడును నాత్మవిదుఁడు,
ఆతండు తనయాత్మయంద సుఖించుచు
నుండుఁ గాని యవిద్య నొందఁ డెందు,
గీ. నార్యు లివి యెల్ల మాయామయంబు లండ్రు,
ఈజగద్భావములయందు నెల్ల నాడు
విగతమాయాప్రపంచులు విగతమతులు
ముక్తులును నైనపుణ్యులు మునుఁగ రెందు.|| 268 ||

వ. ఆత్మజ్ఞానవిదుం డయ్యు నెవ్వఁడే నిట్టి సిద్ధిజాలంబు బొందఁ గోరు
నతండు తత్సాధనంబు లైన ద్రవ్యంబుల నయ్యైసిద్ధులం బొందు. ద్రవ్య
మంత్రక్రియాకాలశక్తులు సిద్ధిప్రదం బగు, నైనను బరమపదప్రా
ప్తికి నంతరాయంబులు గాని యుపాయంబులు గావు. అట్లు గావున.|| 269 ||

గీ. సమత నిచ్చాసమూహంబు శాంతిఁ జేసి
యాత్మలాభంబు నొందినయట్టి యోగి
కకట తుచ్ఛపుసిద్ధులయందు నేల
తిరుగఁబడుచుండు, చిత్తంబు తెలివి విడిచి?|| 270 ||

క. అనిన విని రాముఁ డిట్లను
మునివల్లభ పెద్దకాలములు యోగీంద్రుల్,
తనువులు నిల్పి చరింపుదు
రనిశము నత్తెఱఁగుఁ దెలియ నానతి యీవే.|| 271 ||

వ. అనినఁ బరమసంయమి యి ట్లనియె.|| 272 ||

క. విను మనిలస్పందనమునఁ
దనువును జలనంబు నొందుఁ, దద్గతి శాంతం
బును బొందఁ జలనరహితతఁ,
దనువును సుస్థిరత నొందుఁ, దపనకులేశా.|| 273 ||

వ. అట్లు గాన వాయుధారణానియతు లైనపరమయోగీంద్రులు నిత్యు లగుదురు. ఎట్టిదేహంబున మనఃపవనంబులు బాహ్యాభ్యంతరచలనంబు లుడిగి యుండు నద్దేహంబు ధాతుక్షీణత లేక చిరకాలం బుండు. ననిన విని రామచంద్రుం డి ట్లనియె.|| 274 ||

క. అనఘ వివేకాభ్యుదయం
బునఁ జిత్తము లయముఁ బొందుపుణ్యాత్ములకున్
ఘనమైత్ర్యాదిగుణావళి
యెనయఁగ నె ట్లుద్భవించు నెఱిఁగింపు తగన్.|| 275 ||

సీ. అనిన నమ్మునిపతి యనుఁ జిత్తనాశం బ
రూపంబు మఱియు సరూప మనఁగ
రెండువిధంబు లై యుండు, జీవన్ముక్తి
యదీయ సరూప మౌ, నటు వి దేహ
ముక్తి యరూపకంబును నగు, సుఖదుఃఖ
ములచేత బద్ధ మై కలఁగుమనసు
సంసారనామవృక్షమునకుఁ బ్రోది యౌ,
నిది చిత్తవిభ్రాంతి యెఱిఁగికొనుము.
గీ. దీని సంక్షయ మెఱిఁగింతుఁ దెలియ వినుము,
కొండ గాడ్పునఁ గదలక యుండినట్టి
భంగి సుఖదుఃఖములచేత భంగపడక
యుండునది చిత్తలయ మండ్రు యోగివరులు.|| 276 ||

క. జ్ఞానస్వరూప మగు న
మ్మానసమె యమాససంబు! మది మఱవక తా
ధ్యానంబు నిశ్చయించిన
మానస మది సాత్త్వికంబు మనుకులతిలకా.|| 277 ||

గీ. పరఁగు రాజస తామస భావనాశ
మగుడుఁ జిత్తంబు సన్న మై నిగిడి, సత్త్వ
గుణము చిక్కంగ మైత్ర్యాదిగుణము లొదవు
నని యెఱుంగుము మనమున నంబుజాక్ష.|| 278 ||

క. ఇదియ సరూపమనోలయ
మిది జీవన్ముక్తునందు నెసఁగు, సరూపా
స్పదహృదయనాశనం బది
విదేహముక్తునకు నమరు, విమలచరిత్రా.|| 279 ||

వ. ఇట్లు రజస్తమోగుణంబుల నిరసనంబున విశ్లేషించినయదియ సకల
సద్గుణసారంబును సాత్త్వికవిశేషంబు నగు జీవన్ముక్తి విదేహముక్తి
యందుఁ దన్మనంబు లీనం బగు. నట్లు గావున.॥ 280 ॥

క. అనిలస్పందనవాసన
లనిశము ప్రేరేప నింద్రియజ్ఞానము గొ
బ్బున నబ్బకుండె నేనియు,
ననఘా తద్బ్రహ్మ మీవ యగుదువు సుమ్మీ.॥ 281 ॥

వ. వేద్యవేదనోల్బణత్త్వంబు చిత్తంబు. అదియ యనర్థమూలం బగు.
దన్నిరసనంబునన గాదె మహాయోగీంద్రులు ప్రాణసంరోధనంబు
సేయుచుండు. రది యెట్లంటేని.॥ 282 ॥

క. మానుగఁ బ్రాణాయామ
ధ్యానముననుఁ యుక్తికల్పితపుయోగములన్,
బూనఁగ ననిలనిరోధం
బై నిలువఁగఁ జిత్తశాంతి యగు రఘురామా.॥ 283 ॥

సీ. వినుము వృత్తిజ్ఞానవిభవప్రభూత మై
యనుభూతి వాసనలను జయించు
పరమచిత్తోత్పత్తిపద మెఱిఁగించెదఁ;
గడిఁదివాసనలచే విడువఁబడిన
పూర్వాపరవిచారముల జనించుపదార్థ
రక్తి వాసన యండ్రు, రాజవృషభ,
యది యతివ్యగ్ర మై యాత్మలో నూనంగ
నఖిలసద్వృత్తులు నడఁగి పోవు,
గీ. నట్టివాసన దగిలినయట్టి పురుషుఁ
డేది గనుగొన్నఁ దన కది యెల్ల మంచి
దనుచు మోహించు; వాసనాభ్యాసవృత్తి
జననమరణాదికారణ మనఁగఁ బరఁగు.॥ 284 ॥

క. ఇమ్ముల హేయోపాదే
య మ్మగుజాగరవిలాస మణుమాత్రము చి
త్తమ్మునఁ దోఁపక యున్నపు
డమ్మానస మింకఁ బుట్ట దని యెఱుఁగు మదిన్.॥ 285 ॥

వ. వాసనారాహిత్యం బగునంతన పరమశమప్రదంబై మనోలయం బగు.
నది యె ట్లనిన.॥ 286 ॥

మ. అనిలస్పందనవాసనల్ పొడమ న ట్లన్యోన్య మేతద్ద్వయం
బును బీజాంకురముల్ మనంబునకు నై పొల్పొందు; నీమూఁటికిన్
విను బీజంబు ప్రపంచ; మట్లగుట సంవేద్యంబు వర్జింపు; మం
తన నిర్మూలితవృక్షమట్ల యడఁగున్ దత్సర్వమున్ రాఘవా.॥ 287 ॥

గీ. వినుము సంవేద్యమునకు సంవిత్తు బీజ,
మివియు నొండొంటి నెడబాసి యెందు లేవు,
నూనెతోఁ బాసి నువ్వులు లేనియట్ల
యని యెఱుంగుము, మనమున నినకులేశ.॥ 288 ॥

క. వారని విషయజ్ఞాన మ

పారభవోదారదుఃఖపరకారణ మౌ;
గోరిక గూరని విషయ
స్ఫారజ్ఞానంబు సౌఖ్యపదహేతు వగున్.॥ 289 ॥

ఆకాశగత్యభావోపాఖ్యానము

వ. అనిన విని రామచంద్రుం డయ్యా, జాడ్యరహితుండును, నిర్విషయ
జ్ఞానియు, నగు నతం డెట్టివాఁ డతనికి తజ్జడభావం బెట్లు నిర్వర్తించుఁ
జెప్పవే యని యడిగిన, నప్పరమసంయమి యి ట్లనియె.॥ 290 ॥

క. సర్వావస్థలయందును
నిర్వాణమనస్కుఁ డైననిత్యుఁడు జడుఁడున్
నిర్విషయజ్ఞానియు నగు
నుర్వీశ్వర, కార్యకోటియుతుఁ డై యున్నన్.॥ 291 ॥

ఉ. వాలినసర్వధర్మముల వాసన లన్నియుఁ గ్రాఁగి పోవఁగా,
బాలునిభంగి మూకు క్రియఁ బాటిలి చిత్సుఖపారవశ్యుఁ డై
క్రాలుట యెప్పు డప్పు డవికారత నాతత మై యజాడ్య మై
యోలిన రాకపోక లవి యుండని తత్పద మొందు రాఘవా.॥ 292 ॥

క. ఎసఁగిన సంవి త్తికి బ్ర
హ్మసదృశ సమభిజ్ఞ యెద్ది యది యుదయించున్,
వసుధేశ్వర, విను తేజో
విసరమునఁ బ్రకాశమహిమ వెలుఁ గొందుగతిన్.॥ 293 ॥

సీ. విను మనీషాంతరవిషయ మై సన్మాత్ర
మై యనాదరణ మై యధికరూప
మై యేకరూప మైనదియ సత్తాస్థితి
యగు; నట్లు కల్పితావిగళితంబు
నాద్యంబు మఱియు ననాద్యంబు; సామాన్య
సద్భావమునకు బీజంబు లేదు;
గాన సంవిత్తియు గలుగంగ నందులఁ
బొందిన మఱి రాక పోక లేదు,
గీ. సకలహేత్వర్థమునకును సార మిదియ,
హేతు వెన్నఁడు దానికి నెన్న లేదు;
సారముల కెల్ల మొద లగుసార మిదియ,
యింతకంటెను మఱి సార మెందు లేదు.॥ 294 ॥

వ. అట్లు గావునఁ బురుషప్రయత్నంపుబలిమిని సకలవాసనాపరిక్షయం
బు సేసి తత్త్వజ్ఞుండ వై యక్షయాత్మకం బగునట్టిపదం బొక్కనిమే
షమాత్రంబునం బొందునదియ యుత్తమంబు.॥ 295 ॥

మ. తతచిత్తక్షయ వాసనాహరణ తత్త్వజ్ఞానముల్ నాఁగ నీ
త్రితయంబున్ గడుదుష్కరంబు లగుట ధీయుక్తి మైఁ బౌరుష
స్థితిభోగేచ్ఛ దొరంగి యత్నమునఁ బ్రీతిన్ వీని సేవించి సం
తతసౌఖ్యోదయ మైనచిన్మయమహాతత్త్వంబునం బొందుమా.॥ 296 ॥

క. ఈ మూఁడు నభ్యసింపని
యా మూఢుఁడు జన్మశతసహస్రంబులకున్,
భూమీశ్వర, యచ్యుతపర

మామృతపద మెవ్విధమున నందఁడు సుమ్మీ.॥ 297 ॥

క. క్రమకాలంబున నీ త్రిత
యము నబ్బిన ముక్తిఫలద మగు; నొక టొకటే
సమకొన సంకల్పితమం
త్రములుగ నత్యుచ్చసిద్ధిదము లగుఁ దలఁపన్.॥ 298 ॥

గీ. అనఘ యీమూఁడు గూడ నభ్యస్త మైనఁ
గలుషతర మగుమానసగ్రంథు లెల్ల
దొడవు దెగ దాన నూలును దునియునట్లు
తివిరి నిశ్శంక నన్నియుఁ ద్రెస్సిపోవు.॥ 299 ॥

క. చన భావనావిరతి సం
గనివర్తనములను దనదుకాయ మసత్యం
బని తెలిసిన, వాసనలను
మునుకొని యది యణఁప జిత్తమును నణఁగుఁ జుమీ.॥ 300 ॥

సీ. సకలార్థవితతకి సంగంబు హేతువు,
సంగంబు నిలయంబు సంసృతికిని,
సంగంబు మూల మాశాలతావలికిని,
సంగంబె యాపద్దశలకు నెలవు,
సంగవర్జనమె మోక్షము, సంగవిరతిని
జన్మనాశం బగు జనవరేణ్య,
కలిమిలేములు రెండు కడు దుఃఖ మొనరించు
మలినవాసన సంగమం బెసంగ,
గీ. నింక సన్మునిరక్తుల కిట్లు వితత
జన్మభేదము హర్షవిషాదగతియు
సడల వర్తిల్లు శుద్ధవాసన యెసంగ,
ననుచుఁ గొనియాడుదురు ముని లనఘచరిత.॥ 301 ॥

వ. ఆ జీవన్ముక్తులు, మూర్ఖచిత్తులు దీనమతులు నగుదురేని పునర్జన్మ
మొందుదురు అట్లు గావున.॥ 302 ॥

చ. ముని సుఖదుఃఖజాలమున మోదము భేదము లేక, యాశకుం
జన వొకయింత యాక, ఘనసంపద లాపద లొందినట్టిచో
ట్లను సమబుద్ధి నొంది, యొకటన్ దగు లొందక, ప్రాప్తవస్తువుల్
గొని సుఖయించె దేని ధృతి గూడి యసంగుఁడ వౌదు రాఘవా.॥ 303 ॥

వ. అని ఆకాశగత్యభావోపాఖ్యానం బెఱింగించి వసిష్ఠుండు.॥ 304 ॥
క. ఉపశమనప్రకరణమున
నపరిమితం బైనచిత్త మణఁగువిధము నా
త్మపరిస్ఫుటవిజ్ఞానము
నుపదేశించితి నెఱుంగు ముత్తమచరితా.॥ 305 ॥

వ. అని యి ట్లుపశమనప్రకరణంబు వసిష్ఠుండు రామచంద్రున కెఱింగిం
చుటయు సవిస్తరముగా విని భరద్వాజుండు సంతుష్టాంతరంగుం డై
యటమీఁద నేమి సెప్పె నానతి మ్మని యడిగిన.॥ 306 ॥

మత్తకోకిల. వేదవేద్యపదాంబుజద్వయ, విశ్వరక్షణదక్షకా,
యాదిశత్రునిరస్తనిత్యదయారసామృతనేత్ర, ప్ర

హ్లాదనారదపుండరీకశుకాదిభాగవతోత్తమా
హ్లాదకారణ, దివ్యనామ, భవాబ్ధిశోషణబాడబా.॥ 307 ॥

క. సంసారభయనివారణ,
కంసాసురమల్లముఖ్యఘనదానవవి
ధ్వంసభుజసార, దివిజో
త్తంసమణిశ్రీపరీతతతపదకమలా.॥ 308 ॥

మాలిని. కమలభవవధూటీ కాశీకర్పూరవాటీ
హిమకరహిమశైలాహీంద్రసత్కీర్తిలోలా
దమితవిమలవీరా దైత్యవక్షోవిదారా
విమలకమలనేత్రా వీరలక్ష్మీకళత్రా.॥ 309 ॥

గద్య. ఇది శ్రీనృసింహవరప్రసాదలబ్ధకవితావిలాస భారద్వాజసగోత్ర
పవిత్రాయ్యలామాత్యపుత్ర, సరసగుణధుర్య సింగనార్య
ప్రణీతం బైనవాసిష్ఠరామాయణంబునందు
ఉపశమనప్రకరణం బన్నది
చతుర్థాశ్వాసము

వాసిష్ఠరామాయణము

పంచమాశ్వాసము

క. శృంగారాకారశ్రీ
సంగతదివ్యాంతరంగ సరసిజనిలయా
లింగితవక్ష యహోబల
శృంగస్థలనటనరంహ శ్రీనరసింహా.॥ 1 ॥

నిర్వాణప్రకరణము

వ. దేవా పరమతత్త్వార్థవివేకి యగు వాల్మీకి భరద్వాజున కి ట్లనియె. న ట్లు
పశమునప్రకరణం బెఱింగించి వసిష్ఠుండు రామచంద్రుం గనుంగొని
యీయర్థంబునకు ఫలంబు నిర్వాణంబ యని సెప్పంబడు. నందు
భుసుండ, దేవపూజ, బిల్వ, శిలాఖ్య, అర్జున, శతరుద్ర, బేతాళ
భగీరథ, శిఖిధ్వజ, కిరాత, చింతామణి, గజ, చూడాల, కచ, మిథ్యా
పురుష, భృంగి ఇక్ష్వాకు, వ్యాధ,యోగభూమికోపాఖ్యానంబులన
జీవన్ముక్తివర్ణితంబు లగునితిహాసంబు లేకోనవింశతి యుండు. నందు
ప్రణవధ్యానంబునం జిత్తవిశ్రాంతి గలుగుట భుసుండోపాఖ్యానంబు
నం జప్పంబడు, నవ్విధం బాకర్ణింపుము.॥ 2 ॥

గీ. దేహములయందు నహమిక, దృశ్యసమితి
యాత్మ యనుటయు, వస్తువులందు మమత,
యలమి యెందాఁక వర్తించు నంతదాఁకఁ
బాయ దెప్పుడు చిత్తవిభ్రమము వత్స.॥ 3 ॥

క. విను మంతర్ముఖుఁ డై జగ
మను తృణముఁ జిరగ్నియందు నాహుతిగాఁ దా
నొనరించిన మునివరునకు,
మొనయదు విభ్రాంతి చిత్తమున నెన్నఁటికిన్.॥ 4 ॥

వ. అనిన నిని రఘువరుండు మునివరున కి ట్లనియె.॥ 5 ॥

క. నీ విచ్చినబోధంబున
జీవన్ముక్తుండ నైతిఁ, జిరవాసనతో
నీవిధము వాయుధారణ
నేవిధమునఁ బొందవచ్చు నెఱిగింపు తగన్.॥ 6 ॥

వ. అనిన వసిష్ఠుం డి ట్లనియె.॥ 7 ॥

క. ఘోరభవోత్తారణకును
నారూఢధ్యానయోగ మగునది యంత
ర్మారుతధారణ మన, నా
త్మారామజ్ఞానసౌఖ్య మన, ద్వివిధ మగున్.॥ 8 ॥

క. ఈరెంటియందు మారుత

ధారణ మది యోగ మంత్రు, తఱచుగ నివి సా
ధారణములు గా వని యధి
కారివిశేషమును శివుఁడు గావించెఁ జుమీ.॥ 9 ॥

వ. అట్లు గావున, నీకుఁ బరమజ్ఞానం బెఱింగించితి నింకఁ బ్రాణధారణా
యోగంబు తెఱం గెఱింగించెద. నాకర్ణింపుము.॥ 10 ॥

సీ. భూనాథ విను రత్నసానుశృంగంబునఁ
బద్మరాగపురుచిఁ బరఁగుకల్ప
తరు వొప్పు. నామ్రాని దక్షిణస్కంధ కో
టరమున గనకవల్లరులయింట
నుండు భుసుండాఖ్యుఁ డొకవాయసశ్రేష్ఠుఁ
డాతండు చిరజీవి యఖిలములను
వీతరాగుఁడు, కాలవేది, శ్రీమంతుఁడు
శాంతుఁడు, నిత్యవిశ్రాంతబుద్ధి,
గీ. యతనిఁ గనుఁగొను వేడుక నచటి కరిగి
చూచునెడ నమ్మహీజంబుఁ జుట్టియున్న
పసిడితీఁగెలకొనలపుష్పములయందు
గలసి క్రీడించు బహువిహంగముల గంటి.॥ 11 ॥

వ. మఱియును.॥ 12 ॥

క. శశికలసదృశబిసలత
లశనములుగ సామగాయనాభ్యాసకళా
వశుల పితామహవాహన
శిశులను హంసములఁ గంటి చెలఁగుచు నంతన్.॥ 13 ॥

ఉ. వాయసవృద్ధవర్గ మిరువంకల డగ్గఱి తన్నుఁ గొల్వఁగా
నాయతపక్షయుగ్మమును నంజననీరదనీలవిస్ఫుర
త్కాయము దీర్ఘతుండమును గల్గి సుఖస్థితి నున్నవాని దీ
ర్ఘాయురుపేతు నిత్యవిజితాంతకశుండు భుసుండుఁ గాంచితిన్.॥ 14 ॥

భుసుండోపాఖ్యానము

క. కని డాయఁబోవఁ బ్రీతి
న్గనుఁగొని సత్కారవిధు లొనర్చి సుఖాసీ
నునిఁ జేసి పరమసమ్మద
మున బొందెడువాయసోత్తమున కి ట్లంటిన్.॥ 15 ॥

శా. ఏ కాలంబునఁ బుట్టి తీవు? మఱి నీ కీ బ్రహ్మవిజ్ఞాన మి
ట్లేకృత్యంబున సంభవించె? నది మున్నెం తయ్యె నీ కాయు? వీ
వేకార్యంబు లెఱింగి? తీగృహము నీ కెవ్వాఁడు మ న్నిచ్చె? నో
కాకాధీశ్వర, నాకు జెప్పుము మదిన్ గౌతూహలం బయ్యెడిన్.॥ 16 ॥

సీ. అనిన భుసుండుఁ డి ట్లను. మహాభాగ నా
తెఱఁ గెల్లఁ జెప్పెదఁ దెలియ వినుము,
సప్తమాతృకలు నుత్సవవేళఁ గజకంతుఁ
గొలుచువేడుక వెండికొండ కరుగ,
నందు బ్రాహ్మికి వాహ మగుహంసికకు నలం
బుసవాహ మగుకాకపుంగవునకు

బుట్టితిఁ; బుట్టినప్పుడు బ్రాహ్మి నా కిట్టి
విజ్ఞానసంపద వేడ్క నిచ్చె,
గీ. వెండి నాతండ్రి యిందు న న్నుండఁ బనిచె;
నతనిపంపున నిం దుండ నగణితంబు
లైనకల్పాంతములును మన్వంతరములు
జనియె, నే నెన్ని చెప్పుదు మునివరేణ్య.॥ 17 ॥

వ. అనిన నే నిట్లంటిఁ. గల్పాంతంబులం దెట్టి యోగీంద్రులు నిత్తెఱంగున నున్నవారు లేరు. నీ వెత్తెఱంగున నుంటి? వనిన; నతండు మునీంద్రా, యీశ్వరశాసనం బలంఘనీయంబు, గావునఁ గల్పాంతంబుల యందు పృథివ్యాదిభూతంబులంద యణఁగి వర్తించుచు నెక్కాలంబు సుఖించుచుండుదు ననిన; నతని కి ట్లంటి.॥ 18 ॥

క. నీవును జ్ఞానవిదుండవు,
గావున మును సన్నబ్రహ్మకల్పంబులయం
దే వేవి చూచి తేర్పడ,
నావిధ మెఱిగింపు మనిన నతఁ డి ట్లనియెన్.॥ 19 ॥

మ. అనఘా, యే మని చెప్ప! ధాత్రి జనశూన్యం బయ్యెఁ బెక్కేఁడు; లంత నగ క్ష్మాజ లతా తృణాది యడరన్ దా భస్మ మై తోఁచె; నయ్యినచంద్రాదులపుట్టువుల్, సురవరోపేంద్రస్థితుల్, క్రోడ మై కనకాక్షున్ హరి ద్రుంచుటల్, శిశువులై కాన్పింతు రింకేటికిన్.॥ 20 ॥

క. ము న్నేడుగురు వసిష్ఠులఁ
గన్నారఁగఁ జూచినాడ కమలజతనయా,
యెన్నఁగ నష్టమ తను వగు
ని న్నిచటం జూడఁ గంటి నిండిన ప్రేమన్.॥ 21 ॥

క. ఒకమా టాకాశంబున,
నొకపటి యుదకమున, నగ్ని నొకయెడ, గిరియం
దొకవేళఁ, జుట్టుచుండుదు
నకలంకవిభావనంబు లద్భుతలీలన్.॥ 22 ॥

వ. మఱియును.॥ 23 ॥

సీ. కలియుగంబులు నూఱు గనుగొంటి, హరి బుద్ధ
జనంబులును నూరు చనియె మున్ను,
త్రిపురదాహంబులు దీఱె ముప్పదిమార్లు,
దక్షమఖంబులు లక్ష యణఁగె,
సాంగంబు లగు వేదసంఖ్యలు పె క్కేఁగె,
నెన్నంగరాని యనేకపాఠ
ముల నొప్పెడు పురాణములు పెక్కు వర్తించె,
న ట్లితిహాసరామాయణములు
గీ. చనియెఁ బెక్కులు, మోక్షశాస్త్రములగ్రంథ
లక్ష లుదయించె, వాల్మీకిదక్షనిరత
శిక్షలును వ్యాసుఁ డనుమునిచేతఁ బరుల
చేత భారతములుఁ బెక్కు సేయఁ బడియె.॥ 24 ॥

క. భువి రామాయణకథలును
భవిష్యదుద్భవముతోడఁ బండ్రెం డగుచు

న్నవి, కృష్ణావతరణములు
నవి పదియా ఱయ్యె, వచ్చు నవతారముతోన్.॥ 25 ॥

వ. అట్లు గావున జగద్భ్రాంతి యిట్టిది. దీని కవధి సెప్పరాదు. నీవడిగిన
యర్థం బెఱింగించితి. నింక నేమి యభీష్టం బడుగు మనిన నతనితో

బ్రాణు లపమృత్యురహితు లై చిరంజీవు లెట్లగుదు రెఱింగింపవే.
యనిన నవ్వాయసవిభుం డి ట్లనియె.॥ 26 ॥

క. దోసము లనుమౌక్తికములు
వాసన లనుతంతువుల నవారణఁ గ్రువ్వన్,
రోసినచిత్తమువానికి
నోసరిలున్ మృత్యు వెందు నుత్తమపురుషా.॥ 27 ॥

క. విను నిర్మలమును బావన
మును నేకముఁ బరమసౌఖ్యమును నైనపదం
బున నెవ్వనిమది దగులునొ,
యనఘా, యాతనికి మృత్యు వతిదూర మగున్.॥ 28 ॥

గీ. ప్రకటసంసారరోగకారణము లగుచు
నడరు కామాదిశత్రుల నడఁచునట్టి
యాత్మరతులును బ్రాణచింతాభియుతులు
నగుమహాత్ముల దెస మృత్యు వరుగ దెపుడు.॥ 29 ॥

వ. ఈ రెంటియందును సర్వదుఃఖక్షయకారిణియు, సకలభాగ్యదాయిని
యుఁ, జిరాయుఃకారణంబును, నగు ప్రాణచింతన మతిసుఖప్రద యై
వర్తిల్లు, దాని విధం బెఱింగించెద నాకర్ణింపుము.॥ 30 ॥

సీ. పరఁగ హృద్గత మైన ప్రాణానిలము వెలి
ద్వాదశాంగుళమాత్ర వచ్చి యణఁగు
నది రేచకం బగు; నదియ నిశ్చలత
బహిఃకుంభకం బగు; నదియ మఱలి
హృదయంబు సొచ్చి పెం పెసగఁ బూరక మగుఁ;
గదల కాంతరకుంభకత్వ మొందుఁ;
దప్పక యిబ్భంగిఁ దాన వర్తిలువాయు
చింతనం బది ప్రాణచింత యండ్రు,
గీ. ఇదియు దుఃఖౌఘనిరసని, యిందు నిలిచి
యెవ్వ రుండుదు; రట్టివా రెల్లనాఁడు,
శుద్ధబుద్ధస్వరూపులు సుఖులు ఛిన్న
మతులు నై యెందుఁ దగులక మనుదు రనఘ.॥ 31 ॥

క. విను బహిరంతర్ముఖముల
మునివర ప్రాణము నపానమును వర్తిల రెం
టిని గూర్చి నడుమఁ జిత్తముఁ
గొనకొని వర్తింప నదియ కుంభక మయ్యెన్.॥ 32 ॥

క. మానుగఁ బ్రాణము వొదువ క
పానం బడఁగంగ నేది ప్రబలుం డమల
జ్ఞానస్వరూపతత్త్వము

నానందముతో భజింతు ననవరతంబున్.|| 33 ||

ఉ. ప్రాణ మణంగి యుండఁగ, నపానము నుద్భవ మొందకుండఁ, ద
త్ప్రాణవియత్పదంబున నకంపితమై కలనాకలంక ని
ర్వాణము నిష్కళంకముఁ బరంబుఁ జిరానుభవోత్తమంబు గీ
ర్వాణనుతంబు యోగిసుకరంబును నైనపదంబు నొందెదన్.|| 34 ||

గీ. అట్టి ప్రాణసమాధిని నట్టివిమల
సంవిదానంద మైనవిశ్రాంతి గలిగి,
తలఁప భూతభవిష్యదర్థముల నెపుడు;
వర్తమానంబు చూతు నకర్త నగుచు.|| 35 ||

క. ఆపదలను ధీరుఁడ నై
శ్రీపరిణతి సముఁడ నగుచుఁ జిత్తంబున న
వ్యాపితభావాభావుఁడ
నై పెంపునను జిరజీవి నై యున్నాఁడన్.|| 36 ||

వ. అనిన నతనిం గనుంగొని 'మహాభాగా, నీచరిత్రం బింతయొప్పునే! యతి
విచిత్రం. బట్లు గావున సకలభువనభూషణుండ వై యాత్మారామసుఖం
బు లనుభవింపు,' మని యవ్వాయసయోగి నామంత్రణంబు చేసి, చను
దెంచితి, నట్లు గావునఁ బ్రాణనిరోధంబునను జిరకాలజీవులు జీవన్ము
క్తులు నై సుఖియింతు రని యెఱింగించి వసిష్ఠుఁడు.|| 37 ||

క. భూనాథ యీ భుసుండా
ఖ్యానము వినఁ గాంచుపుణ్యకర్ముల కచల
జ్ఞానంబు సంభవించుఁ జి
దానందసుఖంబు లొందు నంబుజనయనా.|| 38 ||

వ. అని భుసుండోపాఖ్యానంబు సవిస్తరంబుగా నెఱింగించి, యిట్టి చిత్త
విశ్రాంతిరూపం బైననిర్వాణంబు దేవపూజ నైన సంభవించుఁగావున
తత్కథాక్రమం బెఱింగించెద నాకర్ణింపు. మని వసిష్ఠుండు రామ
చంద్రున కి ట్లనియె.|| 39 ||

చ. తిరముగ శయ్య నుండి పెరదేహముతోఁ గలలోన దిక్కులన్
దిరిగెడునట్లు గాని, యొకదేహమునం దిర మొంద దాత్మ; సం
సరణము నిట్ల దీర్ఘ మగుస్వప్నము, దీర్ఘమనోభ్రమంబు, దీ
ర్ఘరమితచిత్తరాజ్యమును, గా మదిలోనఁ దలంపు రాఘవా.|| 40 ||

వ. అదియునుం గాక.|| 41 ||

ఉ. చచ్చుట నిక్క మందఱకుఁ, జావునకై పరితాప మేటికిన్?
వచ్చుధనం బవశ్యమును వచ్చును, దాన మదింప నేటికిన్?
గ్రచ్చుర రాగరోషభుజగంబులు రెండు మనోబిలంబునం
జొచ్చి కలంపఁగా నెఱుక చొప్పడ కున్నది గాక, రాఘవా.|| 42 ||

క. చతురులు శాస్త్రప్రజ్ఞా
రతులును నై రాగరోషరక్తు లగుదు రే,
నతిభారవాహిగార్దభ
గతి సదృశులె కాన వారిఁ గాల్చనె తండ్రీ.|| 43 ||

గీ. అట్లు గావున భయదంబు నాత్మధైర్య

హానియు నమంగళంబును నైనయట్టి
క్షుత్పిపాసంబు నెడలించి స్రుక్క చెడని
చిన్మయానందసౌఖ్యంబుఁ జెందు మెపుడు.|| 44 ||

వ. అని బోధించి యమ్మహాముని తొల్లి శంకరుం డానతిచ్చిన దేవపూజా
మహిమ యెఱింగించెద నాకర్ణింపు. మని యి ట్లనియె.|| 45 ||

దేవపూజోపాఖ్యానము

సీ. భక్తి నే నొకనాఁడు భాగీరథీతటి
శివుని చిత్తమునఁ బూజించి, పిదపఁ
గను విచ్చి చూడ, శంకరుఁడు ప్రసన్నుఁ డై
ముంచటఁ బొడసూప, మ్రొక్కి నిలిచి
ప్రాంజలినై దేవ, పరమాత్మ, పరమేశ,
శర్వ, కళ్యాణంబు సర్వపాప
హరణంబు నగు దేవతార్చనవిధ మెట్టు
లానతిమ్మనుటయు హరుఁడు పలికె,
గీ. మునిగణాధీశ యాక్రియ వినుము దెలియ;
హరిహరులు గారు దేవత, లరయఁ జిత్ర
దేవరూపులు గా, రకృత్రిమ మసాధ్య
మైనసంవత్స్వరూపం బయాదివేల్పు.|| 46 ||

క. ఆకాశాదులపగిది న
నేకం బగువస్తువందు నేర్పడ నాద్యం
బై కృత్రిమరహితం బగు
శ్రీకరతత్సత్త్వ మదియ శివుఁ డనఁబరఁగున్.|| 47 ||

క. ఆ మహిమ యెఱుఁగ నేరని
పామరు లాకారపూజఁ బరఁగుదు రొకపె

ట్టామడ చననోపక యర
యామడ చని నిల్చినట్ల యాత్మవివేకా.|| 48 ||

క. పారావారవివర్జిత
మై రంజిలు చిత్ప్రకాశ మది దృఢ మగు; నా
కారాదులు లే వెల్లెడ;
నారయఁ గల్పాంతదశలు నంద యణంగున్.|| 49 ||

సీ. శాంతియ బోధంబు, సమతయ పుష్పముల్,
చిత్సౌఖ్యసత్త్వయే శివుఁడు, నిట్టి
యాత్మార్చనయె దేవతార్చన యగుఁ; గాని
యాకారపూజు లనర్చనంబు
లాత్మపూజయ యనాద్యంతంబు నద్వితీ
యము నఖండము నబాహ్యంబు నైన
యానంద మొసఁగు, బాహ్యము నాంతర మనంగఁ
దత్పూజ ద్వివిధ మై తనరు; నందు
గీ. బాహ్యపూజాప్రకారంబు పరఁగ వినుము,
సర్వభావాంతరస్థయు శమితకళయు
సదసదంతరసామాన్యసత్త్వవతియు

నైన సంవిత్తిసత్త దా నమరు నొకటి.॥ 50 ॥

వ. అమ్మహాసత్తాత్మత దేవుం డనిపించుకొనును. నతండు సర్వశక్తిమయుండు
గావున శక్తిమండలతాండవంబునఁ బ్రవృత్తినివృత్తులం బొందుచుండు.
నదియు విజ్ఞానశక్తియు క్రియాశక్తియు కర్తృత్వశక్తియు నుల్లాస
శక్తియు నిరోధశక్తియు నను ని ట్లనంతశక్తు లగుచుండు. నందు
నుల్లాసశక్తి సంసారవిజృంభణంబు సేయు. నిరోధశక్తి దాని నిశ్శే
షంబు సేయుచుండుఁ. గావున.॥ 51 ॥

క. జగదాధార మనంతము
నగణితరవినిభము భాసనాభాసకమున్
విగుణము సంవిన్మయమును
నగు సంతస్స్వప్రకాశ మది పూజ్యముగాన్.॥ 52 ॥

వ. అది యె ట్లంటేని.॥ 53 ॥

సీ. కడలేని తత్పరాకాశకంధరము వా
సాదికాకాశకోశాంఘ్రితలము,
నఖిలదిక్పూర్ణబాహామండలము శివ
మగణితస్ఫురిత నానాయుధంబు,
హృత్కోశకోణసంహితవిశ్రమితమహా
బ్రహ్మాండభాండపరంపరంబు,
నై చెలువొందిన యఖిలపూజ్యుఁడు సంవి
దాత్ముఁ డాతని కుపహారవిధులు
గీ. వలవ వవినాశనంబు శీతలము లమృత
మును నదీనంబు నాత్మీయమును ఘనంబు
నైన యక్లేశలభ్యవిజ్ఞాన నియతి
నమ్మహాత్ముఁడు పూజల నందుఁ దాన.॥ 54 ॥

క. విను ముట్టుఁ జూచుఁ జను మూ
ర్కొను బలుకును నిద్రపోవుఁ గుడుచు న్విడుచున్
ఘనచిన్మయాత్ముఁ డగునా
తని కొండొకపూజవలదు ధ్యానము దక్కన్.॥ 55 ॥

క. విను మిట్టి పూజలను మూఁ
డునిమేషములంత సేయుడును గోదానం
బునఁ గలఫల మగు; దిన మె
ల్లను జేసిన పరమధామలాభము నొందున్.॥ 56 ॥

వ. ఇవి పరమధర్మంబును పరమయోగంబును నగు; నిది బాహ్యపూజ
యనంబడు నింక నంతఃపూజ యెఱింగించెద; చిత్తగింపుము.॥ 57 ॥

మ. స్థితుఁడు న్నిర్గతుఁడున్ బ్రసుప్తుఁడును నాసీనుండుఁ దా భోగియున్
గతభోగుండును దూరసంస్థితుఁడు బ్రాంతస్థుండు సర్వంబు నై
వితతాకాశశివాత్మకం బయిన సంవిజ్ జ్ఞానలింగంబు నం
చితబోధాత్మసమాధి నిచ్చలును బూజింపం దగున్ సంయమీ.॥ 58 ॥

సీ. అట్టి చిన్మయరూప మగునాకుఁ బె క్కగు
చిత్తదృక్ఛక్తులు చెలఁగుసతులు,
విశ్వంబు నాకు నివేదన, మనము దౌ

వారికుం డగుఁ, బ్రతిహారి చిత్త
మతులఖండజ్ఞానవితతి భూషణములు,
ద్వారంబు లింద్రియదశక మరయ,
నబ్భంగి నీరూప మగునన్ను సమబుద్ధిఁ
దప్పక పూజింప నొప్పు; నిట్టి
గీ. పరమపూజకుఁ దివ్యసంపత్తివలదు;
కామదం బగు పూజయుఁ గలదు వినుము,
ప్రాప్త మగునట్టి భక్ష్యపానాదు లాత్మ
కర్చనము చేసి సుఖి యగు టదియ లెస్స.॥ 59 ॥

వ. ఇ ట్లాత్మపూజార్థంబు లగు భక్ష్యాదివస్తుసంపద్ద్రవ్యంబు లన్నియు
నేకం బగుశాంతరసంబుచేతను దిరస్కృతంబు లగు నట్లు గావున దేశ
కాలకలనాకలితంబు లగువస్తువులవలని సుఖదుఃఖవిభ్రమంబు లుడిపి
నిత్యజ్ఞానార్చితశరీరనాయకుండ వై సుఖం బుండు. మని యుపదే
శించి యమ్మహాదేవుండు మఱియు ని ట్లని యాన తిచ్చె.॥ 60 ॥

క. ఈవిధము పూజ నిచ్చలు
గావించెడు నతని కేను గలదైవములున్
సేవితుల మగుచుఁ దగ సం
భావింతు మతండు వొందుఁ బరమపదంబున్.॥ 61 ॥

గీ. లేని వయ్యును గలయట్లు గానిపించు
జగము లాభాసమాత్రమ యగు మునీంద్ర;
యెండమావులు నీళ్లని యెఱిఁగినట్లు
మూఢుఁ డేతత్త్వ మెఱుఁగక మునుఁగు నందు.॥ 62 ॥

చ. అలఘువివేక, జీవుఁ డని యాత్మునిఁ దెల్తురు గాక యెందున
జ్ఞులు. జడిమోద్భవుండు నలసుండు ననార్యుఁడు నైనమూఢు నే
కొలఁదుల శిక్ష సేసెదరు? క్రూరుని సౌమ్యునిఁ జేయఁ బోక, తాఁ
గలఁ బొడగన్నమర్త్యునకుఁ గన్నియ నిచ్చుట యౌఁ దలంపగాన్.॥ 63 ॥

వ. అని యనేకప్రకారంబుల నుపదేశించి యప్పరమేశ్వరుం డంతర్ధా
నంబు నొందె. నని రామచంద్రున కెఱింగించి వసిష్ఠుండు మఱియు
ని ట్లనియె.॥ 64 ॥

క. ఈ యర్చన యక్లేశం
బాయతవాసనలు దీన నణఁపుదు మెపుడున్
బాయక ప్రాప్తిక్రియ యగు
నా యాత్మార్చనము నింద యణఁచినభంగిన్.॥ 65 ॥

చ. అరయఁగఁ బ్రాప్తమైన క్రియలం దొక విఘ్నము గల్లెనేనియున్
మెరమెర పొందఁగా దదియు మిక్కిలి పూజయ, దాన దోషముల్
పొరయవు, గాన జీవు నెడఁబుట్టెడు గ్రాహ్యము గ్రాహకత్వమున్
సరి యగుయోగపూజ ధృతిఁ జల్పుము రాసుత యాత్మపూజయున్.॥ 66 ॥

వ. అని యిట్లు దేవపూజోపాఖ్యానం బెఱింగించి వసిష్ఠుండు రామచంద్రుం
గనుంగొని యింక నంతర్భావకంబు లగుసకలార్థంబులుం గలయది
యవ్యయం బగు చైతన్యంబ. యీయర్థంబు విదితం బగు బిల్వో
పాఖ్యానం బెఱింగించెద నాకర్ణింపు. మని యి ట్లనియె.॥ 67 ॥

బిల్వోపాఖ్యానము

గీ. ప్రాప్తములు వచ్చుచోటను బ్రథమవేళ
సుఖిత మగునట్లు, తర్వాత సుఖము లేక
యునికి యనుభూతసిద్ధంబు జనుల కెల్ల
దీని నెవ్వఁ డెఱుంగఁడు ధీరహృదయ.॥ 68 ॥

ఉ. కోరినవేళ వస్తు వొడఁగూడ సుఖం, బది మీఁదఁ గల్గ; దా
గౌరవ మెల్లఁ గోరికయ గావున, వాసనఁ బాయ నిస్పృహా
చారత సర్వకర్మములుఁ జల్పుము, పెక్కుకళంకువల్ మదిం
గూరిననైన; దీని మదిఁ గొందల మందక నిల్పు రాఘవా.॥ 69 ॥

వ. సర్వాత్మకంబు నేకంబు నగు బ్రహ్మంబు భువనభ్రమవిభ్రమంబుల ననే
కంబువోలె నుండు. నంతియగాని తక్కొండు లే దీయర్థంబు బిల్వఫ
లరూపంబునం జెప్పంబడు వినుము.॥ 70 ॥

సీ. విపులత్వమునను వేవేలయోజనము లై
యుగసహస్రములందు నిగిరిపోక
నమలంబు నధికంబు నతివిస్ఫుటంబు నై
యొక్కమారేడుబం డొప్పుచుండు,
నది ప్రాఁతయయ్యును నమృతాంశుశకలమా
ర్దవసుందరంబు నై తనరుచుండుఁ,
గల్పాంతవాతవేగంబునఁ గదలక
కోటియోజనముల కొలఁది వడిని
గీ. మూల మనఁగల్గి యీజగంబులకు నెల్లఁ
దాన యాధార మగుచుండు, దాని చుట్టు
మెఱసి బ్రహ్మాండములు విశ్రమించుచుండు,
రవికులక్షీరనిధిచంద్ర రామచంద్ర.॥ 71 ॥

వ. అనిన విని రామచంద్రుఁ డి ట్లనియె.॥ 72 ॥

క. మునిసార్వభౌమ, బిల్వం
బని యిప్పుడు మీరు సెప్పినది నామదికిన్,
మును చెప్పిన చిత్సత్తయ
యని తోచెడి దీనిఁ దెలియ నానతి యీవే.॥ 73 ॥

వ. అనిన నమ్ముని యఖిలంబును జిత్తోద్భవరూపంబు. అది యహంకారం
బున విస్తరిల్లుచుండు. ఖేదంబు చిత్తచాంచల్యంబె కాని, యన్యంబు
గా; దని బిల్వోపాఖ్యానం బెఱిఁగించి వసిష్ఠుం డధ్యాత్మనిర్వికల్పము,
నఖండైకరసము, నగు నీయర్థంబు విశదంబు సేయుటకు శిలోపాఖ్యా
నంబు సెప్పంబడు. నాకర్ణింపు మని రామచంద్రున కి ట్లనియె.॥ 74 ॥

శిలోపాఖ్యానము

క. మృదువును మెఱుఁగును విస్మయ
పదమును నిబిడము నరేంద్రపరిపూర్ణము నై
విదిత మగు నొక్కశిల యన
నది విని రఘురాముఁ డనియె నధికప్రజ్ఞన్.॥ 75 ॥

గీ. అనఘ మీరు చెప్పినది చిత్పదమ, యది

శిలయు ఘనము నేకకళయు నగుటఁ,
దా నరంధ్ర మయ్యు లోనుంచు జగముల
మిన్ను గాడ్పు నాఁచికొన్నయట్లు.|| 76 ||

క. నాకము భువియును భవనము
నాకాశముఁ బర్వతములు నబ్ధులు దిశలున్
దూఁకొని శిలలో నివి గన
నేకత మచ్ఛిద్రతయును నెందుఁ దలంపన్.|| 77 ||

వ. సకలలోకంబులు దనయంద యుండ యమ్మహాశిలయు నరంధ్రంబును,
నభేద్యంబును, శంఖచక్రగదాపద్మరేఖాంకితంబును, నై సుషుప్తిభా
వంబున నుండు పరబ్రహ్మం బని శిలోపాఖ్యానతాత్పర్యంబు సెప్పిన
విని వసిష్ఠుండు హర్షనిర్భరమానసుండును, పులకితశరీరుండును, బాష్ప
కణకలితకపోలుండును, గద్గదకంఠుండును, ముకుళితకరకమలుండును,
నై రామచంద్రుం గనుంగొని అహో మహాప్రాజ్ఞుండవు గదే! ఈ
రహస్యంబు సెప్పి. తీవ యప్పరమేశ్వరుండ. వని యగ్గించి యింక వివేకి
యగువానికి యుద్ధాదిక్రియలను జిత్తవిశ్రాంతిబోధకం బగునీయ
ర్థంబున కర్జునోపాఖ్యానంబు గల దాకర్ణింపు. మని యి ట్లనియె.|| 78 ||

అర్జునోపాఖ్యానము

గీ. సమతఁ గర్తృత్వ భోక్తృత్వ సాక్షి యగుచు
ననుగమించిన పుర్యష్టకాఖ్య మగుచు
నెఱయు సంవిత్తి యర్జునునిం బ్రబుద్ధుఁ
డైనకృష్ణుఁడు బోధించె నయ్య వినుము.|| 79 ||

మ. ఇటమీఁదన్ రవిసూనుఁ డైనయముఁ డి ట్లేప్రొద్దు నీప్రాణులం
బటురోషంబునఁ జంప వేసరి తపఃప్రాప్తుండుగా, భూమియు
త్కటభారం బుడుపం జనించెదరు వీఁకన్ గృష్ణపార్థాఖ్యు లై
నటనోదారబలప్రసిద్ధి నరుఁడున్ నారాయణుండున్ భువిన్.|| 80 ||

గీ. అందు భారతరణమున నర్జునుండు
యుద్ధవిముఖాత్ముఁ డగుటకు నొయ్య నతని
ననునయించుచు శ్రీకృష్ణుఁ డానతిచ్చు
నట్టి వ్యాఖ్యాన మెఱిఁగింతు ననఘ వినుము.|| 81 ||

సీ. చిద్రూప మెన్నఁడుఁ జెడదు సంపూర్ణంబు
నిర్దోష మీవును నిర్జరుండ,
వజుఁడవు, నిత్యుండ, వాత్మ, కేపట్టునఁ
బుట్టువుఁ జావును బొరయ వెందు,
నిట్లయ్యె నిటమీద నెట్లగు ననరాదు,
శాశ్వతుఁ డాద్యుండు, సర్వమయుఁడు,
తనుబాధ లెందు నాతని సోఁక, వటుగాన
ననురక్తి దొఱఁగి యేకాంతబుద్ధి
గీ. నన్ని కర్తవ్యములును బ్రహ్మార్పణముగ
నాచరింపుము, బ్రహ్మంబ వగుడు వీవ;
విలయవాయువు వీచిన వింధ్య మగులు
నపుడు గురుశాస్త్రమతు లలంఘ్యములు పార్థ.|| 82 ||

వ. అట్లు గావున నప్రబోధంబున వాసన లధికంబగు, నాత్మవిజ్ఞానంబువలనం

జేసి నశించు నని మఱియుఁ బెక్కువిధంబులఁ గృష్ణుం డర్జును బో
ధించి సమరకర్తవ్యోన్ముఖు జేయంగలవాఁ డగుం గావున నట్ల నా
సక్తచిత్తుండవై సర్వంబు నాచరింపు మని వసిష్ఠుం డర్జునోపాఖ్యానం
బెఱింగించి రామచంద్రుం గనుంగొని జంతువులకు జన్మపరంపర సంక
ల్పభ్రాంతియ. ఈయర్థంబున శతరుద్రోపాఖ్యానంబు గల దాకర్ణిం
పు మని మఱియు ని ట్లనియె.|| 83 ||

శతరుద్రోపాఖ్యానము

మ. ఒక భిక్షుండు సమాధిశాలి గలఁ డయ్యోగీంద్రుచిత్తాంబుజం
బొకనాఁ డాపగ వీచు లై నిగుడున ట్లుల్లోల మై తా నొకా
నొకకర్మాశ్రయచింత నొంది తిర మై యొక్కింతసే పుండఁగా
నొకయాత్మప్రతిభావిశేషకలనం బుద్భూత మై యంతటన్.|| 84 ||

సీ. అతని చిత్తంబు లీలార్థ మై సామాన్య
జనభావకాంక్షతో మనుజుఁ డగుచుఁ,
గోరి జీవితుఁ డనుపే రిడికొని ఘన
స్వప్నపట్టణమున సంచరించి,
యట పానమదమత్తుఁ డై నిద్రవోవుచు,
కలలోన విప్రుఁ డై చెలఁగి, యందు
నిద్రించి కలలోన నెఱయ సామంతుఁ డై
భుజియించి, మఱి నిద్రఁబొంది కలను
గీ. ఒక్కభూపాలుఁ డై నిద్రనొంది, యందుఁ
గల సురాంగన యై, రతిక్రాంతి నిద్ర
నెసఁగ మృగి యయ్యుఁ, గ్రమమున నివ్విధమున
బహువిధస్వప్నభవపరంపరలు వొంది.|| 85 ||

క. తుది రుద్రుఁ డైతి నని తన
మది నిక్కల గాంచి తొంటి మహితభవంబుల్,
విదితముగఁ గనియె, శివురూ
పొదవిన విజ్ఞాననిర్మలోత్తమబుద్ధిన్.|| 86 ||

వ. ఇవ్విధంబునం దెలిసి యతం డొక్కయేకాంతస్థలమున సుఖాసీనుండై
యాత్మీయం బైనస్వప్నశతదర్శనంబులు దలంచుకొని విస్మితుండై, య
హో విశ్వమోహిని యగుమాయ యిట్టిది గదే, మరుమరీచికాజలం
బువోలె లేని దయ్యును గలయట్ల భ్రమియించుచున్నయది; యాయా
రూపంబుల నమితంబు లగు సంసారారణ్యభూములయందుఁ బెక్కుజ
న్మంబులఁ బరిభ్రమించి నేఁడు రుద్రుండనైతి. నిందు ననేకయుగంబులు
ను బహువిచిత్రంబులునుం జనియె. అతీతంబైన యతిప్రభృతిసంసారశ
తంబు నాలోకించెదంగాక. యని తలంచుకొని చనుదెంచి యతండు.|| 87 ||

ఉ. ఆదిఁ బ్రసుప్తుమాడ్కి నగు నయ్యతిదేహము గాంచి చేతనో
త్పాదన యందుఁ జేసిన నతండును రుద్రుఁడ యయ్యెఁ; నిద్దఱున్
సాదరలీలఁ జిద్గగనసంసృతిపట్టినమేనిఁ గాంచి ప్రా
ణోదయ మందుఁ జేయుటయు నొప్పుగ రుద్రుఁడ యయ్యె నాతఁడున్.|| 88 ||

క. ఇవ్విధమునఁ జని వరుసన
యవ్విప్రప్రభృతు లైనయంగంబులకున్,
నివ్వటిలఁ దనువు లొసఁగిన
నవ్విధి శతరుద్రమూర్తు లైరి కుమారా.|| 89 ||

వ. ఇట్లు మహాభిక్షుసంకల్పంబు లగుజీవితాదులు శుద్ధసంవిదంశంబులై
నిత్యులుంబోలె నుండి. రిది మనోమాయ యని శతరుద్రోపాఖ్యానం
బెఱింగించి వసిష్ఠుడు రామచంద్రుని గనుంగొని. యింక సుషుప్తి
యనువునఁ బునర్జనకం బగు వివేకం బెఱింగించుటకుఁ గర్కటికథ
యునుంబోలె నొప్పు బేతాళప్రశ్నసంఘంబు గల దాకర్ణింపు. మని
మఱియు ని ట్లనియె.॥ 90 ॥

క. మునివృత్తి గాష్ఠతాపసి
యన జీవన్ముక్తుఁ డనఁగఁ న ట్లిరుదెఱఁగై
చను; నందుఁ గ్రియ లసారము
లని విడుచు జితేంద్రియత్వ మది ప్రథమ మగున్.॥ 91 ॥

క. యుక్తాయుక్తము లెఱిఁగి వి
రక్తుం డయి సంవివేకరతుఁ డయ్యును లో
కోక్తిఁ జరించిన జీవ
న్ముక్తుం డగు నది ద్వితీయమునివృత్తి యగున్.॥ 92 ॥

వ. అట్లు గావున.॥ 93 ॥

గీ. శాంతు లగువీర లిరువురు సములు, వీరి
చిత్తనిశ్చయరూపాత్మసత్త యైన
భావ మది మౌన మని చెప్పఁబడుఁ గుమార
యదియు మూఁడువిధంబు లై యమరు నందు.॥ 94 ॥

వ. అది యె ట్లనిన॥ 95 ॥

గీ. మాటలాడ యునికి వాఙ్మౌన, మింద్రి
యములఁ గుదియించుబలిమియె యక్షమౌన,
మన్నిచేష్టలు నడఁగించియున్న యునికి
కాష్ఠమౌనంబు నాఁబడుఁ, గమలనయన.॥ 96 ॥

వ. ఇట్లు చెప్పంబడు చిత్తవిభ్రమహరణం బగు మౌనత్రయంబునకు
గాష్ఠతాపసుండు ముఖ్యుం డట్లు కావున.॥ 97 ॥

సీ. అవిభాగయును, ననాయాసయు, నాద్యంత
శూన్యయు, నైనసుషుప్తి సత్త.
ధ్యానచిత్తులకు నధ్యానమానసులకు
మౌనసంగతిమై సమంబు దలఁప,
నానాత్వవిభ్రమం బైనయీజగ మెల్ల
నస్థిరం బని నిర్ణయముగ నెఱిఁగి,
సందేశరహితచిత్సద్భావ మది యౌర
క్లుప్తమైనట్టి సుషుప్తి యండ్రు,
గీ. ఏకమయ్యు దా ననేకసంవిద్రూప
మై వెలుంగు జిత్స్వభావ మదియ
యనిన యట్టియెఱుక యత్యంత మగునేని,
మహిత మగుసుషుప్తి మౌన మండ్రు.॥ 98 ॥

క. విను సమ్యగ్ జ్ఞానస్థితి
నొనరించి సమాధిఁ జేసి యుత్తమసంవి
ద్ఘను లగువారల నెందును

ననుపమవిజ్ఞానయోగు లండ్రు, కుమారా.॥ 99 ॥

క. సమమతిఁ బ్రాణమనోయో
గము నందఁగ శాశ్వతమును ఘనతరము ననా
ద్యము నగు చిత్పద మొందెడు
నమృతాత్ములె యోగయోగ్యు లండ్రు మునీంద్రుల్.॥ 100 ॥

వ. ఇ ట్లిరుదెఱంగులవారికి నకృత్రిమం బగుసంవిత్తత్త్వం బెట్టిదనిన. వాస
నావాగురాక్రాంతం బగుమనఃప్రాణవర్తనంబు లెచ్చోట నణంగు
నదియ పరమపదం బనంబడు. సంసారస్వప్నవిభ్రాంతులయందు బేతా
ళవాక్యంబులైన శుభప్రశ్నంబులు గల వవి యెఱింగించెద నాకర్ణిం
పు; మని వసిష్ఠుం డి ట్లనియె.॥ 101 ॥

బేతాళోపాఖ్యానము

మ. వెలయు గర్కటిభంగి నాత్మవిదుఁ డౌ బేతాళుఁ డొక్కండు రే
యిల వర్తించుచు నొక్కపట్టణములో నేకాకి యై వచ్చు భూ
తలనాథుం గని వెంటఁబట్టి నరనాథా మాకు నాహార మీ
స్థలి నీవాత్మవిదుండ వేనిఁ జెపుమా సాధించి మాప్రశ్నముల్.॥ 102 ॥

సీ. పరఁగ నేరవిరశ్మిఁబరమాణువులు నజాం
డంబు లౌ, నేమారుతంబు వీవ
నెగయుచు నమ్మహాగగనరేణువు లుండుఁ,
బలుమాఱుఁ గలలను గలఁకుఁ జనుచు
నమలతేజోమయం బగునాత్మరూపంబు
విడుచుచు నుండియు విడువఁ డెవ్వఁ,
డరఁటి యేకం బయ్యు నాకులుఁ బొరలు నై
నట్టిచందమున నేయణువు లమరు,
గీ. నణువిధం బగు నేపరమాణువునకు
నణువు లగు మేరుగగనాబ్జజాండసమితి
యవయవము లేని యేపరమాణుశిఖరి
శిలలలోపలిమజ్జ యీసృష్టి యయ్యెఁ?॥ 103 ॥

క. ఇత్తెఱం గగు నాప్రశ్నల
కుత్తరములు వేగ చెప్ప నోపవ యేనిన్,
దుత్తునుకలుగా నాచే
కత్తిని మెడఁ గోసి నీదుకండలఁ దిందున్.॥ 104 ॥

క. అని జంకించుచుఁ బ్రశ్నలు
దను నడిగిన, భూవిభుండు దంతమరీచుల్
వినువీథి నిగుడ, నాతని
గనుఁగొని యి ట్లనియె మృదులగంభీరోక్తిన్.॥ 105 ॥

సీ. అతనుసంవిత్సూర్యుఁ డఖిలంబు నెఱిఁగించు
పరమభాస్వరచిత్ప్రభామయుండు,
త్రసరేణువులు జగత్త్రయములు, తత్కాంతి
విజ్ఞానరకవిచేత వెలుఁగు నెపుడు,
గాలసత్తయును, నాకారసత్తయుఁ, బరి
స్పందసత్తయుఁ, జిదానందశుద్ధ
చైతన్యసత్తయు, సర్వంబుఁ బరమాత్మ

మాయారజం; బకంపమునఁ బొరలు
గీ. జగము లనియెడి నీమహాస్వప్నముననుం
బహుతరస్వప్నములు గాంచు; బ్రహ్మ మదియ,
శాంతిసంపన్న మైన నిజస్వరూప
మెన్నడును విడువఁగలే దహీనచరిత.॥ 106 ॥

క. అరఁటియుఁ బత్త్రంబులచేఁ,
బొరలైన ట్లంతరములఁ బొందుచుఁ బ్రహ్మ
స్ఫురణవివృత్తముఁ బరపును
బొరలును నై విశ్వ మగుఁ బ్రబోధనిధానా.॥ 107 ॥

క. తగ సూక్ష్మంబు నలభ్యము
నగుటఁ బరబ్రహ్మరూప మణు వగు నది దా
నగణితశక్తి ననంతం
బగుటను గనకాచలాదు లై పొలు పొందున్.॥ 108 ॥

గీ. దీని పరమాణువులు మేరుదినకరాదు
లవి యసఖ్యంబు లగు, బరమాణు వదియ
సర్వపూరక మగుమహాశైల మయ్యె,
జ్ఞప్తిమయ ముగుదీనిమజ్జయ జగంబు.॥ 109 ॥

వ. అనఘా విజ్ఞానమాత్రంబ యీజగత్త్రయం. బని మహీపాలుండు చెప్పిన
నిజప్రశ్నోత్తరంబులు విని సంతుష్టాంతరంగుఁ డై బేతాళుం డతని
విడిచి భావితాత్ముండును, నవిచారవంతుండును, విగతక్షుత్పిపాసుండు
ను, నై యొక్కయేకాంతప్రదేశంబున నిరంతరధ్యానపరుండై సుఖం
బుండె. నని బేతాళోపాఖ్యానంబు సెప్పి వసిష్ఠుం డింక దుర్లభంబగు
బుద్ధివిశ్రమం బాత్మప్రయత్నంబున సులభం బగు. నీయర్థంబున
భగీరథోపాఖ్యానంబు గల దాకర్ణింపు మని యి ట్లనియె. ॥ 110 ॥

భగీరథోపాఖ్యానము

సీ. రాజేంద్రుఁ డగుభగీరథుఁడు ప్రాణులయార్తి
నరసి నిర్విణ్ణుఁ డై యాత్మఁ దలఁచి,
తిరిగివచ్చుచు నుండు దినములు రాత్రులు,
నాదానదానంబు లణఁగ వెందు,
నిస్సారకృత్యంబు నిత్య మై జరిగెడు,
నెద్ది ప్రాపింపంగ నెల్లక్రియలు
జెడిపోవు నా చేతఁ జిక్కిన దం దెల్ల
నత్యంతదుర్వ్యాప్తి; యని విరక్త
గీ. చిత్తుఁ డై త్రితలుని గురు, జేరి మ్రొక్కి,
యయ్య యాదుఃఖముల కెప్పు డవధి యనుడుఁ;
దనదు చిన్మాత్ర యగు పరమాత్మ యెప్పు
డెఱుగఁబడు నప్పు డీయార్తి దొఱఁగు, ననిన.॥ 111 ॥

క. విని నరపతి చిన్మాత్రము
ననుపమమును నచ్యుతంబు నని యెఱుగుదు, నా
త్మను, నందు నాకుఁ జిత్తం
బనఘా యెబ్భంగి నిల్చు నని యడుగుటయున్.॥ 112 ॥

వ. అనిన విని త్రితలుం డి ట్లనియె.॥ 113 ॥

క. భీషణసంసారరుజా
భేషజమును రాగశైలభిదురము దళిత
ద్వేషము నైన యహంకృతి
శోషణ నాత్మోపలబ్ధి చొప్పడు ననుడున్.॥ 114 ॥

క. గిరియందుఁ దరువు పొదలిన
వరుసన కాయంబునందుఁ బ్రభవించె నహం
కరణ; మది యెట్లు చెడు? నని
ధరణీశ్వరుఁ డడుగ, గురుఁ డతని కి ట్లనియెన్.॥ 115 ॥

మ. సకలంబుం బెడఁబాసి శాంతత విశేషంబుల్ విసర్జించి పా
యక నిర్భీకత యీషణత్రయమనోహంకారశత్రుండ వై,
యకలంకాత్ముఁడ వై, యకించనత భిక్షాహారి వై, యెందుఁ జే
రక వర్తించిన నున్నతోన్నతపదప్రాప్తుఁడ వౌ దెల్లెడన్.॥ 116 ॥

క. అని త్రితలుఁడు బోధించిన
జననాథుఁడు సన్న్యసించి జగమున భిక్షా
శనుఁ డై ధీవిశ్రాంతిం
గనుఁగొని క్రమ్మఱుచుఁ గొంతకాలంబునకున్.॥ 117 ॥

గీ. మార్గవశమునఁ జేసి క్రమ్మఱఁగఁ దనదు
పురికి నేతేర నెఱిఁగి యప్పురమువారు
పిలిచి యిండ్లకుఁ గొనిపోయి భిక్షసేయ
నచట భూపతి చనుదెంచి యర్థి మ్రొక్కి.॥ 118 ॥

క. ఈరాజ్య మేలుకొమ్మని
యారాజు ప్రియంబు సెప్ప నచ్చట నుండన్,
దా రోసి వెడలి క్రమ్మఱి
ధారుణిఁ గ్రమ్మఱుచుఁ గనియెఁ దనగురు నొకచోన్.॥ 119 ॥

వ. కనుఁగొని వినయావనతుం డై తనకు చిత్తవిశ్రాంతి యగుట విన్న
వించె, నంతఁ గొంతకాలంబునకు నిజపురవిభుఁడు మృతుండైనం, బౌరు
లు రాజర్షి యైన భగీరథుకడకుం జనుదెంచి ప్రార్థించినఁ గ్రమ్మఱం
జని రాజ్యాభిషిక్తుం డై సప్తసముద్రముద్రితం బగుధరావలయంబు
పాలించుచు సర్వసముండును, శమయుక్తుండును, వీతమత్సరుండును,
బ్రాపకార్యకర్తయు, గృతనిశ్చయుండును, జీవన్ముక్తుండు నై యుండె,
నని భగీరథోపాఖ్యానం బెఱింగించి వసిష్ఠుండు ప్రతిబంధంబులు వా
యక యాత్మజ్ఞానంబు దుర్లభం బగు నీయర్థంబున శిఖిధ్వజోపా
ఖ్యానం బెఱింగించెద నాకర్ణింపు. మని రామచంద్రున కి ట్లనియె.॥ 120 ॥

శిఖిధ్వజోపాఖ్యానము

సీ. అనఘ చూడాలాఖ్యయును శిఖిధ్వజుఁడును
నను దంపతులు రాజ్య మనుభవించి,
వార్ధకంబున ముక్తవాంఛమై యధ్యాత్మ
శాస్త్రముల్ విన గురుశరణ మొంది,
రందు చూడాల ము న్నాత్మప్రబోధకై
నిర్మలబుద్ధిఁ జింతించె నిట్లు;
ఆత్మ యెయ్యది? కాయయష్టిచోదితలోష్ట
మట్లు హృత్ప్రేరిత మైనతనువు

గీ. నింద్రియగణంబు నేఁ గాను. హృదయ మనిన
దరములిడి రాయివొరలించుకరణి బుద్ధి
నిశ్చయంబునఁ బొడవడి నిగుడుఁగాన,
నదియు నేఁ గాను నే నందు నేని.|| 121 ||

క. అని నిశ్చయాత్మ గావున
నది జడ మేఁ గాను నిశ్చయము నిస్సారో
ద్యదహంకృతిజన్మం బగు
నదియును నేఁ గాను మఱి యహంకృతి యన్నన్.|| 122 ||

గీ. అదియు బాలుని భూతంబు గుదుచుభంగి
భ్రమిత మగుచున్న జీవంబుఁ బట్టు జడతఁ,
గావున నదియు నేగాఁను, జీవ మనినఁ
బ్రాణమయమై కలంకువఁబడుమనంబు.|| 123 ||

వ. ఇట్టి సుకుమార మగుజీవం బన వేఱె యొకటి యుండంబోలు. నోహో
యెఱింగితిం గదే! ఆది జగదుదయైకకలంకమును, స్వస్వరూపంబు నగు
చిద్రూపంబుచేతన బ్రతుకుచున్నయది.|| 124 ||

క. అక్కట సంవిద్రూపం
బిక్కపటజ్ఞేయకలన నెనసినజడతం
జిక్కినది యిట్టు, లనలము
పెక్కుదకముఁ బొంది రూపుఁ బెడఁబాయుగతిన్.|| 125 ||

సీ. అట్టి చిన్మయముఁ జైత్యము గూడి జడము శూ
న్యమును జైతన్యబోధ్యంబు నయ్యెఁ,
నింతకాలమునకు నెఱిఁగితి నిబ్భంగి
సకలంబు చిద్విలాసంబు దలఁప,
నమలత సమత నహంకారరహిత మై
యుండు చిత్సత్తయ యెండు లేదు,
శూన్యమై యుండెడు శుద్ధసత్తయె బ్రహ్మ
మచ్యుతంబు శివంబు నై వెలుంగు,
గీ. నను వివేకంబు నెమ్మది నభ్యసింప,
నాత్మబోధ మఖండ మై యాత్మఁ బొడమ,
నవ్వధూమణి పొల్చెఁ బెం పగ్గలించి
లాలితం బైన నవపుష్పలతయుఁ బోలె.|| 126 ||

ఉ. ఆరమణీలలామ నవయౌవనసంపద నివ్వటిల్ల శృం
గారరసంపుబొమ్మ యనఁగా నలిచన్నులుఁ జిన్నిమోము నూ
గారుఁ గృశోదరంబు నల కావలియుం బొలుపొందఁగా దర
స్మేరకటాక్షము ల్వొలయఁ జెచ్చెర వచ్చె నిజేశుపాలికిన్.|| 137 ||

క. వచ్చినభామినిఁ గనుఁగొని
యచ్చెరువడి యానృపాలుఁ డంబుజనయనా,
యిచ్చెలువ మైనయౌవన
మెచ్చుట నీ కబ్బె? ననిన నింతియుఁ బలికెన్.|| 138 ||

సీ. విను మేను విడుచుట వెండి పుట్టుట లేదు;
జననాథ, యిది సహజంబు దలఁప;
నీసర్వమును బాసి యాసర్వమును సత్య

మును నైనయొక్కటి ముట్టఁగంటి;
నాకాశసంకాశ మై కేవలం బైన
మనములో నశ్రాంతమును రమింతు,
లే దుదయంబును, లేదు నాశనమును,
లేనిదియును లేదు, లేదు కలది,
గీ. అననుభూతియ యనుభూత మని సుఖింతు;
దోషమును రోషమును మది దోప దెపుడు;
జగ దఖండప్రభుత్వంబు సంభవించె,
నాత్మ కిది రూప మి దరూప మనఁగ లేదు.|| 129 ||

క. గతరాగద్వేషంబుల
నతిసూక్ష్మపు శాస్త్రదృష్టి యనుచెలికత్తెల్,
సతతము గొలువఁగ, మది శ్రీ
మతి నై సుఖ మున్నదాన మనుజవరేణ్యా.|| 130 ||

చ. మును నయనంబులుం గరణముల్ మతియుం గనువాని నెమ్మెయిన్
గనుఁగొన, వీనితోడ వెలిగానివియుం బొడగాన; నాత్మ నెం
దును నిది యిట్టిభావ మని తోఁపదు; సుస్థిర నైతి దీన నే
ననవుడు సాధ్వివాక్యముల కర్థ మెఱుంగక యానృపాలుఁడున్.|| 131 ||

వ. వనితా పడుచుఁదనంబున నసంగతంబు లాడెద వని లేచి చనుటయుఁ
జూడాల యాత్మగతంబున.|| 132 ||

గీ. ఇతనికర్మబంధ మందాకఁ బొలియదో?
యుడుగ కేను నిచట నుండ నేల?
ముక్త నైతి, యోగమున నభోగమనాదు
లాచరింతుఁ గాక, యని తలంచి.|| 133 ||

చ. సతియు సమాధియుక్త యయి సంవిదుపాయము తండ్రి నిచ్చలున్
సుతునకుఁ దెల్పుభంగి మృదుసూక్తులఁ దెల్పుచు నున్ననైనఁ ద
త్పతి తెలియంగలేఁడు పసిబాలుఁడు విద్య లెఱుంగలేని యా
గతి నొకకొన్నియేండ్లకును గాంచి యెఱుంగక వేఁడ నాసతిన్.|| 134 ||

వ. ఇవ్విధంబునఁ జిత్తవిశ్రాంతిరహితుండై న యాశిఖిధ్వజునకుఁ జూడాల
తన యోగసిద్ధులు నిచ్చలు శూద్రునకు యాగక్రియ లెఱింగించినట్టు
లెఱింగించుచు నుండె. నని శిఖిధ్వజోపాఖ్యానంబు సెప్పి, వసిష్ఠుండు
గురూపదేశంబున విజ్ఞానహేతు వగునని యాయర్థంబున కిరాటో
పాఖ్యానంబు గల దాకర్ణింపు. మనిన విని రామచంద్రుం డమ్ముని
చంద్రున కి ట్లనియె.|| 135 ||

గీ. యోగివర్య సిద్ధయోగిని యైన చూ
డాల దెలుపఁ దెలియఁ జాలఁ డయ్యె
నకట యార్తుఁ డైన యాశిఖిధ్వజుఁడును,
నెవ్వ రింక దీని నెఱుగఁగలరు.|| 136 ||

చ. అనిన మునీశ్వరుండు మనుజాధిప యెందు గురూపదేశ మి
ట్లన యొకత్రోవ చూపు, మఱి యావల శిష్యుని సిద్ధబుద్ధి దాఁ
గనుఁగొను నన్న రాముఁడు జగంబున నిట్టిగురూపదేశ మే
యనువున నాత్మబోధకు నుపాయ మగున్ బుధవర్య సెప్పవే.|| 137 ||

సీ. అనిన వసిష్ఠుండు విను రామ వింధ్యాద్రిఁ
గలఁడు కిరాటుఁ డొక్కరుఁడు భార్య
యును దాను నార్తుఁ డై మునివోలెఁ దిరుగుచు
నొక్కజాంగలభూమి నొక్కగవ్వ
కసవుమాటున నున్నఁ గనుఁగొని కృపణుఁ డై
గదియంగఁ జని యది గానలేక
యచ్చోటఁ గసవుగాం డ్రంతయుఁ బుచ్చి య
త్నంబున దివసత్రయంబు వెదక
గీ. నంత పూర్ణేందుమండలం బనఁగ వెలుగు
నమరమణి యబ్బె నతనికి; నట్లు గవ్వ
వెదక మణి యబ్బినట్లు కోవిదగురూప
దేశగతి నాత్మబోధంబుఁ దెలియఁ బొందు.|| 138 ||

వ. ఒకటి వెదుక నొకటి కానంబడుఁ. గావున గురూపదేశంబు తత్త్వజ్ఞానం
బునకుఁ గారణం బగు నని కిరాటోపాఖ్యానంబు సెప్పి, వసిష్ఠుండు సం
శయగ్రస్తచిత్తునియందు విజ్ఞానంబు నిలువనేర: దీయర్థఁబున చింతా
మణ్యుపాఖ్యానంబు గల దాకర్ణింపు మని రామచంద్రున కి ట్లనియె.|| 139 ||

ఉ. అంత శిఖిధ్వజుండు మది నాత్మవివేక మెఱుంగలేక య
త్యంతతమోనిమగ్నుఁ డగునట్లు విమోహితుఁ డౌచు దుఃఖిత
స్వాంతముతోడ భోగములు సత్యము గా వని చాలరోసి దే
శాంతర మేఁగి తీర్థముల నాడుచు గృచ్ఛ్రము లాచరించుచున్.|| 140 ||

గీ. ఎందునను జిత్తవిశ్రాంతి నొంద లేక
యార్తుఁడై రాజ్య మిది విష మని తలంచి
ప్రజల బాలింపఁ జూడాలఁ బనిచి యడవి
నుగ్రతప మాచరించుచు నుండె నంత.|| 141 ||

క. ఆదేవి దివ్యదృష్టి మ
నోదయితునికర్మబంధనోదన మిఁక న
ష్టాదశనమలకు నగు నని
మోదిలె; నట నతనిచిత్తమున శమ మొందన్.|| 142 ||

వ. ఇవ్విధం బంతయుఁ దన దివ్యజ్ఞానంబునఁ దెలిసి, చూడాల యొక్క
బ్రహ్మచారి యై నిజేశుముందట నిలిచిన నమ్మహీపాలుండు.|| 143 ||

చ. కలయఁ బసిండి లేపమునఁ గట్టినరూపముఁ బోలి, మేనిపై
దెలు పగుజన్నిదంబు నునుఁదెల్లనిగోచియు నుత్తరీయమున్
వెలిఁగెడుతారహారమును వేలిమిబొట్టును నూర్ధ్వపుండ్రమున్
బొలుపుగఁ, బాదముల్ ధరను మోపక వచ్చిన విప్రనందనున్.|| 144 ||

క. కని పూజించిన, నాతఁడుఁ
దన నేమం బడుగ, భక్తిఁ దత్పతి మీ ద
ర్శనమున ధన్యుఁడ నయ్యెద
ననఘా నీ వెవ్వ రనిన, నవ్వటు వనియెన్.|| 145 ||

వ. ఏను నారదపుత్త్రుండ నన, నన్నరపతి యమ్మహాముని కెట్లు పుత్త్రుండ
వై తెఱఁగింపవే యన, నక్కుమారుం డి ట్లనియె.|| 146 ||

ఉ. నారదుఁ డొక్కనాఁడు మును నాకనదిన్ విహరించుచో మరు
న్నారులు నీటిలో వివసనంబులతో రమియింప వారి యా
కారము లెల్లఁ జూచి ముని గ్రక్కున సంస్ఖలనంబు నొందినన్
గోరి యమోఘవీర్య మొకకుంభమునం దిడ నందుఁ బుట్టితిన్.॥ 147 ॥

వ. కుంభుం డనువాఁడ నా తెఱం గెఱింగించితి. నీ వెవ్వండ! వీపర్వతంబున
నేల యున్నాఁడ? వనిన, నవ్వటువున కమ్మహీపతి యి ట్లనియె.॥ 148 ॥

మ. విను విప్రోత్తమ యే శిఖిధ్వజుఁడఁ బృథ్వీపాలుఁడన్, భూమిపా
లన వర్జించి పునర్భవైకభయడోలాలోలచిత్తుండనై
వనవాసంబునఁ గ్రుస్సి తాపసుఁడ నై వర్తించుచున్నాఁడ; నిం
దును నేమందు సుధారసంబు విషమై దుఃఖంబు రెట్టించెడున్.॥ 149 ॥

ఉ. నా నతఁ డిట్లనెన్ ధరణినాథ సులబ్ధి గురూపదేశవి
జ్ఞానమ, నిత్యకర్మములు నా మదిఁ గాలముఁ బుచ్చుకంటె; న
జ్ఞానులు వాసనారతి ఘనం బగుతత్క్రియలన్ ఫలేచ్ఛమై
నూని యొనర్తు, రీవు నటు లుండుట యజ్ఞత గాదె చూడఁగన్.॥ 150 ॥

క. ఏ నెవ్వఁడ! నె ట్లీ సు
జ్ఞానం బగు? నెట్లు చిత్తశమ మగు? నని య
జ్ఞానత నేల నలందుర
భూనుత! యన, నతఁడు విప్రపుత్త్రునితోడన్.॥ 151 ॥

క. గురుఁడును దండ్రియుఁ బంధుఁడు
బరమాప్తుఁడ వీవ, శిష్యభావన నన్నుం
గరుణింప నీకు మ్రొక్కెద
ధరణీసురవర్య; యనుడుఁ దత్పతి కనియెన్.॥ 152 ॥

తరల. గురుఁడు చెప్పినభంగిఁ బుత్త్రుఁడు కోరి చేసినచాడ్పునన్
ధరణినాయక చెప్పెదన్ విను తథ్య మైన మదుక్తులన్
అరయ నద్భుత మైనయాయితిహాస మిట్లు ప్రసక్త మై
యరుగుదెంచెను దీనిఁ జెప్పెద నాత్మబోధము సెప్పెడున్.॥ 153 ॥

చింతామణ్యుపాఖ్యానము

వ. అది యె ట్లంటేని.॥ 154 ॥

సీ. సర్వగుణాఢ్యుండు శాస్త్రియు నయ్యును
    తజ్ జ్ఞుండు నగునొక్క ధన్యపురుషుఁ
డవనివారి కసాధ్య మై చింతామణిఁ
    బడయంగఁ గోరి తపంబు సేయ,
నామణి ప్రత్యక్ష మై చేతి కబ్బినఁ
    గని యాత్మసంశయమున నతండు
నిమ్మణి యిటువేగ యిది యెట్లు వొందెడు
    నని యూరకుండిన నదియు మఱలె,
గీ. నతఁడు మఱియును బహుతపం బాచరింపఁ
గన్నులకుఁ దోఁచె నొక మంచి గాజుపూస,
యిదియ సురరత్న మని యిచ్చ నెంచి దీన
నఖిలసుఖములఁ బొందెద నని తలంచె.॥ 155 ॥

వ. అట్లు నీవు సర్వశాస్త్రకోవిదుడవు గావున తత్త్వజ్ఞానివై యకృత్రి
మం బగు సర్వకర్మపరిత్యాగంబు చింతామణిగా నెఱుంగుము. సక
లదుఃఖంబుల నణంచెడు నని రాజ్యపరిత్యాగంబు సేసి పురంబు విడిచి
దూరం బగు మాయాశ్రమంబునకు వచ్చినాఁడవు. తత్త్యాగంబు పరి
పూర్ణంబు గాఁ జేయవేని యాకాశంబు నంబుదంబు లాశ్రయించు
భంగిని సంకల్పవికల్పంబులు నిన్నుం బొదువఁగలయవి.॥ 156 ॥

మ. ఇవి యె ట్లెక్కడ దుష్కరంబ యను ని ట్లీచింతల న్నిచ్చలున్
మదిఁ దాత్పర్యము లేమి సంశయము సంపన్నం బగున్; దాన నొం
దదు సంకల్పవివర్జనంబు, పరమానందోదయం బంద, దా
యది లేకుండిన గాజు రత్న మని డాయం బోవున ట్లౌ జుమీ.॥ 157 ॥

వ. అమితం బగు నానందంబు విడిచి దుఃఖసాధనంబు లగుమిథ్యావస్తువుల
యందు వేడ్క సేయునట్టి జనుండు హాస్యాస్పదుం డగు. నీవును
చింతామణిం బొందెదఁ గా కని తలంచి యొక్కస్ఫటికోపలంబునుం
బొందితివి. అని కుంభుండు శిఖిధ్వజునకుఁ జింతామణ్యుపాఖ్యానం
బెఱిఁగించి; చిత్తత్యాగాత్మకం బైన సకలత్యాగంబుకంటెఁ బురుషార్థ
సమాప్తి వేఱొక్కటి లేదు; ఈ యర్థంబున గజవృత్తాంతంబు సెప్పెద,
నాకర్ణింపు; మని యి ట్లనియె.॥ 158 ॥

గజోపాఖ్యానము

సీ. కలదు వింధ్యాటవి గజరాజ మొక్కటి
తత వజ్రసన్నిభ దంతశోభి,
హస్తిపుఁ డొక్కఁ డాహస్తి నేర్పునఁ బట్టి
గొలుసున నొకతాటఁ గుదియఁ గట్టి,
మ్రా నెక్కె; నంత నాయేనుఁగు కొమ్ముల
సంకెలఁ ద్రెంచుచో సరభసమున
నామ్రాని విఱుచునో యని వాఁడు దానిపై
కుఱికెద నని తప్పి యుర్విఁ బడిన,
గీ. వానిఁ గనుఁగొని కరుణ నవ్వారణేంద్ర
మిట్లు పడియున్న వాని నిం కేల చంప
ననుచు మన్నించి తనభూమి కరిగె, నడవి
జంతువులయందుఁ బుణ్యవాసనలు గలవు.॥ 159 ॥

ఉ. ఆతఁడు వెంబడించికొని యాకరి చొప్పున నేఁగియేఁగి తా
నాతతగుల్మమధ్యమున నారసి గల్గొని దానిఁబట్ట నా
ఖాతము ద్రవ్వి నాకలము గప్పినఁ, గానక కుంభి దామద
స్ఫ్యాతత నందుఁ గూలెఁ గులిశోద్ధతిఁ గూలినకొండకైవడిన్.॥ 160 ॥

గీ. ఇవ్విధంబున లోఁబడి యిభముఱేఁడు
కట్టువడియును పోని దుఃఖమున నుండె;
నట్లెగా ధర లోఁబడ్డయపుడె పగఱఁ
దునుమఁ డేనియు మీఁదట దుఃఖ మొందు.॥ 161 ॥

క. అని చెప్పి కుంభుండు నీకు గజదృష్టాంతకథాభిప్రాయం బెఱుంగం
బోల దెఱింగించెద. దీనం బ్రబుద్ధుండవై సర్వత్యాగపరుండవు గమ్మని
యి ట్లనియె.॥ 162 ॥

సీ. అనఘ వింధ్యము ధర, యాగజం బీవు, వై

రాగ్యవివేకముల్ రదనయుగము,
హస్తిపుం డనఁగ నీయజ్ఞత, రాగశృం
ఖలమునఁ గట్టినకాలు మనసు,
ఆగొలు సూడ్పుట భోగేచ్ఛ విడుచుట,
తాటిపై నుండి తా ధరణిఁ బడుట
పరగ రాజ్యము నీవు పాసిరాఁ దలఁకున
జ్ఞానంబు, దయ వానిఁ జంపకుంట
గీ. ఫలసమాసక్తితోఁ జేయఁబడినక్రియలు
దాన క్రమ్మఱ లేచి యజ్ఞాన మట్లు
వారకయ వచ్చి నీవెంట పడిఁ బ్రపంచ
ఖాతమునఁ ద్రోచె నినుఁ బట్టి భూతలేంద్ర.॥ 163 ॥

క. నీ వారాజ్యము విడిచిన
దా విడువక వెంటఁ దగిలి తఱి దప్పక ని
న్నావిధినిఁ ద్రోచె లోఁబడఁ
దా వడి నినుఁ గట్టి మోహతమ మచలాత్మా.॥ 164 ॥

క. ఆ మదకరిపరివారము
నీమానసవైభవంబు, నెఱి నోదముపై
వేమఱు గప్పిన తీఁగెలు
భూమీశ్వర వినుము నీ తపోదుఃఖంబుల్.॥ 165 ॥

వ. అని గజోపాఖ్యానంబు కుంభుండు శిఖిధ్వజునకుఁ జెప్పె. నని వసిష్ఠుం
డు రామచంద్రున కెఱిఁగించె. నిబిడంబైన గురూపదిష్టజ్ఞానంబున
సర్వత్యాగంబు గలుగు. అట్లు శిఖిధ్వజుండు కుంభుండు చెప్పిన వాక్యం
బులు విని సంతుష్టాంతరంగుం డై యతనితో ని ట్లనియె.॥ 166 ॥

మ. పుడమిన్ రాజ్యము మందిరంబులు మహాభోగంబులున్ మాని యీ
యడవిన్ దాపసి నైతి, విప్ర, సకలత్యాగంబు లిం కెట్లు? నా;
వడు గోహో నరనాథ యిట్టిదియు సర్వత్యాగమే! దీనిపై
నుడివోకున్నది నీకు రాగ, మెదలో నూహింపు, మేలయ్యెడిన్.॥ 167 ॥

వ. అనిన నాశ్రమోపకరణం బైన యతనిశరీరంబునందు సద్యోజాతం
బగుసర్వత్యాగం బుదయింప జేయ వెండియుఁ దపశ్చరణంబు సేయు
చున్న యవ్విభున కి ట్లనియె.॥ 168 ॥

క. ఈగతిఁ బేర్చిన నఖిల
త్యాగము నీ కబ్బ దెందు నవనీశ, తనూ
వాగురయు జన్మమరణో
ద్యోగకరం బైనమనసుఁ దునుమక యున్నన్.॥ 169 ॥

గీ. బంధము జగంబు, చిత్తంబు పరఁగ దాని
నణఁప నేర్చిన నది మహాత్యాగ, మనిన;
చిత్త మేరూపముది? దానిఁ జెఱుచు టెట్లు?
లాన తిమ్మన నావిప్రుఁ డతని కనియె.॥ 170 ॥

సీ. ఆల వేదనాత్మ కాహంకృతి చిత్రభూ
జమునకు రూపబీజంబు; దీన
నిగిడిన యనుభూతి చిగురు; తద్వృత్తిని
రాకరణయు నిశ్చయాత్మికయును,

సంకల్పమూర్తి నాఁ జనునట్టిబుద్ధియ;
దానిభేదంబు చిత్తంబు మనము
చేతనంబును; నిట్టి చిత్తవృక్షంబు నా
మూలశాఖలతోడఁ గూలఁద్రోయు,
గీ. మనుడుఁ; జిత్తమునకు నహమిక వి త్తంటి
విది దహించు నగ్ని యెద్ది? యనుడు;
నేను నాఁగ నిందు నెవ్వండ నను విచా
రంబు దాని కింగలంబు సుమ్ము.|| 171 ||

వ. అనిన మహీపతి యి ట్లనియె.|| 172 ||

క. ఔనౌ దెలిసితి, మేనుం
గా? నింద్రియగణము నహమికాచిత్త మనో
ధీనిచయము జడము లవియుఁ
గా; ననవుడుఁ గుంభుఁ డతనిఁ గనుఁగొని పల్కెన్.|| 173 ||

గీ. ఇవి జడంబు లగుట నిన్నియు నేఁ గాన
టంటి, మఱియు నెవ్వఁ డగుదు వనిన?
సకలభావములను జని మృతి లేదను
నట్టి చిన్మయాత్మ నగుదు నేను.|| 174 ||

ఉ. ఇట్టిది యైననన్నుఁ గుదియించె నహంకృతి చిత్తబీజమై
యెట్టి తపంబున న్విడువ, దేను నశక్తుఁడ నైతి, నావుడున్;
గట్టిగఁ గారణంబునన కార్యము పుట్టు, న టన్న దీనికిన్
గట్టడిరోషవేదనమ కారణ? మట్టిది మానిపింపవే.|| 175 ||

క చిత్తమ చిత్తోన్ముఖమై
యిత్తెఱఁ గహమిక ఘటించె నిటుసేయంగా;
నత్తపసి మఱియుఁ జెప్పుమ
యెత్తెడువేదనకు హేతు వెయ్యది; యనుడున్.|| 176 ||

వ. అన్నరపతి యి ట్లనియె.|| 177 ||

సీ. అనిలుచే ఘనకంప మడరునట్టుల సత్య
తత్త్వమాత్రమున వేదనలు వొడముఁ,
దతవేదనలను జిత్తమునకు వి త్తైన
యహమిక వేదన య్యయ్యె. ననుడు;
మునిచంద్రుఁ డక్కార్యమునకుఁ గారణ మెందు
లేదు, గార్యంబును లేదు, భ్రమము
భ్రాంతిన తోఁచు, బ్రపంచంబు రజ్జున
ర్పన్యాయమున నకారణమ యనిన,
గీ. నధిపుఁ డీసృష్టి మును చేసి నట్లు వేధ,
యతఁడు కారణ మేల కాఁ డనిన, విప్రుఁ
డనఘ మును శాంత మైన బ్రహ్మము తదీయ
కలనఁ మది దాన యజునకు, గారణంబు.|| 178 ||

వ. అనిన విని శిఖిధ్వజుండు. అయ్యా! కారణంబు లేక బ్రహ్మ యె ట్లుదయిం
చెం జెప్పవే? యని యడిగిన,కుంభుం డతని కి ట్లనియె. అనంతం, బక్షతం
బు, శాంతం, బప్రతర్క్యం, బవిజ్ఞేయంబు, శివంబు, శుద్ధంబు, నై యెద్ది
వెలుంగు, దానివలనఁ బద్మభవుండు దాన తానయై యుదయించెఁ.

దన్మాత్రజనితంబును, దదాత్మకంబును; నై సృష్టి వెలుంగు, నట్లు
గావున, కార్యకారణంబు లెవ్వియు నొండు లేవు; నాకుం గర్తృత్వ
భోక్తృత్వంబులు లేవు; తత్పరబ్రహ్మంబు సకలంబు నని నిశ్చయించి
యజ్ఞానంబు శాంతిం బొందింపుము. దానిచేఁ జైత్యంబు నాశం బగు
నని సెప్పంబడు నెట్లనిన.|| 179 ||

క. స్థానచ్యుత మగునట్టిది
నానాటికి నాశ మొందు నరవర మఱి తా
దానన మ్రందిన నదియును
దా నొచవక చెడెడి నెందు దప్పదు సుమ్మీ.|| 180 ||

మత్తకోకిల. ఆదిదేవుఁడు తాఁ జిదాత్మకుఁ డౌట నాత్మఁ దనంతఁ దా
మేదినీసలిలాదు లైన యమేయశక్తిమహత్త్వసం
పాదనాత్మత నొంది దానన పద్మజుం డన నుండు నం
దేదియు న్మఱి లేదు బ్రహ్మమ యెంతయున్ నరనాయకా.|| 181 ||

చ. అనిన నృపాలుఁ డి ట్లను మహాత్మ యెఱింగితి నీ సదుక్తులన్
బనుపడ కర్త లేమినిఁ బ్రపంచము లేమిఁ పదార్థదర్శి లే
మిని, మఱి నేను లేనపు డమేయపదార్థవిభాగదృష్టియున్
జనియె, ననంతశాంతరససాగర మెల్లెడ నిట్లు దొట్టెడున్.|| 182 ||

వ. అని యిట్లు కుంభునిచేతఁ బ్రబోధితుండై పరమజ్ఞానవంతుఁ డైన య
మ్మహీపాలుండు మహామోహసముద్రసముత్తీర్ణుం డై మఱియును.|| 183 ||

క. ఆ వటు నుపదేశము మది
భావించి, చిదాత్మసౌఖ్యపదపరిణతుఁ డై,
భూవిభుఁడు జాతిరూపము
కైవడి, చిత్తంబుఁ గన్ను గదలక యుండెన్.|| 184 ||

వ. ఇవ్విధంబునఁ గొంతసేపునకుఁ బ్రబుద్ధుండును, బ్రస్ఫురితనయనుండు,
నైన యతిని జూచి, కుంభరూపిణి యైనచూడాల యి ట్లనియె.|| 185 ||

గీ. అమల మై పూర్ణ మై మృదు వైనపదవి
భానుఁడును బోలె విశ్రాంతిఁ బడయఁ గంటె,
తరలెనే భ్రాంతి? గలదె యంతఃప్రబుద్ధి?
ధ్యేయ మెఱిఁగితె; దృశ్యంబు దెలిసె నయ్య?|| 186 ||

చ. అన విని నీప్రసాదమున నన్నిటిమీఁద మహావిభూతియున్
ఘనమును నైనచిత్పదవిఁ గంటిఁ; జిదాత్మవివేకు లైన స
జ్జనపదసంగమం బమృతసారసుఖంబు మునీంద్ర; యిట్టి దేఁ
గనుగొనమున్ను, నీకతనఁ గంటిని నే, డిది యేమి నావుడున్.|| 187 ||

సీ. ఆ కుంభుఁ డను నృప, యంతవిశ్రాంత మై
యింద్రియోల్లసభోగేచ్ఛ లణఁగ,
నాచార్యహితవాక్య మంటి చిత్తంబున
కాలపాకమున వృక్షమునఁ బండ్లు
రాలు కైవడి, దేహమాలిన్య మురిఁబోవు,
దివిరెడి తద్భేదదృష్టి నుండు
నజ్ఞాన మనునది యణగించునదియె పో
ప్రకటవిజ్ఞానంబు పరమపదము,

గీ. తుదిఁ బ్రబుద్ధుండ వైతి, ముక్తుండ వైతి,
విజితచిత్తుండ వైతివి, వినుము, మౌని
నిర్మలుండును నాకాశనిభుఁడు నగుచు
నలరు నన విని యతని కి ట్లనియె విభుఁడు.॥ 188 ॥

వ. మునీంద్ర, ప్రబుద్ధుఁడ వై ననీవు తజ్ జ్ఞునకుఁ జిత్తంబు లే దంటివి.
జీవన్ముక్తు లగువారు చిత్తుబుఁ బాసి యెట్లు విహరింతు? రెఱింగిం
పవే యనిన నతం డి ట్లనియె.॥ 189 ॥

మ. పునరుత్పత్తి నిమిత్తవాసన ఘనీభూతస్థితిన్ జిత్త మై
తనరున్; దజ్ జ్ఞునియందు లేదదియ, సత్తామాత్ర మైయుండు, నా
తనికిన్ గర్మములన్ బునర్జనన మందం జేయ, దమ్మూఢభా
వన చిత్తంబు, ప్రబుద్ధభావనను సత్త్వం బంద్రు, భూమీశ్వరా.॥ 190 ॥

సీ. అనగచిత్తత్త్వలయప్రబుద్ధులు నతి
సత్త్వయుక్తులు సర్వసములుఁ దలఁప
స్వర్గాదిఫలద మౌ సకలక్రియలు మాని
శమదమాసక్తత సర్వవస్తు
వుల నుదాసీనత గలిగి యస్పందచి
త్తుఁడవు గ; మ్మచలచిత్తులకుఁ దిరిగి
రాదు సంసారంబు, నీదుఃఖతతి యెల్ల
బుద్ధిచంచలతన పుట్టుచుండుఁ,
గీ. గాన నెప్పుడుఁ జిత్తసంకలన లుడిగి,
శాశ్వతైశ్వర్య మొందు ధీసార, యనుడు,
నెట్లు చలనాచలత్వంబు లెడసి యుండు,
నానతిమ్మన, పటువు దా నతని కనియె.॥ 191 ॥

మ. జల మంభోనిధి యైనమాడ్కి జగ మౌ సత్తైకచిన్మాత్ర మ
వ్వలన బ్రహ్మమ? మూఢకోటి కిది దృగ్వైషమ్య మై తోఁచుఁ; ద
త్కలనం దోఁచినదృష్టి, సమ్యగవలోకం బైనఁ దల్లీన మౌ,
దలఁపన్ ద్రాటను బుట్టుసర్వభయ మా త్రాటన్ లయం బౌగతిన్.॥ 192 ॥

గీ. శాస్త్రచింతల సజ్జనసంగములఁ
జల్ల నగుఁ జిత్త మల్లనఁ జంద్రుభంగిఁ.
గేవలాభాస మది స్వానుభావమహిమ
దోఁచు నుల్లంబులో మహాత్ములకుఁ దాన.॥ 193 ॥

వ. అని యి ట్లుపదేశించినం బ్రీతుండై శిఖిధ్వజుండు పరమసమాధి నుండె.
చూడాలయు నిజరూపధారిణియై తనపురంబునకుం జని రాజ్యాను
సంధానంబు చేసి కొన్నిదివసంబులకుఁ గ్రమ్మఱి నమ్మహీపాలుకడ కే
తెంచి సమాధినిష్ఠుం డైయున్న యతనిం గనుంగొని.॥ 194 ॥

చ. అతని సమాధి మాన్ప సతి యార్చె వనేచరు లెల్ల బెగ్గిలన్,
మఱిఁ జలియింపకుండె గిరిమాడ్కి నతండును, నింతి వెండి సం
తతముగ నార్చి యార్చియుఁ గదల్పఁగ నోపక సత్త్వనిష్ఠ మైఁ
బతి యొడలి న్గదల్చెడునుపాయము వేఱె తలంచె నావుడున్.॥ 195 ॥

క. విని రఘురాముఁడు శాంతిం
గని యాత్మం దాన నిష్ఠ గలరూపుక్రియన్
దనర మునిబుద్ధి శేషిం

చెనె సత్త్వగుణంబ? నా వసిష్ఠుఁడు, పలికెన్.॥ 196 ॥

చ. ఎనయఁ బ్రబోధహేతు వగు నెవ్వనియుల్లము సత్త్వశేష, మా
ఘనుఁ డచలాత్ముఁ, డాపురుషకాయము సంతతపుష్టి గల్గి యుం
డను, మఱి స్రుక్క దుక్కఱదు, దూలదు, దాఁ దనకే వశంబ యై
మను నిది, యట్ల మీఁదికథ మానుగఁ జెప్పెద నీకు రాఘవా.॥ 197 ॥

వ. ఇట్లు తలంచి చూడాల యతని శరీరంబు సొచ్చి యాద్యంతరహితం
బైన తన చేతనస్థితిం జెంది కేవలసత్త్వవంతుం డగు నిజకాంతుని
చేతనాచలనంబు నొందించి విహంగంబు వినువీథినుండి నిజమంది
రంబు ప్రవేశించి నట్లు క్రమ్మఱ తనశరీరంబు సొచ్చి బ్రహ్మచారి
రూపంబున సుఖాసీన యై యుండి.॥ 198 ॥

ఉ. తారక మంద్ర మధ్యములు తానము లేర్పడఁ జంచరీకఝుం
కారముభంగి సామములు గానము సేయఁగ, నల్ల నల్ల నా
తారతరస్వరంబు విని తత్పతి సత్త్వగుణైకచేతనం
బారఁ బ్రబుద్ధ మై తనరె నామనిఁ బద్మిని పొల్చుకైవడిన్.॥ 199 ॥

సీ. ఇబ్బంగి మేల్కని యెదురఁ గుంభునిఁ గాంచి
యర్చించి నిలిచిన యానృపాలుఁ
జూచి జీవన్ముక్తి సుస్థితి నొందెనె?
పరమచిదానందపదవియందు,
విశ్రాంతి నొందితె? విదిత మై యది భేద
మి దభేద మనుబుద్ధి యెడలె నయ్య?
ఆపాతరమ్యంబు లైనసంకల్పంబు
లరిగెనె? చిద్దర్శి వైననీకు
గీ. సమము నాధేయహేయదశావ్యతీత
మును బ్రశాంతముఁ బ్రాప్తార్థమోదమయము
నగుచుఁ జల్ల నై యున్నె నీయంతరంగ?
మనిన, నా బ్రహ్మచారి కి ట్లనియె, నతఁడు.॥ 200 ॥

వ. మహాత్మా! నీప్రసాదంబున విశ్వాంతరంగం బైనమార్గంబు గంటి;
సంసారసీమాంతం బయ్యెఁ; బొందవలసిన నిశ్చయార్థంబుఁ బొందితి.
ననిన, నట్లగాత, సుఖంబుండు, మని చూడాల తనపురంబునకుం జని
కతిపయదినంబులకుఁ గ్రమ్మఱ బ్రహ్మచారి యై ఖిన్నముఖారవిందంబు
తోఁ బొడసూపినం గని, శిఖిధ్వజుం డిది యేమి? యింత ఖేదం
బేల వచ్చె? నని యడిగిన, కుంభుం డి ట్లనియె.॥ 201 ॥

గీ. అధిప నిన్నుఁ జూడ నరుదేర, నడుమ దు
ర్వాసుఁ డట్టె చూచి వట్టియలుకఁ
గనలి రేలు సతివి గ మ్మని శపియించె,
నదియ దుఃఖహేతు వనిన నృపుఁడు.॥ 202 ॥

క. అడలకు మునివర నియతిం
గడవగ రా దది యవశ్యకర్తవ్యకుమ నా,
పడు గొ౯ గా కని రేలం
బడతియుఁ బగ లెల్లఁ బురుషభావము నగుచున్.॥ 203 ॥

ఉ. కొన్ని దినంబు లి ట్లగుడుఁ గోమలి నా కగుభర్త ధాత్రిలో
నెన్నఁగ లేఁడు భూప, నను నీవ వరింపు మటన్న , దీన నే

మున్నది? యట్ల కా కనుడు, నుగ్మలియుం గపటానురక్తితో
నన్నరనాథుఁ గూడి సుఖ మందుచు నుండెఁ జెలంగి రాత్రులన్.॥ 204 ॥

క. ఈగతిఁ గొన్నాళ్లకుఁ బతి
భోగేచ్ఛఁ బరీక్ష గొనఁగఁ బొలఁతుక మాయా
యోగమున నొకసురేంద్రుని
వేగమ పుట్టింప నతఁడు విబుధులు గొలువన్.॥ 205 ॥

మ. చనుదెంచెన్ సితదంతి నెక్కి విపులైశ్వర్యంబుతో దేవతా
వనితావక్త్రసరోజసౌరభసుఖవ్యాసంగభృంగాంగనా
ఘనఝుంకారసమేతకిన్నరవధూగానానుమోదాత్ముఁ డై
జననాథాగ్రణిపాలికిం జనఁగఁ, బూజల్ చేసె నాయింద్రునిన్.॥ 206 ॥

వ. ఇవ్విధంబునఁ బూజించి; దేవా! యతిదూరం బగుదివంబున నుండి
యిచ్చటికి రాఁగతం బేమి? యనిన; నతనికి దివిజనాయకుం డి ట్లనియె.॥ 207 ॥

సీ. భూమీశ నీగుణంబులు విని వచ్చితి
మరయ భిక్షులు వచ్చుకరణి; నిపుడు
రమ్ము నాకమునకు, రంభాదిసతులు నీ
యొప్పు చూడఁగఁ గోరుచున్నవార;
లఖిలభోగంబుల నచట జీవన్ముక్తుఁ
డవు నీవు కల్పాంత మనుభవింపు
మనుడు మహీపాలుఁ డచటిపోడుము లెల్ల
నెఱుఁగుదు, నాకేల యింత సెప్ప?
గీ. నెచట నేనియు దీవియ నా కచట నేల?
నెల్లచోటుల నే రమియింతు సుఖము;
స్వర్గ మది యెంత యచ్చటి సౌఖ్య మెంత?
యందు రా నొల్ల విచ్చేయు మమరనాథ.॥ 208 ॥

క. అన విని సురవిభుఁ డతనిన్
గనుఁగొని దీవించి చనిన గ్రమ్మఱఁ; దా నా
తని రాగద్వేషస్థితిఁ
గనిఁ గా కని తలం చెఁ గపటప్రేమన్.॥ 209 ॥

చ. మెలఁతు యోగమాయ నొకమిండనిఁ దా ఘటియించి వేడ్కమైఁ
జెలఁగుచుఁ బర్ణశాలకడఁ జీకటిమామిడిమ్రానిక్రింద ను
ద్గళరవకంకణక్వణనతాడనభూషణచుంబనధ్వనుల్
కలగొని మ్రోయఁ జౌర్యరతిఁ గాంతుని వీనులు సోఁకఁ జేయఁగాన్.॥ 210 ॥

క. అంతయు గని యాపతి యా
వంతయుఁ జింతిలక ముదిత లగుదురు గాతన్
గాంతయు విటుఁడును నని తా
సంతసమున నచటు వాసి చనియె నిజేచ్ఛన్..॥ 211 ॥

వ. ఇట్లు చనుటయుం గని చూడాల యచ్చెరువడి యహో యనేక
సిద్ధులు నితని యందుండు నీతని చిత్తంబు గలంపనేర, నత్యంతసుస్థి
రుం డయ్యెంగదే! యని యతనికి నిజవృత్తాంతం బెఱింగించెదగాక;
యని పూర్వశరీరధారిణియు, మనోహారిణియు, నై తనమ్రోల నున్న
యింతిం గనుంగొని విస్మితోల్లసితలోచనుం డై శిఖిధ్వజుం డి ట్లనియె.॥ 212 ॥

ఉ. ఓలలితాంగి నవ్యదళనోత్పలలోచన యెందునుండి నీ
వే లరుదెంచి తిందులకు? నీ చిఱునవ్వులు నీ మృదూక్తులున్
నీ లలితాస్యమండలము నీ చనుదోయి మదీయభార్య చూ
డాలయ పోలె దోఁచెడు; విడంబము మాని యెఱుంగఁ జెప్పుమా.॥ 213 ॥

సీ. అన విని చూడాల నగుదు నే; సంశయం
బేల నరోత్తమ! యిట్టి నేన
కుంభరూపంబుఁ గైకొని నిన్ను బోధింప
నన్నిరూపంబులు నైతి వినుము,
విదితవేద్యుఁడ వీవు విజ్ఞానదృష్టి నం
తయుఁ జూచుకొ మ్మన్న, ధరణినాథుఁ
డచ్చెరు వంది రాజ్యము వాసినది మొద
లిడి తుద యగుకృత్య మెల్ల నాత్మ
గీ. గృష్టిఁ గనుఁగొని, నిజసమాధియును వదలి,
యుచితభాషల నద్దేవి నూఱడించి,
సంతసము మానసంబున వింతసేయ
నతివ కవికారలీల ని ట్లనియె, విభుఁడు.॥ 214 ॥

వ. నిరీహుండును, నిస్పృహుండును, నిరాళుండును, శాంతుండును, సహమర్థరూపంబు నై యున్నవాఁడ. నింతియగాని యన్యంబు లేదని కేవలచిన్మాత్రనిష్ఠుండఁ గావున మోదఖేదంబులం దొఱంగి నిబ్బరంబున నతిశయక్షయరహితత నొంది సంవిద్రూపంబు నైతి నది యిట్టి దట్టి దని చెప్ప నశక్యంబు.॥ 215 ॥

క. నీకారణమున భవము ని
రాకరణ మొనర్చి, సంవిదాకాశగతిన్
గైకొంటి, నీకు మ్రొక్కెద
నా కాచార్యుండ వీవ నలినదళాక్షీ.॥ 216 ॥

వ. అనిన విని చూడాల యమ్మహీపాలుని బోధించి నిజపురంబునకుం దోడ్కొని పోయి యిరువురు జీవన్ముక్తులై పదివేలేండ్లు రాజ్యసుఖంబు లనుభవించి విదేహముక్తులై; రని చూడాలోపాఖ్యానం బెఱింగించి; వసిష్ఠుండు చిత్తత్యాగంబున సర్వత్యాగంబగు. నీయర్థంబునఁ గచోపాఖ్యానంబు గల దాకర్ణింపు, మని రామచంద్రున కి ట్లనియె.॥ 217 ॥

కచోపాఖ్యానము

చ. కచుఁడు మరుద్గురున్ జనకుఁ గన్గొని మ్రొక్కుచు, నయ్య, సంసృతి
ప్రచరణ మె ట్లణంగు? నని పల్కిన; సర్వవివర్జనంబు దా
నుచితము దీని కన్నఁ; జని యొక్కఁడు గానల వత్సరాష్టకం
బచలితవృత్తి నుండి, శమ మందమి వెండియుఁ జెప్పెఁ దండ్రికిన్.॥ 218 ॥

క. చెప్పిన సర్వత్యాగము
యప్పుడు బోధించి తండ్రి యరిగినఁ, గచుఁడున్
దప్పక గతకల్మషుఁ డై
యప్పాటఁ జరింప, మూఁడుహాయనములకున్.॥ 219 ॥

క. మతి శమ మందక వాచ
స్పతి గ్రమ్మఱఁ గాంచి యలఁతఁ బడి యిట్లను; నీ
గతి సర్వంబును విడిచిన

నతిశయవిశ్రాంతి యేల యందదు తండ్రి.|| 220 ||

వ. అనిన కొడుకున కతఁ డి ట్లనియె, చిత్తత్యాగంబు చేసిన సర్వశాంతి
యగు ననిన, జిత్తం బెట్టిది? తత్త్యాగం బేవిధంబున సంభవించు?
జెప్పవే, యనిన గురుం డి ట్లనియె.|| 221 ||

క. చిత్తమున నొకటి వేఱే
హత్తిన యంతరభిమాన మది గావున నో
యుత్తమగుణ తత్త్యాగం
బెత్తెఱఁగునఁ గలుగు నదియు నెఱిఁగింపు తగన్.|| 222 ||

క. అనుడు, బృహస్పతి కనుమూ
సినకంటెం, బువ్వుతొడిమఁ జిదుమటకంటెం,
జను నది యక్లేశంబన
విను చిత్తత్యాగమహిమ విమలవిచారా.|| 223 ||

వ. ఏకంబు, నాద్యంతరహితంబు, జిన్మాత్రంబు, వితతంబు, వియదమలం
బు, నగు పరమచైతన్యంబు గల, దదియ చిత్తగింపు, మంతట నిగతఖే
దుండ వగుదువు.|| 224 ||

గీ. ఈ యహంకృతి యేటిది? యెందుఁ బుట్టె?
నింతయును భ్రాంతి, యేనును, నితఁడు ననెడు
ద్వైత మది మిథ్య, కాలదిగ్వశతఁ గ్రాఁగి
పోవు రూపాదికము లెల్లఁ బొంకు లనఘ.|| 225 ||

వ. అట్లు గావున దిగ్దేశకాలావచ్ఛిన్నంబును, నిర్మలంబును, నిత్యోదితం
బును, సర్వార్థమయంబును, నేకార్థంబు, నగు చిద్రూపంబ వగు,
మని యుపదేశించిన, నతండును నట్టి పరమజ్ఞానయోగంబున జీవన్ము
క్తుఁ డయ్యె. నని కచోపాఖ్యానంబు సెప్పి వసిష్ఠుం డవిచారితరమణీ
యం బగునీయహంకారం బెంతయు నిరర్థకంబ. యీయర్థంబున
మిథ్యాపురుషోపాఖ్యానంబు సెప్పెద. నాకర్ణింపు మని రామచం
ద్రున కి ట్లనియె.|| 226 ||

మిథ్యాపురుషోపాఖ్యానము

సీ. కలఁడు మాయాయంత్రగతుఁ డైనపురుషుండు;
వాఁ డాత్మ సంకల్పవశత నొంది,
యాకాశ మార్జించి, యది యిష్టధన మని
యొనరఁ దద్రక్ష కి ల్లొకటి గట్టి,
యివి నాకు దక్కెఁ బొ మ్మనునంత, నాయిల్లు
కాలవశంబునం గూలుటయును,
నాయింటితోడ నా యాకాశమును బోయెఁ
గటకటా యనుచు దుఃఖమునఁ బొగిలి,
గీ. చపలమతిఁ బొంది, యీ యాకసంబు గావ,
నాతఁ డొక నూయి ద్రవ్విన, నదియుఁ గూల,
గూపగత మైన బయలును గూలె నకట
యనుచు వాపోయెఁ, దత్పురుఁ డగుటఁ జేసి.|| 227 ||

క. వెండియును గగనరక్షకుఁ
గుండంబులు మేడ మాడుగులు నూతులు వాఁ

డొండొండు కట్ట నవి చెడు
చుండఁ, దదాకాశములకు, నో యని యేడ్చెన్.|| 228 ||

వ. అని చెప్పి వసిష్ఠుం డీవృత్తాంతంబు తేటపడ నెఱింగించెద, నాకర్ణిం
పు. మమ్మాయాపురుషుండు సర్గాదియందు ననంతంబును, నసత్తును,
శూన్యంబును నై, స్వయంప్రకాశం బగు నంబరంబున జనియించిన య
హంకారం బగు. నతండు నాత్మం డయ్యును నాత్మరక్షణార్థం బై యనే
కశరీరంబులు గల్పించుకొని యవి చెడుచుండ నాత్మహాని యయ్యె
నని దుఃఖితు డగుచుండు. నీవును నట్లపోలె ఘటమఠాకాశనాశక్లేశం
బునం బొందక సుఖం బుండు. మని మఱియు ని ట్లనియె.|| 229 ||

శా. ఆకాశంబునకంటె విశ్రుతము శూన్యం బవ్యయంబున్ సదా
వ్యాకోచంబును నైనయాత్మ యది గ్రాహ్యం బౌనె నెద్దాన; జి
త్తాకాశంబున మేన పుట్టి చెడఁగా నయ్యాత్మయుం బోయె నం
చేకాలంబున నేడ్చు భూతతతి దా నిక్ష్వాకువంశాగ్రణీ.|| 230 ||

గీ. ఘటమఠాదులు చెడిపోవ గగన మెందు
నేక మై యున్న భంగిమై నినకులేశ
దేహములు వోవ చెడిపోక దేహియందు
నేకనిర్లేపరూప మై యెసఁగి వెలుఁగు.|| 231 ||

వ. ఇట్లు గావున శాంతంబును, సర్వంబు, నేకంబును, నాద్యంతవర్జితంబు
ను, భావాభావనిర్ముక్తంబును, నగు బ్రహ్మంబ కాని యితరంబు లేదని
యెఱింగి, సుఖివి గ, మ్మని మిథ్యాపురుషోపాఖ్యానంబు సెప్పి, వసి
ష్ఠుండు సమాధిరహితం బయ్యును, మహాకర్తృత్వంబున ధీవిశ్రాంతి
సంభవించు. నీ యర్థంబున భృంగీశోపాఖ్యానంబు గల, దాకర్ణింపు
మని రామచంద్రున కి ట్లనియె.|| 232 ||

గీ. వివిధ మగుచింత లన్నియు విడిచి పెట్టి,
భవ్యచిన్మాత్రకోటరపదవిఁ గూడి,
వేద్యనిర్ముక్త మైన సంవిత్తి తత్త్వ
నిష్ఠ, నేప్రొద్దు విహరింపు, నృపవరేణ్య.|| 233 ||

క. వినుచుం బల్కుచు ముట్టుచుఁ
గనుచున్ మూర్కొనుచుఁ గ్రొత్తగా దిది సత్యం
బని తలఁపు మెల్లక్రియలును
ఘన మగుచిద్బ్రహ్మతనువు గా కొండగునే.|| 234 ||

వ. అది యె ట్లంటేని.|| 235 ||

భృంగీశోపాఖ్యానము

సీ. భృంగీశుఁ డొకనాఁడు గంగాధరునిఁ గాంచి
మ్రొక్కి హస్తంబులు మోగిచి దేవ,
యేనిశ్చయముఁ బట్టి యీ జగజ్జీర్ణగే
హమున గతజ్వరుఁ డై చరింతు,
నాన తిమ్మనిన; మహాదేవుఁ డను సర్వ
శంకలు నుడిగి సుస్థైర్యలీల
ననఘ మహాత్యాగి వగుము, మహాకర్త
వగుము, మహాభోక్త వగు, మనుటయుఁ

గీ. దద్విధ త్యాగ భోగకర్తవ్యములకు
నెట్టి లక్షణ? మనిన నుమేశుఁ డనియె
బరమగోప్యంబు క్త్రైవల్యపదము, నైన
దీని నెఱిఁగింతు, నెంతయుఁ దెలియ వినుము.|| 236 ||

క. జనియును, మృతియును, ధర్మం
బు నధర్మము, దుఃఖమును, లే దని నె
మ్మనమునఁ బోవిడు నెవ్వం
డనఘా, మఱి యతఁడె పో మహాత్యాగి ధరన్.|| 237 ||

క. ఫలవిఫలరాగరోషో
జ్జ్వలధర్మాధర్మదుఃఖసౌఖ్యము లెందున్
దలఁపక చరించు నెవ్వం
డలఘుమతీ, యతఁడె పో మహాకర్త ధరన్.|| 238 ||

క. సమభావన నెందు విరో
ధము వడయుక, కోర్కు లెల్ల దా వీడ్కొని ప్రా
ప్తమ యనుభవించు నెవ్వం
డమలమతీ, యతఁడె పో మహాభోక్త ధరన్.|| 239 ||

వ. మఱియు దృశ్యకరణం బంతయు దొఱంగిన యతండును, మహాత్యాగి
యగు. నని శంభుండు భృంగీశున కుపదేశించె. నీవు నీమార్గం
బెఱింగి సుఖింపుము.|| 240 ||

క. అంతర్ముఖుఁ డై కృత్యం
బంతయు వెలి నాచరించునయ్యోగియ యే
కాంతుఁడు నిరహంకార
స్వాంతుఁడు నై చిన్మయాత్మసౌఖ్యముఁ గాంచున్.|| 241 ||

వ. అని భృంగీశోపాఖ్యానం బెఱింగించి, వసిష్ఠుం డాత్మాహంకారాభిధా
నవిచారంబున నెఱుంగ నశక్యంబైనయది గురూపదేశంబున నెఱుంగ
నగు. నీయర్థంబున నిక్ష్వాకూపాఖ్యానంబు గల దాకర్ణింపు;
మన విని, రఘువల్లభుండు మహాత్మా, యహంకారాభిధానం బగు
చిత్తంబు గళితం బగునప్పుడు సత్త్వగుణం బెట్లు నిలుచు? నానతిమ్మ
నిన, నమ్మునిపతి యి ట్లనియె.|| 242 ||

ఇక్ష్వాకూపాఖ్యానము

సీ. కలుషంబు చెడి యహంకారమయస్వాంత
మడఁగంగ, లోభమోహాదు లెందుఁ
బొదలవు; బలిమి మైఁ బుట్టినేనియు వాని
ముంప లే, వుదక మంబుజము వోలె;
ముదితాదికస్త్రీల వదనంబు విడువుము,
వాసనాగ్రంథులు నోసరిల్ల,
గోపంబు రూపఱు, లోపించు మోహంబు;
గాన కవ్యాపన్న మైనవస్తు
గీ. వమలవిజ్ఞానదృష్టి నాద్యంబు గాఁగ,
ముక్తి కుద్యోగి గానట్టిమూఢహృదయుఁ
గాల్పనే! రామ, తొల్లి యిక్ష్వాకు మనువు
నడిగె, నీయర్థ మదియు నేర్పడఁగ వినుము.|| 243 ||

క. ఎట్లు జనించెఁ బ్రపంచం?
బెట్టిది రూపంబు దీని? కీభవపాశం
బె ట్టూడును? వలలందును
బిట్టు వెడలి నట్లు ముక్తి బెరయున్ దండ్రీ.|| 244 ||

వ. అనిన విని యిక్ష్వాకునకు మను వి ట్లనియె.|| 245 ||

శా. ఓహూ యాదశ నీవివేకమున ని ట్లొప్పారె నీప్రశ్న మీ
దేహాద్యం బగుదృశ్య మింతయు మృగీతృష్ణాంబు లె ట్లట్ల; తా
నూహాతీతము, నచ్యుతం, బగుచిరవ్యోమంబు, నిత్యంబు; దు
ర్మోహం బైనజగంబు, బోధముకురంబుం బొంది తోఁచుం జుమీ.|| 246 ||

చ. సహజము లై బహిఃస్ఫురణశక్తులు కొన్ని యజాండపంక్తు లౌ,
బహువిధభూతభావపరభావము లౌ; నది యెల్ల నీజగ
న్మహిమ, యనైక్య మైక్యమును నా మఱి బంధవిముక్తి నాఁగ లే
దు, హిమకరాన్వయద్యుతిచిదాత్మ వెలుంగుచు నుండు నెప్పుడున్.|| 247 ||

క. జలము తరంగము లగుగతి
నల చిచ్ఛక్తియ ప్రపంచ మగుఁ గానఁ, జలా
చలబంధమోక్షకలనలు
దలఁపక సౌమ్యుండ వగుము ధరణీనాథా.|| 248 ||

చ. కుచములమీఁదఁ బెన్నిదురఁ గూరిన బాలునిఁ దల్లి గాన లే
కెచటికిఁ బోయనో యనుచు నేడ్చినయ ట్లజరామరస్థితిన్
అచలితుఁ డైనయాత్మ గన నందక దేహముపాటు చూచి తా
న చివికి డస్సితిన్ విధివినాశము బొందితి నన్ జనం బిలన్.|| 249 ||

గీ. అంబువు గదల బుగ్గలు నైనయట్లు
చిత్తసంకల్పవశమున సృష్టి యయ్యెఁ,
గాన నిశ్శంకఁ గదలక కదలినట్టు
లాత్మసంకల్ప మని రాజ్య మనుభవింపు.|| 250 ||

సీ. అకట చిత్రము మాయ యఖిలమోహిని! సర్వ
గతుఁ డయ్యుఁ దన్ను దాఁ గానఁ డాత్మ
కడలేని సచ్చిదాకాశమయంబ యీ
జగ మని తెలిసిన శాంతమూర్తి
సద్బ్రహ్మకవచుఁ డై సతతంబు సుఖయించు,
నహమికావిరహిత మయి, యభావ
మైనభావము శూన్య, మది నిరాలంబంబుఁ,
జిన్మయంబును గాఁగ సృష్టిఁ దలఁపు
గీ. ద్వైతభావంబు దుఃఖావహంబు, దీని
సామ్యశిఖిఁ గాల్చితే నీకు సౌఖ్య మందు,
కణఁగి యతి యైన గృహి యైన కామియైన
శాంతుఁ డై నను నీబుద్ధి జరగవలయు.|| 251 ||

క. పొలియుట, బ్రతుకుట, పోవుట,
కలుగుట, నే నతఁడు ననుట, గలుగక మదిలోఁ
దలఁచినయట్టి మహాత్ముఁ
డిల జీవన్ముక్తుఁ డగు నహీనవివేకా.|| 252 ||

క. అనుదినము నభ్యసింపని
జనులకుఁ జెడిపోవు కళలు, జ్ఞానకళ మనం
బున నొలసిన సుక్షేత్రం
బునఁ బెట్టిన రాజనంబుపోలికిఁ బొదలున్!॥ 253 ॥

చ. హరిహరపద్మసంభవముఖామరు లెంచినచర్చ లెల్ల నాం
తరమతిఁ జిత్తలీనగణనాదిచరిత్రము లంచు నుండుమీ.
యరుదుగ సర్వదర్శనము లందలియర్థము నిశ్చయించి య
ట్లరసినఁ జిద్విలాసము నిరంకుశ మౌను నరాధినాయకా.॥ 254 ॥

గీ. చిత్తలయము గన్న చిన్మాత్రులకు ముక్తి
సుఖమువోలె నొండుసుఖము లేదు.
ముక్తి దేశకాలములు గా వహంకృతి
ప్రకృతిభావ మణఁపఁబడుట ముక్తి.॥ 255 ॥

క. వర్ణాశ్రమధర్మాచా
రార్ణవము తరించు నెవ్వఁ? డతఁడు ప్రపంచో
త్తీర్ణుఁ డగు ననుట పరఁగు, ను
దీర్ణమతిన్ వెడలు వనమృగేంద్రమ పోలెన్.॥ 256 ॥

క. విను కర్మఫలత్యాగికి
దనుళవు మఱి సుకృతదుష్కృతంబులు, స్ఫటికం
బున వర్తిలు రాగమునా
యనువున ఫలకర్మరాగ మందదు తజ్ జ్ఞున్.॥ 257 ॥

క. జ్ఞానప్రాప్తిక్షణమున
దా నవు ముక్తుండు; పిదపఁ దను వది తీర్థ
స్నానమునఁ బడిన శ్వపచ
స్నానంబునఁ బడిన రెండు సమమ తలంపన్.॥ 258 ॥

వ. అని యివ్విధంబునఁ బరమజ్ఞానోపదేశంబు చేసి, బ్రహ్మవిదుండ వగు. మని
మనువు నిజగృహంబునకుం జనియె నిక్ష్వాకుండును నతండు సెప్పినట్ల
జీవన్ముక్తుం డై రాజ్యసుఖం బనుభవించుచుండె. నని యిక్ష్వాకూపా
ఖ్యానంబు సెప్పి, వసిష్ఠుండు.. విశ్రాంతస్వాంతుం డైనవానికి లౌకిగా
చారంబు తఱుచు లేకుండు, నీయర్థంబున మృగవ్యాధోపాఖ్యానం
బు నెఱింగించెద; ననిన రామచంద్రుం డి ట్లనియె.॥ 259 ॥

క. జీవన్ముక్తుల కధికము
గా వంటిరి మీరు గగనగమనాదులు ము,
న్నీవిధమునఁ దగువారల
కేవి యపూర్వాతిశయము లెఱిఁగింపుఁ డనన్.॥ 260 ॥

క. జ్ఞానికి నేయతిశయమును
నూనదు మదిఁ దాఁ దనంత, సురుతరమంత్ర
ధ్యానతపస్సిద్ధి నభో
యానాదులు గలుగు, దీన నధికత గలదే?॥ 261 ॥

క. ఆరయ విజ్ఞానికి సం
సారికిని విశ్లేష మెందు సకలంబున నా
స్థారహితంబును నిర్మల

వైరాగ్యము నైనమనసు వసుధాధీశా.|| 262 ||

చ. అపగతసంసృతిభ్రముఁడు నాత్మరతుండును నైనయోగి కే
నెపమున నెందుఁ జిహ్వము జనింపదు. కామవిషాదరోషలో
లుపగుణమానమత్సరవిలోపము సేసి యనామయస్థితిన్
జపలత లేక యుండుటయె శాశ్వతచిహ్నముగాని రాఘవా.|| 263 ||

ఉ. జీవులకారణంబు విను చిత్పదదూరత నుండ్రు, కర్మముల్
ద్రోవఁగరాక వారి సుఖదుఃఖము లేపడగించుచుండు; నా
స్థావశవృత్తి బంధమును, దానివిముక్తియ, ముక్తి, గావునన్
నీవును నట్ల హృత్కలన నిల్పఁగ సౌఖ్యము నొందు రాఘవా.|| 264 ||

వ. గ్రాహ్యగ్రాహకసంగంబుల సావధానుండవై సంకల్పంబులం దొఱంగి
సుఖింపుము. తత్త్వజ్ఞులు గతార్థంబునకు వగవరు; భవిష్యద
ర్థంబునకుఁ, జింతింపరు; క్రమప్రాప్త మగువర్తమానార్థంబు గ్రహిం
తు రదియునుంగాక.|| 265 ||

సీ. ధీరజీవునకును ద్రివిధరూపంబులు
స్థూలంబు, సూక్ష్మంబు, తుదిఁ బరంబు;
నందుఁ బరముఁ బట్టి నా రెంటి విడువుము;
కరపాదమయ మైన కాయ మెందు
స్థూలంబు నా భోగధుర్య మౌ, మఱియు, సూ
క్ష్మంబునా సంకల్పమయమనంబు,
అతివాహికమ నానగు నది; మఱి యనా
ద్యంతచిన్మాత్రంబు నై వికల్ప
గీ. రహితమై యున్నయదియు పరస్వరూప;
మదియె మూఁడవరూ పగు; ననిన విభుఁడు
స్వప్నజాగ్రత్సుషుప్తినిష్ఠంబుగాని
తుర్య మెఱిఁగింపు మౌనిశార్దూల యనుడు.|| 266 ||

గీ. అహమికానహమికలు మాయఁగ ససత్తు
సత్తు నెడ బాసి యెందు నసక్తుఁ డగుచు
నమలుఁడును సముఁ డై యుంట యదియ తుర్య
మండ్రు; వేదాంతవిదులు లోకాధినాథ.|| 267 ||

వ. సంకల్పంబులేమిచే నిది జాగ్రత్తయు స్వప్నంబునుం గాదు. జాడ్యస్థితి
లేమిం జేసి సుషుప్తియుఁ గా. దహంకారనిరసనంబున సమతోదయం
బునం జిత్తంబు వియదాకృతి యగుచుండఁ దుర్యావస్థ సంభవించు.
నీవు ప్రబుద్ధుఁడవు గాన, భవత్ప్రబోధవృద్ధిం బొందెద వీఁక వ్యాధ
వృత్తాంతం బెఱింగించెద నాకర్ణింపుము.|| 268 ||

వ్యాధోపాఖ్యానము

సీ. ఒకకానలోపల నొకకిరాతు డేటు
వడి పాఱుమృగము వెంబడిన బఱచి
కానక యచ్చోట మౌని నొక్కనిఁ గాంచి
యెటు వారె మృగ మని యి ట్లొకింత
యద్భుతంబుగ వారి నడిగిన, నమ్మౌని
సౌఖ్యమౌనుల, మేము సముల, మడవి
నుందుము, వ్యవహారయోగ్యమౌ నట్టి య

హంకార మెందు మాయాత్మ లేదు,
గీ. అనెడు మునినాథు పలుకుల కర్థ మెఱుగ
కా కిరాతుడు దనయిచ్చు నవల నరిగె.
నిఖిలసంకల్పములఁ బాసి నీవు నట్లు
తుర్యపదమును బొందు సుస్థైర్యలీల.॥ 269 ॥

వ. అట్లు గావునఁ బ్రశాంతి నభేదచిత్తు లైన మును లెచ్చోట నున్నను ముక్తులే యని వ్యాధోపాఖ్యానంబు చెప్పిన విని రామచంద్రుండు సంతుష్టాంతరంగుం డై యమ్మునివల్లభునకు సమస్కరించి చిత్తవి శ్రాంతిహేతువులైన యోగభూము లేడని మున్నెఱింగించితిరి. వాని నభ్యసించువిధం బెట్లు? వాని సాధించు యోగచిహ్నం బెట్టిది? సవిశేషంబుగా నానతిమ్మనిన, నమ్మహాముని యిట్లనియె.॥ 270 ॥

యోగభూమికోపాఖ్యానము

సీ. విను ప్రవృత్తుండు, నివృత్తుండు, నన నొప్పు
సర్గాపసర్గవాంఛల నరుండు;
ఆ యిరువురయందు నపవర్గ మెంత సం
సారంబ మేలని సంస్మరించుఁ
గర్మప్రవృత్తులకు కడలొత్తునంబుధి
నడిమికూర్మము మేడ దొరకినట్లు,
పెక్కుజన్మంబులపిదప వివేకంబు
చేపట్టి, సంసృతిస్థితి యసార
గీ. మకట యిది సాలు, లాభలోభాతిశయవి
రహిత మగునట్టి పరమవిశ్రమము నాకు
నెట్లు సిద్ధించు? నని యాత్మ నెఱిఁగి దివురు
నట్టి పుణ్యాత్ముఁడు నివృత్తుఁ డంబుజాక్ష.॥ 271 ॥

మ. అకటా యెట్లు విరక్తుఁ డై కడతు జన్మాంబోధి యే నన్విచా
రకళ న్వాసన లంత కీ లెడలి జీర్ణత్వంబు నొందంగఁ బా
య కుదారక్రియలం బ్రవృత్తుఁ డనుమోదాయత్తుఁ డై గ్రామ్యమూ
ఢకుచేష్టల్ పరికించి సత్క్రియలు వేడ్కం జేయు నిర్లేపుఁడై.॥ 272 ॥

ఉ. మర్మము లాడఁ డెందుఁ, బలుమాఱును నెచ్చట నైనఁ దెచ్చి తా
నర్మిలి శాస్త్రసంచయ ముదగ్రభవాంబుధి దాఁటఁ గోరు, స
ద్ధర్మవిచారుఁ డౌ నతఁడు దా నగు నాదిమయోగభూమికిన్
ధర్మము లెల్ల యోగ్యతనె తా నొనరించుఁ దదార్యుఁ డిమ్మహిన్.॥ 273 ॥

వ. అది విచారణాభిధానం బగు ప్రథమయోగభూమిక.॥ 275 ॥

సీ. ఆభూమి కెక్కిన యతఁడు శ్రుతిస్మృతి
ధ్యానధారణయోగతత్త్వగోష్ఠి
వ్యాఖ్యానములు సేయు వైదుష్యవంతులఁ
గొలిచి శాస్త్రంబులు దెలిసికొనుచుఁ,
బరపదార్థప్రతిభావజ్ఞుఁ డై గృహ
చింత గృహస్థుఁడు సేయునట్ల
నెఱయఁ గార్యాకార్యనిశ్చయం బెఱుఁగుచు,
మదమానమోహదుర్మత్సరములు
గీ. లోభలాభాతిశయములు లోనుగాఁగఁ
బాము కుబుసంబు నూడ్చునభంగి నూడ్చి,

శాస్త్ర గురుసేవ గని రహస్యముల బుద్ధి
నూను నట్టిద రెండవ యోగభూమి.॥ 274 ॥

క. విను రఘునాథ యసంగమ
మను మూడవ యోగభూమి నంతట నతఁ డె
క్కును, బ్రన్నని పువ్వులపా
న్పునఁ జెంది సుఖించుచున్న పురుషుని మాడ్కిన్.॥ 276 ॥

చ. ఉపనిషవర్థతత్త్వరస ముల్లమునం గడ లొత్త నైహికా
విపులసుఖంబు గోరక వివేకకథాకథనక్రమంబులన్
విపులశిలాతలస్థలుల విశ్రమ మొంది యసంగచిత్తుఁ డై
యపరిమితప్రమోదముల నందుచుఁ గాలముఁ బుచ్చు రాఘవా.॥ 276 ॥

క. అమలిన బహుశాస్త్రాభ్యా
సములను శుభకర్మములను జంతువులకు ను
త్తమ వస్తుదృష్టి వొడముం
గ్రమ మొప్పఁ దృతీయభూమికాపరిణత యై.॥ 277 ॥

వ. విను మ య్యసంగమంబు సామాన్యంబు, విశేషంబు, నన రెండువిధం
బులై యుండు నందు నర్థంబులయెడ కర్తయు, భోక్తయు, బాధ్యుం
డును, బాధకుండును, నేఁ గాన నియును; సుఖదుఃఖంబు లీశ్వరాధీ
నంబు లనియును; భోగరోగంబులును, సంయోగవియోగంబులు
ను, గాలవశం బనియును ; ననేకవస్తువులయందు నాసఁజేయక యునికి
సామాన్యసంగం బగు. మఱియుఁ దత్క్రమవియోగంబున, దుర్జన
వియోగంబున, నాత్మజ్ఞానప్రయోగంబునఁ, బౌరుషప్రయత్నంబున,
సంతతాభ్యాసంబునం జేసి, పరమవస్తువు కరతలామలకంబై తోఁచు
చుండు, సంసారసాగరంబునకుఁ బారంబును సారంబు నగు పరతత్త్వ
స్థితిఁ జెంది, సకలంబు నీశ్వరాధీనం బనుటయుఁ బూర్వకర్మం బను
టయుఁ దొఱంగి, మౌని యై పరమశాంతిం బొందుటయు నది విశేషా
సంగము బని మఱియును.॥ 279 ॥

మ. వెలియున్ లోనును క్రిందు మీఁదు దిశలున్ విన్వీథియున్ జేతనం
బు లజాండంబులు వస్తు వస్తుకలనంబుం బొందఁగా భాసమై
కలిమిన్ లేమిని డింది కాంతిమయమై కళ్యాణ మై నిత్యమై
యలరారున్ రఘునాథ యిట్టిది విశేషాసంగమం బెప్పుడున్.॥ 280 ॥

ఉ. సమ్మదసౌరభంబును నసంస్మృతిపత్త్రచయం బచింతనా
ళమ్ము నవిఘ్నకంటకతలంబును నై వెలయున్ వివేకప
ద్మ మెదలోపల న్మొలచి తత్త్వవిచారరవిప్రబుద్ధమై
యిమ్ముల ని య్యసంగులకు నిచ్చు ఫలంబు తృతీయభూమికన్.॥ 281 ॥

సీ. సజ్జనసంగతి సత్కర్మసంచయం
బునఁ గాకతాళీయముగ జనించు
నాదిభూమిక యనునమృతాంకురము వి
వేకాంబుసేచనం బెంచి యరయవలయు,
నది యుదకంబున సరళమై తలయెత్త
ఘనవిచారంబునఁ గర్షకుండు
సారంభ మరసిన ట్లరయంగవలయు; నీ
భూమిక తరువాతిభూమికలకు
గీ. మనికిప ట్టగు; నంతర్విమర్శ నొంది,

ధృతి నసంగత్వమను నీతృతీయభూమిఁ,
గన్న పురుషుండు, సంకల్పకలన లుడుగు,
ననిన విని రామచంద్రుఁ డి ట్లనియె మునికి.|| 282 ||

వ. మహాత్మా! మూఢుండు, నసత్కులసంభవుండుఁ, బ్రమత్తుండు, నప్రాప్త
యోగసంగుండు, నగువారికి నెట్లు సంసారోత్తరణం బగు? నీభూమి
కలయందు నొక్కటిని బొంది మృతుం డగువాని కెట్టిగతి సంభవించు?
నెఱింగింపవే; యనిన నమ్మునిపుంగవుం డి ట్లనియె|| 283 ||

సీ. రూఢదోషుం డగుమూఢున కొకమాటు
జన్మశతంబులు చనినఁ, గాక
తాళీయమున నైనఁ దజ్ జ్ఞసంగతి నైన
నలరు వైరాగ్య; మ ట్లంతదాఁక
సంసార మధికమై సాగు; నావైరాగ్య
మొంద వాలాయంబు నుదయ మొందు
నాదిభూమికయందు నణఁగు సంసారంబు,
సరి నొప్పు శాస్త్రార్థసంగమంబు;
గీ. యోగభూమిక నొంది మే నురిలెనేని,
భూమికాశానుసారతఁ బొదలిపోవు
నతఁడు సురమానమున దివ్యసతులఁ గూడి
యమరపదమున భోగంబు లందుచుండు.|| 284 ||

ఉ. అంతట పుణ్యాబాపనిచయం బుడివోవఁగ శుద్ధు లైన శ్రీ
మంతులయింటఁ బుట్టి మును మాయనివాసన భూమికాక్రమా
క్రాంతి వహించి మీఁద నధికం బగుభూమిక కెక్కి యోగి యై
యంతము లేనియట్టి పరమాత్మయ తా నగుచుండు రాఘవా.|| 285 ||

గీ. మొదలిభూమినుండి మూఁడుభూములు వ్యవ
హారమాత్రభేద మై జగంబు
పుట్టు దోఁచు చునికిఁ బొల్చు జాగ్రత్సంజ్ఞ,
నందుఁ బొందుఁ గేవలార్యుఁ డెందు.|| 286 ||

క. కర్తవ్యము లొనరించి, య
కర్తవ్యము లుడిగి, ప్రకృతికరణభరణతన్
వర్తిల్లుచు శాస్త్రార్థ మ
నార్తస్థితి సలుపునతఁడ యాచార్యుఁ డగున్.|| 287 ||

వ. అట్టి యాచార్యత్వంబు ప్రథమభూమి నంకురితంబును, ద్వితీయభూమి
వికసితంబును,ధృతీయభూమి ఫలితంబును, నగు నందు నాచార్యుండై
మృతుండైనయోగి శుభసంకల్పసంచితంబు లగు దివ్యభోగంబులు
చిరకాలం బనుభవించి క్రమ్మఱ భూలోకంబునం బుట్టి యోగియగు.
నీతృతీయభూమికాభ్యాసంబున నజ్ఞానపరిక్షయంబుఁ బొంది చిత్తంబు
పూర్ణేందుమండలనిభంబై సంవిద్ బోధంబు సంభవించు నంత.|| 288 ||

సీ. ఎనయ నాలవభూమి కెక్కినయోగీంద్రు
లవిభాగమున ననాద్యంతపదము
సమముగాఁ జూతురు, సర్వంబు నిబ్బంగి
ద్వైతంబు లేక యద్వైత మొందు,
స్వప్నంబుగతిఁ దోఁచు జగము గానఁ జతుర్థ
భూమి స్వప్నాఖ్యమై పొలుచు; నంత

శరదంబుదాంశంబు సరి బుద్ధిపలచ నై
యణఁగి సత్తామాత్ర మగుచు నిలిచి
గీ. సరి నశేషంబు నొక్కట శాంతిఁ బొంది,
నపగతద్వైతనిర్భాసుఁ డై సుషుప్తి
నెనయఁ బంచమభూమిక నెక్కుఁ గాన
సొరిది నీభూమి కొప్పు సుషుప్తి సంజ్ఞ.|| 289 ||

ఉ. పంచమభూమి సుప్తి ఘనభావము నొంది సమాంతరస్థితిన్
మించి వెలింగి యానిరతి మేకొనియున్ బరిశాంతవృత్తి ని
ద్రాంచితుఁ డొక్కనాఁడు వితతాభ్యసనం బొనరించి వాసనా
సంచయ మేది తుర్యయను షష్ఠకభూమిని బొందు నంతటన్.|| 290 ||

గీ. అందు సదసత్తు లహమికానహమికలును
మాని, క్షీణమనస్కుఁడై, మఱియు ద్వైత
మనుట నద్వైత మనుట లే కాత్మశాంతి
శమితహృద్గ్రంథియును వివాసనుఁడు నగుచు.|| 291 ||

వ. అనిర్విణ్ణుండును, నిర్వాణుండు, నై నివాతదీపంబునుం బోలె, జీవన్ము
క్తుం డై యుండు.|| 292 ||

క. అంబరమున మునిగిన కుం
భంబుగతిన్ లోన వెలిని పరిశూన్యుం డై,
యంబుధిలో మునిగినకు
భంబుగతిన్ లోన వెలిని పరిపూర్ణుండై.|| 293 ||

వ. ఇవ్విధంబున నుండియు నొక్కించుక విశేషమాత్రంబు పొందియుఁ
బొందనిదెస విదేహముక్తి యగు సప్తభూమిక యగు. నది యవాఙ్మా
నసగోచరంబును సకలభూమికలకు సీమాభూమికయు నగు నమ్మహా
పదంబు.|| 294 ||

ఉ. కొందఱు రుద్రుఁ డండ్రు, మఱి కొందఱు విష్ణుం డటండ్రు, ధాత్రిలో
గొందఱు బ్రహ్మ యండ్రు, మఱి కొందఱు శూన్యమ యండ్రు, వెండియున్
గొందఱు కాల మండ్రు, మఱి కొందఱు వేడ్కఁ బ్రధానపూరుషా
స్పందవిభాగ మండ్రు, బహుశాస్త్రవికల్పమతప్రవృత్తు లై.|| 295 ||

వ. అట్లుగావున నామరూపంబులు లేకుండియుఁ, కల్పితనామంబులు
సెప్పంబడు నాభూమిక, కని సెప్పి వసిష్ఠుండు.|| 296 ||

క. ఈ సప్తభూమికల న
భ్యాసం బొనరించు నతని కఘభవభయముల్
వే సమయు, నీకుఁ జెప్పితి;
నీసరణి సుఖింపు నీవు నిల రఘురామా.|| 297 ||

వ. అని వసిష్ఠుండు సప్తమభూమికోపాఖ్యానంబు సవిస్తరంబుగా నెఱింగిం
చిన సంతుష్టాంతరంగుం డై రఘుపతి మునిపతి కి ట్లనియె.|| 298 ||

చ. పరమరహస్యరూప మయి పావన మై నిగమాంతసార మై
పరఁగిన బ్రహ్మవిద్య బహుభంగులు మీ రటు చెప్పి చిత్తమున్
మెరమెర మాన్పి నార, లిఁక మీదిపదస్థితిఁ గంటి, మంటి, మ
ద్గురుఁడును దల్లిదండ్రులు సఖుండును దైవము మీర సంయమీ.|| 299 ||

చ. అనిన వసిష్ఠుఁ డి ట్లనియె నచ్యుత మాధవ పుండరీకలో
చనుఁడ వనాదివిష్ణుఁడవు శాశ్వతమూర్తివి కారణార్థ మై
జననము నొంది నాదెసఁ బ్రసన్నదయామృతదృష్టి నించి యీ
పనిగొని యెల్లలోకముల భవ్యునిఁ జేసితి నన్ను రాఘవా.|| 300 ||

వ. అని వినయావనతవదనుండై యనేకవిధంబులం బ్రశంసించి రామచం
ద్రుని వీడ్కొని వసిష్ఠుండు నిజాశ్రమంబునకుం జనియె. నక్కుమార
చూడామణియును సర్వసముండును, శాంతుడును, జీవన్ముక్తుండు, నై
రాజ్యసుఖంబు లనుభవించుచుండె. నీవును నీయర్థంబు నేమఱక
చిత్తంబున నిల్పుకొని సుఖివి గ. మ్మని యుపదేశించిన విని, భరద్వా
జుండు వాల్మీకిమునికిం బ్రణమిల్లి వీడ్కొని పరమజ్ఞానసంపన్నుం
డును, జీవన్ముక్తుండు, నై నిజేచ్ఛ విహరించుచుండె. నని వాసిష్టరా
మాయణంబు పదార్థప్రమేయంబుల సరణిఁ దప్పక తెనుంగుభాష
గద్యపద్యంబుల రచియించితి; నవధరింపుము.|| 301 ||

శా. శాంతస్వాంత నిరస్తదైత్యగణ భాస్వచ్ఛిన్మయాకార దు
ర్దాంతౌఘప్రతికూలనామచయ, వేదవ్యాసవాక్యార్థవి
శ్రాంతోదాత్త నిజప్రభావ యఘపారావారసంశోషణా
చింతాతంతులతాలవిత్ర వరదా శ్రీసంశ్రితోరఃస్థలా.|| 302 ||

క. అంభోదనాదవిలస
ద్గంభీరమహాట్టహాస కనకకశిపుసం
రంభనిరాస రమాస్తన
కుంభద్వయకలితగేహగురుభుజమధ్యా.|| 303 ||

మాలిని. శుకవినుతకలాపా శుద్ధబుద్ధస్వరూపా
వికసితజలజాక్షా విశ్వరక్షైకదక్షా
సకలరిపునిరస్తా శంఖచక్రాబ్జహస్తా
ప్రకటితశుభగాత్రా పద్మగేహాకళత్రా.|| 304 ||

గద్య.

ఇది శ్రీనృసింహవరప్రసాదలబ్ధకవితావిలాస భారద్వాజసగోత్ర
పవిత్రయ్యలామాత్యపుత్త్ర సరసగుణధుర్య సింగనార్య
ప్రణీతం బైనవాసిష్ఠరామాయణంబునందు
నిర్వాణప్రకరణం బన్నది
పంచమాశ్వాసము

సంపూర్ణము